

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

- ▶ **PERMA Modeline Göre Pozitif Psikoloji Eğitiminin İyi Oluş Üzerine Etkisi**
Zeynep GÜMÜŞ DEMİR, Remziye KESKİN, Nevzat TARHAN
- ▶ **Pride and Prejudice in Istanbul: The Personal Possessions of a Dutch-Greek Countess (1730)**
Marloes CORNELISSEN
- ▶ **An Analysis of Nigeria's Biodiversity Governance: Policies, Institutions and Challenges**
Süleyman Orhun ALTIPARMAK
- ▶ **Kaya Gazı Devriminin Gölgesinde Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri: İş Birliği için Fırsat mı, Çatışma için Gereke mi?**
Akif Bahadır KAYNAK
- ▶ **Impact of Peace on Gender Equality: The Case of European Union Member States**
Adviye Damla ÜNLÜ
- ▶ **Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı:
Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Ornelemi**
İlkim BÜKE OKYAR, Songül ÖGÜT
- ▶ **Hakikat-Sonrası ve İdeoloji: Lee McIntyre'in Yorumu Hakkında Louis Althusser Üzerinden Bir Tartışma**
Mert ERÇETİN
- ▶ **Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif,
Tiffany Watt Smith (Çev. Nüvit Bingöl, Kolektif Kitap, 2021)**
Elif KURTULUŞ
- ▶ **Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası,
Yasemin Beyazıt (ed), (Nobel Bilimsel Eserler, 2021)**
Muhammed DAĞ

Avrupa'nın 2. Beyin Hastanesi

Erişkin Psikiyatri

Kardiyoloji

Çocuk-Ergen Psikiyatrisi

Kulak Burun Boğaz

NPAMATEM
Bağımlılık Merkezi

İç Hastalıkları
(Dahiliye)

Nöroloji

Enfeksiyon Hastalıkları

Çocuk Nörolojisi

Beyin, Sinir ve
Omurilik Cerrahisi

Fizik Tedavi
ve Rehabilitasyon

Bariatrik ve Genel Cerrahi

Ameliyathaneler

Ortopedi ve Travmatoloji

Yoğun bakım

Genel Hastane İmkanları,
SSK ve Özel Sağlık Sigorta Anlaşmaları ile
Hizmetinizdeyiz!

NP İSTANBUL
Beyin Hastanesi
Nöropsikiyatri | Bağımlılık | Beyin Cerrahisi

Bilim Ortağı

npistanbul

NPİSTANBULBeyinHastanesi

Saray Mah. Ahmet Tevfik İleri Cad. No:18, 34768 Ümraniye / İstanbul
T: 0 216 633 06 33 F: 0 216 634 12 50

YIL:8 SAYI:14 MAYIS 2022
YEAR:8 ISSUE:14 MAY 2022

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL
BİLİMLER
DERGİSİ

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (ÜSBİD)

Yıl 8 • Sayı 14 • Mayıs 2022 • ISSN 2459-0223 • Çevrimiçi ISSN 2717-7769

SAHİBİ

Üsküdar Üniversitesi Adına
A. Furkan Tarhan

ONURSAL EDITÖR

Prof. Dr. Nevzat Tarhan

EDİTÖRLER

Prof. Dr. İbrahim Özdemir
Prof. Dr. Sevil Atasoy

EDİTÖR YARDIMCISI

Dr. Öğr. Üyesi Uygar Aydemir
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Aydın Öztürk

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Amr Abdalla, University for Peace
Prof. Dr. Wolfgang Giele, Friedrich Schiller Jena Üniversitesi
Prof. Dr. Soner Karagül, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Köni, İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan Ömerustaoglu, Birüni Üniversitesi
Prof. Dr. Cumhuri Taş, Üsküdar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vanessa Tinker, Collegium Civitas

İNGİLİZCE İÇERİK EDITÖRLERİ

Öğr. Gör. Hüsna Yıldırım
Arş. Gör. Cansu Civan

İSTATİSTİK EDITÖRÜ

Arş. Gör. Elif Kurtuluş

YAZI KURULU

Arş. Gör. Salih Bilgin
Arş. Gör. Cemal Cem Anarat
Arş. Gör. Bengi Çakmak
Arş. Gör. Doğan Demirkıran
Arş. Gör. Elif Kurtuluş

Baskı Tarihi: Mayıs 2022

GRAFİK UYGULAMA

Bülent Tellan

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Altunizade Mh. Kısıklı Cd. No: 20 Güney Yerleşkesi E Blok 34674
Üsküdar / İstanbul / TÜRKİYE
Telefon: +90 216 400 22 22 / Dahili: 2341
E-posta: uusb@uskudar.edu.tr
www.uskudar.edu.tr

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda iki kez Mayıs ve Kasım aylarında yayımlanan hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş ve varsayımlar eser sahiplerine aittir; Üsküdar Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (JOSOC)

Year 8 • Issue 14 • May 2022 • ISSN 2459-0223 • Online ISSN 2717-7769

OWNER

On behalf of Üsküdar University
A. Furkan Tarhan

HONORARY EDITOR

Prof. Nevzat Tarhan, MD.

EDITORS

Prof. İbrahim Özdemir, Ph.D.
Prof. Sevil Atasoy, Ph.D.

VICE EDITOR

Asst. Prof. Uygur Aydemir Ph.D.
Asst. Prof. Tuğba Aydın Öztürk Ph.D.

EDITORIAL BOARD

Prof. Amr Abdalla, Ph.D., University for Peace
Prof. Wolfgang Gieler, Ph.D., Friedrich Schiller Jena University
Prof. Soner Karagül, Ph.D., Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Hasan Köni, Ph.D., İstanbul Kültür University
Prof. Adnan Ömerustaoğlu, Ph.D., Birüni University
Prof. Cumhur Taş, Ph.D., Üsküdar University
Asst. Prof. Vanessa Tinker, Ph.D., Collegium Civitas

ENGLISH CONTENT EDITORS

Inst. Hüsna Yıldırım
Res. Asst. Cansu Civan

STATISTICS EDITOR

Res. Asst. Elif Kurtuluş

PUBLICATION BOARD

Res. Asst. Salih Bilgin
Res. Asst. Cemal Cem Anarat
Res. Asst. Bengi Çakmak
Res. Asst. Doğan Demirkıran
Res. Asst. Elif Kurtuluş

Published in May 2022

GRAPHICS APPLICATION

Bülent Tellan

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Altunizade Mh. Kısıklı Cd. Güney Campus Block E No: 20 34674
Üsküdar / İstanbul / TÜRKİYE
Telephone: +90 216 400 22 22 ext: 2341
E-mail: uusb@uskudar.edu.tr
www.uskudar.edu.tr

Üsküdar University Journal of Social Sciences is an academic peer-reviewed journal and published biannually in May and November. The opinions, thoughts and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in anyway, represent those of the Üsküdar University.

DANIŐMA KURULU

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, Doğuş Üniversitesi

Prof. Dr. Sevil Atasoy, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Dalay, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Barış Erdoğan, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Mohammad Faghfoory, George Washington Üniversitesi

Prof. Dr. Nazife Güngör, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Havva Kök Arslan, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Arda Odabaşı, İbn Haldun Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Özdemir, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin Sarı, Doğuş Üniversitesi

Prof. Dr. Ebulfez Süleymanlı, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Arslan, Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Sevtap Demirci, Boğaziçi Üniversitesi

Doç. Dr. Ateş Uslu, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Üsküdar Üniversitesi

*Liste soy isimlerine göre alfabetik olarak düzenlenmiőtir.

ADVISORY BOARD

Prof. Deniz Ülke Arıboğan, Ph.D., Doğuş University

Prof. Sevil Atasoy, Ph.D., Üsküdar University

Prof. İsmail Dalay, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Barış Erdoğan, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Mohammad Faghfoory, Ph.D., George Washington University

Prof. Nazife Güngör, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Havva Kök Arslan, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Ragıp Kutay Karaca, Ph.D., İstanbul Aydın University

Prof. İsmail Arda Odabaşı, Ph.D., İbn Haldun University

Prof. İbrahim Özdemir, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Selahattin Sarı, Ph.D., Doğuş University

Prof. Ebulfez Süleymanlı, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Nevzat Tarhan, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Mehmet Bülent Uludağ, Ph.D., İzmir Kâtip Çelebi University

Assoc. Prof. İbrahim Arslan, Ph.D., Üsküdar University

Assoc. Prof. Sevtap Demirci, Ph.D., Boğaziçi University

Assoc. Prof. Ateş Uslu, Ph.D., İstanbul University

Assoc. Prof. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Ph.D., Üsküdar University

*The list is in alphabetical order according to surnames.

İÇİNDEKİLER

Editörden

ÖZGÜN ARAŞTIRMA MAKALELERİ

PERMA Modeline Göre

Pozitif Psikoloji Eğitiminin İyi Oluş Üzerine Etkisi..... 1-12

Zeynep GÜMÜŞ DEMİR, Remziye KESKİN, Nevzat TARHAN

İstanbul'da Gurur ve Önyargı:

Bir Hollanda-Yunan Kontesinin Kişisel Eşyaları (1730) (İngilizce) 13-40

Marloes CORNELISSEN

Nijerya'nın Biyoçeşitlilik Yönetimi Üzerine Bir Analiz:

Politikalar, Kurumlar ve Zorluklar (İngilizce).....41-67

Süleyman Orhun ALTIPARMAK

Kaya Gazı Devriminin Gölgesinde Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri:

İş Birliği için Fırsat mı, Çatışma için Gerekçe mi?.....68-90

Akif Bahadır KAYNAK

Barışın Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Üzerindeki Etkisi:

Avrupa Birliği Üye Devletleri Örneği (İngilizce) 91-108

Adviye Damla ÜNLÜ

Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı:

Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örneklemleri 109-132

İlkin BÜKE OKYAR, Songül ÖGÜT

Hakikat-Sonrası ve İdeoloji:

Lee McIntyre'in Yorumu Hakkında Louis Althusser Üzerinden Bir Tartışma..... 133-149

Mert ERÇETİN

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif, Tiffany Watt Smith

(Çev. Nüvit Bingöl, Kolektif Kitap, 2021) 151-155

Elif KURTULUŞ

Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası, Yasemin Beyazıt (ed),

(Nobel Bilimsel Eserler, 2021)..... 157-162

Muhammed DAĞ

Yazım Esasları (Türkçe/İngilizce)

Yayın Etiği ve Kötüye Kullanım Beyanı (Türkçe/İngilizce)

CONTENTS

Editor's Note

ORIGINAL RESEARCH ARTICLES

The Effect of Positive Psychology Education on Well-Being
According to the PERMA Model (Turkish) 1-12
Zeynep GÜMÜŞ DEMİR, Remziye KESKİN, Nevzat TARHAN

Pride and Prejudice in Istanbul:
The Personal Possessions of a Dutch-Greek Countess (1730) 13-40
Marloes CORNELISSEN

An Analysis of Nigeria's Biodiversity Governance:
Policies, Institutions and Challenges 41-67
Süleyman Orhun ALTIPARMAK

Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean in the Shadow of the Shale Gas
Revolution: Opportunity for Cooperation or Rationale for Conflict? (Turkish) 68-90
Akif Bahadır KAYNAK

Impact of Peace on Gender Equality:
The Case of European Union Member States 91-108
Adviye Damla ÜNLÜ

Use of Grounded Theory in Social Sciences:
A Sample of Syrians under Temporary Protection and Child Marriages (Turkish) 109-132
İlkim BÜKE OKYAR, Songül ÖGÜT

Post-Truth and Ideology:
A Discussion about Lee McIntyre's Interpretation through Louis Althusser (Turkish)..... 133-149
Mert ERÇETİN

BOOK REVIEWS

Schadenfreude: The Joy of Another's Misfortune, Tiffany Watt Smith
(Çev. Nüvit Bingöl, Kolektif Kitap, 2021) (Turkish) 151-155
Elif KURTULUŞ

Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası, Yasemin Beyazıt (ed),
(Nobel Bilimsel Eserler, 2021) (Turkish) 157-162
Muhammed DAĞ

Publication Guidelines (Turkish/English)

Publication Ethics and Malpractice Policy (Turkish/English)

Editörden

Mayıs 2022 itibarıyla Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak on dördüncü sayımıza ulaşmış bulunuyoruz. Şu ana kadar çıkarılan sayılarda olduğu gibi, bu sayıda da disiplinlerarası ve çok disiplinli yaklaşımımızı korumaya özen göstererek Tarih, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Psikoloji ve Felsefe alanlarından değerli akademisyenlerin yazdığı *yedi araştırma makalesi* ile *iki kitap değerlendirmesine* yer verdik.

İlk makalede, Zeynep Gümüş Demir, Remziye Keskin ve Nevzat Tarhan, pozitif psikoloji eğitiminin üniversite öğrencilerinin iyi oluşuna etkisini PERMA (olumlu duygular, bağlanma, olumlu ilişkiler, anlam, başarı) ölçeği kullanarak araştırmaktadır.

İkinci makalede, Marloes Cornelissen, on sekizinci yüzyılda İstanbul'da yaşayan ve Hollanda'nın Osmanlı İmparatorluğu elçisi olan Kont Colyer'in ölümü ardından borçlarla ve yoksullukla yüz yüze gelen eşi Catterina de Bourg'un yaşamındaki dönüşüme odaklanmaktadır. Bu çalışma, tereke kayıtlarından faydalanarak maddi kültür üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun erken modern dönemine dair önemli bulgular sunmaktadır.

Üçüncü makalede, Süleyman Orhun Altıparmak, Nijerya'daki biyoçeşitliliğe ve bunun korunması problemi üzerinden iyi yönetim sorusuna yönelik bir tartışma sunarak yerel otoriteyle ve sivil toplum-hükümet ilişkisiyle ilgili eksiklikler bakımından çevre, koruma ve yönetim sorunlarına değinmektedir.

Dördüncü makalede, Akif Bahadır Kaynak, Doğu Akdeniz bölgesinin jeopolitik karakterini enerji ve doğal kaynaklar meselesi açısından incelemekte ve bölgedeki enerji kullanımına yönelik gelişmelerin iş birliği veya çatışma yaratmasına yönelik ihtimalleri tartışmaktadır.

Beşinci makalede, Adviye Damla Ünlü, Avrupa Birliği'ne üyesi yirmi beş ülkeyi 2010-2019 yılları arasında temel alarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve barışçılık seviyeleri arasındaki ilişkiyi panel veri analiziyle araştırmaktadır. Makale, barışın toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada olumlu ve önemli bir değişken olduğunu teyit etmektedir.

Altıncı makalede, İlkin Büke Okyar ve Songül Ögüt, Türkiye'de yaşamakta olan geçici koruma altındaki Suriyeli ailelerde yoğun biçimde vuku bulan çocuk evlilikleri, gömülü teori yöntemiyle ve bu kapsamda kullanılan "çocuk-kadın", "çocuk-adam" kavramlarıyla incelemektedir. Yapılan araştırmanın sonuçları bağlamında, Türkiye'deki sosyal politikalara ilişkin öneriler de sunulmaktadır.

Son olarak *yedinci makalede*, Mert Erçetin, Lee McIntyre'nin "hakikat-sonrası" kavramsallaştırmasını, hakikat bağdaşım kuramı ve Althusser'in ideoloji ve devletin ideolojik aygıtları kavramları çerçevesinde irdelemektedir. Makale, hakikat-sonrası kavramını epistemolojik açıdan sorunsallaştırmakta ve bir yeni yapım (neolojizm) olarak eleştirmektedir.

Bu sayıda araştırma makalelerine ek olarak yer alan ilk kitap değerlendirmesinde, Elif Kurtuluş, Tiffany Watt Smith'in *Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif* adlı kitabını incelemektedir. Bu çalışma, değerlendirmesi yapılan kitabın "Schadenfreude" gibi çok katmanlı ve karmaşık bir duygu ve ruh halini etraflıca tartışması nedeniyle önemli bir katkı sunmaktadır. Bu eserde duygu incelemesi

psikolojik bağlamda yapılsa da duygu çalışmalarının kestiği pek çok başka alan için bu kitap değerli bir kaynaktır.

İkinci kitap değerlendirmesi ise Muhammed Dağ tarafından, *Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası* adlı eser üzerine yapılmıştır. Kitap, Denizli kentinin yirminci yüzyıl başına kadar giden retrospektif tarihsel incelemesini sunması bakımından, yerel tarih alanında önemli bir kaynak eser ve örnek çalışma niteliği taşımaktadır.

Ulusal ve uluslararası indekslerde taranmak için devam eden çalışmalarımız kapsamında dergimize gönderilen makaleler titizlikle gerekli kontrollerden geçirilmekte ve hakem değerlendirme süreçleri hassasiyetle yürütülmektedir. Güzel bir haberimizi de paylaşalım: Dergimiz, 2019 yılından itibaren ULAKBİM tarafından TR Dizin’de taranmaktadır. Bu süreçte değerli tavsiyeleriyle dergimizin kalitesinin üst düzeye çıkmasına katkı sağlayan hakemlerimizin yanı sıra, bu sayının hazırlanması aşamasında gösterdikleri çabalarından dolayı Editör Yardımcıları Dr. Öğr. Üyesi Uygur Aydemir ve Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Aydın Öztürk ile Yazı Kurulu’nda yer alan araştırma görevlileri Salih Bilgin, Cemal Cem Anarat, Bengi Çakmak, Elif Kurtuluş ve Doğan Demirkıran’a teşekkür ederim. Yabancı dil editörleri Öğr. Gör. Hüsna Yıldırım’a ve Arş. Gör. Cansu Civan’a, yazım editörü olarak emeği geçen araştırma görevlileri Dr. Merve Arlı Özekes, Deniz Atacan, Buğra Can Bayçıfci, Betül Çelebi Dağ, Berat Dağ, Ali Ekmekci, Yelda İbadi Teke, Safura Koçoğlu Eyiler, Hasan Özdemir’e ve katkılarından ötürü Dr. Öğr. Üyesi Meltem Narter’e ve Dr. Öğr. Üyesi Özgün Deniz Yoldaşlar’a teşekkür ederim.

Keyifli okumalar dileklerle...

Prof. Dr. İbrahim Özdemir

Editor's Note

As of May 2022, Üsküdar University Journal of Social Sciences has reached its fourteenth issue. As in the previous issues, we have also tried to preserve our interdisciplinary and multidisciplinary spirit and approach in this issue. It includes *seven articles* and *two book reviews* from the disciplines of History, International Relations, Political Science, Psychology, and Philosophy, written by experts in the field.

In the first article, Zeynep Gümüş Demir, Remziye Keskin, and Nevzat Tarhan investigate the effect of positive psychology education on university students' well-being using the PERMA (positive emotions, attachment, positive relationships, meaning, success) scale.

In the second article, Marloes Cornelissen focuses on the transformation in the life of Catterina de Bourg, the spouse of Count Colyer, a Dutch ambassador to the Ottoman Empire who lived in Istanbul in the eighteenth century and faced debts and poverty after the death of her husband. This study presents significant findings of the early modern period of the Ottoman Empire through material culture using the inventory records.

In the third article, Süleyman Orhun Altıparmak discusses biodiversity in Nigeria and its conservation problem concerning the question of good management. The article touches upon the environmental, conservation, and management problems regarding deficiencies in local authority and the relationship between civil society and government.

In the fourth article, Akif Bahadır Kaynak examines the geopolitical character of the Eastern Mediterranean region in terms of energy and natural resources and discusses the possibilities for cooperation or conflict with the developments in energy use in the area.

In the fifth article, Advıye Damla Ünlü explores the relationship between peacefulness and gender equality levels via panel data analysis based on the twenty-five European Union member countries for the period 2010-2019. The article finds that peace is a positive and important variable in achieving gender equality.

In the sixth article, İlkim Büke Okyar and Songül Öğüt analyze child marriages, which occur intensively in Syrian families living under temporary protection in Turkey, with grounded theory and the concepts of "child-woman" and "child-man" used in this context. Concerning the research results, suggestions regarding social policies in Turkey are also presented.

Finally, in the *seventh article*, Mert Erçetin examines Lee McIntyre's "post-truth" conceptualization within the framework of the coherence theory of truth and Althusser's concepts of ideology and ideological state apparatuses. The article problematizes the idea of post-truth from an epistemological point of view and criticizes it as a neologism.

Meanwhile, in the *first book review* included in this issue, Elif Kurtuluş examines Tiffany Watt Smith's book *Schadenfreude: Enjoyment from the Misfortune of Others*. The review makes an essential contribution as the book thoroughly discusses a multi-layered and complex emotion and

mood like “Schadenfreude” in the reviewed book. Although the study of emotion in this work is done in a psychological context, this book is a valuable resource for relevant fields.

The second book review is written by Muhammed Dağ on the book Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası. This book is an important source and case study in local history, as it presents a retrospective historical analysis of the city of Denizli going back to the beginning of the twentieth century.

Within our endeavor to be included in the national and international indexes, we punctiliously examine the articles sent to our journal and strictly follow the peer-review process. Our journal has been indexed by ULAKBİM in TR Dizin since 2019. I would like to thank all the referees for their invaluable contributions that put the quality of our journal over the top with their valuable advice, as well as the Vice Editors, Dr. Uygur Aydemir, Dr. Tuğba Aydın Öztürk, and the research assistants Salih Bilgin, Cemal Cem Anarat, Bengi Çakmak, Elif Kurtuluş, and Doğan Demirkıran as the Publication Board. I also thank English Content Editors Instructor Hüsna Yıldırım and Research Assistant Cansu Civan, and the research assistants who contributed as copy editors, Dr. Merve Arlı Özekes, Deniz Atacan, Buğra Can Bayçifci, Betül Çelebi Dağ, Berat Dağ, Ali Ekmekci, Yelda İbadi Teke, Safura Koçoğlu Eyiler, Hasan Özdemir, and Dr. Meltem Narter and Dr. Özgün Deniz Yoldaşlar, for their contributions.

I wish you a joyful reading and a happy holiday...

Prof. İbrahim Özdemir, Ph.D.

PERMA Modeline Göre Pozitif Psikoloji Eğitiminin İyi Oluş Üzerine Etkisi

Zeynep GÜMÜŞ DEMİR (*), Remziye KESKİN (**), Nevzat TARHAN (***)

Öz

Bu araştırmanın amacı, Pozitif Psikoloji eğitiminin PERMA modeline göre üniversite öğrencilerinin iyi oluşu üzerine olan etkisini incelemektir. Araştırmada, öntest-sontest kontrol grubu olmayan yarı-deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi Üsküdar Üniversitesi'nde öğrenim gören ve araştırmaya katılmayı kabul eden 1209 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak PERMA Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin PERMA skorlarının ön-ölçüm ve son-ölçümünün karşılaştırılması için Eşleşmiş Örneklem t Testi uygulanmıştır. Ayrıca, cinsiyete göre PERMA alt boyut ve toplam skorlarının karşılaştırılması için Bağımsız Örneklem t testi yapılmıştır. Analizler, verilerin normallik ölçütünü sağlayan çarpıklık ve basıklık değerleri kontrol edildikten sonra SPSS 25.0 üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre bir dönem boyunca (14 hafta) alınan Pozitif Psikoloji dersi PERMA modeliyle anlamlı ilişkili bulunmuştur. Çalışma üniversite öğrencilerinin hayatlarını iyileştirmek amaçlı, pozitif psikoloji odaklı uygulamanın deneysel bir araştırma ile değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Psikoloji, PERMA Modeli, İyi Oluş

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 14.09.2021

Kabul Tarihi: 07.03.2022

(*) Dr. Öğr. Üyesi Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü.

E-posta: zeynep.gumus@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4474-4813>

(**) Dr. Öğr. Üyesi Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

E-posta: remziye.keskin@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2970-519X>

(***) Prof. Dr. Üsküdar Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı.

E-posta: nevzat.tarhan@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6810-7096>

Zeynep Gümüş Demir, Remziye Keskin, Nevzat Tarhan, "Pozitif Psikoloji Eğitiminin Perma Modeline Göre İyi Oluş Üzerine Etkisi," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:14, (Mayıs 2022): 1-12
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.99>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

The Effect of Positive Psychology Education on Well-Being According to the PERMA Model

Zeynep GÜMÜŞ DEMİR ^(*), Remziye KESKİN ^(**), Nevzat TARHAN ^(***)

Abstract

The aim of this research is to examine the effect of Positive Psychology education on the well-being of university students according to the PERMA model. Quasi Experimental design including pre-post test without control group was used in the study. The sample of the research consists of 1209 students studying at Üsküdar University and agreeing to participate in the research. The PERMA Scale was used as a data collection tool in the study. In the study, the Paired Sample *t*-Test was applied to compare the pre-test and post-test of students' PERMA scores. In addition, Independent Sample *t*-test was performed to compare PERMA sub-dimension and total scores by gender. The analyzes were carried out using SPSS 25.0 after controlling the skewness and kurtosis values that provide the normality criterion of the data. According to the research findings, PERMA model and the Positive Psychology course taken during a term (14 weeks) were found as significantly and positively correlated. The study is important in terms of evaluating the positive psychology-oriented practice with an experimental research aimed at improving the lives of university students.

Keywords: Positive Psychology, PERMA Model, Well-being

Original Research Article

Submission Date: 14.09.2021

Acceptance Date: 07.03.2022

^(*) Asst. Prof., Üsküdar University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology.

E-mail: zeynep.gumus@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4474-4813>

^(**) Asst. Prof., Üsküdar University, Institute of Social Sciences

E-mail: remziye.keskin@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2970-519X>

^(***) Prof., Üsküdar University, Faculty of Medicine, Department of Psychiatry.

E-mail: nevzat.tarhan@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6810-7096>

Zeynep Gümüş Demir, Remziye Keskin, Nevzat Tarhan, "Pozitif Psikoloji Eğitiminin Perma Modeline Göre İyi Oluş Üzerine Etkisi," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:14, (May 2022): 1-12
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.99>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Giriş

Yaşamın anlamı ve mutluluk üzerine sorgulamaları gittikçe artan günümüz insanı, bilimsel ve bütüncül bir bakış açısına sahip olabilmek için pozitif psikoloji yönlendirmelerine daha fazla ihtiyaç duymaktadır.¹ Bireyin potansiyelini artırmayı ve bunu da özellikle olumlu, güçlü yönlerine yoğunlaşarak gerçekleştirmeyi hedefleyen pozitif psikoloji, tamamlayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.² Öznel iyi oluşa odaklanan pozitif duygu teması, aile ve okul gibi yapıları ön plana çıkaran pozitif kurumlar (aile, okul vb.) ile kişisel özelliklerin gelişimini hedefleyen pozitif bireysel özellik temaları, pozitif psikolojinin nasıl yapılandığını göstermektedir.³ Pozitif psikoloji çalışmaları kapsamında en önemli kavramlar olarak iyi oluş, yaratıcılık, minnettarlık, mizah, olumlu kişilerarası ilişkiler, özgüven, umut ve iyimserlik gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.⁴ İyi oluş, pozitif psikolojinin temel olgulardan biri olup konu üzerine birçok farklı yaklaşım geliştirilmiştir.

Ryff'a göre, iyi oluşun işlevsel yönü olarak bireyin; kendini kabul etmesi (öz kabul); kendi standartlarını geliştirmesi, sorumluluklarının farkında olup buna göre davranabilmesi ve kendi kararlarını verebilmesi (özerklik); olumlu ilişkiler geliştirmesi, bireysel gelişim ve çevresel hâkimiyet gibi boyutlarda etkin ve hâkim olması önem arz etmektedir. Sosyal açıdan bir bakış açısı getiren Keyes ise sosyal kabul, gerçekleştirme, uyum, bütünlük ve sosyal katkı gibi boyutlarda değerlendirme yaparak iyi oluşun sosyal yönünü değerlendirmiştir.⁵ İyi oluşu daha çok bir yapı olarak ele alan ve belirlediği bileşenler ile ölçümlemeyi de hedefleyen Martin Seligman'ın kuramı; olumlu duygular (positive emotions), bağlanma (engagement), olumlu ilişkiler (positive relationships), anlam (meaning) ve başarı (accomplishment) bileşenlerinden meydana gelmektedir ve PERMA olarak ifade edilmektedir.⁶ Bu bileşenlerden olumlu duygular; farkındalık, etkin bilişler, güçlü bir dikkat ve bütüncül düşünme ile ilişkilendirilmiş olup stresi yönetme, karar verme, problem çözüme ve verimliliği artırma gibi yetkinliklerle ilişkilendirilmektedir. Olumlu duygulardan biri olan mutluluk; neşe, haz ve otantik mutluluk temelinde ele alınmaktadır.⁷ Öznel olarak değerlendirilen diğer bir bileşen olan bağlanma; yapılan herhangi bir şeye kendini tam olarak adama, etkin olarak verme, bir başka ifadeyle, derinden psikolojik bağlılık olarak tanımlanmakta olup akış kavramı ile de açıklanmaktadır.

¹ Shane J. Lopez ve C.R. Snyder, *The Oxford Handbook of Positive Psychology* (New York, NY: Oxford University Press, 2011), 238-240.

² Mark D. Terjesen, Matthew D. Jacofsky, Jeffrey Froh, ve Raymond DiGiuseppe, "Integrating Positive Psychology into Schools: Implications for Practice," *Psychology in the Schools* 41(1), (2004): 163-172.

³ Nadia Lovett ve Trevor Lovett, "Wellbeing in Education: Staff Matter," *Journal of Social Science and Humanity* 6(2), 107-112; Paul F. Granello, *Wellness Counseling*. (New Jersey: Pearson Education, Inc. 2013), 48.

⁴ Lopez ve Snyder, *The Oxford Handbook of Positive Psychology*, 238-240; Michael E.P. Seligman ve Mihaly Csikszentmihalyi, M. "Positive Psychology: An Introduction," *American Psychologist*, 55(1), (2000): 5-8.

⁵ Corey Lee M. Keyes, "Social well-being," *Social Psychology Quarterly*, 61, (1998): 125-127.

⁶ Michael E. P. Seligman, *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being* (New York, NY: Free Press, 2011), 52.

⁷ Barbara L. Fredrickson ve Christine Branigan, "Positive Emotions Broaden the Scope of Attention and Thought-action Repertoires," *Cognition & Emotion*, 19(3), (2005): 313-314.

Akıfta olan bireylerde içsel motivasyonun yüksek olduğu kabul edilmekle birlikte, bu bireylerin kendilerini tanıma ve becerilerine göre seçim yapabilme özelliklerinin de yüksek olduğu bilinmektedir.⁸ İyi oluş bileşenleri içerisinde en önemli yere sahip olan olumlu ilişkiler ise; bireyin toplumdaki yeri, diğerleriyle iletişim kurabilme, sosyal destek gibi bileşenleri içermekte olup bireylerin iyilik hali için değerli görülmektedir.⁹ Kişinin hayatını anlamlı ve bir amaç doğrultusunda yaşamasının önemine değinen Seligman'a göre yaşamı değerli ve yaşanır kılmak, aidiyet hissi ile ilişkilendirilmiştir. Anlam değişkeni, olumlu ve olumsuz duygularla da bağlantılı olup yaşama dair değerlendirmeleri de içermektedir.¹⁰ Öz-yeterliliğin önemli olduğu başarı değişkeninde ise özellikle sorumlulukların yerine getirilmesi, iyi oluşa pozitif olarak etki etmektedir.¹¹ Tüm bu bileşenlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi ve birçok alana uygulanabilmesi önemlidir.

Pozitif kurumların yapılanmasında iyi oluş, pozitif psikoloji eğitimi bağlamında beceri ve mutluluğu ele alan pozitif eğitim olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin mutluluk düzeylerini artırmayı hedefleyen, aynı zamanda akademik becerilerinin de gelişmesine odaklanan pozitif psikoloji eğitiminin verilmesini Seligman, bir gereklilik olarak görmekte olup, bu eğitimin öğrenme anlayışını pozitif yönde değiştirerek yaratıcı düşünmeyi geliştirdiğini, yaşam doyumunu artırdığını ve özellikle depresyona karşı koruyucu bir faktör olduğunu ifade etmektedir.¹² Pozitif psikoloji eğitimi psikolojik gelişim olarak ele alındığında ise; bu gelişimin her bir adımı bireysel farkındalıktan, kişilerarası ilişkiler, değerler ile beyin yapılarına kadar birçok durumla etkileşim içindedir.

Bu çalışmaya konu olan Pozitif Psikoloji eğitiminde verilen bilgi ve gerçekleştirilen uygulamalar; “Kendini Tanıma ve Farkındalık”, “Başkalarını Tanıma ve Empati”, “İletişim Becerileri”, “Motivasyon ve Planlama”, “Sorun Çözme Becerileri”, “Öfke, Saldırganlık ve Şiddet”, “İlişki Yönetimi”, “Sağlıklı Karar Verme”, “Sebatkârlık” gibi konuları içermektedir.¹³ Literatür kapsamında elde edilen bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin iyi oluşları akademik başarıları ile ilişkili olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte baş etme becerileri, katılım ve tatmin gibi hususlarda da iyi oluşun pozitif etkisi bildirilmiştir. İlaveten eğitimlerle elde edilen olumlu duyguların bireyin zihinsel, fiziksel ve sosyal kaynaklarını da pozitif yönde etkileyerek duygu düzenlemeye yardımcı olduğunu ve verimliliği artırdığı yapılan araştırmalarla ortaya

⁸ Daniel Khaw ve Margaret L. Kern, “A Cross-cultural Comparison of the PERMA Model of Well-being,” *Undergraduate Journal of Psychology at Berkeley University of California* 8, (2014): 15.

⁹ Julie Butler, ve Margaret L. Kern, “The PERMA-Profil: A Brief Multidimensional Measure of Flourishing,” *International Journal of Wellbeing*, 6(3), (2016): 8.

¹⁰ Seligman, *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*, 52.

¹¹ Julie Butler, ve Margaret L. Kern, “The PERMA-Profil: A Brief Multidimensional Measure of Flourishing,”

¹² Michael E.P. Seligman, Randal M. Ernst, Jane Gillham, Karen Reivich, ve Mark Linkins, “Positive Education: Positive Psychology and Classroom Interventions,” *Oxford Review of Education*, 35(3), (2009): 295.

¹³ Nevzat Tarhan, *Pozitif Psikoloji Çoklu Zekâ Uygulamaları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 46.

konmuştur.¹⁴ Bu çalışma ile pozitif psikoloji eğitiminin PERMA modeli kapsamında ele alınması ve bireyin iyi oluşunu nasıl etkilediğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın örneklemini İstanbul, Üsküdar Üniversitesi'nde öğrenim gören 966'sı kadın ve 243'ü erkek olmak üzere toplam 1209 öğrenci oluşturmaktadır. Uygun örnekleme yöntemi ile seçilen katılımcılar araştırmaya gönüllülük esası ile dâhil olmuştur. Katılımcılar, Sağlık Bilimleri Meslek Yüksek Okulu, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mühendislik Fakültesi'nde öğrenim gören ve pozitif psikoloji dersi alan öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaş ortalaması $20,1 \pm 6,06$ olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama araçları "Sosyo-Demografik Bilgi Formu" ve "PERMA Ölçeği" olup 14 haftalık ders uygulamalarından önce ön-test olarak, uygulamalardan sonra ise son-test olarak uygulanmıştır.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve online olarak doldurulmuş olan form; yaş, cinsiyet ve sınıf bilgilerinin edinilmesini sağlar.

PERMA Ölçeği

İyi oluş düzeyini ölçmek amacıyla 2016 yılında Butler ve Kern tarafından geliştirilen ölçek Demirci ve meslektaşları tarafından 2017 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin 15 maddesi ve 5 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutları olumlu duygular, bağlanma, anlam, olumlu ilişkiler ve başarı alt boyutları bulunmaktadır. Ayrıca, ölçeğin sekiz tane dolgu maddesi bulunmaktadır. Bunlar: genel iyi oluş, sağlamlık, yalnızlık ve olumsuz duygular olarak belirlenmiştir. Ölçeğin toplam puanı için iç tutarlılık katsayısı 0.91 olarak bulunmuştur.¹⁵

İşlem ve Verilerin Analizi

Bu çalışmada, pozitif psikoloji eğitiminin iyi oluş üzerine etkisi incelenmiştir. Veri analizleri, verileri geçerli olan 1209 katılımcının verileri üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların PERMA toplam ve alt boyut puanlarının ön test ve son test puanlarının karşılaştırılması için

¹⁴ Ashley D. Lewis, A., Scott E. Huebner, Amy Reschly ve Robert F. Valois, "The Incremental Validity of Positive Emotions in Predicting School Functioning," *Journal of Psychoeducational Assessment* 27(5), (2009): 398; Fredrickson ve Branigan, "Positive Emotions," 313-314.

¹⁵ Julie Butler ve Margaret L. Kern, "The PERMA-Profil: A Brief Multidimensional Measure of Flourishing," 32-35; İbrahim Demirci, Halil Ekşi, Duygu Dinçer ve Selami Kardaş, "Beş Boyutlu İyi Oluş Modeli: PERMA Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği," *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), (2017): 60-77.

bağımlı (eşleştirilmiş) gruplar t-testi ile inceleme yapılmıştır. Araştırmada uygulanan istatistiksel analiz yöntemleri için SPSS (Statistical Package for Social Sciences 25.0) kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada, öğrencilerin pozitif psikoloji dersi öncesinde ve sonrasında iyi oluş düzeylerindeki farklılıkların incelenmesi için bağımlı (eşleştirilmiş) gruplar t-testi uygulanmıştır. Ayrıca, katılımcıların cinsiyetine göre öntest ve sontest puanlarındaki farklılıkları incelemek için bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Cinsiyet bakımından ölçek puanlarındaki farklılıkların incelenmesi, eğitim etkisinin değerlendirilmesinde cinsiyet farklılıklarını kontrol altına almak içindir. Analize ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Tüm katılımcıların PERMA toplam ve alt boyut öntest-sontest sonuçları

PERMA Alt Boyutları		$\bar{X}$	N	ss	SH	t	p
Olumlu Duygular	Son Test	6,55	1209	1,805	,051		
	İlk Test	6,56	1209	1,619	,046	-,120	,90
Bağlanma	Son Test	7,24	1209	1,582	,045		
	İlk Test	6,30	1209	1,212	,034	16,55	,00**
Olumlu ilişkiler	Son Test	6,69	1209	1,758	,050		
	İlk Test	6,00	1209	1,345	,038	10,93	,00**
Anlam	Son Test	6,71	1209	1,731	,049		
	İlk Test	6,75	1209	1,611	,046	-,57	,56
Başarı	Son Test	6,86	1209	1,624	,046		
	İlk Test	7,05	1209	1,673	,048	-2,94	,00**
PERMA Toplam	Son Test	6,82	1209	1,455	,041		
	İlk Test	6,27	1209	,950	,027	11,18	,00**

** $p < 0,01$

Tüm katılımcıların PERMA toplam ve alt boyutlarının öntest-sontest ölçümlerinin yapılması amacıyla bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda PERMA total skorunun puan ortalaması farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($t(1207) = -11.18$; $p < 0,01$). Bulgulara göre, PERMA toplam skoru son-testte anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, PERMA bağlanma alt boyutu ($t(1207) = -16,55$; $p < 0,01$), olumlu ilişkiler alt boyutu ($t(1207) = 10,93$; $p < 0,01$), başarı alt boyutu ($t(1207) = 2,94$; $p < 0,01$), ön-test son-test puanları farkı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bulgulara göre, bağlanma, mutluluk ve sağlık puanları son-ölçümde anlamlı düzeyde daha yüksek; başarı, olumsuz duygular ve yalnızlık alt boyutu puanları ise ön-testte son-teste kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 2. Cinsiyete göre PERMA toplam ve alt boyut öntest puanlarının t-test bulguları

PERMA Alt Boyutları	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Olumlu Duygular Öntest	Kadın	966	6,58	1,60	,849	,39
	Erkek	243	6,48	1,67		
Bağlanma Öntest	Kadın	966	6,24	1,21	-3,258	,00**
	Erkek	243	6,52	1,22		
Olumlu İlişkiler Öntest	Kadın	966	5,99	1,32	-,277	,78
	Erkek	243	6,02	1,45		
Anlam Öntest	Kadın	966	6,72	1,57	-1,231	,22
	Erkek	243	6,86	1,75		
Başarı Öntest	Kadın	966	7,00	1,66	-1,99	,04*
	Erkek	243	7,24	1,64		
PERMA Öntest	Kadın	966	6,25	,931	-1,84	,07
	Erkek	243	6,37	1,020		

** $p<0,01$ * $p<0,05$

Öğrencilerin cinsiyete göre PERMA toplam ve alt boyut öntest puanlarının karşılaştırılması için yapılan Bağımsız Örneklem t testi bulgularına göre, bağlanma ($t=-3,258$; $p<0,01$), başarı ($t=-1,997$; $p<0,05$) ve mutluluk ($t=-2,817$; $p<0,01$) alt boyut puanları anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bulgular doğrultusunda, erkeklerin bildirdiği bağlanma, başarı ve mutluluk alt boyut puanları kadınlara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Tablo 3. Cinsiyete göre PERMA toplam ve alt boyut sontest puanlarının t-test bulguları

PERMA Alt Boyutları	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Olumlu Duygular Sontest	Kadın	966	6,52	1,81	-1,17	,24
	Erkek	243	6,67	1,76		
Bağlanma Sontest	Kadın	966	7,25	1,60	,09	,92
	Erkek	243	7,23	1,52		
Olumlu İlişkiler Sontest	Kadın	966	6,66	1,75	-1,44	,15
	Erkek	243	6,84	1,78		
Anlam Sontest	Kadın	966	6,69	1,76	-,94	,35
	Erkek	243	6,80	1,58		
Başarı Sontest	Kadın	966	6,85	1,64	-,20	,84
	Erkek	243	6,88	1,56		
PERMA Toplam Sontest	Kadın	966	6,80	1,47	-,85	,39
	Erkek	243	6,89	1,39		

** $p<0,01$ * $p<0,05$

Öğrencilerin cinsiyete göre PERMA toplam ve alt boyut son-test puanlarının karşılaştırılması için yapılan Bağımsız Örneklem t testi bulgularına göre, PERMA toplam ve alt boyut son-test puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$).

Tartışma

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerine yönelik olarak hazırlanan ve 14 hafta süren Pozitif Psikoloji (PP) eğitiminin PERMA modeline göre üniversite öğrencilerinin iyi oluşu üzerine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Üniversite yılları hızlı değişimleri ve birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Üniversite öğrencilerinin yaşadığı duygusal, düşünsel, davranışsal, sosyal ve çevresel değişimler ruhsal sorunlara neden olabilmektedir.¹⁶ Birçok üniversite öğrencisi dönemin getirdiği kafa karışıklığı ve belirsizlikle başa çıkabilmek için desteğe ihtiyaç duymaktadır.¹⁷ Pozitif psikolojinin temel amaçlarından biri bireyin kapasitesini geliştirmesini desteklemek ve edindiği becerileri günlük yaşamında kullanmasını sağlamaktır. Pozitif psikolojinin bütüncül bakış açısı yeteneklerin/kapasitelerin gerçekleştirilmesini vurgulamaktadır.¹⁸ Çözüm odaklı yaklaşım ve uzlaşmacılık, duygusal zekânın geliştirilmesi, iletişim becerileri, bilişsel esneklik, özgüven, öz-yeterlilik gibi yetkinliklerin üniversite öğrencilerine kazandırılması bu dönemde karşılaşılabilecek birçok sorunu önleyecektir.

Araştırmanın sonuçlarına göre bir eğitim dönemi boyunca (14 hafta) alınan pozitif psikoloji dersi PERMA modeline yönelik anlamlı sonuçlar sağladığı görülmektedir. Bulgulara göre, bağlanma, mutluluk, başarı ve sağlık puanları son-ölçümde anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ayrıca erkeklerin bildirdiği bağlanma, başarı ve mutluluk alt boyut puanları kadınlara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksektir. PERMA modeli bireyin iyi oluş düzeyini açıklamak için geliştirilmiştir. Geliştirilebilir olduğu bilinen pozitif psikoloji kişilerin hayata daha olumlu ve farklı bir bakış açısı ile bakmalarına olanak tanımaktadır.¹⁹ Pozitif psikoloji müdahaleleri erdem ve refah gelişimini teşvik etmektedir.²⁰ Bu sonuçlar araştırmanın amacını

¹⁶ Yasemin Özel, Serpil Türkleş ve Semra Erdoğan, S. "Üniversite Öğrencilerinde Ruhsal Durumun İncelenmesi," *JAREN* 6(2), (2020): 220.

¹⁷ Firdevs Savi Çakar, *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2018), 1-478.

¹⁸ Ramazan Demir ve Fulya Türk, "Pozitif Psikoloji: Tarihçe, Temel Kavramlar, Terapötik Süreç, Eleştiriler ve Katkıları," *Humanistic Perspective* 2(2), (2020): 108-125.

¹⁹ Ed Diener, Christie K. Napa-Scollon, Shigerio Oishi, Vivian Dzokoto, ve Eunkook Mark Suh, "Positivity and the Construction of Life Satisfaction Judgments: Global Happiness is not the Sum of Its Parts," *Journal of Happiness Studies*, 1(2), 2000: 159-176. Gian Vittorio Caprara, Nancy Eisenberg ve Guido Alessandri, "Positivity: The dispositional Basis of Happiness," *Journal of Happiness Studies* 18(2), (2017): 353-371.

²⁰ Peter Jankowski vd., "Virtue, Flourishing, and Positive Psychology in Psychotherapy: An Overview and Research Prospectus," *Psychotherapy*, 57(3), (2020): 291; Farid Chakhssi, Jannis T Kraiss, Marion Sommers-Spijkerman, Ernst T. Bohlmeijer, "The Effect of Positive Psychology Interventions on Well-being and Distress in Clinical Samples with Psychiatric or Somatic Disorders: A Systematic Review and Meta-analysis," *BMC psychiatry*, 18(1), (2018): 1-17; Irene Lopez-Gomez, Covadonga Chaves, Gonzalo Hervas ve Carmelo Vazquez, "Comparing the Acceptability of a Positive Psychology Intervention Versus a Cognitive Behavioural Therapy for Clinical Depression," *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 24(5), (2017): 1029-1039.

desteklemektedir. Bilişsel yeniden yapılandırma yaklaşımı ile olumsuz bakış açısının olumlu bakış açısına dönüştürülebileceği ve kişinin başa çıkma stratejilerinin güçlendirilebileceği gösterilmiştir.²¹ Bunun yanı sıra bireylerin duygu durumları, bilişsel yetenekleri motivasyonları, kişilik özellikleri ve yapılan müdahalenin özellikleri PP uygulamaları üzerinde etkili olmaktadır.²² Pozitif psikoloji müdahalelerinin psikolojik sıkıntı, kaygı ve depresif belirtileri anlamlı düzeyde azalttığı; umutsuzluk, kaygı, intihar düşüncesi gibi farklı birçok değişkeni etkilediği bilinmektedir.²³ Grup pozitif psikoterapinin yaşam doyumu ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkisi olduğu saptanmıştır. Üniversite öğrencilerinin pozitif psikoloji dersi sonrasında mutluluk düzeyi ve duygu ifadelerinde artış olduğu ileri sürülmektedir.²⁴ Elde edilen bulguların alan yazınla tutarlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak pozitif psikoloji öğretilerinin üniversite öğrencilerinin iyi oluşlarını artırmaya katkı sağlayacağı söylenebilir. Pozitif Psikoloji dersi almanın psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada büyük bir öğrenci grubundan oluşan üniversite öğrencilerinin kendilerini genel olarak daha mutlu olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

PERMA modeli olumlu duygu, düşünce ve davranışları artırmayı amaçlayan müdahalelerden oluşmaktadır. İyi oluşu artırmak için aynı zamanda teorik ve amprik stratejiler kullanır.²⁵ Hedeflenen olumlu değişimlerin uzun süreli olması beklenen sonuçlar arasındadır.²⁶ Pozitif eğitim yaklaşımları okul ortamlarında giderek daha popüler hale gelmektedir.²⁷ Son yıllarda üniversite öğrencilerinde iyi oluşu artırmak için uygulanan çevrimiçi eğitim programlarının

²¹ Jean-Baptiste Pavani, Sarah Le Vigouroux Jean-Luc Kop, Anne Congard ve Bruno Dauvier, "Affect and Affect Regulation Strategies Reciprocally Influence Each Other in Daily Life: The Case of Positive Reappraisal, Problem-focused Coping, Appreciation and Rumination." *Journal of Happiness Studies* 17, (2016): 2077–2095.

²² Sophie Walsh, Megan Cassidy ve Stefan Priebe, "The Application of Positive Psychotherapy in Mental Health Care: A Systematic Review," *Journal of Clinical Psychology*, 73 (6), (2017): 638-651.

²³ Pascal Antoine, Bruno Dauvier, Eva Andreotti ve Anne Congard, "Individual Differences in the Effects of a Positive Psychology Intervention: Applied Psychology," *Personality and Individual Differences* 122, (2018): 140-147; C.M. Celano vd., "Psychological Interventions to Reduce Suicidality in High-risk Patients with Major Depression: a Randomized Controlled Trial," *Psychological Medicine* 47(5), (2017): 810; Uğur Gürkan ve Selen Gür, "Genç Yetişkinlerde Mental İyi Oluş Düzeyinin Depresyonla İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi," *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6(6), (2019): 516-536; Marco Lauriola ve Iani Iani, "Personality, Positivity and Happiness: A Mediation Analysis Using a Bifactor Model," *Journal of Happiness Studies* 18(6), (2017): 1659-1682; Kazuhiro Watanabe, vd., "The Japanese Version of the Workplace Perma-profiler." *Occupational and Environmental Medicine* 75, (2018): 383-382.

²⁴ Ayşe Berna Sarı Arasil, Fatma Turan, Barış Metin, Hande Sinirlioğlu Ertaş ve Nevzat Tarhan, "Positive Psychology Course: A Way to Improve Well-being," *Journal of Education and Future* (17), (2020): 15-23.

²⁵ Tom Hendriks vd., "The Efficacy of Multi-Component Positive Psychology Interventions: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials," *Journal of Happiness Studies* 21(1), (2020): 357–390.

²⁶ Reuben D. Rusk ve Lea E. Wasters. "Tracing the Size, Reach, Impact, and Breadth of Positive Psychology," *Journal of Positive Psychology* 8(3), (2013): 207–221.

²⁷ Lea Waters ve Daniel Loton. "SEARCH: A Meta-Framework and Review of the Field of Positive Education," *International Journal of Applied Positive Psychology* 4 (1-2), (2019): 1–46.

sayısı artmaktadır.²⁸ Eğitim alanında pozitif psikoloji uygulamalarının yaygınlaştırılması okul faaliyetleri arasında refahın aktif olarak sağlanmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda akademisyenler, öğrenmeyi geliştirmek amacıyla, üniversitelerde iyi olma hali için karakterin güçlü yönlerine odaklanma fırsatı bulacaklardır. Eğitimde pozitif psikoloji uygulamaları kapsamında olumlu duyguları, olumlu ilişkileri geliştirmenin bir sonucu olarak, öğrencilerin öğrenmesi ve akademik başarısı da geliştirilebilir.²⁹ Pozitif psikoloji etkinlikleri olumlu duyguların artmasında ve olumsuz duyguların azalmasında belirleyici rol alabilmektedir. Örneğin umut düzeyinin artması ve öfke düzeyinin azalması gibi.³⁰ Eğitim sürecinin çok daha erken dönemlerine pozitif psikoloji anlayışının dâhil edilmesi, kişilerin olumlu bakış açıları geliştirmelerine katkı sağlayacaktır. Bütün bunlardan yola çıkarak mevcut çalışmadan elde edilen bulguların genel hedefleri destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın ön-testte son-teste kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek bulunan bir diğer bulgusu ise olumsuz duygular ve yalnızlık alt boyutu puanlarıdır. Bu bulgu ilk bakışta paradoksal gibi görünse de PP eğitiminin kişilerin duygusal farkındalıklarının artmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bulgular öz değerlendirmelerin bir sonucudur. Arasıl ve arkadaşlarının üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu benzer bir çalışma bulguları desteklemektedir. Olumlu ya da olumsuz duyguların farkındalığında ortaya çıkan bu kavrayış kişilerin kendilerini tanıma ve duygularını değerlendirme yönünde daha fazla bilgiye sahip olduklarının göstergesi olabilir.

Bu araştırmada PP eğitimi tüm üniversite öğrencilerine zorunlu ders olarak verildiği için bir kontrol grubu dâhil edilememiştir. Bu konuda yapılacak olan çalışmaların kontrol grubu ile yapılmasının katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Farklı bölümlerdeki üniversite öğrencilerine farklı eğitimciler tarafından PP dersinin verilmiş olması araştırmanın sınırlılıkları içerisindedir. Bu çalışmanın güçlü yanı ise büyük bir örneklem grubuna sahip olmasıdır. Öte yandan, pozitif psikolojik özellikler ve algılanan sosyal desteğin daha sonra yapılacak deneysel araştırmalarla ortaya konulmasının önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Pozitif psikoloji uygulamalarının eğitim hizmetleri içinde daha fazla yer alması geliştirilecek yeni politikalara dâhil edilebilir. Böylece üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşu arttırılarak gelişebilecek sorunlara karşı önleyici bir katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Antoine, Pascal, Bruno Davier, Eva Andreotti ve Anne Congard. "Individual Differences in The Effects of a Positive Psychology Intervention: Applied Psychology." *Personality and Individual Differences* 122, (2018): 140-147.

²⁸ Blaire Morgan ve Laura Simmons. "A 'PERMA' Response to the Pandemic: An Online Positive Education Programme to Promote Wellbeing in University Students," *Frontiers in Education* 6, (2021): 172.

²⁹ Erin Hoare, David Bott ve Justin Robinson, "Learn it, Live it, Teach it, Embed it: Implementing a Whole School Approach to Foster Positive Mental Health and Wellbeing through Positive Education," *International Journal of Wellbeing* 7(3), (2017): 56-71.

³⁰ Zeynep G. Demir, Remziye Keskin ve Kahraman Güler. "The Effect Of The Positive Psychology Interaction Group Program On Anger And Hope In Elderly Individuals," *Turkish Journal of Geriatrics* 24(1) (2021): 95-103.

- Butler, Julie ve Margaret L. Kern. "The PERMA-Profil: A Brief Multidimensional Measure of Flourishing." *International Journal of Wellbeing* 6(3), (2016): 1-48.
- Caprara, Gian Vittorio, Nancy Eisenberg ve Guido Alessandri. "Positivity: The Dispositional Basis of Happiness." *Journal of Happiness Studies* 18(2), (2017): 353-371.
- Celano, C.M., E. E. Beale, C. A. Mastromauro, J. G. Stewart, R. A. Millstein, R. P. Auerbach, C. A. Bedoya ve J. C. Huffman. "Psychological Interventions to Reduce Suicidality in High-risk Patients with Major Depression: a Randomized Controlled Trial." *Psychological Medicine* 47(5), (2017): 810-821.
- Chakhssi, Farid, Jannis T Kraiss, Marion Sommers-Spijkerman ve Ernst T. Bohlmeijer. "The Effect of Positive Psychology Interventions on Well-Being and Distress in Clinical Samples with Psychiatric or Somatic Disorders: A Systematic Review and Meta-analysis." *BMC Psychiatry* 18(1), (2018): 1-17.
- Demir, Ramazan ve Fulya Türk. "Pozitif psikoloji: Tarihçe, Temel Kavramlar, Terapötik Süreç, Eleştiriler ve Katkıları." *Humanistic Perspective* 2(2), (2020): 108-125.
- Demirci, İbrahim, Halil Ekşi, Duygu Dinçer ve Selami Kardeş. "Beş Boyutlu İyi Oluş Modeli: PERMA Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği." *The Journal of Happiness & Well-Being* 5(1), 2017: 60-77.
- Diener, Ed, Christie K. Napa-Scollon, Shigerio Oishi, Vivian Dzokoto, ve Eunkook Mark Suh. "Positivity and the Construction of Life Satisfaction Judgments: Global Happiness is not the Sum of Its Parts." *Journal of Happiness Studies* 1(2), (2000): 159-176.
- Fredrickson, Barbara L ve Christine Branigan. "Positive Emotions Broaden the Scope of Attention and Thought-action Repertoires." *Cognition & Emotion* 19(3), (2005): 313-332.
- Granello, Paul F.. *Wellness Counseling*. New Jersey: Pearson Education, 2013.
- Gümüş Demir, Zeynep, Remziye Keskin ve Kahraman Güler. "The Effect of The Positive Psychology Interaction Group Program on Anger and Hope in Elderly Individuals." *Turkish Journal of Geriatrics* 24(1), (2021): 95-103.
- Gürgen, Uğur ve Selen Gür, "Genç Yetişkinlerde Mental İyi Oluş Düzeyinin Depresyonla İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6(6), (2019): 516-536.
- Hendriks, Tom, Marijke Schotanus-Dijkstra, Aabidien Hassankhan, Joop de Jong ve Ernst Bohlmeijer. "The Efficacy of Multi-Component Positive Psychology Interventions: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials." *Journal of Happiness Studies* 21 (1), (2020): 357-390.
- Hoare, Erin, David Bott ve Justin Robinson. "Learn it, Live it, Teach it, Embed it: Implementing a Whole School Approach to Foster Positive Mental Health and Wellbeing through Positive Education." *International Journal of Wellbeing* 7(3), (2017): 56-71.
- Jankowski, Peter, vd., "Virtue, Flourishing, and Positive Psychology in Psychotherapy: An Overview and Research Prospectus." *Psychotherapy* 57(3), (2020): 291-309.
- Keyes, Corey Lee M.. "Social Well-being." *Social Psychology Quarterly* 61, (1998): 121-140.
- Khaw, Daniel ve Margaret L. Kern. "A Cross-cultural Comparison of the PERMA Model of Well-being." *Undergraduate Journal of Psychology at Berkeley, University of California* 8, (2014): 10-23.
- Lauriola, Marco ve Iani Iani. "Personality, Positivity and Happiness: A Mediation Analysis Using a Bifactor Model." *Journal of Happiness Studies* 18(6), (2017): 1659-1682.

- Lewis, Ashley D., Scott E. Huebner, Amy Reschly ve Robert F. Valois. “The Incremental Validity of Positive Emotions in Predicting School Functioning” *Journal of Psychoeducational Assessment*, 27(5), (2009): 397-408.
- Lopez, Shane J. ve C.R. Snyder. *The Oxford Handbook of Positive Psychology*. New York: Oxford University Press, 2011.
- Lopez-Gomez, Irene, Covadonga Chaves, Gonzalo Hervas ve Carmelo Vazquez. “Comparing the Acceptability of a Positive Psychology intervention Versus a Cognitive Behavioural Therapy for Clinical Depression.” *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 24(5), 2017: 1029-1039.
- Lovett, Nadia ve Trevor Lovett. “Wellbeing in Education: Staff Matter.” *Journal of Social Science and Humanity* 6(2). 107-112.
- Morgan, Blaire ve Laura Simmons. “A ‘PERMA’ Response to the Pandemic: An Online Positive Education Programme to Promote Wellbeing in University Students.” *Frontiers in Education* 6, (2021): 172-182.
- Özel, Yasemin, Serpil Türkleş ve Semra Erdoğan. “Üniversite Öğrencilerinde Ruhsal Durumun İncelenmesi.” *JAREN* 6(2), (2020): 220-228.
- Pavani, Jean-Baptiste, Sarah Le Vigouroux Jean-Luc Kop, Anne Congard ve Bruno Dauvier. “Affect and Affect Regulation Strategies Reciprocally Influence each other in Daily Life: The Case of Positive Reappraisal, Problem-focused Coping, Appreciation and Rumination.” *Journal of Happiness Studies* 17, (2016): 2077–2095.
- Rusk, Reuben D., ve Lea E. Wasters. “Tracing the Size, Reach, Impact, and Breadth of Positive Psychology.” *Journal of Positive Psychology* 8 (3), (2013): 207–221.
- Sarı Arasıl, Ayşe Berna, Fatma Turan, Barış Metin, Hande Sinirlioğlu Ertaş ve Nevzat Tarhan. “Positive Psychology Course: A Way to Improve Well-being”. *Journal of Education and Future* 17, (2020): 15-23.
- Savi Çakar, Firdevs. *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları*. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık, 2018.
- Seligman. Michael E. P. *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*. Simon and Schuster, 2012.
- Seligman. Michael E. P. ve Mihaly Csikszentmihalyi, M. “Positive Psychology: An Introduction.” *American Psychologist* 55(1), (2000): 5-14.
- Seligman. Michael E. P., Randal M. Ernst, Jane Gillham, Karen Reivich, ve Mark Linkins, “Positive Education: Positive Psychology and Classroom Interventions.” *Oxford Review of Education*, 35(3), (2009): 293-311.
- Tarhan, Nevzat. *Pozitif Psikoloji Çoklu Zekâ Uygulamaları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Terjesen, Mark D., Matthew D. Jacofsky, Jeffrey Froh, ve Raymond DiGiuseppe. “Integrating Positive Psychology into Schools: Implications for Practice.” *Psychology in the Schools* 41(1), (2004): 163-172.
- Walsh, Sophie, Megan Cassidy ve Stefan Priebe. “The Application of Positive Psychotherapy in Mental Health Care: A Systematic Review.” *Journal of Clinical Psychology* 73(6), (2017): 638-651.
- Watanabe, Kazuhiro, vd.. “The Japanese Version of the Workplace Perma-profiler.” *Occupational and Environmental Medicine* 75, (2018): 382-383.
- Waters, Lea ve Daniel Loton. “SEARCH: A Meta-Framework and Review of the Field of Positive Education.” *International Journal of Applied Positive Psychology* 4 (1-2), (2019): 1–46.

Pride And Prejudice in Istanbul: The Personal Possessions of a Dutch-Greek Countess (1730)

Marloes CORNELISSEN (*)

Abstract

Upon his death, Count Jacobus Colyer (d. 1725), the Dutch Ambassador to the Ottoman Empire, left his Greek wife Catterina de Bourg in a state of debt. The countess appears to have struggled to survive after a life of conspicuous consumption and extravagant luxury in the Ambassadorial palace. Possibly because of her seemingly proud attitude, she was often met with prejudice and malice by her husband's relatives, travelers to the Ottoman Empire, the new Dutch Ambassador, other members of the foreign communities of Istanbul, and even her own servants. When she died in 1730, an inventory of her remaining possessions was drawn up, and most of her belongings were auctioned off to cover her debts. The records of her possessions and their auction as well as her private correspondence offer a rare glimpse into the 'world' of this Dutch-Greek countess. These records bear witness to her exquisite taste in commodities brought to Istanbul from all over the world, but also of her destitute situation after the demise of her husband.

Keywords: Material Culture, Early Modern Ottoman Empire, Dutch Ambassador in Istanbul, Women in the Ottoman Empire, Inventory Records

Original Research Article

Submission Date: 30.04.2021

Acceptance Date: 04.04.2022

(*) Dr. Instructor, Sabancı University, Faculty of Arts and Social Sciences, Foundation Development Directorate.

This article uses data from the author's Ph.D. dissertation and is enhanced extensively: Marloes Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer: Material Culture of the Dutch 'Nation' in Istanbul during the First Half of the 18th Century", (Unpublished Ph.D. Diss., Sabancı University, 2016).

E-mail: marloes.cornelissen@sabanciuniv.edu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5505-0038>

Marloes Cornelissen, "Pride And Prejudice in Istanbul: The Personal Possessions of a Dutch-Greek Countess (1730)," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 14, (May 2022): 13-40
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.100>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

İstanbul'da Gurur ve Önyargı: Bir Hollanda-Yunan Kontesinin Kişisel Eşyaları (1730)

Marloes CORNELISSEN (*)

Öz

Hollanda'nın Osmanlı İmparatorluğu elçisi Kont Jacobus Colyer, 1725'teki ölümü üzerine Yunan eşi Catterina de Bourg'u borç içinde bıraktı. Sefaret sarayında geçirdiği gösterişçi tüketime dayalı lüks ve müsrif bir hayatın ardından, kontesin ayakta kalmak için mücadele etmek zorunda kaldığı anlaşılıyor. Eşinin akrabaları, Osmanlı İmparatorluğu'na gelen seyyahlar, Hollanda'nın yeni sefiri, İstanbul'un diğer yabancı topluluklarının üyeleri ve hatta kendi hizmetçileri bile, kontese, muhtemelen mağrur görünüşlü tavırlarından ötürü genellikle önyargı ve kötü niyetle yaklaşmaktaydılar. 1730'da öldüğünde, kalan eşyalarının tereke kaydı tutuldu ve borçlarını kapatmak için eşyalarının çoğu açık artırmaya çıkarıldı. Eşya ve müzayede kayıtları ile özel yazışmaları, bu Hollanda-Yunan kontesinin 'dünyasma' ender ele geçen türden bir bakış fırsatı sunuyor. Bu kayıtlar, dünyanın dört bir yanından İstanbul'a getirttiği eşyalar konusundaki seçkin zevkine olduğu gibi kocasının ölümünden sonra yaşadığı yoksulluk haline de tanıklık ediyor.

Anahtar Kelimeler: Maddi Kültür, Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'daki Hollanda Elçisi, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadınlar, Tereke

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 30.04.2021

Kabul Tarihi: 04.04.2022

(*) Öğr. Gör., Dr., Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Temel Geliştirme Direktörlüğü.

Bu makalede yazarın doktora tezinden veri kullanılmış ve çalışma büyük ölçüde genişletilmiştir: Marloes Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer: Material Culture of the Dutch 'Nation' in Istanbul during the First Half of the 18th Century", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi, 2016).

E-posta: marloes.cornelissen@sabanciuniv.edu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5505-0038>

Marloes Cornelissen, "Pride and Prejudice in Istanbul: The Personal Possessions of a Dutch-Greek Countess (1730)," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 14, (Mayıs 2022): 13-40
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.100>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Introduction

On 12 May 1730, Dutch-Greek Countess Catterina (or Catherina) de Bourg died as the widow of Count Jacobus Colyer, Dutch Ambassador in Istanbul. Through her husband, the countess had become a member of the small community of the so-called Dutch ‘nation.’ ‘Nation’ in its usage for European foreigners in the Ottoman Empire, referred to “communities of merchants and diplomats living abroad under the aegis of a particular city or state.”¹ Thus, the meaning of ‘nation’ denoted a community of people with a shared place of origin. The Dutch ‘nation’ was a community of diplomats, merchants, and other individuals who enjoyed Dutch protection in Ottoman realms. This small community was quite inclusive, and, in the eighteenth century at least, was gladly extending protection—even to people of ambiguous identity or profession, who were sometimes excluded from protection by other nations—in return for a small tax. Such inclusivity is how individuals of Italian, Hungarian, Portuguese, or German descent were also part of the Dutch ‘nation’ and had become ‘Dutch by choice.’² Birthplace and religion were easily overlooked when a business opportunity or personal ties were involved. Identity in the Mediterranean in the early modern period was fluid and multi-layered.³

A portrait of the ‘world’ of this early modern woman with cosmopolitan ambitions can be painted, when the material objects of a person are understood as the setting or frame of the world in which an individual lived.⁴ If possessions are not seen as symbolic artefacts, but rather, when studied within their context, as indicators of identities that were adopted, forged, or aspired, we can get a step closer to her identity through a study of the inventory records, auction record of the sale of her belongings, and personally written petitions and statements.

Inventory records are extremely useful historical sources for a variety of topics ranging from the study of material culture, daily life, wealth, and demography to fashion, taste, and the consumption of goods.⁵ An inventory can be understood as an opening into a set of relationships

¹ Eric R. Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean* (Baltimore: The John Hopkins University Press, 2006), 15.

² *Ibid.*

³ Eminegül Karababa, “Ethnicity,” in *A Cultural History of Dress and Fashion in the Renaissance*, ed. Elizabeth Currie (London: Bloomsbury Academic, 2017), 135–152.

⁴ Daniel Miller, *Stuff* (Cambridge: Polity, 2009), 50; Tim Dant, *Materiality and Society* (Maidenhead; Berkshire, 2005), 25.

⁵ Inventory records have been used as sources for the study of material culture and consumption on a worldwide scale. This paper incorporates research based on such inventory records from fields of study that deal with Europe, America, and the Ottoman Empire. For Europe and America, see for instance: H.A. Enno van Gelder, *Gegevens Betreffende Roerend en Onroerend Bezit in de Nederlanden in de 16^e Eeuw* (‘s Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1973); Wilfried Steeghers, *De Staten van Goed van Ambacht Maldegem* (Gent: V.V.F., 1977); Ad van der Woude and Anton Schuurman, eds., *Probate Inventories: A New Source for the Historical Study of Wealth, Material Culture and Agricultural Development* (Wageningen: Hes & De Graff Pub B V, 1980); Carole Shammas, *The Pre-Industrial Consumer in England and America* (Oxford: Clarendon Press, 1990); Lorna Weatherill, *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain 1660–1760*, 2nd ed. (London: Routledge, 1996 [1988]).

and a style of living.⁶ There are, however, various drawbacks to the usage of such inventory records. They are fixed in time and static; they provide a snapshot in time or represent only a moment in the life cycle of an individual.⁷ Nevertheless, they are excellent sources for the study of material culture, which can be understood as “that world of goods as it exists, is used, and is given meaning by the inhabitants of that world.”⁸

In contrast to material culture, consumption is “a typically dynamic phenomenon: objects are acquired, used, alienated, etc., in a never-ending process.”⁹ Consumption is used to classify oneself and others too: “it is used to commit oneself to a social group striving for social identification and at the same time to preserve personal identity. This tension between striving for identity and commitment, between competition and solidarity, is one of the main forces of changes in ownership patterns and lifestyles.”¹⁰ Therefore, while the study of consumption overlaps considerably with that of material culture, it requires a different approach in the sense that it deals with the significance of products for people and cultures, or the consumption of identity and consumption within consumer culture. Taking that into account, to research taste or preferences as a part of behavioral patterns of consumption, secondary documentation should also be consulted.¹¹

Various scholars also agree that meaning or value is given to objects through ‘interaction’ with objects, as people have the opportunity or desire to acquire the object.¹² It is difficult to understand these meanings or values by just counting the objects; instead, meaning can be deduced from the objects’ location, their relation to or combination with other objects, and

---

⁶ Peter N. Miller, Deborah Krohn, and Marybeth de Filippis, eds., *Dutch New York between East and West: The World of Margrieta van Varick* (New York; New Haven and London: Bard Graduate Center: Decorative Arts, Design History, Material Culture; The New-York Historical Society and Yale University Press, 2009), 118.

⁷ Annik Pardaill -Galabrun, *The Birth of Intimacy: Privacy and Domestic Life in Early Modern Paris* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991), 3–7; Ann Matchette, “To Have and Have Not: The Disposal of Household Furnishings in Florence,” in *Approaching the Italian Renaissance Interior: Sources, Methodologies, Debates*, eds. Ajmar-Wollheim, Marta, Flora Dennis, and Ann Matchette (Oxford: Blackwell Publishing, 2007), 83.

⁸ Jan de Vries, “Between Purchasing Power and the World of Goods: Understanding the Household Economy in Early Modern Europe,” in *Consumption and the World of Goods*, eds. J. Brewer and R. Porter (London: Routledge, 1993), 102.

⁹ Renata Ago, “Denaturalizing Things: A Comment,” in *Early Modern Things: Objects and Their Histories, 1500–1800*, ed. Paula Findlen (New York: Routledge, 2013), 366.

¹⁰ A.J. Schuurman, “Materi le Cultuur en Levensstijl. Een Onderzoek naar de Taal der Dingen op het Nederlandse Platteland in de 19^e Eeuw: De Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant,” (PhD diss., Agricultural University Wageningen, 1989), 447.

¹¹ Many scholars focusing on the study of material culture and consumption confirm that the most effective method is to combine various sources ranging from archival documents (private and official correspondence, diaries, marriage contracts, final wills) and physical evidence of buildings, to artifacts and images or art works. For example, Richard Grassby, “Material Culture and Cultural History,” *The Journal of Interdisciplinary History* 35, no. 4 (2005): 602.

¹² Grassby, “Material Culture and Cultural History,” 594–595; Daniel Miller, *Material Culture: Why Some Things Matter* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1998); Daniel Miller, ed. *Materiality* (Durham, NC: Duke University Press, 2005); Miller, *Stuff*; Mary Douglas and Baron Isherwood, *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption* (London and New York: Routledge, 1996 [1979]), 72.

qualifying or evaluating adjectives that are used in the inventories to describe them.¹³ The consultation of such additional sources offers the possibility to comprehend the meaning ascribed to or the significance of goods. Now through the study of the inventory, auction record, and various other primary sources, an attempt is made to come closer to the ‘world’ of an early modern woman who appears to have navigated between a multiplicity of contexts and identities.

Ottoman Material Culture and Consumption Studies

An elaborate discussion of Catterina’s material culture at the time of her death enables us to (re)create her world, or rather, to portray the setting or the frame of the Dutch-Greek Countess’s life through her relationship with her possessions. This frame is filled with additional information from her final will, official and private correspondence, and travel accounts. Overall, Catterina seems to have possessed a combination of goods from a variety of backgrounds or origins. Some of these goods must have become old and were used by the time of her demise. Only a few items were new. On the other hand, she had a taste for goods from other parts of the world. She specifically appreciated tea equipment and chests, cabinets, and cases from China. Her mirror came from England, while her walking stick was made in India. Fabrics and textile goods came from Ottoman grounds, Moscow, the Dutch Republic, and possibly India or France. Her books were written in Greek. The portraits in her collection depicted not only herself and her husband but also the king of Poland.

Before looking further into these items, the countess’s material possessions should be analyzed in the light of material culture and consumption in the Ottoman Empire. The study of material culture and consumption through the analysis of inventory records has been the focus of a number of studies since the 1950s.¹⁴ Halil İnalçık and Lajos Fekete set the trend and used inventories as a source for Ottoman economic and social history.¹⁵ In the 1960s, Ömer Lütfi Barkan presented a major study on the inventory records of Edirne.¹⁶ Around the 1980s, another group of scholars focused on the wealth of pashas and local magnates (ayan)

¹³ Mark Overton et al., *Production and Consumption in English Households, 1600–1750* (New York: Routledge, 2004), 8–9.

¹⁴ For a brief overview of the historiography, see Hülya Canbakal, “Barkan’dan Bu Yana Tereke Çalışmaları,” *Vefat’ının 30. Yıldönümünde Ömer Lütfi Barkan: Türkiye Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu* (İstanbul: 12 Aralık 2009), 1–7.

¹⁵ For example: Halil İnalçık, “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Kaynakları,” *İktisat Fakültesi Mecmuası* 15, no. 1–4 (1953–54): 51–75 (this article was later translated into English and republished: Halil İnalçık, “Sources for Fifteenth-Century Turkish Economic and Social History,” in *The Middle East & the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy & Society*, ed. İlhan Başgöz (Indiana University Turkish Studies and Turkish Ministry of Culture Joint Series: Bloomington, 1993), 177–193; Lajos Fekete, “XVI. Yüzyıl Taşralı bir Türk Efendisinin Evi,” *Belleten* XXIX, no. 115–116 (1965): 615–638; Lajos Fekete, “Das Heim eines türkischen Herrn in der Provinz im XVI. Jahrhundert,” *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 29, no. 5 (1960): 3–30.

¹⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545–1659),” *Belgeler* III, no. 5–6 (1966): 1–479.

and the phenomenon of confiscation (müsâdere) particularly in the late eighteenth century.¹⁷ Material culture and consumption, then, became the topics of study with the use of inventories especially for a number of international scholars, such as Colette Establet and Jean-Paul Pascual, Tülay Artan and Suraiya Faroqhi.¹⁸ Other important studies on (conspicuous) consumption,

¹⁷ For specifically the first half of the eighteenth century: Jülide Akyüz, "XVIII. Yüzyılında bir Müteşebbis: Musa Ağa," *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 26 (2004): 247–261; Necmettin Aygün, "XVIII. Yüzyılda bir Osmanlı Valisi: Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve Muhallefatı," *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 7 (2009): 39–77; Meryem Kaçan Erdoğan, "Mülteci bir Macar Prensi ve Terekesi: Rakoczi Jozsef," *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi: Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (May 2011): 81–102; Özer Küpeli, "Yenişehir (Bursa) Âyanı Sarıcaoğlu Osman Ağa ve Muhallefatı/Sarıcaoğlu Osman Ağa the Ayan of Yenisehir (Bursa) and His Inheritance," *History Studies* 3, no. 3 (2011): 245–263. Mainly in the late 1970s and 1980s Gilles Veinstein published various articles on material culture through the study of inventory records. For example: Gilles Veinstein, "Les pèlerins de la Mecque à travers quelques inventaires après décès ottomans (XVIIe – XVIIIe siècles)," *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée* 31, no. 1 (1981): 63–71; Gilles Veinstein, "Note sur les inventaires après décès ottomans," in *Quand le crible était dans la paille, Hommage à Pertev Naili Boratav*, eds. M. Nicolas and R. Dor (Paris, 1978), 384–395; For an explanation of müsâdere, see: Tuncay Ögün, and Cengiz Tomar, "Müsâdere," *TDV İslam Ansiklopedisi* Vol. 32 (Istanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 65–68. Christoph Neumann explains the concept well in "Birey Olmanın Alameti Olarak Tüketim Kalıpları: 18. Yüzyıla Ait Örnek Vakalar," *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar* 8 (2009): 7–47. Also see, for example: Mehmet Karataş, "18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Bazı Müsâdere Uygulamaları," *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 19 (2006): 219–237; Mihai Maxim, "The Institution of Müsâdere (Confiscation) in the Ottoman-Romanian Relations: An Inventory of Constantin Brâncoveanu's Property Seized to the Ottoman Public Treasury," in *Romano-Ottomanica. Essays & Documents from the Turkish Archives*, Analecta Isisiana (Istanbul: Isis Press, 2001), 173–197; Tahir Sevinç, "Seyyit Fethi Efendi'nin Şam Defterdarlığı ve Muhallefatının Müsâderesi (1728–1746)," *History Studies* 4, no. 4 (November 2012): 347–372.

¹⁸ In various publications, Colette Establet and Jean-Paul Pascual focused on material culture in Damascus in the seventeenth and eighteenth centuries. In English: Colette Establet and Jean-Paul Pascual, "Damascene Probate Inventories of the 17th and 18th Centuries: Some Preliminary Approaches and Results," *International Journal of Middle East Studies* 24, no. 3 (1992): 373–393 and Colette Establet, and Jean-Paul Pascual, "Cups, Plates, and Kitchenware in Late Seventeenth-and Early Eighteenth-Century Damascus," in *The Illuminated Table, the Prosperous House*, eds. Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann (Würzburg: Orient-Institut, 2003), 185–198. More recently, Establet also published: "Consuming Luxurious and Exotic Goods in Damascus around 1700," in *Living the Good Life: Consumption in the Qing and Ottoman Empires of the Eighteenth Century*, eds. Elif Akçetin and Suraiya Faroqhi (Leiden; Boston: Brill, 2017), 236–256. Examples of her work are: Tülay Artan, "Aspects of the Ottoman Elite's Food Consumption: Looking For 'Staples,' 'Luxuries,' and 'Delicacies' in a Changing Century," in *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550–1922: An Introduction*, ed. Donald Quataert (Albany: State University of New York Press, 2000) 107–200; Tülay Artan, "Eighteenth-Century Ottoman Princesses as Collectors: Chinese and European Porcelains in the Topkapı Palace Museum," *Ars Orientalis (Globalizing Cultures: Art and Mobility in the Eighteenth Century)* 39 (2010): 113–146; Tülay Artan, "Objects of Consumption: Mediterranean Interconnections of the Ottomans and Mamluks," in *The Companion to Islamic Art and Architecture*, eds. Gürlü Necipoğlu, Dana Arnold and Finbarr Barry Flood (New York NY: Wiley-Blackwell, 2017), 903–930; Tülay Artan, "Terekeler Işığında XVIII. Yüzyıl Başlarında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına bir Bakış: Orta Halliliğin Aynası," in *XVIII. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, ed. Tülay Artan (Istanbul: Tarih Vakfı, 1998), 49–64. A few of her numerous contributions to the field are collected in: Suraiya Faroqhi, *Stories of Ottoman Men and Women: Establishing Status, Establishing Control* (Istanbul: Eren, 2002); Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann, eds., *The Illuminated Table, the Prosperous House* (Würzburg: Ergon Verlag, 2003) and Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann, eds., *Ottoman Costumes. From Textile to Identity* (Istanbul: Eren, 2004). See also: Suraiya Faroqhi, "The Material Culture of Global Connections: A Report on Current Research," *Turcica* 41 (2009): 403–431 and Suraiya Faroqhi, *A Cultural History of the Ottomans: The Imperial Elite and Its Artefacts* (London: I.B. Tauris & Co. Ltd., 2016).

theories of consumer culture, and material culture often come in the form of edited volumes.¹⁹ More recently, inventory records have also been used in the study of the spread and distribution of wealth, and demography.²⁰ One of the most recent topics that are studied with the help of inheritance inventories is dignitaries, and with it, the focus of study also turned to the capital of the Empire.²¹ A whole group of key publications is available in Turkish too.²² Nevertheless, there is still not much published to make proper comparisons with, as many studies until now have dealt with a single or a few inventories only, and very few of these studies deal with foreigners on Ottoman grounds. Research on the material culture of foreign communities in the Ottoman Empire is still in its infancy.²³

¹⁹ Donald Quataert, ed., *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550–1922: An Introduction* (Albany: State University of New York Press, 2000); John Michael Rogers, “An Ottoman Palace Inventory of the Reign of Beyazid II,” in *Comité International D’études Pré-Ottomanes et Ottomanes. VIth Symposium, Cambridge, 1st-4th July 1984*, eds. Jean-Louis Bacqué-Grammont and Emeri van Donzel (Cambridge, Cambridgeshire; Istanbul: Divit Matbaacılık ve Yayıncılık, 1987), 39–53; Dana Sajdi, ed., *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee: Leisure and Lifestyle in the Eighteenth Century* (London; New York: I.B. Tauris, 2007); Eminegül Karababa, “Investigating Early Modern Ottoman Consumer Culture in the Light of Bursa Probate Inventories,” *Economic History Review* 65, no. 1 (2012): 194–219; Idem, “Origins of a Consumer Culture in an Early Modern Context: Ottoman Bursa” (PhD diss., Bilkent University, June 2006); Amanda Phillips, “A Material Culture: Ottoman Velvets and Their Owners, 1600–1750,” *Muqarnas* 65 (2014): 151–172; Amanda Phillips, “The Historiography of Ottoman Velvets, 2011–1572: Scholars, Craftsmen, Consumers,” *Journal of Art Historiography* 6 (June 2012): 1–26.

²⁰ Fatih Bozkurt, “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları,” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi 54 (2011): 91–120; Hülya Canbakal, and Alpay Filiztekin, “Wealth and demography in Ottoman probate inventories: A database in very long-term perspective,” *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 54, no. 2 (2021): 94–127; Metin Coşgel, Boğaç A. Ergene, and Atabey Kaygun, “A Temporal Analysis of Wealth in Eighteenth-Century Ottoman Kastamonu,” *University of Connecticut, Department of Economics: Working papers* (February 2013): 1–33; Metin Coşgel, and Boğaç A. Ergene, “Intergenerational Wealth Accumulation and Dispersion in the Ottoman Empire: Observations from Eighteenth-Century Kastamonu,” *European Review of Economic History* 15 (2011): 255–276.

²¹ Betül İpşirli Argıt, *Life after the Harem: Female Palace Slaves, Patronage, and the Imperial Ottoman Court* (Cambridge: Cambridge University Press 2020); Selim Karahasanoğlu, “Challenging the Paradigm of the Tulip Age: The Consumer Behavior of Nevşehirli Damad İbrahim Paşa and His Household,” in *Living the Good Life: Consumption in the Qing and Ottoman Empires of the Eighteenth Century*, eds. Elif Akçetin and Suraiya Faroqhi, (Leiden: Brill, 2017), 134–160; Orlin Sabev, İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726–1746): *Yeniden Değerlendirme* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006).

²² For instance: Selma Delibaş, “Behice Sultan’ın Çeyizi ve Muhallefatı,” *Topkapı Sarayı Yıllık* 3 (1988): 63–104; Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, and Muhittin Tuş, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam (XVI-XIX. Yüzyıllar),” in *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II* (Ankara, 1992), 704–755; Zübeyde Güneş-Yağcı, and Serdar Genç, “XIX. Yüzyılda Balıkesir’de Giyim-Kuşam Zevki ve bir Kumaş Tüccarı,” *Turkish Studies* 2, no. 1 (Winter 2007): 227–246.

²³ A recent study of 1905 single inventory records belonging to “ordinary” Ottomans of the 18th century is a welcome exception: Sümeyye Büke Hoşgör, “Changes in the Consumption of Ottomans in the Eighteenth Century” (PhD diss., Middle East Technical University, 2019); Marloes Cornelissen, “The Trials and Tribulations of a Dutch Merchant in Istanbul. Auctions at the Dutch Embassy in the Eighteenth-Century Ottoman Capital,” *Osmanlı İstanbulu III: Proceedings of the Second International Conference on Ottoman Istanbul. Istanbul, 25-26 May 2015*, eds. Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan and Feridun M. Emecen, (İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2015), 623–650; Marloes Cornelissen, “From Bern with Love. The spy with a taste for the exquisite in early modern Istanbul,” in *The Power of*

A Perfect Mad Woman

Remarkably little is known about Catterina Colyer. It is evident that the countess was of Greek descent, and according to one scholar, she was a Greek-speaking Catholic ‘Levantine.’²⁴ Lady Mary Wortley Montagu, the wife of the British Ambassador to the Ottoman Empire who stayed in Istanbul between 1716 and 1718, refers to her as ‘the Dutch Madam’ who was ‘a perfect mad woman.’ Montague continues:

I sent a jeweller to her to offer her the money for her pearls and she would not take it, which she is very much in the right, for they are worth more, but ‘tis very strange she should get a good bargain and complain of it. But she cheats the ambassador. Her own vanity caused the discovery of her secret, which I kept very faithfully, and now he is, I suppose, angry at her laying her money out in ornaments. She would make him believe she did it to oblige me, and would seem glad to get rid of them, at the same time she won’t part with them.²⁵

Southern-Dutch Pierre-Lambert de Saumery (also known under his pseudonym Monsieur de Mirone), a visitor of the Dutch Ambassador and his wife in the early 1720s, had a similar impression of the countess, as he remarked that the Ambassador was ruining himself trying to satisfy the whims of his Greek wife.²⁶ De Saumery was frank about his impression of the Ambassador’s wife, as about many other experiences he had on Ottoman grounds. He referred to her as a lady of ‘Grecque de Religion & de Nation,’ whom Colyer loved so desperately that nothing was too much for him to captivate her, even though she was of very low descent.²⁷ Interestingly, De Saumery mentions that she used to be Colyer’s ‘concubine,’ and that Colyer was forced to marry her after twenty years of being lovers. It is quite possible that she had been a slave who had come to the Ottoman Empire by the end of the seventeenth century. Perhaps they met or Colyer had redeemed her, but it is puzzling that De Saumery would call her a ‘concubine,’ rather than a slave.

---

the Dispersed. Early Modern Global Travelers beyond Integration, ed. Cornel Zwierlein (Leiden-Boston: Brill 2022), 408–443; Suraiya Faroqhi, “Representing France in the Eighteenth-Century Ottoman Empire: A Wealthy French Dwelling in the Peloponnesus, 1770,” in *The Illuminated Table, the Prosperous House: Food and Shelter in Ottoman Material Culture*, eds. Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann (Würzburg: Ergon Verlag, 2003), 255–274; Deborah Howard, “Death in Damascus: Venetians in Syria in the Mid-Fifteenth Century,” *Muqarnas* 20 (2003): 143–157; Serap Yılmaz, “İranlı Ermeni bir Tüccarın Terekisi ve Ticari Etkinliği üzerine Düşünceler,” *Tarih İncelemeleri Dergisi* 7, no. 1 (1992): 191–215; Cornel Zwierlein, “Dispersed Things: European Merchant Households in the Levant,” *The Power of the Dispersed. Early Modern Global Travelers beyond Integration*. Intersections 77, ed. Cornel Zwierlein (Leiden-Boston: Brill 2022), 444–494.

²⁴ B. J. Slot, “Zwischen Diplomatischer Spielerei und Ernsthafter Mittlung: Holland in den Türkenkriegen,” *Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich* 5, no. 2 (1983): 19.

²⁵ Mary Wortley Montagu, *The Turkish Embassy Letters*, ed. Malcolm Jack (London: Virago Press, 1994), 123 (Letter XLIII, 23 March 1718).

²⁶ Nicolae Iorga, *Les Voyageurs dans l’Orient Européen: Conférences Faites en Sorbonne: Extraites de la Revue des Cours et Conférences* (Paris, 1928), 99.

²⁷ De Mirone (pseudonym of Pierre-Lambert de Saumery), *Memoires et Aventures Secretes et Curieuses d’un Voyage du Levant II* (Liege: Everard Kints, 1732), 195.

De Saumery adds that the countess completed Jacobus Colyer's ruin due to terrible expenses. He states that one should not be surprised if an ambassador's wife wished to show off with clothes, jewels, a large retinue of slaves, and a sumptuously laid-out table with ten to twelve different dishes. Because she was of a religion that involved much abstinence, she could not eat at the table of a reformed person. These habits resulted in *affreuses dépenses* (awful expenses), De Saumery claims. Because of her compassion towards those who were captured during the Second Morean War (also known as the Seventh Ottoman–Venetian War, 1714–1718), Catterina de Bourg made her husband redeem them all. De Saumery observes that the costs of redemption were too high for a simple ambassador, and this was what reduced Colyer to great poverty or scarcity. Probably he is exaggerating when he states that she reduced Colyer to such perplexity that sometimes he could not even afford dinner.²⁸ Furthermore, he describes the countess as over fifty years of age, but despite her age, still very fresh and beautiful. When he paid her a compliment in French, he soon realized she did not understand the language at all. Colyer confirmed that his wife was indeed completely 'ignorant' of the language. However, De Saumery confesses that she had an extraordinary wit and was engaging beyond any expectation.²⁹ It is not clear which language Catterina and her husband used in their communication, but judging from the letters that were written by Catterina to the Dutch authorities, it could have been Italian.

It appears that our countess had struggled to survive after a life of supposedly conspicuous consumption and extravagant luxury in the Ambassadorial palace. De Saumery saw her as a blemish on the memory of her husband (*une tache à la memoire de ce Seigneur*) and the reason for his towering debts. Her taste for exquisite commodities, such as chests and cabinets from China to a walking stick from India, and from Moscovian sheets to Florentine flasks, is reflected in her (Italian) inventory. The buyers at the auction of her goods, who were at the same time her creditors, equally testify of her international connections throughout her life. Personal petitions and letters echo her wit and fierce character, and her final will reveals her compassion for others through liberating her four female slaves and arranging for their pensions.

In Ottoman documentation, Catterina de Bourg (or de Boury) is referred to as a *nasraniye* (Christian) and not *zimmi* (non-Muslim Ottoman subject), which suggests that she was of Greek descent but not necessarily an Ottoman subject.³⁰ It is likely that she was captured from one of the (former) Venetian islands such as Crete, or came from the Morea peninsula in modern-day Greece, which had been seized by Venice by the end of the seventeenth century. A

²⁸ Ibid., 195–196.

²⁹ De Mirone (pseudonym of Pierre-Lambert de Saumery), *Memoires et Aventures Secretes et Curieuses d'un Voyage du Levant III* (Liege: Everard Kints, 1732), 51–52. Although it is clear De Saumery must have spoken of Catterina de Bourg, he calls her Jeannete. In another situation, he also calls Caterina Volo, the wife of the Ambassador's nephew Pietro de la Fontaine, by another name: Sophie. Perhaps the name Caterina was an adopted name by both women, or otherwise the author either deliberately or unintentionally changed them.

³⁰ In one Ottoman archival document, she is called Katerina de Buri, daughter of De Bur ("Katrina de Buri veled-i de Bur nâm Nasraniye"). İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), *Şer'îye Sicilleri Arşivi*, Galata Şer'îye Sicilleri (GŞS), 266, fols. 87a–88a, 3 Ra. 1140 (19 October 1727).

last probability is that she came from the area of Dalmatia, as she was particularly interested in the redemption of slaves from that area during the Second Morean War.³¹

In 1713, the preacher of the embassy, Petrus Harenc, according to his own statement, had finally been able to convince Colyer of legal marriage to bring an end to *een onstigtig leven* (an unedifying life), which had lasted twenty-two years.³² As far as is known, the couple did not have any children. It also appears that they married with a prenuptial agreement. The fact that several marriage contracts—sometimes including dowries given by the bride’s families—were registered in the chancery books of the Dutch Chancery of Istanbul, makes it very plausible that the ambassador and his wife had a similar agreement. Whether this arrangement is influenced by the Ottoman legal system regarding notions of property division between husband and wife remains unclear, because it was not uncommon in the Dutch Republic to register such contracts at the notary before couples married.

The Polluted Shades of the Ambassador’s Palace

When they married, Catterina de Bourg was probably aware of Colyer’s complicated financial situation. When her husband died in 1725, Catterina demonstrated that there were parts of the Ambassador’s residence and the goods that were found in the house that belonged to her, rather than to her husband. She had not allowed for an inventory to be drawn up of the goods in her apartments in the Ambassador’s residence. Her husband’s sister, Clara Catherina de Hochepped, could not understand her objection, as ‘(...) *dat al wat ‘er in ‘t paleijs van zyne Exc: is overgebleeven, zij het zelve daer niet gebragt heeft, of haer in ‘t partiaal iets toekomt, gevolgelyk geen pretentie van ygendom kan koomen maeken*’ (“whatever was left in the palace of His Excellency, was not brought there by her, nor was she entitled to anything and therefore could not make any pretenses of ownership”).³³ Catterina had replied that the goods of value were handed over; while a few other goods were not reserved, as they were rather ordinary pieces of furniture.³⁴

During a court hearing, Catterina was charged with having taken a diamond belt (*yedi yüz gurusu kıymetli iki parçalı bir elmas kuşak*) from her husband’s estate. She was not supposed to hold on to it, seeing that her husband had died in debt; therefore, his estate could not automatically be transferred to his heirs. Her husband’s former steward, Petro Baron, who was appointed by Colyer as her representative and procurator, stated that Catterina had been promised the *selamlık* (the public section) of the palace and the diamond belt in return for a debt of 6225 *kuruş* and 10 *aççe* that Colyer owed his wife.³⁵ When four years later Colyer had not been able

---

³¹ De Mirone, *Memoires* II, 195–196.

³² J.H. Hora Siccama, “Het Geslacht Colyear,” *De Nederlandse Leeuw* 20 (1902): 15 (referring to a letter kept in the National Archives in The Hague from Sir Petrus Harenc, preacher in Istanbul, Pera, dated 13 January 1713).

³³ Clara Catherina Colyer to Bastiaen Fagel. Izmir, 12 August 1725. Nationaal Archief, The Hague (NL-HaNA), *Legatie Turkije*, entry number 1.02.20, inventory number 1063, 56.

³⁴ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1063, 105.

³⁵ Armenian Petros Baron (also referred to as Petros Baronian or Bârûn) had worked as a steward or groom for the Dutch Ambassador for nearly four years, also appears to have been the translator of a French publication on geography

to repay the debt, he gave her the diamond belt to cover the interest of the debt.³⁶ This is one of the examples that demonstrate that Colyer and his wife kept at least some of their possessions separate, probably to protect Catterina, rather than Colyer.

The countess was given 1200 lion dollars by merchants Dionis Huset and Pietro Leytstar, and secretary Bastiaen Fagel.³⁷ The sum was provided for her to live decently after her husband's demise. The money Catterina had received from them was borrowed from Luka Chirico, the dragoman of the English Embassy, and English merchant Robbert Constantine, and in return, the *hüccet* (title-deed) of the house in Belgrade was given as pawn.³⁸ Part of the debts to Chirico was an obligation of 840 lion dollars and a *hüccet* concerning the location of the kitchen of Imperial resident Baron Talman, which was to be turned into a *vakıf/waqf* (pious endowment) for a particular mosque.³⁹ Later on, the three merchants decided to refrain from this decision, as they did not want the house to fall prey to strangers. They preferred to keep the money transactions within the Dutch nation. Catterina was to refund the sum with the revenues of the mortgage on the Ambassador's palace. She rented out a section of the palace to English Ambassador Abraham Stanyan. When Chirico needed to be paid back, Catterina gave Chirico a golden watch and two German carriage horses.⁴⁰ Catterina claimed that she did not have any money to fully repay the debts. Therefore, Fagel, Leytstar, and Huset asked Cornelis Calkoen,

---

into Ottoman. In Leiden University Library a manuscript is kept that is an Ottoman-Turkish translation or, rather, adaptation of Jacques Robbe's *Méthode pour apprendre facilement la géographie* (originally published in Paris in 1678) by Petros Baronian (Bârûn) (Manuscript Cod. Or. 12.366). Baron appears to have been involved in various other scholarly and scientific publications. See Marloes Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer: Material Culture of the Dutch 'Nation' in Istanbul During the First Half of the 18th Century" (PhD diss., Sabancı University, 2016), 186–87. For further information on Petros Baron, see Thoralf Hanstein, *A new print by Müteferrika (?), A comparative view of Baron's Qibla Finder* (Berlin: EB-Verlag, 2021).

³⁶ İSAM, GŞS 266, fol. 87a–88a, 3 Ra. 1140 (19 October 1727). This happened three and a half years before Colyer passed away. The witnesses called by Petro Baron were Christians Pamin (?) son of Dimitris and Konstantin son of Dimitris.

³⁷ By the beginning of the eighteenth century, the Dutch lion dollar (*leeuwendaalder*, also known as *aslanlı/esedi kuruş*) ceased to be produced as currency, but, apparently, it was still used in trade particularly in the Eastern Mediterranean, even if only in theoretical calculations. 1 lion dollar ('leeuwendaalder') officially equaled 120 *akçe* by the end of the seventeenth century and therefore had the same value as 1 *kuruş*. But in the years 1725 and 1731 (being closest to the year of demise of the countess (1730), 1 lion dollar actually equaled 144 *akçe*. Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire* (New York: Cambridge University Press, 2000), 144. For comparison, the nominal daily wage of a skilled worker in the year 1730 was 44.8 *akçe*. Süleyman Özmucur and Şevket Pamuk, "Real Wages and Standards of Living in the Ottoman Empire, 1489–1914," *The Journal of Economic History* 62, no. 2 (2002): 301. Then, taking into consideration the yearly wage of a skilled worker of 16,352 *akçe* (equal to ca. 113.5 lion dollars) and varying living standards, the countess's allowance of 1200 lion dollars (equal to 172,800 *akçe*) may still be considered quite generous.

³⁸ Because the supervision of the Dutch nation was temporarily taken over by the English Ambassador, solutions were found mainly by these three merchants through the involvement of the English 'nation.'

³⁹ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1106 (among others, letter from Petros Baron to Abraham Stanyan, dated 2 June 1729).

⁴⁰ Ibid.

Colyer's successor as Ambassador, to control her money until she had refunded Chirico. Calkoen accepted their request in 1729.⁴¹

Several sections of the Ambassador's residence in Pera which had been built in 1714 (a few years after Jacobus Colyer had married Catterina) were sold upon the Ambassador's demise. Ambassador Cornelis Calkoen was left with the mess of Colyer's debts, because the first appointed *chargé d'affaires*, Colyer's nephew Pieter de la Fontaine, had died within weeks after Colyer. Additionally, the new secretary, Bastiaen Fagel, who had taken over some of De la Fontaine's tasks, had not managed to deal with all the affairs until Calkoen's arrival. When Calkoen arrived in Istanbul, he first had to wait until English Ambassador Stanyan would vacate the palace. For twenty days, Calkoen remained with the Imperial resident. According to Calkoen, Stanyan left it in a 'grossly dirty' state.⁴² Calkoen managed to obtain the title deeds both to the grounds and to the buildings from the reluctant widow by 1729, and he was able to buy the other sections as well.⁴³ In the same year, at Calkoen's request, the entire compound was valued at 12,500 lion dollars by the *mimarbaşı* (the head architect).⁴⁴ In March 1747, the palace was bought by the Directors of the Levant Trade from Calkoen for 23,940 guilders (enforced by resolutions of the States-General of 13 April 1747), to be rented out to the next ambassador for a yearly sum of 2000 guilders. The building was used for another twenty years until it burned down on the night of 26 September 1767.⁴⁵

Besides the palace in Pera, the couple, or at least Catterina's husband, owned a waterfront mansion along the Bosphorus in Kuruçeşme, a country house near Istanbul in the Belgrade

⁴¹ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043: Pieter Leytstar, Dionis Houset and Bastiaen Fagel to Cornelis Calkoen. 1729. Request accepted on 17 September 1729, signed by Romuldus Rombouts.

⁴² J.G. Nanninga, *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel 1590–1826 III* ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1952) 3 (Calkoen to the States-General, 9 May 1727, and to Grand Pensionary Gaspar Fagel, 7 June 1727. NL-HaNA, *Staten-Generaal*, 1.01.02, inv.nr. 6940).

⁴³ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1047: Extra aanwinsten 1748. 22: "A *hüccet* or title-deed in which Countess Colyer sells her share of the Palace to Ambassador Calkoen." And further on pages 22–23: "1733: A *hüccet* in which Sir Pieter Leijtstar sells the köşk (kiosk) and the fire-proof warehouse underneath to Sir Bohnes for 600 lion dollars. 1733: a *hüccet* issued concerning the sold chapel and its appurtenances by Sir Pieter Leijtstar to Sir Arnold Bohnes for 500 lion dollars. 1735: a *hüccet* concerning the sold Palace for 13.000 lion dollars by Sir Pieter Leijtstar, as authorized by Sir Arnold Bohnes to Sir Rombouts, authorized by Sir Calkoen. 1743: a *hüccet* concerning the sold palace by Sir Arnold Juhnet to Sir Magrini, authorized by Sir Calkoen, for 20,000 lion dollars. 1743: a *hüccet* concerning the sold chapel by Sir Juhlet to Sir Magrini, authorized by Sir Calkoen for 1000 lion dollars. 1743: a separate *hüccet* concerning the sold garden of Sir Juhlet to the authorized of his Excellency Calkoen" (my translations).

⁴⁴ Marlies Hoenkamp-Mazgon, *Palais de Hollande in Istanbul. The Embassy and Envoys of the Netherlands since 1612* (Amsterdam; Istanbul: Boom; Kültür Sanat Yayıncılık, 2002) 52. 12,500 lion dollars equalled 15,000 *kuruş* (1,8 million *akçe*).

⁴⁵ O. Schutte, *Repertorium der Nederlandse Vertegenwoordigers, Residerende in het Buitenland 1584–1810* (The Hague, 1976), 302. For lack of exact figures for the year 1730, the amount the building was sold for was around 11,400 lion dollars or 13,680 *kuruş* (1,6 million *akçe*). These figures are based on the information that in 1652 the lion dollar was worth 42 *stuivers*, whereas the guilder was worth 20 *stuivers*. H.W. Jacobi, "Het geld van de Republiek," *Leidschrift: The Republic's Money* 13, no. 2 (1998): 118.

village, and a farm in Zekeriyaköy.⁴⁶ The latter was immediately sold after Colyer's death when Catterina had, apparently, managed to have the land deeds transferred to her name by paying a few hundred piasters (lion dollars) to the court of Galata.⁴⁷

Sincerity and Frankness

Catterina took the opportunity to show her discontent with her situation and the little help she had received with the payment of the debts after her husband's demise. In various letters to the new Ambassador, she cried out against her unfavorable fate, which had turned her into a destitute widow. She was not pleased with the mockery she had to endure and the oppression by the domestics of her household, who pressed her for money and various other promises.⁴⁸ Already earlier she had told him that her entire fortune of roughly ten to twelve thousand lion dollars had become part of the inheritance of her husband.⁴⁹

After Colyer's demise, his family members shunned Catterina and believed she had no right to claim the goods in the women's quarters (the *harem* section) of the Ambassador's residence. It is clear from all sources that her husband, nevertheless, had been very fond of her, and she equally was very attached to the Ambassador; she called him *de kroon van mijn hooft, maer ook een waerd en lievend man* (the crown on my head, but also a tender and loving man).⁵⁰ Clearly, his relatives thought differently of Catterina.

One day prior to her death on 12 May 1730, Catterina prepared her final will. Chancellor Rumoldus Rombouts was called for on that evening around eight o'clock, who found her sick in bed in her house in Pera, but sound of spirit and mind. In her final will, Catterina stated that she wished to be buried in the St. Dimitrios Church.⁵¹ She took into consideration the miserable state she was in and thereby referred to her debts. She, nevertheless, hoped that

⁴⁶ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043: a compiled report by Secretary Rigo, 19 February 1728.

⁴⁷ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043: a compiled report by Secretary Rigo, 19 February 1728 and NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1063, 107. Note: the terms "leeuwendaalder" and "piaster" were both used instead of *kuruş*, while the term "asper" was used instead of *akçe*.

⁴⁸ 'V.E. mi permetta la supplico di potere esclamare contro l'infamata mia sorte, che avendomi resa vedova derelitta, e senza assistenza carica di debiti, non contenta di tutto questo, m'hà costituito in tale ludibrio, che sino li più infimi domestici di casa mia vadino inventando modi per maggiorm.^{te} vessarmi.' NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043. Letter from Catterina Countess Colyer to Cornelis Calkoen, dated 17/6 March 1728.

⁴⁹ NL-HaNA, *Staten-Generaal*, 1.01.02, inv.nr. 6939. Widow Colyer (Veuve Colier) to the States-General, 9 July 1725.

⁵⁰ NL-HaNA, *Staten-Generaal*, 1.01.02, inv. nr. 6939. Catherina Widow Colyer to the States-General, 20 March 1725.

⁵¹ There were a few St. Dimitrios Churches in Istanbul in 1730, most notably in Kuruçeşme, Kurtuluş (Tatavla) and Ayvansaray. Upon my inspection, neither her grave nor any record was found. Often the records were burned; graves were replaced by other constructions or moved elsewhere and gravestones no longer readable. When looking for the countess's grave in 2015, it turned out that records prior to 1800 at the Greek Patriarchate were being classified, and this process was said to take up several years. The earliest graves connected to these churches that still exist today date to the early nineteenth century. Although there are two more churches that carry the same name on Büyükdada and in Sarmaşık, Edirnekapi, these are not likely to have been the mentioned church, as the first was established later and the latter had burned down and was rebuilt in the year Catterina de Bourg died. Most likely, it was the Dimitrios Church in Tatavla, as it was close to Pera and even referred to as "Saint Dimitri Village" on the 1741 map of Philip Franz Gudenus, where it is indicated with no. 60:

something would remain after her possessions were sold and, in that case, wished to bequeath a sum of money to the four slaves she had redeemed prior to her death. She had set aside one hundred piasters each for Margareta and Bettina, and Helenetta and Anasta fifty piasters each. Additionally, she desired that her former slaves were not harassed by anyone; therefore, she had already given them their pensions. Among the creditors, we find her servant Costantin and a cook. When she died, she was indebted to several service providers such as shopkeeper Farin, the (late) baker Giorgio Massot, fur-maker Christodula, and tailor Ciahin (Şahin). Among her other creditors were her brother-in-law and his son, a dragoman, the Secretary of the Dutch Embassy, surgeon Francesco Bremond, three Janissaries called Abdilla Bascia (Abdullah *beşe*) the butcher, Ahmed Bascia and Mehmed Bascia Arpagi (*arpacı*: barley-seller), and, furthermore, a lumberman, a bricklayer, and the superior of the Greek monastery of Mount Sinai in Balat.

A Scandalous Falsehood

Catterina's relationship with goods is often subject of the available documentation. After the death of her husband, she was able to repay some of her debts to the English Dragoman Luka Chirico with a golden watch and two German carriage horses.⁵² There was also a claim from *capiggi* (*kapıcı*: footman) Apostoli for a trousseau he was promised on 17 September 1727 by Catterina for his marriage to a *figlia* (young girl) of Catterina's household.⁵³ It appears that he is referring to a girl (servant or slave) in Catterina's household, rather than an actual daughter. The trousseau was to consist of 200 piasters and three sets of garments with accessories for his future wife and two garments for Apostoli himself. It appears that the marriage took place, but one year later, the trousseau had not been transferred. Apostoli also claimed that he had not received his salary of 120 piasters.⁵⁴ Catterina replied to the claim that she was hoodwinked by her servant Apostoli. According to her, Apostoli had helped a Moldovan slave escape from an Ottoman or Muslim household, and on her expenses, she had Dutch Dragoman Manolaki Agha redeem the slave. She claimed to have repaid Apostoli part of the sum. She added that she could have dissuaded the girl from marrying Apostoli, but she did not. She promised to provide some clothes, cushions, and other things out of charity. She could not understand how he dared to claim the promised trousseau, as he actually deserved to be punished instead.⁵⁵

---

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/Philipp_Ferdinand_von_Gudenus_Panorama_of_Constantinople.jpg (accessed 30 April 2021). A second option would be the Dimitrios Church in Kuruçeşme, as Catterina and her husband had a mansion on the Bosphorus shore there.

⁵² NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1106 (Letter from Petros Baron to English Ambassador Abraham Stanyan, dated 2 June 1729).

⁵³ Apostoli was one of the footmen or servants of Jacobus Colyer and had been in his service for nearly seven years when Colyer died.

⁵⁴ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043. Letter from Apostoli Cappigi to Cornelis Calkoen, dated and commented upon on 12 March 1728.

⁵⁵ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043. Letter from Catterina Countess Colyer to Cornelis Calkoen, dated 17/6 March 1728.

The Countess's Possessions

An inventory of the perambulation-type was made of Catterina's goods on 15 and 16 May 1730. The goods in each room were recorded by the Secretary of the Dutch Embassy, Jean Louis Rigo.⁵⁶ Although the inventory is quite elaborate, Catterina's dwelling in Pera appears to have been small. One of the rooms upstairs looked out over the sea, while the other faced the road. The floors of both rooms were covered with mats. A third room was plainly called the upper hall (*sala di sopra*). Downstairs there were two additional rooms, one of which faced the road, while the other room functioned as a salon or drawing-room. The kitchen was probably outside, accompanied by several smaller storage facilities, which were possibly shed-like structures. Finally, there was a köşk or kiosk-like building (*la casa á discuoperta verso il Mare*).

Catterina died in the room upstairs that looked out over the sea. It had a green door curtain and a matching green carpet with fringes. Silk wall hangings decorated the walls, while the windows were covered with *indienne* curtains. There were seven matching cushions of *indienne*. The other room upstairs facing the street appears to have been the largest room, and it was probably used for the reception of guests. The dominant colors of this room were red and white.⁵⁷ One of the door curtains and the cover of an old armchair were made of red damask, while two old cushions were made of crimson velvet. The seven large sofa cushions were decorated with white and yellow flowers and covered with three white spreads, called *ihram*. Probably the three cushions (*minder*) were also part of the Ottoman sofa. There were two armchairs clad with leather and three normal chairs, and the windows were hung with *indienne* curtains. Three devotional paintings were placed over the door.

Catterina kept various documents and letters in a small basket, and a few Greek books were safely put away in a red wooden chest, together with a tortoiseshell snuffbox and a gilded box. The large basket was predominantly filled with small pieces of fabric, and a few of the limited pieces of clothing that were recorded: three camisoles and two purple cloaks, referred to as *feredgé* (*ferâce*); one of which was made of plain fabric or camlet, and the other of tabby.⁵⁸ These were wrapped in an old *bohtza* (*bohça*). Among the goods in the basket were two velvet purses with coins and game tokens, a hammam textile set (*hamam rachtî: hamam rahtî*), an old *kerchief* (*jemeni: yemeni*), a seal of her late husband, cushion covers of Dutch linen, a goblet of *leoncorneo*

⁵⁶ It is noteworthy that Catterina Colyer, alongside the Venetian *bailo*, had served as witness at the wedding of Rigo to Willem Theyls' daughter Clara in 1723. Rosanne Baars, "Constantinople Confidential. News and Information in the Diary of Jean-Louis Rigo (C. 1686–1756), Secretary of the Dutch Embassy in Istanbul," *Lias*, 41, no. 2 (2014): 156.

⁵⁷ These colours were among the most common ones used in the furnishing of the homes of common Istanbulites of the 18th century. Hoşgör, "Changes in the Consumption of Ottomans."

⁵⁸ Purple and blue were the colours indicated to be worn by non-Muslims in the Ottoman Empire. Hoşgör, "Changes in the Consumption of Ottomans," 104. As a non-Muslim but also a non-Ottoman, she most probably did not have to adhere to this regulation. Foreign 'nations' in Istanbul were basically exempted from the Ottoman sumptuary law on dress. For this point, see Daniel Goffman, *Britons in the Ottoman Empire, 1642–1660* (Seattle: University of Washington Press, 1998), 34–35. Nevertheless, according to Matthew Elliot, during the countess's lifetime, sultan Ahmed III (r. 1703–1730) "attempted to reimpose dress discipline upon Europeans and their protected agents." Matthew Elliot, "Dress Codes in the Ottoman Empire: The Case of the Franks," in *Ottoman Costumes: From textile to Identity*, eds. Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann (Istanbul: Eren, 2004), 114.

(a type of horn) in its case, and a small waistband of ‘*Terra Sancta*.’ ‘*Terra Sancta*’ must have been the *Custodia di Terra Sancta*, a religious Franciscan institution once under Venetian protection, but under Dutch protection in the late seventeenth century and eighteenth centuries.⁵⁹

A wardrobe in the room contained a wooden chest made in China. Additionally, a small cabinet with drawers was made in China as well. Secretary Rigo had placed a few precious items in the drawers, such as a silver inkstand, a silver spoon and a knife with a silver hilt, a pair of small pearl earrings with diamonds, a steel belt with silver flowers and a wooden chest with two tea caddies. An expensive chamber clock was placed in the cabinet together with a single porcelain shallow cup. The room supported a permanent closet, which contained two small mirrors with gilded frames and additional sleeping equipment, such as four decorated blankets embroidered with figures and flowers, cushions of red damask, mattresses, head (bed) pillows, a bolster, and three small old carpets or embroidered rugs, which were referred to as (prayer) rugs (*sezzadé: seccade*) in the auction record. Would she have used these for decorative purposes, or rather for Muslim visitors?

Twice the inventory refers to a (round) piece of leather or hide that was used to cover the *sofra*, an Ottoman-style low tray on a stand that served as a dining table. She kept a walking stick from India with a silver knob in the same closet. Perhaps it was one of the walking sticks from her late husband’s collection, who had owned several extraordinary walking sticks. Below in the closet, another mattress was stored, together with two fur pelisses and a green velvet kalpak rimmed with sable fur. One of the pelisses was made of black damask lined with squirrel fur (*gingiap: sincab*), while the other pelisse was green and lined with lambskin (fur). This entry is the only reference in all the Dutch nation’s inventories to lambskin, and the auction record actually refers to the same pelisse as an ermine (*kakum*) fur. There were a few odd items, above or in the top part of the closet, such as horsehair whisks and brooms, spinning bobbins, and a small marble or alabaster Triton figurine.

The upper hall appears not to have been of great importance and featured only two portraits, a single table, a wardrobe, and a chest or trunk. One of the portraits depicted the king of Poland, while the other featured *tre di domestici Buffoni* (three of the household jesters). Perhaps these were depictions of the Sultan’s jesters. Besides a small walnut Dutch table, all goods were kept in the chest and wardrobe. The chest contained only textiles, such as a bag of linen, a mosquito net of gauze, and tablecloths (some of linen from the Aegean Islands, others of damask and linen from Milo), cushion covers, napkins, and cloths for sitting. Five of these cloths for sitting were made of Ottoman linen, while the sixth was made of linen of bombazine. The wardrobe contained mainly trifles, and a few other precious items: a porcelain plate and cup and several red pewter coffee cup holders (*porta flingiani*).

Most rooms downstairs were void of (free-standing) furniture and decoration; the floor appears to have been used for storage of goods and as work and living quarters of the servants

---

⁵⁹ Alexander H. de Groot, *The Netherlands and Turkey: Four Hundred Years of Political, Economical, Social and Cultural Relations: Selected Essays* (Istanbul: Artpres, 2007), 79; Johan van Droffelaar, “Flemish Fathers’ in the Levant: Dutch Protection of Three Franciscan Missions in the 17th and 18th Centuries,” in *Eastward Bound: Dutch Ventures and Adventures in the Middle East*, eds. Geert Jan van Gelder and Ed de Moor (Amsterdam-Atlanta GA: Rodopi, 1994), 81–113.

or attendants. The room downstairs facing the road also appears to have been rather empty. The room did not feature any curtains; nearly all goods were kept in large baskets, a closet, and a wardrobe. There was one Ottoman sofa. Furthermore, there was one large cushion without a cover, two large baskets, and a wardrobe, which was perhaps a free-standing piece of furniture. Again, the baskets contained mainly textile items, such as extra cushion covers and a white ihram spread, as well as a red cloth to cover the carriage, yellow pelts from Ankara, and material that was used for the sedan chair: leather skins and old uniforms for its bearers. Even old pieces of fur coats were too precious to be thrown away, as they were also kept safely in a bag inside the basket. The other basket contained three flat yellow copper candlesticks, a new ewer that was referred to as an *ibrik*, and a mangala (mancala) game-set.

The fitted closet (*yüklük*) contained a strange combination of goods: two portraits of Catterina and her husband, a small painting of flowers, a used warming-pan, and two large cushions without covers. The inventory-taker, Secretary Rigo, added a few more items to the closet, which were perhaps scattered around the room, such as a few iron curtain rods, a skewer, and two commode chairs. Underneath and over (or rather in the lower and upper compartments of) the closet a few more items were kept, such as three old chairs without covers, a pipe from Lille in its wooden case, an enema syringe, and a pewter vessel with holes that was used for washing salad, with inside, apparently, a black dandelion (*un soffiene negro*). The wardrobe mainly contained equipment for the preparation and serving of food and beverages, such as three coffee pots, a large tray called *sini*, a cauldron with its lid, cooking pots, a casserole, a small food warmer, a small skewer, a rasp, three majolica plates, and an oil and vinegar-set.

Similarly, the salon downstairs was void of furniture and decoration. No curtains or carpets were recorded; only three old chairs without covers and a large chest filled the room. Perhaps this room belonged to her slaves, as the chest contained two rods for wringing out the laundry as well as a painted pewter (*faras: faraş*) or dustpan. There appears to have been a fireplace in this room because the chest also contained two pairs of bronze tongs, a shovel, and firedogs besides various kitchen utensils. Two ewers for tea, a pewter teapot, and a teapot stand together with a bronze chafing dish were found in the same location. The slaves had requested a bag with linen from the chest to be shared as charity. The location of this bag confirms that this salon was probably the slaves' room. Secretary Rigo also added other kitchen equipment to the chest. Most were used in the preparation or serving of food, such as twelve plates, sixteen dishes, and a waffle iron, frying pans, casseroles, a cooking pot, cooking choppers called *sattir (satır)*, copper shallow plates with lids (*sahan*), two grates or grills (*scarre: ızgara*) and five trivets for cooking. There was also a pastry tray, which was called a burek tepsisi (*börek tepsisi*), and a covered kettle or bucket called (*bakeratz: bakraç*).

Subsequently, the kitchen was recorded as the next space in the inventory. It was probably a separate structure but located right next to the previous room downstairs, for easy access. In the kitchen were only two tables, an old chest or case, a marble mortar, and a *ghiughum (güğüüm)* or water jug. The appraiser then must have continued outside on the grounds. In front of the gate was a shed of some kind, in which the old sedan chair was kept, together with felt covering mats called *ketzé (keçe)* and bits and bobs like silk fringes, bottles or flasks from Florence, and four hair bags (*harar*). The kiosk facing the seaside contained another basket and three foot-

warmers or tandoors with two old mats. The two storages, probably shed-like structures, or the spaces below staircases, held a few goods like a large iron brazier, which was referred to as a *mangal*, two old French tables, a Turkish table (probably a tray with a low stand), and wooden tubs for washing and preparing bread.

Catterina had stored various goods in two basket trunks (*sepet-sanduk*) and a large basket in the storage of a certain Madam Vittoria, who was a local inhabitant of Pera. Among the goods in the basket were red hangings, sheets and cushion covers of Dutch linen, and three small cushions, all meant to furnish a bed. There were six window curtains of plain *indienne*, and nine small cushion covers of Dutch linen, tablecloths, and napkins wrapped in other curtains. Additionally, two large red *ihram* spreads and a small old silk Persian carpet with fringes were stored with Madam Vittoria. One of the basket trunks contained a mixture of goods ranging from red pewter cases from China for powder from Cyprus and a pewter urinal to satin and *indienne* blankets and corsets.

Catterina's debts turned out higher than the proceeds of the auction of her possessions, which took place in the morning and evening of 7 and 12 July 1730. The auction was organized in cooperation with the bailiff or *kâhya* of the *kadı* (judge) of the Ottoman court in Galata. Catterina's creditors had appealed to the Ottoman court to have her possessions auctioned. The auction was then executed by the Dutch Ambassador's order on behalf of her creditors, who were nearly all Ottoman subjects. The auction attracted many Ottoman subjects as well - not only Muslims but also members of Greek and Armenian communities. When the buyers' names are cross-checked with the names of her creditors, they often appear the same. The auction was most likely organized to clear the debts of Catterina by letting her creditors 'buy' or rather choose from among her belongings. They had to settle for roughly one-third of the original debts.⁶⁰

Not all goods recorded in Catterina's inventory were sold at the auction. Particularly many of the textile goods were not among the items sold. These goods were either not up for sale or just not sold. Over twenty cushions and two bolsters are missing, together with a few mattresses. Furthermore, a number of cushion covers of Dutch linen and two of the cushions that were referred to as *coltuk jastighi* (*koltuk yastiği*) and a few others specified as *minder* were not among the sold goods either. A few Ottoman textile items were not sold, such as an old Ottoman kerchief (*jemeni: yemeni*) and a bundle (*bohtza: bohça*). Two corselets and the small old waistband of the Terra Sancta were similarly not recorded in the auction record.

Some of Catterina's letters and documents were taken to the Secretary of the Dutch Embassy. A choice of pieces of furniture, such as baskets, chests, boxes, a 'Turkish-style' table, and two French tables were not sold either. Several rare items were also not mentioned in the auction record: the pipe from Lille in its wooden case, the enema syringe, the walking stick from India with a silver knob, and the seal of her husband the Ambassador. The two portraits of Catterina and her husband were probably not expected to be sold, but rather bequeathed or given to a relative.

---

⁶⁰ NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1043. Declaration by Chancellor Romuldus Rombouts dated 22 January 1731.

Pride or Prejudice

The auction of Catterine's possessions was one of the at least sixteen public sales organized by or in cooperation with the Dutch Chancery between 1725 and 1750 and thereby formed a part of a lively second-hand market of commodities. The records of the auction of her goods, then, demonstrate a small but significant part of material exchange in the early modern world.⁶¹ Although a few goods she possessed are missing from her auction list, the record gives a good overview of the monetary value and state of her belongings. Table 1 illustrates the value of Catterina's auctioned possessions. It confirms that textiles formed the most expensive and the best-represented category of goods upon her demise; her cushion covers, blankets, and clothing had a total value of 780 lion dollars and 79 aspers. Interestingly, the most expensive item in this category was 733 *okka* of wool sold for 109 lion dollars and 111 aspers, at 18,5 aspers per *okka*.⁶² Quite a few textile items were deemed old or used, such as '5 old velvet cushion covers', 'an old squirrel pelisse', or 'the old bed hangings of red damask'. Many of her tablecloths were new, though. Actually, only a handful of her other possessions were indicated as new. For instance, she owned various new sheets, a 'brand new' bronze lantern, and a new pewter inkstand.

Table 1: The value of Catterina de Bourg's auctioned possessions.

Auctioned possessions ⁶³	Value in lion dollars: aspers	Percentage of total value
Clothing, Textiles, Carpets	780:79	64.9%
Kitchenware & Hygiene	160:102	13.4%
Decoration	91:116	7.6%
Furniture & Storage	71:15	5.9%
Illumination & Heating	36:16	3.1%
Jewellery	32:01	2.7%
Reading & Writing Culture	18:10	1.5%
Tools, Metal & Gardening	5:54	0.4%
Games	2:00	0.2%
Tobacco & Smoking	1:54	0.1%
Weaponry & Hunt	0:81	0.1%
Other	1:30	0.1%
Total	1202:78 ⁶⁴	100 %

⁶¹ For a discussion of the other auctions of the possessions of the Dutch community, see Cornelissen, "The Trials and Tribulations of a Dutch Merchant in Istanbul."

⁶² Okka is also referred to as *kıyye*. 1 okka equals 1,283 kg.

⁶³ Kitchenware and hygiene have been combined as a category as due to lack of precise description or lack of differentiation in language, it is often unclear whether certain items were used for personal hygiene or in the kitchen when washing up, for cleaning or washing oneself, the house or goods, for drinking water or for pouring water.

⁶⁴ The total value of the auctioned goods is 1202 lion dollars or piasters (*kuruş*) and 78 aspers (*akçe*).

Catterina's kitchen was mainly filled with Ottoman cooking equipment, but it also appears to have featured a bronze-plated chimney or English fireplace.⁶⁵ Goods related to cooking, serving hot beverages, and hygiene were worth nearly 161 lion dollars, and thereby formed the second-largest source of revenue from the auction. Like with the textiles, these results are quite similar to those of the other members of the Dutch 'nation'.⁶⁶ Catterina also appears to have participated in the rising coffee-culture trend of the eighteenth-century Ottoman Empire. Coffee consumption in the home became a daily ritual for many Ottoman women by that time. The fact that she owned various items related to coffee culture, namely a total of five coffee ewers (*ibrik*) and a few coffee cups and their holders, is somewhat different from observations done among non-Muslim women in eighteenth-century Galata, who did not own any coffee cups or other related equipment.⁶⁷ Besides coffee, she also drank tea. Although by the mid-seventeenth century, Ottoman traveler Evliya Çelebi had heard of tea, Ottomans did not start their culture of tea-drinking until the late nineteenth century.⁶⁸ Nevertheless, it was very popular among the members of the Dutch 'nation' in Istanbul in the eighteenth century.⁶⁹

The fact that the category of decoration which included mirrors, a chamber clock (worth over 66 lion dollars), and various paintings, represents the third-highest source of revenue, seems to imply that Catterina gave importance to the embellishment of her house. Perhaps, like other women in eighteenth-century Istanbul, the countess used her home and thereby her material culture as a means to display her social status to visitors.⁷⁰ It was particularly her possession of an abundance of textile comfort-related items, such as cushions and cushion covers with which she partook in an increasing comfort-related trend also witnessed in eighteenth-century Ottoman society.⁷¹ At the same time, Catterina furnished her house in many ways in a similar fashion to other members of the Dutch 'nation': she combined Ottoman sofas comprised of (*velvet*) cushions, sitting cloths, and *ihram* spreads, with chairs and tables from Europe.⁷² Freestanding or movable furniture, such as tables, chairs, and wardrobes, was at the time still uncommon in the Ottoman Empire.

Her inventory is rather silent about jewelry. The only items sold at the auction in this category are the pair of small earrings and the gilded belt mentioned earlier. It is very well

---

⁶⁵ Debts Catterina had made in the year before she died included the purchase of a bronze-plated chimney or English fireplace, which was referred to as an '*agiaklık*' [*ocaklık*] for L.d. 50. NL-HaNA, *Legatie Turkije*, 1.02.20, inv. nr. 1106 (letter from Petros Baron to English Ambassador Abraham Stanyan, dated 2 June 1729).

⁶⁶ For further details: Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer," 427.

⁶⁷ Hoşgör, "Changes in the Consumption of Ottomans," 121. This observation is based on the study of 500 18th-century non-Muslim households in Galata.

⁶⁸ Faroqi, "The Material Culture of Global Connections," 428 (referring to Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi in Bitlis. The Relevant Sections of the Seyahatname*, edited with translation, commentary and introduction, ed. Robert Dankoff (Leiden: E.J. Brill, 1990), 118–119).

⁶⁹ Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer," 216.

⁷⁰ Hoşgör, "Changes in the Consumption of Ottomans," 71.

⁷¹ Phillips, "A Material Culture: Ottoman Velvets and Their Owners."

⁷² Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer."

possible she had various precious pieces pawned at pawnshops, but it is equally possible that she had been forced to sell them due to her debts prior to her demise.

The countess's material culture reveals her participation in other trends that can be observed in eighteenth-century Ottoman consumption culture. The Ottoman capital witnessed an increased consumption of the elite in the Ottoman capital since the sultan returned from Edirne. Similarly, Catterina's husband, the Dutch Ambassador, had died in debt, which was at least partially due to the high costs that were made to keep up with the expected level of display and conspicuous consumption that came with the function of foreign ambassador or resident at the Ottoman capital.⁷³ Perfectly in line with eighteenth-century patterns of elite consumption, Catterina (or at least her husband) owned a mansion along the Bosphorus, besides their ambassadorial palace in Pera and farm in Zekeriyaköy.⁷⁴

Besides overlapping material possessions and evidence of participation in consumption patterns observed among Ottomans, the countess's material possessions also show similarities with the material culture of the Dutch community in eighteenth-century Istanbul. Her seemingly fluid, cosmopolitan, or hybrid identity and diverse mixture of belongings are actually rather typical of the small Dutch community in eighteenth-century Istanbul.⁷⁵ Most of its members were not in Istanbul as merchants, because trade was rather more concentrated in the cities of Izmir and Aleppo. Most, then, worked for the embassy, and many lived in the Ambassadorial palace and formed a part of the ambassadorial household. Like the members of the ambassadorial household, the countess navigated between multiple consumption cultures and appears to have been a part of a cultural context created by such foreign communities in the Ottoman Empire of mixed European, Ottoman, and Asian material culture.⁷⁶ It is then still to be debated how unique her 'world' was.

As elaborated upon above, it was supposedly also the countess's own desire for an extravagant life that led her husband to his financial ruin. Judging from her personal letters,

⁷³ See Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer."

⁷⁴ Artan, "Aspects of the Ottoman Elite's Food Consumption," 110; Suraiya Faroqi, "Research on the History of Ottoman Consumption: A Preliminary Exploration of Sources and Models," in *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550–1922: An Introduction*, ed. Donald Quataert (Albany: State University of New York Press, 2000), 38.

⁷⁵ Güliz Ger et al., "Debunking the myths of global consumer culture literature," in *The Sage Handbook of Consumer Culture*, eds. Olga Kravets et al. (Los Angeles, etc.: Sage, 2018), 86.

⁷⁶ See Cornelissen, "The World of Ambassador Jacobus Colyer." There it is suggested that a 'cultural context' (as introduced by Woodruff D. Smith, in *Consumption and the making of Respectability, 1600–1800* (New York: Routledge, 2002)), was created by the Dutch community of Istanbul during the first half of the eighteenth century. A cultural context, according to Smith, is 'an assembly of factors or traits that make 'sense' as an ensemble to people living in a particular time and area, as elements of their worlds are *meaningfully* linked to one another.' It is argued that these men and women navigated between multiple consumption cultures and created a 'cultural context' of their own of hybrid or mixed European, Ottoman and Asian material possessions that mostly adorned their homes, but also their bodies. It was very likely that this 'cultural context' was created together with other foreign communities in the Ottoman capital. Whether the other foreign communities, or 'nations' residing in the Ottoman Empire are also part of such a cultural context is still to be researched.

her status and standards of living must have severely altered after the death of her husband. She appears to have held on to some of the possessions from the *harem* section of the Ambassadorial residence and was forced to live a more sober life in a small apartment in Pera until her demise. Interestingly, the Dutch States-General had not provided any funding for the embassy's construction or purchase, nor did they offer any payment towards repair costs after fire, destruction, or confiscation of the buildings belonging, despite the building's public function. Early modern embassies were professional, bureaucratic spaces, but at the same time also the domain of friendship and intimacy, and, above all, a household, and a domestic space in which business and residence came together. It was exactly this dual nature of the early modern embassy that appears to have led to the 'creation of alternative affective communities' that superseded 'national' cultures and their models of domesticity.⁷⁷ These kinds of communities, such as the Dutch 'nation,' witnessed and often facilitated the interaction between multiple customs, norms, religions, and identities that brought varying designs, tastes, and patterns of consumption along with them. This mixture then results in the hybrid material possessions of the countess, who appears to have come from a slave background, and then entered the ambassadorial household. Catterina, it seems, was only grudgingly accepted as a part of such an alternative effective community as long as her husband the Ambassador was alive.⁷⁸ After his death, she appears to have fallen from grace in the eyes of that same community. Although Catterina was forced to give up the Ambassadorial palace, she had a strong claim over other possessions that remained after her husband's demise. Correspondence of her relatives and contemporary traveler De Saumery's travelogue portray a rather prejudiced image of Catterina. On the other hand, her strong character and compassion for her loved ones and her possessions are conveyed in her final will, estate inventory, and her own correspondence.

---

⁷⁷ Mark Netzloff, "The Ambassador's Household: Sir Henry Wotton, Domesticity, and Diplomatic Writing," in *Diplomacy and Early Modern Culture*, eds. Robyn Adams and Rosanna Cox (Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2011), 162.

⁷⁸ Harriet Rudolph refers to the ambassadorial households and the diplomats involved in early modern diplomacy as a so-called diplomatic corps. She carefully suggested that elements of a diplomatic corps can already be discerned at a comparably early age in Istanbul, which she refers to as the early modern 'diplomatic capital of the world.' This diplomatic corps refers to "a collective body of foreign diplomats and their staff at the capital of a given state, who increasingly developed the idea of belonging to a transnational social group serving supranational aims such as enforcing diplomatic privileged for its members". Such a diplomatic corps is characterized by a similar social background, activities within a transnational network, shared professional norms and status, shared solidarity, and shared operating conditions. The operating conditions, she argues, can be influenced by local customs, attitudes towards diplomacy, modes of communication, religious conviction, and so on. Rudolph suggests that the interactions between these preconditions in Istanbul resulted in a specific Bourdieuan "habitus" of European diplomats (referring to Pierre Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977)). She has discovered hints in travel reports and diplomats' correspondence of such a habitus of European diplomats, but more research needs to be done. One way of researching this is through the material culture of this diplomatic corps. Harriet Rudolph, "The Ottoman Empire and the Institutionalization of European Diplomacy," in *Islam and International Law: Engaging Self-Centrism from a Plurality of Perspectives*, eds. Marie-Luisa Frick and Andreas Th. Müller (Leiden: Brill, 2013), 161–183.

BIBLIOGRAPHY

Primary sources

- İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), *Şer'îye Sicilleri Arşivi*
Galata Şer'îye Sicilleri (GŞS), 266 (1139–1140 H.).
- Nationaal Archief, The Hague (NL-HaNA)
- 1.01.02, *Staten Generaal*, inv. nr. 6939.
- 1.02.20, *Legatie Turkije*, inv. nr. 1043.
- 1.02.20, *Legatie Turkije*, inv. nr. 1047: Extra aanwinsten 1748.
- 1.02.20, *Legatie Turkije*, inv. nr. 1063.
- 1.02.20, *Legatie Turkije*, inv. nr. 1106.

Secondary Sources

- Ago, Renata. "Denaturalizing Things: A Comment." In *Early Modern Things: Objects and Their Histories, 1500–1800*, edited by Paula Findlen, 363–68. New York: Routledge, 2013.
- Akyüz, Jülide. "XVIII. Yüzyılda bir Müteşebbis: Musa Ağa." *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 26 (2004): 247–261.
- Argıt, Betül İpşirli. *Life after the Harem: Female Palace Slaves, Patronage, and the Imperial Ottoman Court*. Cambridge: Cambridge University Press 2020.
- Artan, Tülay. "Aspects of the Ottoman Elite's Food Consumption: Looking For 'Staples,' 'Luxuries,' and 'Delicacies' in a Changing Century." In *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550–1922: An Introduction*, edited by Donald Quataert, 107–200. Albany: State University of New York Press, 2000.
- Artan, Tülay. "Eighteenth-Century Ottoman Princesses as Collectors: Chinese and European Porcelains in the Topkapı Palace Museum." *Ars Orientalis (Globalizing Cultures: Art and Mobility in the Eighteenth Century)* 39 (2010): 113–146.
- Artan, Tülay. "Objects of Consumption: Mediterranean Interconnections of the Ottomans and Mamluks." In *The Companion to Islamic Art and Architecture*, edited by Gülru Necipoğlu, Dana Arnold and Finbarr Barry Flood, 903–930. New York NY: Wiley-Blackwell, 2017.
- Artan, Tülay. "Terekeler Işığında XVIII. Yüzyıl Başlarında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına bir Bakış: Orta Halliliğin Aynası." In *XVIII. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, edited by Tülay Artan, 49–64. İstanbul: Tarih Vakfı, 1998.
- Aygün, Necmettin. "XVIII. Yüzyılda bir Osmanlı Valisi: Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve Muhallefatı." *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 7 (2009): 39–77.
- Baars, Rosanne. "Constantinople Confidential. News and Information in the Diary of Jean-Louis Rigo (c. 1686–1756), Secretary of the Dutch Embassy in İstanbul." *Lias* 41, no. 2 (2014): 143–171.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545–1659)." *Belgeler* III, no. 5-6 (1966): 1–479.
- Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Bozkurt, Fatih. "Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 54 (2011): 91–120.
- Canbakal, Hülya. "Barkan'dan bu Yana Tereke Çalışmaları," *Vefatı'nın 30.. Yıldönümünde Ömer Lütfi Barkan: Türkiye Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu*, 1–7. İstanbul: 12 Aralık 2009.
- Canbakal, Hülya and Alpay Filiztekin. "Wealth and demography in Ottoman probate inventories: A database in very long-term perspective." *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 54, no. 2 (2021): 94–127.

- Cornelissen, Marloes. "From Bern with Love. The spy with a taste for the exquisite in early modern Istanbul." In *The Power of the Dispersed. Early Modern Global Travelers beyond Integration*, edited by Cornel Zwielerlein, 408–443. Leiden-Boston: Brill 2022.
- Cornelissen, Marloes. "The Trials and Tribulations of a Dutch Merchant in Istanbul. Auctions at the Dutch Embassy in the Eighteenth-Century Ottoman Capital." In *Osmanlı İstanbulu III: Proceedings of the Second International Conference on Ottoman İstanbul. İstanbul, 25–26 May 2015*, edited by Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan and Feridun M. Emecen, 623–650. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Cornelissen, Marloes. "The World of Ambassador Jacobus Colyer: Material Culture of the Dutch 'Nation' in Istanbul During the First Half of the 18th Century." PhD diss., Sabancı University, 2016.
- Coşgel, Metin and Boğaç A. Ergene. "Intergenerational Wealth Accumulation and Dispersion in the Ottoman Empire: Observations from Eighteenth-Century Kastamonu." *European Review of Economic History* 15 (2011): 255–276.
- Coşgel, Metin, Boğaç A. Ergene, and Atabey Kaygun. "A Temporal Analysis of Wealth in Eighteenth-Century Ottoman Kastamonu." *University of Connecticut, Department of Economics: Working papers* (February 2013): 1–33.
- Dant, Tim. *Materiality and Society*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press, 2005.
- Delibaş, Selma. "Behice Sultan'ın Çeyizi ve Muhallefatı." *Topkapı Sarayı Yıllık* 3 (1988): 63–104.
- Demirel, Ömer, Adnan Gürbüz, and Muhittin Tuş, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam (XVI-XIX. Yüzyıllar)." In *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, 704–755. Ankara, 1992.
- Douglas, Mary, and Baron Isherwood. *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. London and New York: Routledge, 1996 [1979].
- Droffelaar, Johan van. "Flemish Fathers' in the Levant: Dutch Protection of Three Franciscan Missions in the 17th and 18th Centuries." In *Eastward Bound: Dutch Ventures and Adventures in the Middle East*, edited by Geert Jan van Gelder and Ed de Moor, 81–113. Amsterdam-Atlanta GA: Rodopi, 1994.
- Dursteler, Eric R. *Venetians in Constantinople: Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2006.
- Elliot, Matthew. "Dress Codes in the Ottoman Empire: The Case of the Franks." In *Ottoman Costumes: From textile to Identity*, edited by Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann, 103–123. İstanbul: Eren, 2004.
- Erdoğan, Meryem Kaçan. "Mülteci bir Macar Prensi ve Terekesi: Rakoczi Jozsef." *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi: Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (May 2011): 81–102.
- Establet, Colette and Jean-Paul Pascual. "Damascene Probate Inventories of the 17th and 18th Centuries: Some Preliminary Approaches and Results." *International Journal of Middle East Studies* 24, no. 3 (1992): 373–393.
- Establet, Colette and Jean-Paul Pascual. "Cups, Plates, and Kitchenware in Late Seventeenth-and Early Eighteenth-Century Damascus." In *The Illuminated Table, the Prosperous House*, edited by Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann, 185–198. Würzburg: Orient-Institut, 2003.
- Establet, Colette. "Consuming Luxurious and Exotic Goods in Damascus around 1700." In *Living the Good Life: Consumption in the Qing and Ottoman Empires of the Eighteenth Century*, edited by Elif Akçetin and Suraiya Faroqhi, 236–256. Leiden; Boston: Brill, 2017.

- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi in Bitlis. The Relevant Sections of the Seyahatname*, edited with translation, commentary and introduction, ed. Robert Dankoff. Leiden: E.J. Brill, 1990.
- Faroqhi, Suraiya and Christoph K. Neumann, eds. *Ottoman Costumes. From Textile to Identity*. Istanbul: Eren, 2004.
- Faroqhi, Suraiya and Christoph K. Neumann, eds. *The Illuminated Table, the Prosperous House*. Würzburg: Ergon Verlag, 2003.
- Faroqhi, Suraiya. "Representing France in the Eighteenth-Century Ottoman Empire: A Wealthy French Dwelling in the Peloponnesus, 1770." In *The Illuminated Table, the Prosperous House: Food and Shelter in Ottoman Material Culture*, edited by Suraiya Faroqhi and Christoph K. Neumann, 255–274. Würzburg: Ergon Verlag, 2003.
- Faroqhi, Suraiya. "Research on the History of Ottoman Consumption: A Preliminary Exploration of Sources and Models." In *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550–1922: An Introduction*, edited by Donald Quataert, 15–44. Albany: State University of New York Press, 2000.
- Faroqhi, Suraiya. "The Material Culture of Global Connections: A Report on Current Research." *Turcica* 41 (2009): 403–431.
- Faroqhi, Suraiya. *A Cultural History of the Ottomans: The Imperial Elite and Its Artefacts*. London: I.B. Tauris & Co. Ltd., 2016.
- Faroqhi, Suraiya. *Stories of Ottoman Men and Women: Establishing Status, Establishing Control*. Istanbul: Eren, 2002.
- Fekete, Lajos. "Das Heim eines türkischen Herrn in der Provinz im XVI. Jahrhundert." *Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* 29, no. 5 (1960): 3–30.
- Fekete, Lajos. "XVI. Yüzyıl Taşralı bir Türk Efendisinin Evi." *Belleter* XXIX, no. 115-116 (1965): 615–638.
- Gelder, H.A. Enno van. *Gegevens Betreffende Roerend en Onroerend Bezit in de Nederlanden in de 16^e Eeuw.* 's Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1973.
- Ger, Güliz et al. "Debunking the myths of global consumer culture literature." In *The Sage Handbook of Consumer Culture*, edited by Olga Kravets et al., 79–101. Los Angeles: Sage, 2018.
- Goffman, Daniel. *Britons in the Ottoman Empire, 1642–1660*. Seattle: University of Washington Press, 1998.
- Grassby, Richard. "Material Culture and Cultural History." *The Journal of Interdisciplinary History* 35, no. 4 (2005): 591–603.
- Groot, Alexander H. de. *The Netherlands and Turkey: Four Hundred Years of Political, Economical, Social and Cultural Relations: Selected Essays*. Istanbul: Artpres, 2007.
- Güneş-Yağcı, Zübeyde and Serdar Genç. "XIX. Yüzyılda Balıkesir'de Giyim-Kuşam Zevki ve bir Kumaş Tüccarı." *Turkish Studies* 2, no. 1 (Winter 2007): 227–246.
- Hanstein, Thoralf. *A new print by Müteferrika (?), A comparative view of Baron's Qibla Finder*. Berlin: EB-Verlag, 2021.
- Hoenkamp-Mazgon, Marlies. *Palais De Hollande in Istanbul. The Embassy and Envoys of the Netherlands since 1612*. Amsterdam; Istanbul: Boom; Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.
- Hoşgör, Sümeyye Büke. "Changes in the Consumption of Ottomans in the Eighteenth Century." PhD diss., Middle East Technical University, 2019.
- Howard, Deborah. "Death in Damascus: Venetians in Syria in the Mid-Fifteenth Century." *Muqarnas* 20 (2003): 143–157.

- İnalçık, Halil. "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Kaynakları." İktisat Fakültesi Mecmuası 15, no. 1-4 (1953-54): 51-75.
- İnalçık, Halil. "Sources for Fifteenth-Century Turkish Economic and Social History." In *The Middle East & the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy & Society*, edited by İlhan Başgöz, 177-193. Indiana University Turkish Studies and Turkish Ministry of Culture Joint Series: Bloomington, 1993.
- Iorga, Nicolae. *Les Voyageurs dans l'Orient Européen: Conférences Faites en Sorbonne: Extraites de la Revue des Cours et Conférences*. 1928.
- Jacobi, H.W. "Het geld van de Republiek." *Leidschrift: The Republic's Money* 13, no. 2 (1998): 117-133.
- Karababa, Eminegül. "Ethnicity." In *A Cultural History of Dress and Fashion in the Renaissance*, edited by Elizabeth Currie, 135-152. London: Bloomsbury Academic, 2017.
- Karababa, Eminegül. "Investigating Early Modern Ottoman Consumer Culture in the Light of Bursa Probate Inventories." *Economic History Review* 65, no. 1 (2012): 194-219.
- Karababa, Eminegül. "Origins of a Consumer Culture in an Early Modern Context: Ottoman Bursa." PhD diss., Bilkent University, 2006.
- Karahasanoğlu, Selim. "Challenging the Paradigm of the Tulip Age: The Consumer Behavior of Nevşehirli Damad İbrahim Paşa and His Household." In *Living the Good Life: Consumption in the Qing and Ottoman Empires of the Eighteenth Century*, edited by Elif Akçetin and Suraiya Faroqhi, 134-160. Leiden: Brill, 2017.
- Küpeli, Özer. "Yenişehir (Bursa) Âyanı Sarıcaoğlu Osman Ağa ve Muhallefâtı/Sarıcaoğlu Osman Ağa the Ayan of Yenisehir (Bursa) and His Inheritance." *History Studies* 3, no. 3 (2011): 245-263.
- Matchette, Ann. "To Have and Have Not: The Disposal of Household Furnishings in Florence." In *Approaching the Italian Renaissance Interior: Sources, Methodologies, Debate*, edited by M. Ajmar-Wollheim, F. Dennis, and A. Matchette, 79-94. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.
- Maxim, Mihai. "The Institution of Müsâdere (Confiscation) in the Ottoman-Romanian Relations: An Inventory of Constantin Brâncoveanu's Property Seized to the Ottoman Public Treasury." In *Romano-Ottomanica. Essays & Documents from the Turkish Archives*, 173-197. Analecta Isisiana, Istanbul: Isis Press, 2001.
- Karataş, Mehmet. "18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Bazı Müsâdere Uygulamaları." *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 19 (2006): 219-237.
- Miller, Daniel ed. *Materiality*. Durham, NC: Duke University Press, 2005.
- Miller, Daniel. *Material Culture: Why Some Things Matter*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1998.
- Miller, Daniel. *Stuff*. Cambridge: Polity, 2009.
- Miller, Peter N., Deborah Krohn, and Marybeth de Filippis, eds. *Dutch New York between East and West: The World of Margrieta van Varick*. New York; New Haven and London: Bard Graduate Center; The New-York Historical Society and Yale University Press, 2009.
- Mirone, De (pseudonym of Pierre-Lambert de Saumery). *Memoires et Aventures Secretes et Curieuses d'un Voyage du Levant*. Liege: Everard Kints, 1732.
- Montagu, Mary Wortley. *The Turkish Embassy Letters*. Edited by Malcolm Jack. London: Virago Press, 1994.
- Nanninga, J.G. *Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel 1590-1826*. Vol. III, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1952. <http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/levantschehandel/>
- Netzloff, Mark. "The Ambassador's Household: Sir Henry Wotton, Domesticity, and Diplomatic Writing." In *Diplomacy and Early Modern Culture*, edited by Robyn Adams and Rosanna Cox,

- 155–171. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2011.
- Neumann, Christoph. “Birey Olmanın Alameti Olarak Tüketim Kalıpları: 18. Yüzyıla Ait Örnek Vakalar.” *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar* 8 (2009): 7–47.
- Overton, Mark et al. *Production and Consumption in English Households, 1600–1750*. New York: Routledge, 2004.
- Öğün, Tuncay and Cengiz Tomar. “Müsadere.” In *TDV İslam Ansiklopedisi* 32. (Istanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 65–68.
- Özmuçur, Süleyman and Şevket Pamuk. “Real Wages and Standards of Living in the Ottoman Empire, 1489–1914.” *The Journal of Economic History* 62, no. 2 (2002): 293–321.
- Pamuk, Şevket. *A Monetary History of the Ottoman Empire*. New York: Cambridge University Press, 2000.
- Pardailhé-Galabrun, Annik. *The Birth of Intimacy: Privacy and Domestic Life in Early Modern Paris*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991.
- Phillips, Amanda. “A Material Culture: Ottoman Velvets and Their Owners, 1600–1750.” *Muqarnas* 65 (2014): 151–172.
- Phillips, Amanda. “The Historiography of Ottoman Velvets, 2011–1572: Scholars, Craftsmen, Consumers.” *Journal of Art Historiography* 6 (June 2012): 1–26.
- Quataert, Donald, ed. *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550–1922: An Introduction*. Albany: State University of New York Press, 2000.
- Rogers, John Michael. “An Ottoman Palace Inventory of the Reign of Beyazid II.” In *Comité International D'études Pré-Ottomanes et Ottomanes. VIth Symposium, Cambridge, 1st-4th July 1984*. Eds. Jean-Louis Bacqué-Grammont and Emeri van Donzel, 39–53. Cambridge, Cambridgeshire; Istanbul: Divit Matbaacılık ve Yayıncılık, 1987.
- Rudolph, Harriet. “The Ottoman Empire and the Institutionalization of European Diplomacy.” In *Islam and International Law: Engaging Self-Centrism from a Plurality of Perspectives*, edited by Marie-Luisa Frick and Andreas Th. Müller, 161–183. Leiden: Brill, 2013.
- Sabev, Orlin. İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726–1746): *Yeniden Değerlendirme*. Istanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006.
- Sajdi, Dana, ed. *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee: Leisure and Lifestyle in the Eighteenth Century*. London; New York: I.B. Tauris, 2007.
- Schutte, O. *Repertorium der Nederlandse Vertegenwoordigers, Residerende in het Buitenland 1584–1810*. The Hague/'s-Gravenhage, 1976.
- Schuurman, A.J. “Materiële Cultuur en Levensstijl. Een Onderzoek naar de Taal der Dingen op het Nederlandse Platteland in de 19^e Eeuw: De Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant.” PhD diss., Agricultural University Wageningen, 1989.
- Sevinç, Tahir. “Seyyit Fethi Efendi'nin Şam Defterdarlığı ve Muhallefatının Müsaderesi (1728–1746).” *History Studies* 4, no. 4 (November 2012): 347–372.
- Shammas, Carole. *The Pre-Industrial Consumer in England and America*. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- Siccama, J.H. Hora. “Het Geslacht Colyear.” *De Nederlandse Leeuw* 20 (1902): 134–155.
- Slot, B.J. “Zwischen Diplomatischer Spielerei und Ernsthafter Mittlung: Holland in den Türkenkriegen.” *Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich* 5, no. 2 (1983): 16–28.
- Smith, Woodruff D. *Consumption and the making of Respectability, 1600–1800*. New York: Routledge, 2002.
- Steeghers, Wilfried. *De Staten van Goed van Ambacht Maldegem*. Gent: V.V.F., 1977.

- Veinstein, Gilles. "Les pèlerins de la Mecque à travers quelques inventaires après décès ottomans (XVIIe – XVIIIe siècles)." *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée* 31, no. 1 (1981): 63–71.
- Veinstein, Gilles. "Note sur les inventaires après décès ottomans." In *Quand le crible était dans la paille, Hommage à Pertev Naili Boratav*, edited by M. Nicolas and R. Dor, 384–395. Paris, 1978.
- Vries, Jan de. "Between Purchasing Power and the World of Goods: Understanding the Household Economy in Early Modern Europe." In *Consumption and the World of Goods*, edited by J. Brewer and R. Porter, 85–132. London: Routledge, 1993.
- Weatherill, Lorna. *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain 1660–1760*, 2nd ed. London: Routledge, 1996 [1988].
- Woude, Ad van der and Anton Schuurman, eds., *Probate Inventories: A New Source for the Historical Study of Wealth, Material Culture and Agricultural Development*. Wageningen: Hes & De Graff Pub B V, 1980.
- Yılmaz, Serap. "İranlı Ermeni bir Tüccarın Terekesi ve Ticari Etkinliği üzerine Düşünceler." *Tarih İncelemeleri Dergisi* 7, no. 1 (1992): 191–215.
- Zwierlein, Cornel. "Dispersed Things: European Merchant Households in the Levant." *The Power of the Dispersed. Early Modern Global Travelers beyond Integratio*, edited by Cornel Zwierlein, 444–494. Leiden-Boston: Brill 2022.

An Analysis of Nigeria's Biodiversity Governance: Policies, Institutions, and Challenges

Süleyman Orhun ALTIPARMAK (*)

Abstract

Nigeria's biodiversity richness gets attention in the literature because of the dangers against it. Nigeria's oil spills are the most known problem regarding environmental policies. However, it is not the sole reason why Nigeria experiences biodiversity loss. It is a complex matter composed of conflictual needs, interests, and desires of actors that are state agencies, market stakeholders, and civil society members. There is a necessity of investigating the governance aspect of Nigeria's biodiversity loss, which is not state-oriented work. There should be an orientation towards dynamics beyond regime effectiveness and regime interaction to understand how civil society is positioned during the governance process that cannot be ignored. This study investigates to what extent Nigeria has "good governance" of biodiversity conservation. It has been found that although the attempts have been unsuccessful, Nigerian governments are aware that a governance approach is needed to solve biodiversity loss. However, lack of local authority and disconnection between civil society and governments prevent a healthy working governance process.

Keywords: Nigeria, Biodiversity Conservation, Biodiversity Governance, Governance Approach

Original Research Article

Submission Date: 03.03.2022

Acceptance Date: 02.06.2022

(*) Instructor, Ph.D., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Political Sciences, International Relations Department.

E-mail: orhunaltiparmak@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4774-1426>

Süleyman Orhun Altıparmak, "An Analysis of Nigeria's Biodiversity Governance: Policies, Institutions, and Challenges," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 14, (May 2022): 41-67
DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.101>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Nijerya'nın Biyoçeşitlilik Yönetimi Üzerine Bir Analiz: Politikalar, Kurumlar ve Zorluklar

Süleyman Orhun ALTIPARMAK (*)

Öz

Nijerya'nın biyoçeşitlilik zenginliği, karşı karşıya olduğu tehlikeler nedeniyle en çok tartışılan konulardan biridir. Nijerya'daki petrol sızıntıları çevre politikalarıyla ilgili en bilinen sorundur. Ancak Nijerya'nın biyolojik çeşitlilik kaybı yaşamasının tek nedeni bu değildir. Mesele, devlet kurumları, piyasa paydaşları ve sivil toplum üyelerinin aralarında bulunduğu aktörlerin çatışan ihtiyaç, çıkar ve arzularından oluşan çok daha kompleks bir konudur. Devlet odaklı bir çalışma olmayacak şekilde Nijerya'nın biyoçeşitlilik kaybının yönetim yönünün araştırılması ihtiyacı bulunmaktadır. Sivil toplumun yönetim sürecinde nasıl konumlandığı göz ardı edilemediğinden dolayı rejimin etkinliği ve rejim etkileşiminin ötesindeki dinamiklere yönelik bir araştırma gerekmektedir. Bu çalışma, Nijerya'nın biyoçeşitliliğin korunmasında ne ölçüde "iyi yönetime" sahip olduğunu araştırmaktadır. Çalışma sonucunda, her ne kadar girişimler başarısız olsa da, Nijerya hükümetlerinin biyoçeşitlilik kaybını çözmek için yönetim yaklaşımına ihtiyaç duyulduğunun farkında oldukları tespit edilmiştir. Bulgulara göre; yerel otorite eksikliği ve sivil toplum ile hükümetler arasındaki kopukluk sağlıklı işleyen yönetim sürecini engellemektedir.

Anahtar Kelimeler: Nijerya, Biyoçeşitlilik koruması, Biyoçeşitlilik yönetimi, Yönetim yaklaşım

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 03.03.2022

Kabul Tarihi: 02.06.2022

(*) Öğr. Gör., Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

E-posta: orhunaltiparmak@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4774-1426>

Süleyman Orhun Altıparmak, "An Analysis of Nigeria's Biodiversity Governance: Policies, Institutions, and Challenges," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 14, (Mayıs 2022): 41-67
DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.101>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Introduction

With its 36 autonomous states, 774 local governments, over 250 ethnic groups, and over 210 million population, Nigeria represents a cultural endowment in Sub-Saharan Africa. The country is also composed of rich biodiversity of species and ecologies in 923,769 square kilometers of area. There are approximately 900 bird species, 135 reptile species, 109 amphibian species, and 648 fish species¹ that some of which are in danger.² Government-led policies are protecting such natural richness diversity. However, two questions have been pushed in Nigerian biodiversity which are; what is it protected from? and how is it protected? An answer to the first question would provide threats against biodiversity conservation, while the second one would bring governance-oriented investigation.

The economic structure of Nigeria, which is the country that produces around 6 quadrillions of Btu oil per year, heavily relies on energy production. Oil accounts for about 90% of total exports and 75% of the government's revenue.³ After oil, agriculture holds the most significant share of the economy, which holds one fourth of the country's GDP.⁴ Both oil and agricultural production is the most significant revenue sources for the country and the main threats to biodiversity. Oil spillage, gas flaring, and pipeline explosions in Nigeria are the most known ones.⁵ However, some other threats endanger biodiversities such as hunting, overfishing, and some local groups' sacred habits. Such a complex interaction between humans and nature has led Nigeria to be one of the most debated biodiversity loss cases in the literature.⁶ Protecting Nigerian biodiversity richness is also another matter.⁷ Such protection ways can only be discovered with a governance approach. Then, the main question would be asked as to what

¹ USAID. "Nigeria Biodiversity and Tropical Forests 118/119 Assessment," The United States Agency for International Development, 2013.

² IUCN Red List. "IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013," accessed February 10, 2022, www.iucnredlist.org

³ EIA. "Nigeria." 2022, accessed February 10, 2022. <https://www.eia.gov/international/overview/country/nga>; FAO. "FAO's Information System on Water and Agriculture: Country Profile - Nigeria." 2016. Accessed February 10, 2022.

⁴ World Bank. "Nigeria Biannual Economic Update," updated 2018, accessed February 10, 2022, <http://documents.worldbank.org/curated/en/769551524576691390/pdf/WP-NigeriaBiannualEconomicUpdateAprilFinalVersionPUBLIC.pdf>.

⁵ Obinna C.D. Anejionu, Precious-Ann.N Ahiaramunnah, and Chinenyendo J. Nri-ezedi, "Hydrocarbon Pollution in the Niger Delta: Geographies of Impacts and Appraisal of Lapses in Extant Legal Framework," *Resources Policy* 45 (2015): 65-77.

⁶ L. Luiselli, and G. C. Akani, "An Indirect Assessment of the Effects of Oil Pollution on the Diversity and Functioning of Turtle Communities in the Niger Delta, Nigeria," *Animal Biodiversity and Conservation* 26(1), (2002): 57-65; Collins N. C. Ugochukwu and Dr. Jürgen Ertel, "Negative Impacts of Oil Exploration on Biodiversity Management in the Niger De Area of Nigeria," *Impact Assessment and Project Appraisal* 26 (2), (2008): 139-147; Anejionu, Ahiaramunnah and Nri-ezedi, "Hydrocarbon Pollution in the Niger Delta: Geographies of Impacts and Appraisal of Lapses in Extant Legal Framework," 65-77.

⁷ Adesina Temitayo Bello and Joseph Amadi, "Oil Pollution and Bio-Diversity Conservation in Nigeria: An Assessment of Legal Framework," *Journal of Geoscience and Environment Protection* 7, (2019): 354-371; Eucharia Oluchi Nwaichi

extent does Nigeria have “good governance” of biodiversity conservation?

This study argues that Nigerian governments are aware of the danger of biodiversity and its causes. There are attempts at policy, institution, and organization levels for a solution. More importantly, Nigerian governments have realized that state-society complexity requires a governance approach that considers civil society dynamics in the policy-making process. However, they fail to include local groups in the policy-making process. Despite attempts that have evolved and widened through time, the disconnection between civil society and governments and the lack of local authority power have not been solved. Our findings could not be derived if the regime approach was followed. Only the governance approach that has a structural analysis via the state-economy-civil society nexus, which would see the context beyond the regulatory framework, would fill the gap in the literature. Regime effectiveness needs more than institution and policy-oriented perceptions. Actors’ needs and interests should also be considered.

The rest of the study is composed of five chapters. Firstly, the literature review will be presented. As part of it, biodiversity matter will be introduced and defined. Later, how biodiversity is conserved and what biodiversity governance is, are discussed. In the last part of this chapter, how Nigerian biodiversity is interpreted will be reflected. The second chapter describes the governance approach and indicates how to operationalize it in the Nigerian biodiversity conservation case. The third chapter, where the analysis is made, will provide the richness of Nigerian biodiversity, the threats against it, and how governments attempt to solve biodiversity loss. Fourthly, the discussion follows. Lastly, the research will be concluded.

1. Literature Review

1.1. A Matter of Biodiversity

Maintaining a healthy natural environment is a fundamental issue because humanity’s demand from nature creates competitiveness among people, as individuals, groups, or nations, and thereby demolishes the capability of nature to provide the supplies that humanity needs. Biodiversity, one of the contemporary problems for nature’s healthy working organization, reflects the contemporary competitiveness among people and the struggle between people and nature. It provides “the variability among living organisms” including “diversity within species, between species and of ecosystems.”⁸ Thus, there are three types of diversity. Firstly, species diversity covers the gene flows occurring under natural conditions.⁹ Genetic diversity,

---

and Justice Obinna Osuoha, “Has the National Policy on Environmental Pollution Control in Nigeria been Neglected in the Niger Delta Region? An update,” *Environment, Development and Sustainability* (2021): 1-24.

⁸ Article 2 CBD. “Article 2. Use of Terms,” 2006, accessed February 10, 2022. <https://www.cbd.int/convention/articles/?a=cbd-02>.

⁹ O. G. Amokaye, *Environmental Law and Practice in Nigeria 7th*. (Lagos: MIJ Professional Publishers Ltd., 2014)

secondly, refers to several gene varieties within species.¹⁰ Lastly, ecosystem variety includes a variety of habitats, ecological processes, and diversity within the ecosystems.¹¹

What causes biodiversity loss directly and indirectly then? In other words, how do human needs interfere with the self-sufficient working mechanism? One of the most worked issues in this area is based on energy production. Oil spillage, gas flaring, and pipeline explosions are the most direct negative causes of biodiversity loss.¹² Energy production, which means the economic growth of a country and economic income for some, is the most visible one.¹³ Corruption and mismanagement of wealth undermine the governance of biodiversity; thereby, existing problems can become more significant. However, negative impacts of energy production on biodiversity conservation do not only seem in the ecology sphere but also at the societal level.¹⁴ There is also a matter of cultural diversity that is undermined by the long-term impacts of the oil spill and gas flaring occurrences.¹⁵ How biodiversity has negatively been impacted by energy production has been witnessed in various cases such as shallow subtidal reef corals in Panama, turtle communities in Nigeria, and fish in Amazon aquatic biodiversity.¹⁶ However, besides the direct impact of energy production, there are other causes for biodiversity loss, such as pollution, the introduction of alien species, overexploitation, climate change, loss of habitat, population growth, and weak institutional mechanisms.¹⁷

1.2. Biodiversity Governance

Besides climate change's global impact on biodiversity loss, it is already a global issue even though it is heavily observed locally.¹⁸ Globalized interconnectedness of contemporary times at multi-levels (e.g., local, national, regional, global) among multiple stakeholders (e.g.,

---

¹⁰ S. N. Okiwelu and D. I. Anyanwu. *Dictionary of Ecology, Conservation and Environmental Sciences* (Lagos: Niyi Faniran, 2003), 16.

¹¹ Bello and Amadi, "Oil Pollution," 354-371.

¹² Anejionu, Ahiamammunnah and Nri-ezedi, "Hydrocarbon Pollution," 65-77.

¹³ BC. Anwadike, "Biodiversity Conservation in Nigeria: Perception, Challenges and Possible Remedies," *Current Investigations in Agriculture and Current Research* 8, no. 4, (2020): 1109-1115.

¹⁴ Stephanie E. Chang, Jeremy Stone, Kyle Demes, and Marina Piscitelli, "Consequences of Oil Spills: A Review and Framework for Informing Planning," *Ecology and Society* 19, no. 2, (2014).

¹⁵ Daniele Codato et al., "Oil Production, Biodiversity Conservation and Indigenous Territories: Towards Geographical Criteria for Unburnable Carbon Areas in the Amazon Rainforest," *Applied Geography* 102, (2019): 28-38.

¹⁶ Hector M. Guzman, Jeremy B. C. Jackson, and Ernesto Well. "Short-term Ecological Consequences of a Major Oil Spill on Panamanian Subtidal Reef Corals," *Coral Reefs* 10 (1991): 1-12; Luiselli and Akani, "An Indirect Assessment," 57-65; Valter M. Azevedo-Santos et al., "Amazon Aquatic Biodiversity Imperiled by Oil Spills," *Biodiversity and Conservation* 25, no. 3, (2016): 1-4.

¹⁷ B. Belim Imtiyaz, P. Dhona Sweta, and K. Kaba Prakash, "Threats to Marine Biodiversity," In *Marine Biodiversity: Present Status and Prospects*, eds. P. Santhanam and P. Perumal, 21-26. (Delhi: Narendra Publishing House, 2011); Anwadike, "Biodiversity Conservation in Nigeria," 1109-1115.

¹⁸ Taber D. Allison, Terry L. Root, and Peter C. Frumhoff, "Thinking globally and siting locally - renewable energy and biodiversity in a rapidly warming world," *Climate Change* 126 (2014): 1-6.

governments, companies, NGOs, and local groups) require governance-oriented investigations. In the case of biodiversity conservation, governance-related actions have been taken. The Rio Conference of Convention on Biodiversity has been the leading conference on biodiversity conservation under the global governance agenda.¹⁹ It was the time that International Relations (IR) orientations started switching “from the government to governance” because of increasing attention on society.²⁰ While biodiversity loss is a matter between human needs and nature supply, biodiversity conservation can be achieved by considering state-society complexity. Not considering the social aspect would push us to consider regime literature that interprets international regimes as the core of effective international mechanisms. However, there is more need for emphasis on civil society.²¹

The path to biodiversity governance is passing through environmental governance literature. Although there has been growing discussion on intergovernmental environmental agreements based on principles, norms, rules, and decision-making procedures, state-society complexity requires more than regime effectiveness and regime interaction. Public participation in biodiversity governance, stakeholder perceptions, and outcomes matter as much as the legal framework.²² The governance process is simply composed of political, economic, and social actors. However, neoliberal dominancy behind the government-market-civil society nexus should also be placed at the forefront.²³ It is not a process led by either economic or political dynamics.

There have been some case-study-oriented works that followed the biodiversity governance perspective. For example, Langholz and Krug worked with non-state actors and private park-protected areas in Australia. Visseren-Hamakers et al. compared the interaction efficiency of governance function between the Great Apes Survival Project and the Critical Ecosystem Partnership Fund.²⁴ There is also a work on multi-level biodiversity governance that compares 11 cases across the European Union.²⁵ Multiplicity denotes various levels within jurisdictional,

¹⁹ The Rio Conventions. “The Rio Conventions.” 1992. Accessed February 10, 2022. <https://www.cbd.int/rio/>

²⁰ J. Rosenau and E. Czempiel (Eds.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

²¹ P.M. Haas, R.O. Keohane, and A. Levy M. (Eds.), *Institutions for the Earth: Sources of Effective International Environmental Protection* (Cambridge, MA: MIT Press, 1995); N. Quental, J. Lourenço, and F Numes da Silva, “Sustainable Development Policy: Goals, Targets and Political Cycles,” *Sustainable Development* 19, no. 1 (2011): 15-29.

²² Ingrid J. Visseren-Hamakers, “Partnerships and Sustainable Development: The Lessons Learned from International Biodiversity Governance,” *Environmental Policy and Governance* 23, (2013): 145-160.; J.C. Young et al., “Does Stakeholder Involvement Really Benefit Biodiversity Conservation?” *Biological Conservation* 158, (2013): 359-370.

²³ D. A. Harvey, *Brief History of Neoliberalism* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

²⁴ Jeffrey A. Langholz and Wolf Krug, “New Forms of Biodiversity Governance: Non-State Actors and the Private Protected Area Action Plan,” *Journal of International Wildlife Law and Policy* 7, (1-2) (2004): 9-29.; Ingrid Jacoba Visseren-Hamakers, Pieter Leroy and Pieter Glasbergen, “Conservation Partnerships and Biodiversity Governance: Fulfilling Governance Functions through Interaction.” *Sustainable Development* 20, (2012): 264-275.

²⁵ Monika Suskevics, “Legitimacy Analysis of Multi-Level Governance of Biodiversity: Evidence from 11 Case Studies across the EU,” *Environmental Policy and Governance* 22, (2012): 217-237.

spatial, administrative, etc. scales, while decentralized governing authority exists.²⁶ Suskevics' study seeks four legitimacy criteria (i.e., rule compatibility, accountability, inclusion, and transparency) in a multi-level governance context.²⁷ Complex governance dynamics regarding multiple levels are also compared between Finland, Greece, Poland, and the UK cases or investigated in the Ethiopia case.²⁸ Here in this part, the Nigerian case becomes vital because of its rich biodiversity and unique nature for the IUCN Red List.²⁹

1.3. Biodiversity Conservation in Nigeria

Nigeria is symbolically important for biodiversity conservation because it composes both species and ecological biodiversity.³⁰ Oil spillage, gas flaring, and pipeline explosions have been the center of biodiversity-oriented studies.³¹ A widely discussed theme of the literature is how energy production, directly and indirectly, impacts biodiversity conservation and how many species have been affected. Negative impacts on turtle communities, agricultural products, plants, and animal diversity in different ecological spaces (i.e., forests) have been selected as the core focus of the works.³² More specifically, the Niger Delta is a focused region because of its rich biodiversity and extensive oil production/spillages.³³ However, this research has found that other important dynamics undermine biodiversity conservation in Nigeria. Energy production is one of the most influential but not the sole cause.

Besides energy production's negative impact on biodiversity conservation and the negativity in Nigerian biodiversity generally, how the government handles the issue is another sphere. In other words, legal frameworks have been collected to show the change in government policies.³⁴ Government efforts regarding oil pollution have supported legal and institutional actions related to biodiversity. National policy orientation on oil pollution and national

²⁶ Richard Cowell et al., "Rescaling the Governance of Renewable Energy: Lessons from the UK Devolution Experience." *Journal of Environmental Policy & Planning* 19, no. 5 (2017): 480-502.

²⁷ Suskevics, "Legitimacy Analysis of Multi-Level Governance of Biodiversity: Evidence from 11 Case Studies across the EU," 217-237.

²⁸ Riikka Paloniemi et al., "Public Participation and Environmental Justice in Biodiversity Governance in Finland, Greece, Poland and the UK," *Environmental Policy and Governance* 25, (2015): 330-342; Tolera Senbeto Jiren et al., "Integrating Food Security and Biodiversity Governance: A Multi-level Social Network Analysis in Ethiopia," *Land Use Policy* 78, (2018): 420-429.

²⁹ IUCN Red List, "IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013."

³⁰ Luiselli and Akani, "An Indirect Assessment," 57-65; Ugochukwu and Ertel, "Negative Impacts," 139-147.

³¹ Luiselli and Akani, "An Indirect Assessment," 57-65; Nwaichi and Osuoha, "Has the National Policy," 1-24.

³² Luiselli and Akani, "An Indirect Assessment," 57-65; Ugochukwu and Ertel, "Negative Impacts," 139-147; Anejionu, Ahiamunnah and Nri-ezedi, "Hydrocarbon Pollution," 65-77.

³³ NDES (Niger Delta Environmental Survey), *Niger Delta Environmental Survey, Phase 2 Report. Hydrology and Hydrodynamics*, 1998; Anejionu, Ahiamunnah and Nri-ezedi, "Hydrocarbon Pollution," 65-77; Nwaichi and Osuoha, "Has the National Policy," 1-24.

³⁴ Bello and Amadi, "Oil Pollution," 354-371.

statutory and legal frameworks on environmental protection have also been researched.³⁵ Alternatively, the conservation practices of Nigeria are another matter regarding the interaction between governments and NGOs.³⁶ However, an investigation of legal frameworks looks close to the regime analysis, which would preclude stakeholders' interests and expectations. On the one hand, the sole consideration of government actions would ignore the state-market-society nexus.³⁷ On the other hand, attention to NGOs participation would not provide the entire process of Nigerian biodiversity governance.³⁸ Remaining of the research, biodiversity governance should be cleared out first, and then it should be implied in the Nigerian case specifically to fill the gap in the literature.

2. Governance Theory

State-society complexity requires more than formal institutions and legal frameworks. In addition to governmental actions, societal actors' market and civil society sections should be considered.³⁹ State-oriented research can only handle governments, while regime analysis can only investigate formal institutional frameworks. However, governance-led IR research should pay more attention to the role of non-state actors.⁴⁰ It reflects the international biodiversity governance as a total of public and private international initiatives.⁴¹ The core theme of the governance perspective is how public sectors interact with private and societal spheres. However, it requires a distinction of policy stages: agenda setting, policy development, implementation, meta governance, and enhancing participation.⁴²

Agenda setting recognizes the new issues. *Policy development* seeks to develop public and private policies. *Implementation* applies policies to reality, which carries from theory to practice. *Metagovernance* seeks coordination in the governance system. Lastly, *participation* targets to improve policies with feedback on policy implementations. Such governance reflects one state's policy process. However, governance comprises both process and structure.⁴³ Biodiversity governance is structurally broader than one nation's dynamics. There is an interaction between international agreements and local resource management rules.⁴⁴ Thus, a distinction between global, national, and local levels should be considered carefully. Examples of global biodiversity

---

³⁵ Nwaichi and Osuoha, "Has the National Policy," 1-24.

³⁶ Anwadike, "Biodiversity Conservation in Nigeria," 1109-1115.

³⁷ Bello and Amadi, "Oil Pollution," 354-371; Nwaichi and Osuoha, "Has the National Policy," 1-24.

³⁸ Anwadike, "Biodiversity Conservation in Nigeria," 1109-1115.

³⁹ A. van Zeijl-Rosema, R. Cörvers, R. Kemp, and P. Martens, "Governance for sustainable development: A Framework," *Sustainable Development* 16 (2008): 410-421.

⁴⁰ Allison, Root and Frumhoff, "Thinking Globally," 1-6.

⁴¹ Visseren-Hamakers, "Partnerships and Sustainable Development," 145-160.

⁴² Visseren-Hamakers, "Partnerships and Sustainable Development," 147.

⁴³ Tolera Senbeto Jiren et al., "Integrating Food Security," 420-429.

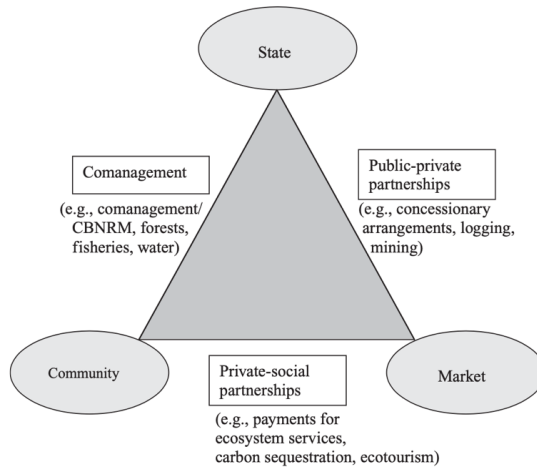
⁴⁴ Jouni Paavola, Andrew Gouldson, Tatiana Kluvánková-Oravská, "Interplay of Actors, Scales, Frameworks and Regimes in the Governance of Biodiversity" *Environmental Policy and Governance* 19, no. 3 (2009): 148-158.

governance attempts, such as the Rio Earth Summit of 1992, 2010 Biodiversity Target of the Convention of Biological Diversity (CBD), CBD Strategic Plan 2011-2020, and 20 Aichi Biodiversity Targets prove it.⁴⁵

Process stages would not be enough to see the governance context. The interaction of state-market-civil society should also be described clearly to have a structural analysis. It is interaction across the social and institutional aggregations. Here in this part, Lemos and Agrawal's community-based natural resource management formulation can be followed (see Figure 1).⁴⁶ Three major forms have been identified the state, market, and community. *Co-management* happens between state and community. *Public-private partnerships* exist when there is an interaction between state agencies and market actors. *Private-social partnerships* can be constructed when there is correspondence between community and market actors. The trigger factor in this formulation is having a coherent role.

Decentralized authorities of three spheres should be cleared out. Decentralized authority in the governance process can even be observed in state-led centralized authority systems.⁴⁷ Since this research defines community as civil society, both of these terms will be used in the rest of the research as the same.

Figure 1. Healthy Working Governance Formulation⁴⁸

⁴⁵ The Rio Conventions, "The Rio Conventions," 1992; CBD, "2010 Biodiversity Target," (2002) accessed February 11, 2022. <https://www.cbd.int/2010-target/>; CBD. "Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, Including Aichi Biodiversity Targets," (2010) accessed February 11, 2022. <https://www.cbd.int/sp/>; CBD. "Aichi Biodiversity Targets," (2020) accessed February 11, 2022, <https://www.cbd.int/sp/targets/>

⁴⁶ Maria Carmen Lemos and Arun Agrawal, "Environmental Governance," *Annu. Rev. Environ. Resour* 31, (2006): 297-325, 310.

⁴⁷ Meir Alkon and Audrye Wong, "Authoritarian Energy Transitions Undermined? Environmental Governance Cycles in China's Power Sector," *Energy Research & Social Science* 68, (2020): 1-13.

⁴⁸ Lemos and Agrawal, "Environmental Governance," 297-325, 310.

As mentioned above, Nigerian biodiversity conservation has been investigated under the legal framework in the literature; however, the literature does not cover the actor's interests and expectations. With biodiversity richness, Nigeria became a signatory to the CBD in 1994, but which steps of progress have followed it should be worked. "To what extent does Nigeria have "good governance" of biodiversity conservation?" question is the core aim of this research to find out. To achieve this, primary online documents were collected from the CBD's, the Nigerian governments' and the United States Agency International Development (USAID)'s, which collaborates with the Nigerian government on biodiversity conservation websites. Since biodiversity is not isolated from the other spheres of social-economic-political life, related topics (e.g., agriculture, energy) have also been considered to reflect actors' decisions and structural dynamics. Studies that provide actors' opinions have been given a priority. Although local languages in the country have not been known by the author, the English language, as the official one, has provided rich resources for the research.

3. Analysis of Nigeria's Biodiversity

Nigeria is a country composed of 36 autonomous states. There are 774 local governments in the third tier. It has 250 distinct ethnic groups as a reflection of the cultural endowment. Its high population, which is over 140 million, brings humanity-related biodiversity loss causality into more center of the debate. The country's economy is the largest in the Sub-Saharan region and relies heavily on oil income. Oil accounts for about 90% of total exports and 75% of the government's revenue.⁴⁹ After oil, agriculture holds the biggest share of the economy, which holds one of the fourth of the country's GDP.⁵⁰

3.1. Richness and Evenness Biodiversity of Nigeria

Nigeria has a variety of terrain and climate (see Figure 2). There are various ecosystem types in these lands, namely, tropical forests, and savanna-grasslands, which have heavily been converted into agricultural lands, inland water resources, and marine resources.⁵¹ Protected areas are legally 13,93% of total terrestrial.⁵² In addition to it, there is also genetic diversity. The country is a center of diversity for many taxa such as Cowpea, West African Okra, West Africa Rice, yams, Bambara groundnut, Kerstin's groundnut, African yam bean, and winged bean.⁵³ There are also important food crops that are Guinea corn/sorghum, millet, maize, rice, cassava, yam, cocoyam, and cowpea. In terms of the diversity of forage species, there are 2,200 verified

---

⁴⁹ FAO, *FAO's Information System*, 2016

⁵⁰ World Bank, *Nigeria Biannual*, 2018.

⁵¹ USAID. *Usaid/Nigeri a Foreign Assistance Act 118/119 Tropical Forest And Biodiversity Analysis*, The United States Agency for International Development, 2020.

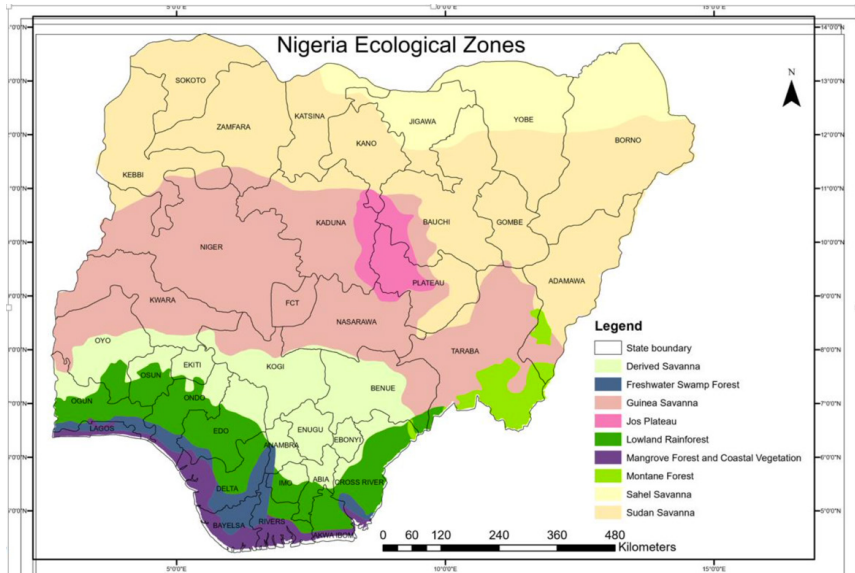
⁵² Protected Planet, *Nigeria*, 2022, accessed February 11, 2022. <https://www.protectedplanet.net/country/NGA>.

⁵³ NCGRB, *State of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture in Nigeria (1996-2008)*, accessed February 11, 2022. <http://www.fao.org/pgafa-gpa-archive/nga/Nigeria2.pdf>.

nutritious species, including 600 blades of grass, 540 herbaceous legumes, 380 browse species, and over 600 others of lower nutritional values.⁵⁴

Figure 2. Nigeria Ecological Zones⁵⁵

However, Nigeria has a total of 309 threatened species in the following taxonomic categories: Mammals (26), Birds (19), Reptiles (8), Amphibians (13), Fishes (60), Molluscs (1), other Invertebrates (14) and Plants (168).⁵⁶ Some primate species, which are under biodiversity loss threat, are the Cross River gorilla, the Nigeria-Cameroon chimpanzee, the baboon-sized drill, the white-throated monkey, Sclater's guenon, the Niger Delta red colobus monkey, Preuss's red colobus monkey, Preuss's guenon.⁵⁷ There are also mammals scarcity for giraffes, cheetahs, forest elephants, wild dogs, African lions, and leopards.⁵⁸ There are approximately 900 bird species, 135 reptile species, 109 amphibian species, and 648 fish species.⁵⁹ They are protected under several categories, which are 7 National Parks, which are the reservoir of biodiversity, 11 Ramsar Sites, 2 World Heritage Sites, 994 Forest Reserves, 1 Biosphere Reserve, and sacred groves many in number (see Figure 3).⁶⁰

⁵⁴ NCGRB, *State of Plant Genetic*, 2008.

⁵⁵ FREL. "Federal Republic of Nigeria National Forest Reference Emission Level (FREL) for the Federal Republic of Nigeria," Federal Department of Forestry Federal Ministry of Environment Federal Republic of Nigeria, 2019.

⁵⁶ IUCN Red List, "IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013."

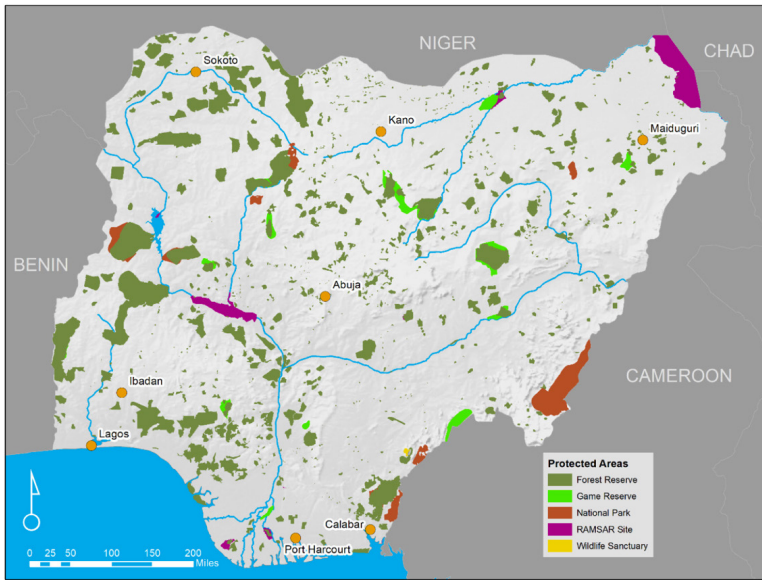
⁵⁷ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013.

⁵⁸ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013.

⁵⁹ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013.

⁶⁰ UNDP, *Niger Delta Biodiversity Project* (Federal Ministry of Environment, Additional Partners: Ministry of Niger Delta; Niger Delta Development Commission Ministry of Petroleum Resources; Oil Production Trade Sector, Lagos

Figure 3. Protected Areas in Nigeria by Type⁶¹

The value of biodiversity is tremendous for the Nigerian population. Firstly, biodiversity provides more than half of the population’s food requirements.⁶² More than half of the population relies on the terrestrial and aquatic resources of the Niger River Basin.⁶³ Thus, biodiversity and food are inseparable. Secondly, Nigerian biodiversity of the forest, marine, and wetland resources provide an income for ecotourism, which generate foreign exchange and economic benefits to host communities.⁶⁴ In total, the commercial value of biological diversity in Nigeria exceeds the cost of conservation measures by more than \$3 billion.⁶⁵ Thirdly, there are also cultural values.⁶⁶ Lifestyles, customs, norms, and artistic products are outcomes of integration between cultural heritage and biodiversity. Moreover, spiritual consultations and traditional medicines and herbs are also for community benefits. Lastly, more than 65% of Nigerians are engaged in biodiversity-related jobs and occupations, such as farming, fishing,

Chamber of Commerce), 2012; NBSAP, *Federal Republic of Nigeria National Biodiversity Strategy and Action Plan 2016-2020*, Federal Ministry of Environment, 2015.

⁶¹ USAID, *USAID/Nigeria A Foreign Assistance*, 2020, 127.

⁶² NFNBR, *Nigeria: Fifth National Biodiversity Report*, 2015.

⁶³ AFDB, *African Development Bank Group: Programme for Integrated Development and Adaptation to Climate Change in the Niger Basin*, 2018, accessed February 11, 2022. <https://www.afdb.org/en/documents/document/multinational-programme-for-integrated-development-and-adaptation-to-climate-change-in-the-niger-basin-pidacc-appraisal-report-109273>.

⁶⁴ NBSAP, *Federal Republic of Nigeria*, 2015.

⁶⁵ CBD, “Nigeria - Main Details Biodiversity Facts,” 2022, accessed February 11, 2022, <https://www.cbd.int/countries/profile/?country=ng#facts>.

⁶⁶ NFNBR, “Federal Republic Of Nigeria Fourth National Biodiversity Report.” 2010. Abuja.

logging, livestock rearing, agricultural and forest resources marketing, sawmilling and wood processing, and manufacturing.⁶⁷

3.2. Threats to Nigeria's Biodiversity

The first threat to biodiversity conservation is deforestation and habitat degradation. Because of agriculture's increasing contribution to the economy, deforestation has increased. From 2000 to 2010, more than 463,360 hectares of forestland were lost, 118,570 hectares of which were converted to cropland.⁶⁸ There are also energy development projects that undermine biodiversities, such as hydroelectric power plants, oil refineries, and oil export terminals.⁶⁹ Secondly, overexploitation causes threats. They are led by hunting, poaching, bush burning, and illegal fishing. The third threat is climate change which causes degradation of Nigerian ecosystems via flooding and drought. Nigeria experienced an increase in average annual temperature of 0.8°C between 1960-2006.⁷⁰ The fourth threat is invasive species. Approximately twenty-five invasive alien plant species have been identified in Nigeria.⁷¹ Lastly, pollution and waste management are triggered by industrialization, urban development, and mining operations.⁷²

Mentioned threats are driven by rapid population growth and urbanization, poverty and lack of alternative livelihoods, corruption, inadequate management capacity, insufficient data collection and transparency, conflict and insecurity, lack of environmental and biodiversity awareness, and international demands for natural resource products.⁷³ Firstly, high population brings more demand from nature. Secondly, two of the most significant revenue sources come from oil and agriculture, which causes biodiversity degradation. Also, around half of the country's population is thought to be living on less than \$1.90 a day.⁷⁴ Thirdly, corruption is a significant challenge throughout all levels of federal, state, and local government organizations in Nigeria.⁷⁵ The fourth and the fifth causes are derived from similar dynamics. 'Management incapacity' and 'insufficient data collection' reasons are identified by even government sources

⁶⁷ NFNBR, "Nigeria," 2015, 19.

⁶⁸ Ronnie MacPherson, "Final report of the Land Degradation Neutrality Target Setting Programme," 2019, accessed February 11, 2022, <https://www.unccd.int/sites/default/files/relevant-links/2019-04/LDNTSP-EvalReport%20final.pdf>.

⁶⁹ USAID, *USAID/Nigeri A Foreign Assistance*, 2020.

⁷⁰ NSNC, *Nigeria's Second National Communication Under The United Nations Framework Convention On Climate Change*, 2014, accessed February 11, 2022, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/nganc2.pdf>.

⁷¹ Temitope I. Borokini, "Invasive Alien Plant Species in Nigeria and their Effects on Biodiversity Conservation," *Tropical Conservation Science* 4 no. 1 (2011): 103-110.

⁷² NFNBR, *Nigeria*, 2015.

⁷³ NFNBR, *Nigeria* 2015.; USAID, *USAID/Nigeria Foreign Assistance*, 2020.

⁷⁴ Odoligie Imarhiagbe, Wisdom Oghenevwogaga Egboduku, and Beluchukwu Joseph Nwankwo, "A Review of the Biodiversity Conservation Status of Nigeria," *Journal of Wildlife and Biodiversity* 4, no.1, (2020): 73-83.

⁷⁵ TICPI, *Transparency International, Corruption Perception Index: Nigeria*, 2018, accessed February 11, 2022, <https://www.transparency.org/news/feature/cpi2018-subsaharan-africa-regional-analysis>.

via recognizing the lack of transparency, and policy and legislation constraints.⁷⁶ Sixthly, ongoing conflicts and insurgent groups (e.g., Boko Haram) can only be economically supported by the oil trade, which would undermine biodiversity and other natural resource trades (e.g., timber).⁷⁷ Seventhly, because of enormous poverty, ordinary citizens pay more attention to having economic income than natural biodiversity conservation. Lastly, international attention on Nigerian oil sources triggers illicit trade and corruption.

Thus, the threats and drivers behind the threats to biodiversity conservation can be simply classified as economic, environmental, social, and political. However, the solution requires an administrative attempt to create a hybrid of economic, social, and political dynamics. It can only be achieved via a governance approach. How Nigerian governments have approached biodiversity governance will be analyzed now.

3.3. Policy, Legal, and Institutional Framework of Nigerian Biodiversity

To investigate the good governance aspect of Nigerian biodiversity conservation, policy, legal and institutional framework related to environmental policies should be given briefly.

3.3.1. International Agreements and Organizations

Nigeria signed the CBD in 1992 and ratified it in 1994. However, there have also been other international treaties and agreements that Nigeria signed to comply with international environmental considerations. Here is the list of international treaties and agreements, which are related to fostering the conservation and better management of forests, wildlife and biodiversity resources, which have been signed and ratified by Nigeria (see Table 1).

Table 1. International Treaties to which Nigeria is a Signatory

Title	Signature	Ratification
Convention on Fishing and Conservation of Living Resources of the High Seas	1961	
Fort Lamy Convention (management of Lake Chad)	1964	unknown
African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources	1968	1974
Convention on World Cultural and Natural Patrimony		1974
Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)	1974	1974
Convention on Mignatory Species	1979	1987
Convention for Cooperation in the Protection and Development of the Marine and Coastal Environment of the West and Central African Region	1981	1984
United National Convention of the Law of the Sea	1982	1986
Vienna Convention on Protection of the Ozone Layer	1985	1988

⁷⁶ NFNBR, Nigeria, 2015.

⁷⁷ ICG, *International Crisis Group: Stopping Nigeria's Spiraling Farmer-Herder Violence*, 2018, accessed February 11, 2022, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/262-stopping-nigerias-spiralling-farmer-herder-violence.pdf>.

The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal	1989	1991
Convention on Biological Diversity	1992	1994
United Nations Framework Convention on Climate Change	1992	1994
The Convention to Combat Desertification	1994	1997
The Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade	1998	2001
Cartagena Protocol on Biosafety	2000	2003
Ramsar Convention on the Conservation of the Wetlands of International Importance Especially as Water Fowl Habitat	2000	2005
Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants	2001	2004
International Convention for the Prevention of Pollution From Ships	2002	

Source: Author's Elaboration from Primary Sources⁷⁸

In addition to international agreements, there are also international organizations related to biodiversity conservation that have been integrated with Nigerian governments (see Table 2). This list also includes international NGOs.

Table 2. International Organizations and their Scopes on Nigerian Biodiversity Conservation

Agencies	Scope of agencies
Arcus Foundation	Funds projects aimed at conserving and protecting great apes.
BirdLife International	A global partnership of conservation organizations that strives to conserve birds, their habitats and global biodiversity.
Comprehensive Africa Agriculture Development Program (CAADP)	Aims to help African countries reach a higher path of economic growth through agriculture-led development.
West and Central African Council for Agricultural Research and Development (WECARD)	Contributing to sustainable reduction of poverty and food insecurity in West and Central Africa.
Conservation International (CI)	An international NGO that has identified the Guinean forests of West Africa as a focal biodiversity hotspot.
Consultative Group on International Agricultural Research (CGIAR)	Reducing poverty and hunger, improve human health and nutrition, and enhance ecosystem resilience through high-quality international agricultural research, partnership and leadership.
Bill & Melinda Gates Foundation	Currently providing more than USD \$400 million in funding to partner organizations that are operating health and development programs across Nigeria.
Green Actors of West Africa Network (GAWA)	A network of organizations involved in the environmental and conservation movements.
The International Union for the Conservation of Nature (IUCN)	Providing science-based recommendations for the remediation and rehabilitation of biodiversity and habitats of oil spill sites in the Niger Delta.

⁷⁸ USAID, The United States Agency for International Development, *Nigeria Biodiversity And Tropical Forestry Assessment Maximizing Agricultural Revenue in Key Enterprises For Targeted Sites (Markets)*, 2008; USAID. *Nigeria Biodiversity*, 2013.

The Lake Chad Basin Commission (LCBC)	An intergovernmental organization presents principles of environmental management and cooperation, establishes a long-term vision for the sustainable development of the Lake Chad Basin
Leventis Foundation Nigeria	Focuses on the training of young farmers in modern agricultural methods
Natural Heritage Institute (NHI)	An international NGO with a mission to restore and protect the natural functions that support water-dependent ecosystems and the services
Niger Delta Development Commission (NDDC)	A partnership between UNDP and petroleum corporations in 2000 with the mission of facilitating the rapid, even and sustainable development of the Niger Delta.
Rainforest Alliance (RA)	An international NGO that promotes sustainable farming and forest management methods.
Savanna Conservation	Works to preserve savannas and against desertification
Wildlife Conservation Society (WCS)	An international NGO has been supporting conservation and conservation-related research in Nigeria since 1996.
World Wildlife Fund for Nature (WWF)	An international NGO that worked to develop and strengthen protected areas in Nigeria

Source: Author’s Elaboration from Primary Sources⁷⁹

3.3.2. National Policies and Legislation

Nigerian constitution includes two main statements related to the environment in chapter two: “In furtherance of the social order, exploitation of human or natural resources in any form whatsoever for reasons, other than the good of the community, shall be prevented” and “The state shall protect and improve the environment and safeguard the water, air, and land, forest, and wildlife”.⁸⁰ There are also environment-related national legislations and policies (see Table 3).

Table 3. The List of Environment-Related National Legislations and Policies of Nigeria.

National legislations and policies	Year
Oil Pipelines Act	1956
Live Fish (Control of Importation) Act	1965
Oil in Navigable Waters Decree	1968
Petroleum Decree	1969
Petroleum (Drilling and production) Regulations	1969
Quarries Decree	1969
Land Use Decree	1972
Navigable Waters Declaration Decree	1978
National Parks Decree	1979, 1991, 1999
Endangered Species (Control of International Traffic) Act	1983
Gas Re-Injection (Amendment) Decree	1985
Nigeria Atomic Energy Commission Decree	1985
Federal Environmental Protection Agency (FEPA) Decree	1988, (amended in 1992, 199)
Natural Resources Conservation Council Decree	1989
National Environment Protection (Pollution Abatement in Industries and Facilities Generation Wastes) Regulations	1991

⁷⁹ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2008.; USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013.

⁸⁰ Constitution of the Federal Republic of Nigeria of 1999, “Constitution,” accessed February 11, 2022, http://www.nigeria-law.org/ConstitutionOfTheFederalRepublicOfNigeria.htm#Chapter_2.

National Environmental Protection (Effluent Limitations) Regulations	1991
National Environmental Protection (Management of Hazardous Wastes) Regulations	1991
Environmental Impact Assessment Decree	1992
National Policy on Conservation of Biological Diversity	1999
National Policy on the Environment	1999 (amended in 2006-2007)
Biosafety Policy	2006
National Environmental Standards and Regulations Enforcement Agency Act	2006
National Forestry Policy	2006

Source: Author's Elaboration from a Primary Source ⁸¹

Policies and legislation are the primary tools, but biodiversity conservation aims also include creating public awareness via the Federal Ministry of Information, the Broadcasting Organization of Nigeria, and the Newspapers Proprietors Association of Nigeria, the Nigerian Guild of Editors⁸². The Nigerian Conservation Foundation has also played a role in helping to shape and implement environmental education programs in the country for pushing education and awareness in environmental and conservation matters⁸³. Thus, there have been attempts for integration with society besides regulatory moves.

As part of biodiversity conservation policies, the National Biodiversity Strategy and Action Plan (NBSAP) have been implemented and revised because of successful implementation.⁸⁴ 14 SMART national targets, their implementations, and action review results have been concluded.⁸⁵ Later, they have been followed up over time.⁸⁶ The main headlines of the plan that are increasing biodiversity awareness in the society, the adaptation of a national ecosystem-based spatial planning process and plans, restoration and sustainable management of degraded ecosystems, management plans for habitats of endemic and threatened plants and animals, seeking the genetic diversity of cultivated plants and domesticated animals, identifying pollution sources, controlling invasive species, supporting community participation and increasing biodiversity fund.⁸⁷ This plan also constitutes the Biodiversity Steering Committee (BSC), which oversees the process of NBSAP implementation. It is made up of civil servants, bureaucrats, senior scientists, and community leaders. However, setting up the National Committee on Biodiversity is necessary, which would have inter-ministerial composition and cut across gender, civil society, resource user groups, and the private sector.⁸⁸ Despite

⁸¹ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013, 11.

⁸² NFNBR, *Nigeria First National Biodiversity Report*, 2001.

⁸³ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2008.

⁸⁴ NFNBR, "Federal Republic of Nigeria," *Nigeria First National Biodiversity Report*, 2010

⁸⁵ NBSAP. "Federal Republic of Nigeria," 2015.

⁸⁶ UNEP. *6th National Report for the Convention on Biological Diversity: Nigeria. UNEP Clearing House Mechanism of the Convention on Biological Diversity*, 2018a. accessed February 11, 2022.; UNEP, *Interim National Report on the Implementation of the Nagoya Protocol*, The Access and Benefit-Sharing Clearing-House, 2018b.

⁸⁷ NBSAP. "Federal Republic of Nigeria," 2015.

⁸⁸ NFNBR. "Nigeria," 2015.

all attempts, the Nigerian government has recognized that there is inadequate collaboration between ministries, lack of integration with local groups, inadequate legislative reforms, insufficient finances, lack of community-based initiatives, and difficulty in coordinating various actors.⁸⁹

3.3.3. National Institutions

There is no single government agency solely devoted to biodiversity conservation in Nigeria; however, the FME departments most relevant to the conservation of biodiversity and forest resources are Environmental Assessment, Desertification Control, Forestry, Pollution Control, and Environmental Health, Erosion, Flood Control, and Coastal Zone Management, National Parks Service, and the National Oil Spill and Detection Agency. A special Climate Change Unit has also been created and put under the charge of the FME. Other related ministries and agencies (see Table 4):

Table 4. Relevant Ministries and Institutions Involved with the Environment.

Ministries and Institutions	Relevant agency under the ministries
Federal Ministry of Agriculture	Agricultural Research Council of Nigeria
Federal Ministry of Water Resources	
Federal Ministry of Rural Development	National Biotechnology Development Agency
National Planning Commission	
National Council on the Environment	
Energy Commission of Nigeria	
Some research institutions	<ul style="list-style-type: none"> • Cocoa Research Institute of Nigeria • Forestry Research Institute of Nigeria in Ibadan • Institute of Agricultural Research and Training • International Institute for Tropical Agriculture in Ibadan • National Center for Genetic Resources and Biotechnology • National Cereals Research Institute in Badaggy • National Horticultural Research Institute in Ibadan • National Root Crop Research Institute in Umudike • Nigerian Institute for Oil Palm Research • Moor Plantation in Ibadan • Rubber Research Institute of Nigeria in Benin

Source: Author’s Elaboration from a Primary Source⁹⁰

Besides the mentioned institutions, there is also the National Council for Environment (NCE), which was established in 1990 to be an inclusive forum of environmental stakeholders across Nigeria that meets annually to discuss environmental challenges and potential solutions,

⁸⁹ NFNBR. “Nigeria,” 2015, 120.

⁹⁰ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013.

and the Ecological Fund, which was established as a financing mechanism to support a wide range of initiatives that promote improved environmental management.

As part of Nigeria's activities on behalf of the Convention for Biological Diversity (CBD), several Linkage Centers have been established in Nigerian universities and institutes to consolidate and disseminate this information.⁹¹ They are:

- Linkage Center for Forests, Conservation, and Biodiversity (Abeokuta) is designed to focus on coordinating data and research relevant to biodiversity conservation;
- Linkage Centers for Arid Environments (Maiduguri);
- Linkage Centers for Freshwater Environments (Minna);
- Linkage Centers for Highlands/Montane Environments (Jos);
- Linkage Centers for Delta Environments (Port Harcourt);
- Linkage Centers for Marine and Coastal Environments, in conjunction with Nigerian Institute for Oceanography and Marine Biology (Lagos).

In addition to those, some NGOs have biodiversity conservation responsibilities, such as the Nigerian Conservation Foundation, Forestry Association of Nigeria, Nigerian Field Society, Savanna Conservation, Centre for Environment Renewable Natural Resources Management Research and Development, and Nigerian Environment Action Study Team.

However, some business-related stakeholders should not be forgotten, such as the Ministry of Petroleum Resources, Nigeria National Petroleum Corporation, Nigerian Petroleum Development Company Limited, National Petroleum Investment Management Services, and Pipelines Products Marketing Company Limited.⁹²

Principally, local government councils have the responsibility for enforcing all regulations that touch on the forest, wildlife, and biodiversity conservation. However, local governments seem weak institutions, unable to deliver on their mandates.⁹³ Niger Delta case is the best-known case for it.

3.4.4. Donor Organisations

There are also funder organizations that help with the international projects that link agriculture, transportation, and infrastructure improvement (see Table 5).

---

⁹¹ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013, 15.

⁹² UNDP, *Niger Delta Biodiversity Project*, 2012.

⁹³ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2008.

Table 5. The list of International Collaborator Organizations.

Projects/Organisations	Scopes
<ul style="list-style-type: none"> The Canadian International Development Agency (CIDA) The United Kingdom's Department for International Development (DFID) 	Pioneering a model forests concept for Cross River State and supporting community work around protected areas in Cross River State
Fadama Development Project	Empowering rural populations to improve their incomes by sustainably using land and water resources for irrigation farming, fish farming, and livestock production
Integrated Management of Invasive Aquatic Weeds Project	Fighting against the proliferation of aquatic plants and minimize the residual impact of these weeds in four shared water bodies in West Africa.
Lake Chad Sustainable Development Support Program (PRODEBALT)	To promote sustainable development in the Lake Chad Basin
Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)	<ul style="list-style-type: none"> Improving the livelihoods of small-scale cocoa farmers. Supporting the programme has been developed to set up a productive network of business development centers in the Niger Delta (Together with the Foundation for Partnership Initiatives in the Niger Delta (PIND Foundation) established by Chevron). Supporting the Sustainable Water Resources Management for Lake Chad project (in cooperation with the German Federal Institute for Geosciences and Natural Resources (BGR))
United Nations (UN)	Helping and supporting some projects, such as; <ul style="list-style-type: none"> Environmental Governance Project, Implementing the UN Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), Niger Delta Biodiversity Project, National Capacity Needs Self-Assessment (NCSA) for Environmental Management the Nigeria for the Revision of the National Biodiversity Strategy and Action Plans and Development of the Fifth National Biodiversity Report the Implementation of the Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs) in Nigeria Implementation of the National Biosafety Framework of Nigeria The Guinea Current Large Marine Ecosystem (GCLME) Operating a Community-Based Natural Resource Management Program in the Niger Delta.
United States Fish & Wildlife Service (USFWS), Office of International Affairs	Helps a project on a project on the red colobus monkey in the Niger Delta
World Bank	Some projects, such as, <ul style="list-style-type: none"> Fadama Integrated Land Management Project Nigeria Erosion and Watershed Management Project Nigeria – Kainji Hydropower Rehabilitation Project PCB Management Project Scaling Up Sustainable Land Management (SLM) Practice, Knowledge, and Coordination National Urban Water Sector Reform Project EarthCare Solid Waste Composting Project Local Empowerment and Environmental Management Project (LEEMP)

Source: Author's Elaboration from Primary Sources⁹⁴

There is also commercial sectors' integration despite only a few examples⁹⁵. They collaborate with local groups and universities. International oil companies (e.g., Shell, Chevron, Texaco, and Exxon/Mobil) lead these projects, while Nigeria has one of the most significant oil spills in the world. There are also some other attempts, for example, 11 International oil companies also founded a consortium to control oil spills and Niger Delta Environmental Survey was established by Shell.⁹⁶ It should not be forgotten that since the commitment to corporate

⁹⁴ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2008; USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2013.

⁹⁵ USAID, *Nigeria Biodiversity*, 2008.

⁹⁶ Ugochukwu and Ertel, "Negative Impacts," 139-147.

social responsibility is weak in terms of the concept of biodiversity, companies' policies and plans concerning biodiversity are challenging.⁹⁷ Biodiversity obligations are not translated into concrete policy with management measures that can be understood. Secondly, the United Cement Company of Nigeria has constructed a significant cement plant on the Cross River National Park border that will eventually produce 2.5 million tons of cement a year. Thirdly, the Leventis family of corporations, which has a variety of businesses in Nigeria but is the most conspicuous as the sole bottler and distributor of Coco-Cola products there, also helps society. Fourthly, as part of the cocoa producers, the Sustainable Tree Crop Program, which was supported in part by the World Cocoa Foundation, and individual cocoa companies, has developed a farmer field school program for small-scale cocoa farmers in Cross River State.

Overall, biodiversity is a topic that receives little attention in Nigeria. Other pressing priorities in resource use, job creation, and economic development tend to dominate. Despite the paucity of biodiversity-specific provisions in Nigerian law and minimal environmental policies, current relevant laws and policies contain sufficient "biodiversity-friendly" provisions to allow and support biodiversity promotion programs and capacity building.

Discussion

Nigeria carries ecosystem, animals, and plant richness, which is in danger because of various threats (see section 4.2.). Not only the big corporations' ambitious policies to increase capital but also local people's needs and interests also contribute to threats against biodiversity conservation. However, in addition to *economic* and *social* dynamics, there are also *political* ones, such as corruption, security problems, etc. Thus, there is an interaction between nature's supply and human demands, which are determined by the state-market-civil society nexus, in the biodiversity loss of Nigeria. Nigerian governments are aware of the problems.⁹⁸ It leads to agenda-setting, which is the first step of the governance process. Joining the CBD in 1992 and investigating the necessity of biodiversity conservation have been the initial state.⁹⁹ Moreover, the time of joining the international agreements and collaboration with international organizations also prove the awareness of the danger (see Table 1). However, the governance process requires action in addition to recognition.

Policies and legislations have been created at the national level in compliance with international attempts. There are legislative attempts to stop energy production's side effects and support environmental conservation, including biodiversity. Thus, there are strong reflections on *agenda setting* and *policy development*. Founding institutions, creating the NBSAP, joint programs with international donors, and creating a collaboration between state agencies, business-related stakeholders, and civil society (local people, universities, NGOs) are the *implementation* outcomes. Such coordination-seeking also proves the *meta governance*

⁹⁷ UNDP, *Niger Delta Biodiversity Project*, 2012.

⁹⁸ NFNBR, *Nigeria*, 2015.

⁹⁹ NFNBR, *Nigeria First National Biodiversity Report*, 2001.

orientation. There is an awareness of necessity “from the government to governance”.¹⁰⁰ However, the recognition of “inadequate collaboration between ministries, lack of integration with local groups, inadequate legislative reforms, insufficient finances, lack of community-based initiatives and difficulty of coordinating various actors”, which is the latest stage of the governance process (i.e., *participation*), shows where government policies fail.¹⁰¹ Awareness and actions do not always solve biodiversity conservation. Why the governance process fails can be investigated via structural configuration.

Biodiversity loss in Nigeria is caused by the activities in all three core levels, which are state (i.e., weak institutions, corruption, and conflicts), economy (i.e., energy production, illegal fishing, farming, and hunting), and civil society (i.e., culture, economic interests that undermine local governments’ authorities). As mentioned, the Nigerian government attempts to solve the problems via a governance approach. For example, joint international agreements, collaboration with international organizations and donors, creating national policies, and founding national institutions prove what can be done at the state level. Funders’ participation in the process is not only a matter of state but also in the economic sphere. However, it is not enough economically. Some economic actors in Nigeria (e.g., oil companies, and cocoa producers) contribute to the biodiversity loss. While energy and agriculture are two of the most considerable revenue for governments, these sectors’ activities cannot be adequately checked. Environmental considerations and the economic interests of countries become conflictual at this point. Despite legislative attempts for stopping oil spills, for example, international oil companies’ actions are not checked well. Even those companies seek environmental support programs in these countries to have discursive power, where those supports’ economic income comes from is ignored. Thus, there is a problem in terms of public-private partnerships. However, it also undermines private-social partnership in Nigerian biodiversity governance. For example, the Niger Delta is one of the most affected regions by oil spills, so the local people directly confront health and biodiversity loss issues. Moreover, corruption in the energy production process leaves local people foreclosed. It makes an understanding between companies and the community impossible. Attempts for increasing awareness of biodiversity conservation become meaningless because community interests are directly impacted by companies’ actions. Moreover, undermined local authority and corruption block having a co-management. There is always a disconnection between state authority and local people despite government attempts.

“Good governance” accommodates a collaboration between multiple stakeholders at multi-levels. However, what it seems in the Nigerian case does not fit what is needed. If we had looked only from a regime perspective, we could argue that Nigerian governments integrate with international institutions via agreements. Moreover, those are followed by national-level regulations. However, the interaction inside of the regime between local, national, and international levels reflects regime effectiveness. Besides the regulatory level attempts, actors’

---

¹⁰⁰ Rosenau and Czempiel, “Governance without Government,” 1992.

¹⁰¹ NBSAP, “Federal Republic of Nigeria,” 2015.

participation should also be considered. Lack of local authority, which is recognized by national governments themselves, prevents civil society participation. It leads that civil society's cultural values or health-related problems are left at the back seat in comparison to companies and government officials' interests. The lack of regime interaction supports the power gap between biodiversity governance stakeholders. It, then, reflects on increasing the disconnection between state and society. It is an important matter because governance contradictorily includes both state-led policies and decentralized authority structures. Government actions and awareness are needed on the one hand, but authority should be distributed to the various stakeholders.

Conclusion

While Nigeria's biodiversity has been discussed in the literature, the threats against it mainly have been considered. Although some studies have been investigating government policies, a governance approach that would follow the process and clear the structural dynamics has been missing. This study has found that Nigerian governments are aware of the danger of biodiversity and its causes. Although state-society complexity is considered, they fail to include local groups in the policy-making process. The misconnection between civil society and governments has not been solved despite attempts, in addition to the existent reality of a lack of local authority. Regime analysis could not find the dynamics beyond the regulatory aspects of Nigeria's biodiversity governance dynamics. The process of governance, which considers civil society needs and participation, provides steps through time. Agenda setting, policy development, implementation, meta governance, and enhancing participation stages of governance have helped to see what went wrong. Then, the analysis of the state, market, and civil society spheres has shown what has been missing among those three.

BIBLIOGRAPHY

- AFDB. "African Development Bank Group: Programme for Integrated Development and Adaptation to Climate Change in the Niger Basin." 2018. Accessed February 11, 2022. <https://www.afdb.org/en/documents/document/multinational-programme-for-integrated-development-and-adaptation-to-climate-change-in-the-niger-basin-pidacc-appraisal-report-109273>.
- Alkon, Meir, and Audrye Wong. "Authoritarian Energy Transitions Undermined? Environmental Governance Cycles in China's Power Sector." *Energy Research & Social Science* 68 (2020): 1-13.
- Allison, Taber D., Terry L. Root, and Peter C. Frumhoff. "Thinking Globally and Siting Locally - Renewable Energy and Biodiversity in a Rapidly Warming World." *Climate Change* 126 (2014): 1-6.
- Anwadike, BC. "Biodiversity Conservation in Nigeria: Perception, Challenges and Possible Remedies." *Current Investigations in Agriculture and Current Research* 8 (4), (2020): 1109-1115.
- Anejionu, Obinna C.D., Precious-Ann.N. Ahiaramunnah, and Chinenyendo J. Nri-ezedi. "Hydrocarbon Pollution in the Niger Delta: Geographies of Impacts and Appraisal of Lapses in Extant Legal Framework." *Resources Policy* 45, (2015): 65-77.

- Amokaye, O. G. 2014. *Environmental Law and Practice in Nigeria*. 7th. Lagos: MIJ Professional Publishers Ltd.
- Article 2 CBD. *Article 2. Use of Terms*. 2006. Accessed February 10, 2022. <https://www.cbd.int/convention/articles/?a=cbd-02>.
- Azevedo-Santos, Valter M., James R. Garcia-Ayala, Philip M. Fearnside, Francisco A. Esteves, Fernando M. Pelicice, William F. Laurance, and Ricardo C. Benine. "Amazon Aquatic Biodiversity Imperiled by Oil Spills." *Biodiversity and Conservation* 25(3), (2016): 1-4.
- Bello, Adesina Temitayo, and Joseph Amadi. "Oil Pollution and Bio-Diversity Conservation in Nigeria: An Assessment of Legal Framework." *Journal of Geoscience and Environment Protection* 7, (2019): 354-371.
- Borokini, Temitope I. "Invasive Alien Plant Species in Nigeria and Their Effects on Biodiversity Conservation." *Tropical Conservation Science* 4(1), (2011): 103-110.
- CBD. *2010 Biodiversity Target*. 2002. Accessed February 11, 2022. <https://www.cbd.int/2010-target/>.
- . *Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020, including Aichi Biodiversity Targets*. 2010. Accessed February 11, 2022. <https://www.cbd.int/sp/>.
- . *Aichi Biodiversity Targets*. 2020. Accessed February 11, 2022. <https://www.cbd.int/sp/targets/>.
- . *Nigeria - Main Details Biodiversity Facts*. 2022. Accessed February 11, 2022. <https://www.cbd.int/countries/profile/?country=ng#facts>.
- Chang, Stephanie E., Jeremy Stone, Kyle Demes, and Marina Piscitelli. "Consequences of oil spills: a review and framework for informing planning." *Ecology and Society* 19 (2) (2014).
- Codato, Daniele, Salvatore Eugenio Pappalardo, Alberto Diantini, Francesco Ferrarese, Federico Gianoli, and Massimo De Marchi. "Oil Production, Biodiversity Conservation and Indigenous Territories: Towards Geographical Criteria for Unburnable Carbon Areas in the Amazon Rainforest." *Applied Geography* 102, (2019): 28-38.
- Constitution of the Federal Republic of Nigeria. *Constitution*. 1999. Accessed February 11, 2022. http://www.nigeria-law.org/ConstitutionOfTheFederalRepublicOfNigeria.htm#Chapter_2.
- Cowell, Richard, Geraint Ellis, Fionnguala Sherry-Brennan, Peter A. Strachan, and David Toke. "Rescaling the Governance of Renewable Energy: Lessons from the UK Devolution Experience." *Journal of Environmental Policy & Planning* 19(5), (2017): 480-502.
- EIA. *Nigeria*. 2022. Accessed February 10, 2022. <https://www.eia.gov/international/overview/country/nga>.
- FAO. *FAO's Information System on Water and Agriculture: Country Profile - Nigeria*. 2016. Accessed February 10, 2022. www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/NGA/index.stm.
- FREL. *Federal Republic of Nigeria National Forest Reference Emission Level (FREL) for the Federal Republic of Nigeria*. Federal Department of Forestry Federal Ministry of Environment Federal Republic of Nigeria. 2019.
- Guzman, Hector M., Jeremy B. C. Jackson, and Ernesto Well. "Short-term Ecological Consequences of a Major Oil Spill on Panamanian Subtidal Reef Corals." *Coral Reefs* 10, (1991): 1-12.
- Haas, P.M., R.O. Keohane, and Marc A. Levy, Eds. *Institutions for the Earth: Sources of Effective International Environmental Protection*. (Cambridge, MA: MIT Press, 1995).
- Harvey, D. A. *Brief History of Neoliberalism*. (Oxford: Oxford University Press, 2005).
- ICG. "International Crisis Group: Stopping Nigeria's Spiraling Farmer-Herder Violence." 2018. Accessed February 11, 2022. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/262-stopping-nigerias-spiralling-farmer-herder-violence.pdf>.

- Imarhiagbe, Odoligie, Wisdom Oghenevwogaga Egboduku, and Beluchukwu Joseph Nwankwo. "A review of the biodiversity conservation status of Nigeria." *Journal of Wildlife and Biodiversity* 4 (1) (2020): 73-83.
- Imtiyaz, B. Belim, P. Dhone Sweta, and K. Kaba Prakash. "Threats to Marine Biodiversity." In *Marine Biodiversity: Present Status and Prospects*, edited by P. Santhanam and P. Perumal, 21-26. Delhi: Narendra Publishing House, 2011.
- IUCN Red List. "IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013." 2013. Accessed February 10, 2022. www.iucnredlist.org.
- Jiren, Tolera Senbeto, Arvid Bergsten, Ine Dorresteijn, Neil French Collier, Julia Leventon, and Joern Fischer. "Integrating food security and biodiversity governance: A multi-level social network analysis in Ethiopia." *Land Use Policy* 78(2018): 420-429.
- Langholz, Jeffrey A., and Wolf Krug. "New Forms of Biodiversity Governance: Non-state Actors and the Private Protected Area Action Plan." *Journal of International Wildlife Law and Policy* 7(1-2), (2004): 9-29.
- Lemos, Maria Carmen, and Arun Agrawal. "Environmental Governance." *Annu. Rev. Environ. Resour.* 31, (2006): 297-325.
- Luiselli, L., and G. C. Akani. "An indirect assessment of the effects of oil pollution on the diversity and functioning of turtle communities in the Niger Delta, Nigeria." *Animal Biodiversity and Conservation* 26 (1)(2002): 57-65.
- MacPherson, Ronnie. *Final report of the Land Degradation Neutrality Target Setting Programme*. 2019. Accessed February 11, 2022. <https://www.unccd.int/sites/default/files/relevant-links/2019-04/LDNTSP-EvalReport%20final.pdf>.
- NBSAP. *Federal Republic of Nigeria National Biodiversity Strategy And Action Plan 2016-2020*. Federal Ministry of Environment. 2015.
- NCGRB. *State of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture in Nigeria*. 2008. Accessed February 11, 2022. <http://www.fao.org/pgrfa-gpa-archive/nga/Nigeria2.pdf>.
- NDES, (Niger Delta Environmental Survey). "Niger Delta Environmental Survey, Phase 2 Report. Hydrology and Hydrodynamics." 1998.
- NFNBR. *Nigeria First National Biodiversity Report*. 2001.
- NFNBR. *Federal Republic Of Nigeria Fourth National Biodiversity Report*. Abuja, 2010.
- NFNBR. *Nigeria: Fifth National Biodiversity Report*. 2015.
- NSNC. *Nigeria's Second National Communication Under The United Nations Framework Convention On Climate Change*. 2014. Accessed February 11, 2022. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/nganc2.pdf>.
- Nwaichi, Eucharia Oluchi, and Justice Obinna Osuoha. "Has the National policy on environmental pollution control in Nigeria been neglected in the Niger Delta region? An update." *Environment, Development and Sustainability* (2021)1-24.
- Okiwelu, S. N., and D. I. Anyanwu. *Dictionary of Ecology, Conservation and Environmental Sciences*, p.16. (Lagos: Niyi Faniran, 2003).
- Paavola Jouni, Gouldson Andrew and Kluvánková-Oravská Tatiana. "Interplay of Actors, Scales, Frameworks and Regimes in the Governance of Biodiversity" *Environmental Policy and Governance*. 19(3), (2009): 148-158.
- Paloniemi, Riikka, Evangelia Apostolopoulou, Joanna Cent, Dimitrios Bormpoudakis, Anna Scott, Malgorzata Grodzińska-Jurczak, Joseph Tzanopoulos, Miska Koivulehto, Agata Pietrzyk-

- Kaszyńska, and John D. Pantis. "Public Participation and Environmental Justice in Biodiversity Governance in Finland, Greece, Poland and the UK." *Environmental Policy and Governance* 25(2015): 330-342.
- Protected Planet. *Nigeria*. 2022. Accessed February 11, 2022. <https://www.protectedplanet.net/country/NGA>.
- Quental, N., J. Lourenço, and F Nunes da Silva. "Sustainable Development Policy: Goals, Targets and Political Cycles." *Sustainable Development* 19(1), (2011): 15-29.
- Rosenau, J., and E. Czempiel, eds. *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Suskevics, Monika. "Legitimacy Analysis of Multi-Level Governance of Biodiversity: Evidence from 11 Case Studies across the EU." *Environmental Policy and Governance* 22, (2012): 217-237.
- The Rio Conventions. *The Rio Conventions*. 1992. Accessed February 10, 2022. <https://www.cbd.int/rio/>.
- TICPI. *Transparency International, Corruption Perception Index: Nigeria*. 2018. Accessed February 11, 2022. <https://www.transparency.org/news/feature/cpi2018-saharan-africa-regional-analysis>.
- Ugochukwu, Collins N. C., and Dr. Jürgen Ertel. "Negative Impacts of Oil Exploration on Biodiversity Management in the Niger Delta Area of Nigeria." *Impact Assessment and Project Appraisal* 26(2), (2008): 139-147.
- UNDP. *Niger Delta Biodiversity Project*. Lead Agency: Federal Ministry of Environment Additional partners: Ministry of Niger Delta; Niger Delta Development Commission Ministry of Petroleum Resources; Oil Production Trade Sector, Lagos Chamber of Commerce. 2012.
- UNEP. *6th National Report for the Convention on Biological Diversity: Nigeria*. 2018a. UNEP Clearing House Mechanism of the Convention on Biological Diversity. Accessed February 11, 2022.
- UNEP. *Interim National Report on the Implementation of the Nagoya Protocol*. 2018b. UNEP The Access and Benefit-Sharing Clearing-House.
- USAID. *Nigeria Biodiversity And Tropical Forestry Assessment Maximizing Agricultural Revenue In Key Enterprises For Targeted Sites (Markets)* . The United States Agency for International Development. 2008.
- USAID. *Nigeria Biodiversity And Tropical Forests 118/119 Assessment*. the United States Agency for International Development. 2013.
- USAID. *Us Aid/Nigeri A Foreign Assistance Act 118/119 Tropical Forest And Biodiversity Analysis* . the United States Agency for International Development. 2020.
- van Zeijl-Rosema, A, R. Cörvers, R. Kemp, and P. Martens. "Governance for Sustainable Development: A Framework." *Sustainable Development* 16, (2008): 410-421.
- Visseren-Hamakers, Ingrid J. "Partnerships and Sustainable Development: the Lessons Learned from International Biodiversity Governance." *Environmental Policy and Governance* 23, (2013): 145-160.
- Visseren-Hamakers, Ingrid Jacoba, Pieter Leroy, and Pieter Glasbergen. "Conservation Partnerships and Biodiversity Governance: Fulfilling Governance Functions through Interaction." *Sustainable Development* 20, (2012): 264-275.
- World Bank. *Nigeria Biannual Economic Update*. 2018. Accessed February 10, 2022. <http://documents.worldbank.org/curated/en/769551524576691390/pdf/WP-NigeriaBiannualEconomicUpdateAprilFinalVersionPUBLIC.pdf>.

Young, J.C., A. Jordan, K.R. Searle, A. Butler, D.S. Chapman, P. Simmons, and A.D. Watt. "Does Stakeholder Involvement Really Benefit Biodiversity Conservation?" *Biological Conservation* 158, (2013): 359-370.

Kaya Gazı Devriminin Gölgesinde Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri: İş Birliği için Fırsat mı, Çatışma için Gerekçe mi?

Akif Bahadır KAYNAK (*)

Öz

Son on yıl içerisinde doğalgaz piyasalarına arz yönlü en önemli katkılardan birini sağlayan Doğu Akdeniz'deki keşifler, bölge jeopolitiği açısından da önemli etkiler yaratmıştır. Yeni yer altı zenginliklerinin ortaya çıkarılması hem yaratacağı rant sebebiyle hem de stratejik etkisinden dolayı tüm siyasi aktörlerin iştahını kabartmaktadır. Doğu Akdeniz'de de geniş bir coğrafyaya yayılan doğalgaz keşiflerinin benzer bir dinamiği harekete geçirme ihtimalinden söz edilebilir. Üstelik doğalgazın boru hatlarıyla taşınmasından sıvılaştırılarak hedef pazarlara sevk edilmesine kadar çeşitlendirilebilecek bir dizi seçenek bu rekabeti daha da artırmakta ve tarafların çatışma ihtimalini artırmaktadır. Özellikle Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı ile tırmanan siyasi gerilimlerin de en azından bir yönüyle bu dinamikle irtibatı olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan, klasik liberal perspektif bu yeni buluntuların ülkeler arası iş birliği fırsatları doğurabileceğini, çatışma zemini hazırlamak bir yana karşılıklı çıkar temelinde inşa edilecek bir barış fırsatı sunabileceğini öngörmektedir. Ana hatlarıyla bu farklı iki çekim gücünün bölgesel güç dinamikleri açısından ele alınması Doğu Akdeniz jeopolitiğinin anlaşılması için önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Jeopolitiği, Doğal Kaynak Savaşları, Doğu Akdeniz, Avrupa Enerji Arz Güvenliği, Güney Enerji Koridoru

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 10.01.2022

Kabul Tarihi: 17.04.2022

(*) Dr. Öğr. Üyesi, Altınbaş Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

E-posta: bahadir.kaynak@altinbas.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0300-3728>

Akif Bahadır Kaynak, "Kaya Gazı Devriminin Gölgesinde Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri: İş Birliği için Fırsat mı, Çatışma İçin Gerekçe mi?," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 14, (Mayıs 2022): 69-90

DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.102>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean in the Shadow of the Shale Gas Revolution: Opportunity for Cooperation or Rationale for Conflict?

Akif Bahadır KAYNAK (*)

Abstract

The natural gas discoveries in the Eastern Mediterranean in the recent years that have contributed positively to the supply in the market also led to important geopolitical changes. The newly discovered resources are drawing the attention of various political actors due to both their economic rents and their strategic value. The discoveries of Eastern Mediterranean, spread over a vast geography, may trigger a similar dynamic. Furthermore, probable transportation mechanisms of the gas to target markets, from liquification to pipelines increase the competition and enhance the probability of a conflict. The increasing tensions in the region after the Arab Spring and Syrian Civil War may also be linked to this underlying reality. On the other hand, classical liberal perspective envisages that those new findings may be conducive to peace based on mutual interests. It is essential to analyze those opposing forces in order to understand the geopolitics of Eastern Mediterranean.

Keywords: Energy Geopolitics, Natural Resource Wars, Eastern Mediterranean, European Energy Supply Security, Southern Gas Corridor

Original Research Article

Submission Date: 10.01.2022

Acceptance Date: 17.04.2022

(*) Asst. Prof., Altınbaş University, School of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of International Relations

E-mail: bahadir.kaynak@altinbas.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0300-3728>

Akif Bahadır Kaynak, "Kaya Gazı Devriminin Gölgesinde Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri: İş Birliği için Fırsat mı, Çatışma İçin Gerekeç mi?," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 14, (May 2022): 69-90

DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.102>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Giriş

Sanayi devriminin ilerleyen safhalarında fosil yakıtların enerji üretimi için yoğun kullanımına geçilmesi sadece teknolojik anlamda değil aynı zamanda siyasi sonuçları sebebiyle de alt üst edici bir sürece yol açmıştır. Yirminci yüzyıl boyunca küresel ölçekte kişi başı gelir, gözle görülür biçimde artarken bu konforu sağlayan enerji, büyük ölçüde yer altındaki petrolün ve son yıllarda doğalgazın ticarileştirilmesi ile sağlanmıştır. Günümüzde her ne kadar fosil yakıtların karbon salınımı sebebiyle küresel ısınmaya sebep olduğuna dair endişeler olsa da petrol ve doğalgaz gibi yakıtların birincil enerji tüketimi içindeki payı hala önemli bir yer tutmaktadır.¹ Bu oranın önümüzdeki on yıllarda bir miktar gerilemesi beklenebilir ancak toplam enerji talebi yükselirken mutlak tüketim rakamlarında, özellikle de doğalgaz kullanımının on yıllar boyunca önemini koruyacağı ve ancak yüzyılın ortasında Paris İklim hedefleri doğrultusunda ağırlığını kaybedeceği düşünülebilir.

Türkiye'nin de aralarında olduğu Doğu Akdeniz havzasındaki ülkelerin artan enerji ihtiyaçlarının bir bölümünü doğalgazdan karşılamaya yönelmeleri, bu genel eğilimin bölgesel ölçekteki bir tezahürü olarak görülebilir. Bir yandan bölgenin doğalgaz tüketimi artış eğilimindeyken diğer yandan son on yıl içerisinde Doğu Akdeniz'de bulunan önemli doğalgaz rezervleri ilgi çekici bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu gelişme sayesinde bölge ülkeleri ileriye dönük planlama yaparken rahatlıkla doğalgaza birincil enerji arzı içerisinde önemli bir pay verebileceklerdir. Bununla birlikte, bu büyük potansiyelin harekete geçirilmesi için üretim, taşıma ve dağıtımına ilişkin ekonomik ve siyasi sorunların çözülmesi gerekecektir. Tek başına bölge için büyük bir şans olabilecek bu buluntular için içine ulus-devletlerin farklılaşan çıkarları ve tarihsel çekişmeleri girdiğinde sorun yaratma riski de oluşmaktadır. Ayrıca bölgenin önümüzdeki on yıllar içerisinde net doğalgaz ihracatçısı olma potansiyeli dikkate alındığında muhtemel pazar Avrupa Birliği'nin de konuya ilişkin yaklaşımı önem kazanmaktadır. Mevcut durumda bölgedeki rezervlerin ne ölçüde ticarileştirilebileceği ve hangi pazarlara ulaştırılacağı konusunda kısmi belirsizlik sürmektedir. Geleceğe ilişkin çelişen dinamiklerin tespiti bu nihai dengeye ulaşırken bölge ülkelerini bekleyenler açısından önem taşımaktadır.

Kaynak Savaşları veya Enerji İş Birliği

Belirli bir coğrafi bölge üzerinde siyasi kontrol tesis ederek oradaki yer altı ve yer üstü varlıkları ile hem ticari kazanç sağlamak hem de stratejik üstünlük sağlama mücadelesi insanlık tarihi kadar eski olsa da özellikle fosil yakıtların stratejik önemini artırmasıyla kaynak savaşları kavramı yeniden tanımlanmıştır.² Siyasi aktörlerin hem ekonomik rant, hem arz güvenliğini sağlamak hem de rakip aktörler üzerinde kontrol sağlamasına imkan sağlayacak biçimde stratejik yer altı kaynakları için giriştiği mücadele kaynak savaşları kapsamında ele alınmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, güç boşluğu oluşan petrol ve doğalgaz yönünden zengin Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyalarında ABD'nin etkinliğini artırması ve iki kutuplu dünya düzeninin

¹ *World Energy Outlook 2021*, (Vienna, International Energy Agency, 2021), 30

² Michael Klare, *Resource Wars* (New York: Owl Books. 2002), 1-2.

coğrafi açıdan daha yaygın siyasi çekişmelerinin yerine güç mücadelesinin enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelere kayması bu tartışmayı yeniden canlandırmıştır.

Yirminci yüzyılın başında, İngiliz donanması kömürlü gemilerden petrole çalışan dretnotlara geçiş yaptığından beri, enerjiye kesintisiz ulaşım devletlerin önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Yüzyıl önce, geniş kömür rezervleri sayesinde kendi kendine yetebilen Avrupa ekonomileri birdenbire petrol dünyasına geçildiğinde ne kadar kırılğan bir zemin üzerinde oturduklarını fark etmiştir. Bu bağlamda, dönemin Birleşik Krallık Donanma Bakanı Churchill'in İngiltere'nin enerji güvenliğinin sadece ve sadece kaynak çeşitlendirmesinde olduğunu söylemesi açıklayıcı bir ifadedir.³

Farklı kaynaklardan tedarik, enerji arz güvenliğinde kırılğanlığı azaltan bir strateji olsa da yer altı rezervlerinin olduğu bölgelerde doğrudan siyasi kontrol sağlama eğilimi her zaman ülkelerin gündeminde olmuştur. Yine I. Dünya Savaşı sırasında başta İngiltere'nin Ortadoğu'daki askerî harekâtından da görüleceği üzere doğrudan petrol kaynakları üzerinde hâkimiyet sağlamanın önemi görülmüştür. Aynı dönemde Bakü petroleri, bölgede faaliyet gösteren Batılı firmalar ve onların arkasındaki hükümetler ile yeni kurulan Sovyet rejiminin çatışma noktalarından birisi olacaktır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Ordularıyla beraber Bakü petrolerine yönelik girişimde bulunan Alman Genelkurmayı, İkinci Dünya Savaşı'nda da aynı hedefe yönelmiştir. Japonya'nın Endonezya'ya yönelik harekâtları da yer altı kaynakları üzerinde doğrudan kontrol sağlama çabalarını göstermektedir.⁴

Yirminci yüzyıl boyunca özellikle petrol zengini Ortadoğu bölgesi benzer biçimde açıklanabilecek çatışmaların merkezinde yer alacaktır. Bölgedeki siyasi mücadelelerin tamamını olmasa bile bir kısmını kaynak savaşları üzerinden açıklamak mümkün görünmektedir. I. ve II. Körfez Savaşları sırasında ABD'nin Irak'a müdahalesini ve daha sonra düzen sağlayıcı ülke olarak bölgede varlığını devam ettirmesini de bu kapsamda açıklamak mümkündür.⁵ Bu görüşe göre ABD, bölgedeki petrol kaynaklarına el koymak üzere bu harekâtları gerçekleştirmiştir. Her ne kadar spekülâtif kalmaya mahkûm olsa da, stratejik ve ekonomik bakımdan böylesine önemi olan girdilerin o bölgeyi kontrol eden güç tarafından kontrol edilmesi benzer kaynak savaşları tezlerine destek vermektedir.

Her şeyden önce petrol ve doğalgaz rezervleri üzerinde doğrudan siyasi kontrol sağlamak bir ülkenin enerji güvenliği açısından kesintisiz, uygun fiyatlı enerjiye ulaşmak için kesin bir çözüm olarak gözükmektedir. Çeşitlendirmeye bu sorun hafifletilse de yine de yabancı kaynaklara ihtiyaç duyulması sebebiyle tüm risk faktörlerinin ortadan kaldırıldığını iddia etmek mümkün değildir. Yetmişli yılların petrol ambargosu ve bunun gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerindeki oldukça olumsuz sonuçları incelendiğinde piyasa koşullarına gözü kapalı teslim olmanın birtakım sıkıntılar yaratabileceği de görülmüştür.⁶ İlgili dönemde enerji

³ Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power* (New York: Free Press. 1992), xiv.

⁴ Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power*, 167-183, 303-367.

⁵ William Engdahl, *Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order* (London: Pluto Press, 2004), 246-257.

⁶ Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security" *Foreign Affairs* 85/2, (2006): 69-82.

kaynaklarını kontrol eden ülkelerin arz kısıtlamasına gitmesi, ekonomilerin can damarı olan petrol fiyatlarının sıçramasına ve uzun yıllara yayılan iktisadi durgunluğa sebep olmuştur. İthal ikameci sanayileşme modellerinin çökmesine, birçok gelişmekte olan ülkede ihracata dayalı kalkınma hamlelerine yönelmesine yol açacak petrol şoku enerji arz güvenliğinin önemini ortaya koyacaktır.⁷ Birçok siyaset yapıcı açısından bu durum ithal enerji kaynaklarına bağımlılığın risklerini gösteren önemli bir vakadır ve fosil yakıt rezervleri üzerinde doğrudan kontrol kurmanın önemini göstermiştir.

Bununla birlikte her bir devletin kendi kontrolünde yeraltı kaynaklarına sahip olmasının nihai bir hedef olduğu da söylenemez.⁸ Petrol ve/veya doğalgaz rezervleri için yapılacak savaşların maliyeti de göz önünde bulundurulduğunda ülkeler arasında sürgit bir paylaşım mücadelesi de çok yıkıcı olacaktır. Herhangi bir savaşın sonucuna ilişkin belirsizlik de dikkate alınırsa çoğu noktada yer altı kaynaklarına hâkimiyet için mücadelenin oldukça pahalı ve riskli olduğu söylenebilir. 1990 yılında Saddam Hüseyin liderliğinde Irak'ın Kuveyt'i ele geçirmek için başlattığı saldırı bu perspektiften düşünülebilir.⁹ Kuveyt'in zengin doğal kaynaklarına el koymak için harekete geçen Saddam Hüseyin, karşısında vücuda gelen uluslararası koalisyon tarafından yenilgiye uğrattılınca bu giriştiği macerayı büyük bir zararla kapatmak zorunda kalmıştır.

Diğer yönüyle, yer altı kaynaklarının bir bölgenin dinamiklerine yapacağı etkiye bir de yaratacağı iş birliği fırsatları açısından bakılabilir. Petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlar bir bölge için siyasi rekabeti hızlarsa bile toplamda bakıldığında ekonomik bir değer oluşturulmasına katkıda bulunabilecektir. Enerji keşifleri, toplam ticaret hacmini artıracak ve bu kaynakları kullanan ülkelerin ekonomilerini canlandıracak arz yönlü pozitif bir şok anlamına gelecektir. Çatışmadan ziyade tüm taraflar açısından kazanç ilkesine dayanan optimal dengelere ulaşılması da beklenen bir sonuç olmalıdır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, küresel ölçekteki hızlı ekonomik kalkınma ve yüksek büyüme oranları, başta petrol olmak üzere yer altı kaynaklarının tüm dünyanın hizmetine sunulması ile mümkün olmuştur.¹⁰ Başta Ortadoğu ülkeleri ve Sovyetler Birliği olmak üzere üretici ülkeler petrol gelirleriyle zenginleşirken ABD, Batı Avrupa ve Japonya gibi sanayileşmiş bölgeler ithal ettikleri enerjiyle ekonomilerini hızlı büyüme temposuna kavuşturmuşlardır. Böylelikle üretici ve tüketici ülkeler karşılıklı olarak birbirlerinin güçlü yönlerinden istifade etmişlerdir. Bir diğer iş birliği örneğinde, yetmişli yıllarda Sovyetler Birliği'nden Batı Avrupa'ya başlayan doğalgaz ihracı¹¹ Soğuk Savaş sonrası hızlanarak devam etmiş ve bugünkü muazzam büyüklükteki enerji ticaretiyle yaratılan iktisadi değer ortaya çıkmıştır. Hâlihazırda başta Almanya olmak üzere gelişmiş Avrupa ülkelerinin Rusya ile geliştirdikleri ticaretin merkezinde on yıllar boyunca serpilen enerji endüstrisi

⁷ Fiona Venn, *The Oil Crisis* (New York: Routledge, 2013), 173-177.

⁸ Philippe Le Billon, "The Geopolitical Economy of Resource Wars," *Geopolitics* 9/1, (2004): 1-28. <https://doi.org/10.1080/14650040412331307812>

⁹ Daniel Yergin, *The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World* (New York: Penguin Books, 2012)

¹⁰ Robert Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (New Jersey: Princeton University Press., 1984), 135-143.

¹¹ Ferdinand E. Banks, *The Political Economy of Natural Gas* (London: Croom Helm, 2018), 76-87.

yer almaktadır. İki ülke arasındaki sıkı ekonomik ilişkilerin belkemiğini oluşturan doğalgaz ticareti öylesine bir stratejik bağ oluşturmaktadır ki başta ABD olmak üzere Rusya'yla olan ilişkilerin mesafeli sürdürülmesini isteyen ülkeler Kuzey Akım II projesine ciddi muhalefet gerçekleştirmekte ancak tüm baskılarına rağmen Berlin uzun süre kararlılıkla Moskova'ya yönelik hayırhah politikalarını sürdürmüştür.¹² Ancak Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısıyla beraber Kuzey Akım II sertifikasyon sürecinde durmuştur.

Bu iki zıt yönlü çekim gücünden hareket ederek yer altı kaynaklarının varlığının bir bölgedeki ülkeler arası ilişkiler açısından çelişkili bir fikir verdiğini söylemek mümkündür. Farklı dinamikler, petrol ve doğalgaz rezervlerinin varlığı, ilgili bölgenin daha barışçıl ya da daha çatışmalı ortama evrilmesine yol açabilmektedir. Burada temel mesele, bölgesel aktörlerin karar süreçlerine etki eden faktörleri tespit edip, hâkim stratejilerinin ne olacağını görebilmektir. Aktörler için barışçıl iş birliği ihtimalinin getirisi çatışma yoluyla elde edileceklerden daha fazlaysa herkes için kazanç sağlayacak karşılıklı kazançla dayalı bir sonuca varmak mümkün olabilecektir. Küreselleşen bir dünyada, devletlerarası ilişkilerin çok boyutlu ilişkileri içecek biçimde derinleşmesi ve yaygınlaşmasıyla karşılıklı bağımlılık tesis edilmesi olası bir çatışmanın maliyetini artırmaktadır.¹³ Keza, teknolojik ilerlemeler savaşların yıkıcılığını artırarak sorunların diplomatik zeminde halli için zemin yaratmaktadır.

Yine de aktörlerin diplomasi oyununu tamamen ihtimallere dayalı bir çerçevede oynadığını, bilgi eksikliğinden ya da yanlış değerlendirmelerden kaynaklanan durumların tarafları optimal çözümden uzaklaştırabileceğini belirtmek gerekir.

Doğalgaz Piyasaları ve Doğu Akdeniz

Doğalgaz, kullanım alanları itibariyle petrolden çok daha uzun yıllar sonra günlük hayatın içerisine girmiştir. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa pazarında ağırlık kazanmaya başlayan bu fosil yakıt, hem ısıtmada hem sanayide ve daha da önemlisi elektrik üretiminde kullanılmaya başlamıştır. Hala dünyada birçok bölgenin bu kaynağın kullanımını için yeterli altyapıya sahip olmadığı söylenebilir ancak Uluslararası Enerji Ajansı'nın verileri birçok ülkenin enerji karışımında doğalgaza daha fazla pay ayırmaya hazırlandığını göstermektedir. Öyle ki küresel ölçekte doğalgazın birincil enerji kullanımındaki payının 2020 yılı itibariyle %24.7 seviyesinden¹⁴ 2030 yılına kadar %26'ya çıkacağı tahmin edilmektedir. Dünya ekonomisinin büyüme temposu ve kişi başı tüketilen enerji miktarındaki artışlar da göz önüne alındığında çarpan etkisiyle doğalgaz talebinin hızlı bir tırmanışı sürdüreceği tahmin edilebilir. Doğalgazın küresel ekonomideki ağırlığının artışı sadece talep yönlü gelişmelerle alakalı değildir. Son on yıl içerisinde Kuzey Amerika'da gerçekleşen kaya gazı devrimi ile kaya formasyonları arasına sıkışmış fosil yakıtları ekonomik olarak çıkarmak ve dünya pazarlarına sunmak mümkün hale

¹² Rick Noack, "The Russian Pipeline to Germany that Trump is so Mad About, Explained," *The Washington Post*. 11 Temmuz 2018. Erişim 11 Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/07/11/the-russian-pipeline-to-germany-that-trump-is-so-mad-about-explained/>

¹³ Keohane, Robert O., and Joseph S. Nye Jr. "Power and interdependence," *Survival* 15.4 (1973): 158-165.

¹⁴ *BP Energy Outlook 2021* (London: BP Publications, 2021): 12.

gelmiştir. Katar ve Avusturalya gibi konvansiyonel kaynaklara sahip ülkelerin de yatırımları düşünüldüğünde arzın önümüzdeki yıllarda artışını sürdüreceği düşünülmektedir.¹⁵

Bu veriler ışığında önümüzdeki on yıllarda toplam enerji üretimi içerisinde doğalgazın yerini sağlamlaştırması şaşırtıcı olmayacaktır. Negatif yönlü arz şokları yaşanıp fiyatlarda yukarı yönlü bir hareket gözlenmemesi bu olumlu beklentilerin gerçekleşmesi için ön şartlardan birisidir. Bir diğer önemli husus, fosil yakıtlara ilişkin karbon salınımı endişelerini karşılayacak şekilde hava kirliliğini azaltan teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması olacaktır. Her ne kadar tüm fosil yakıtlar içerisinde en temiz olsa da doğalgaz hala çevreye olan etkisi bakımından sıfır karbon salımlı yenilebilir enerji kaynaklarının gerisinde kalmaktadır. Bu çekinceler not edildikten sonra doğalgazın kullanımının önümüzdeki on yıllarda daha da yaygınlaşacağını ve henüz tam anlamıyla hak ettiği yeri bulmadığı bölgelerde de özellikle sanayi ve konutta kullanımının artacağı varsayılabilir.

Doğu Akdeniz havzası da henüz doğalgazın tüm potansiyelinin kullanılabilirdiği bir bölge değildir. Bölgenin en büyük ülkelerinden Türkiye seksenli yılların sonlarında, henüz Soğuk Savaş sona ermeden Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmalarla Rusya-Batı hattından gaz alımına başlamış, daha sonra Mavi Akım Projesi ile Moskova ile enerji ticaretine yeni bir boyut katılmıştır.¹⁶ Daha sonra yapılacak boru hatları ile İran ve Azerbaycan da Türkiye'nin başlıca doğalgaz tedarikçileri haline gelmiştir. Hâlihazırda Gazprom'un eski Sovyet ülkeleri dışında dördüncü en büyük müşterisi Türkiye'dir ve durağan geçen yıllar sonunda 2021 yılı itibarıyla gaz tüketimi yeniden büyüme temposunu tekrar kazanmıştır.¹⁷ Yıllar içerisinde düzenli bir biçimde artan ihtiyacın karşılanması adına yapılan anlaşmalar Rusya'nın Türk pazarının yarısını kontrol etmesine, iki ülke arasında enerji üzerinden asimetrik bir ilişki kurulmasına sebep olmuştur. Böylelikle, bir yönüyle Türkiye'nin artan enerji ihtiyacını karşılayan bu anlaşmalar diğer yönüyle Rusya'ya olan bağımlılığın giderek daha fazla sorgulanmasına sebep olmuştur.

Akdeniz havzasındaki diğer ülkelerin de benzer şekilde doğalgaz tedarikinin güvenli ve sürdürülebilir olarak yapılabilmesi için gayretli ama çoğu zaman güçlüklerle karşılaştıkları çalışmaları olmuştur. Doksanlı yıllarda Rusya'dan Türkiye'ye doğrudan gaz getirecek Mavi Akım anlaşması üzerine çalışmalar yapılırken bu kaynağın bir diğer boru hattıyla İsrail'e de ulaştırılması görüşülmüş ancak proje sonuçlandırılmamıştır.¹⁸ Bu süreç zarfında hala net enerji ithalatçısı olan İsrail için komşu ülke Mısır önemli tedarikçilerden biri olagelmıştır. Ancak Arap Baharı sürecinde Müslüman Kardeşler'in adayı Mursi'nin Mısır devlet başkanı olması ile iki ülke arasındaki doğalgaz ticareti kesintiye uğramıştır. Politik gelişmelerin de ötesinde ekonomik rasyonaliteden uzak uygulamalar, ülkeyi uluslararası şirketlerin yatırım öncelikleri arasından bir süreliğine çıkarmıştır. Böylelikle Mısır'ın ihracatçı ülke olma potansiyelini

¹⁵ *Gas Market Report Q1-2022*, Vienna: International Energy Agency, 45.

¹⁶ Fırat Gazel, *Mavi Akım: Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü* (İstanbul: Metis Yayın, 2004), 20-24.; Mert Bilgin, "Turkey's Energy Strategy: Synchronizing Geopolitics and Foreign Policy with Energy Security," *Insight Turkey*, 17/2, (2015): 67-81.

¹⁷ Statista Webpage, *Gazprom's leading customer countries beyond former Soviet Union states (FSU) based on gas sales volume in 2020*, <https://www.statista.com/statistics/353622/natural-gas-sales-top-customers-of-gazprom/>

¹⁸ Gazel, Fırat, *Mavi Akım: Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü* (İstanbul: Metis Yayınları, 2004), 66.

sekteye uğramıştır.¹⁹ Ancak Doğu Akdeniz havzasında yapılan keşifler tekrar ülkenin doğalgaz tedarikçisi konumuna dönmesine imkân sağlamaktadır.

Doğu Akdeniz'deki büyük doğalgaz rezervlerine ilişkin keşifler de tam bu sorunlu döneme denk gelmektedir. İsrail açıklarında 2009 yılında keşfedilen Tamar doğalgaz yatağı 2013 yılı itibarıyla faaliyete geçmiştir. 2017 yılında İsrail hükümeti tarafından onaylanan ilk doğalgaz satış anlaşmasıyla Arap Potash Şirketine ve Ürdün Bromine Şirketi'ne sevkiyatlar başlamıştır.²⁰ Böylelikle iki Ürdünlü şirkete önümüzdeki 15 yıl boyunca geçerli olacak kontrata bağlı yapılacak satışlarla önemli bir gelir sağlanacaktır. 2010 yılında 600 milyar metreküpün üzerinde kapasitesiyle Leviathan gaz rezervinin keşfedilmesi ise İsrail'in bölgede büyük bir üretici olarak konumunu daha da sağlamlaştırmış, buna ek olarak ihracata yönelik büyük bir potansiyeli ortaya çıkarmıştır. İsrail'in doğalgaz rezervlerinin kullanımına ilişkin hukuki belirsizliklerin de giderilmesinden sonra 3,75 milyar dolarlık yatırımla iki sene içerisinde yıllık 12 milyar metreküp kapasiteyle Leviathan gazının çıkarılması 2017 yılında karara bağlanmıştır.²¹ Kariş ve Tanin gibi daha küçük ölçekli iki rezervuarda da üretime geçme aşamasındadır ve böylelikle İsrail'in Doğu Akdeniz havzasındaki başta gelen üreticiler arasına girmesi kesin gözükmektedir.

Leviathan'la aynı yıl Kıbrıs adasının güneyinde Afrodit havzasında bulunan gaz rezervlerine ilişkin tahminler çok daha yüksek rakamlarla başlamış ancak daha sonra yıllar içerisinde bu miktar düşürülmüştür. Ada açıklarındaki rezervlerin henüz sınırlı miktarda kalması, yüksek sabit maliyetler ve hedef pazarlara transit konusundaki belirsizlikler gibi sorunlar henüz çözülmüş değildir. 2018 yılında Mısır ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasındaki anlaşmayla deniz altından bir boru hattıyla Idku sıvılaştırma tesisine ulaşılması planlanmıştır. Ancak Afrodit gaz sahasının nasıl kullanılacağına dair nihai bir karar bulunmamakta, yer altındaki kaynakların nasıl pazara ulaştırılacağı konusu bilinmezliğini korumaktadır. GKRY, bütün bu belirsizliklere rağmen Kıbrıs adası açıklarında sondaj çalışmalarını sürdürmekte ve bu durum Ankara ile sürtüşmelere yol açmaktadır.

İsrail ve Kıbrıs adası açıklarında yapılan keşifler enerji piyasalarında gözleri Doğu Akdeniz'e çevirdikten sonra son olarak 2013 yılında Mısır'ın münhasır ekonomik bölgesinde keşfedilen dev doğalgaz sahası Zohr, en önemli gelişmelerden biri olmuştur.²² Toplam 850 milyar metreküplük rezervleri ile bu saha öncelikle Mısır'ın kendi tüketim ihtiyacını karşılamak daha sonra ise iki LNG santralinde sıvılaştırılmak üzere faaliyete alınmıştır. 2017 sonu itibarıyla 3,5 milyar metreküp kapasiteye ulaşan sahalar önce yıllık 28 milyar metreküp daha sonra da 2019 yılı sonuna kadar yıllık 75 milyar metreküp üretim yapacak hale getirilmiştir.²³ Mısır, İsrail'le

¹⁹ *Offshore Discoveries in the Mediterranean Could Increase Egypt's Natural Gas Production*. EIA, Erişim: 14 Ağustos 2018, *Today in Energy*. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=36792>

²⁰ Tamar Petroleum Website, erişim tarihi: 25.02.2022, <https://www.tamarpetroleum.co.il/en/tamarreservoir/>

²¹ Tova Cohen & Ari Rabinovitch, "Leviathan Gas Field Developers Approve \$3.75 Billion Investment" *Reuters-Commodities*. Erişim: 23 Şubat 2021, <https://www.reuters.com/article/us-israel-natgas-leviathan/leviathan-gas-field-developers-approve-3-75-billion-investment-idUSKBN16200S>

²² *The Zohr Gas Field: A Boon for Egypt*. (Washington: Middle East Institute, 2016), <http://www.mei.edu/publications/zohr-gas-field-boon-egypt>

²³ *ENI Factbook 2017*, (Milano: ENI, 2017), 12-20.

olan politik gerginlikten kaynaklanan sorunların yanı sıra, uzun süre net gaz ihracatçısı bir ülke olduktan sonra son birkaç yıl içerisinde üretimindeki düşüş ve artan ihtiyaçları sebebiyle ithalatçı konumuna düşmüştür. Ancak Zohr sahasında yapılan keşifler Mısır'ı yeniden önemli bir gaz ihracatçısı konumuna getirmektedir.

Tablo 1. Doğu Akdeniz'de Mevcut Doğalgaz Keşifleri

Alan	Keşif Tarihi	Rezerv Miktarı (bcm)	Durum
Tamar (İsrail)	2009	280	Üretimde
Batı Nil Deltası (Mısır)	2010	142	Üretimde
Leviathan (İsrail)	2010	622	Üretimde
Afrodit (Güney Kıbrıs)	2011	127	Satış sözleşmesi Bekleniyor
Tanin (İsrail)	2011	37	Üretimde
Karish / Tanin (İsrail)	2013	28-42	Üretimde
Zohr (Mısır)	2015	845	Üretimde
Calyso 1 (Güney Kıbrıs)	2018	170-227	Anlaşma yok
Glaukus 1 / (Güney Kıbrıs)	2019	142-227	Anlaşma yok

Kaynak: Atlantic Council Global Energy Center 2022²⁴

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımına ilişkin belirli pürüzler henüz giderilememiştir. Kaynak savaşlarına olmasa bile bölgesel aktörler arasında bayrak gösterme eylemlerine sebep olan bu belirsizliklerin bir çatışma potansiyeli yaratması mümkündür. Tarafların yetki alanı olarak ilan ettiği bölgelerde askeri faaliyetleri, sürdürdükleri sondaj çalışmaları bu faaliyetlerin başlıcalarıdır. Bölgedeki anlaşmazlıklarda taraflardan biri olan Türkiye, hem Ege'de hem de Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın karasularını tek taraflı olarak 12 mile çıkarması ve dolayısıyla Ege'yi tamamen kendi iç denizi haline getirmesi ve anlaşmazlık halinde uluslararası yargının mecburi olması sebepleriyle 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesini imzalamamıştır.²⁵ Ankara, Yunanistan'ın iddialarının aksine karasularının 12 mile çıkarılmasının genel bir hukuk normu olarak kabul edilemeyeceğini, Ege Denizi gibi yarı kapalı alanlarda bu sınırların karşılıklı müzakereler yoluyla tespiti gerektiğini söylemektedir.²⁶ Ege'deki adaların Anadolu yarımadasının şelf sahasında olduğu ve adaların kendine ait kıta sahanlıkları olamayacağı tezi de Ankara'nın anlaşmada eksik bulduğu ve bu sebeple imzadan kaçındığı konular arasındadır.

Bunun yerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile 2011 tarihinde münhasır ekonomik alanların sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşma akdedilmiştir. Doğu Akdeniz için de münhasır

²⁴ Ellinas, Charles, *Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean*, Atlantic Council Issue Brief (Washington DC: Atlantic Council, 2022)

²⁵ Ioannis N. Grigoriadis, "Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?," *Middle East Policy*, (2014): 128-129. <http://dx.doi.org/10.1111/mepo.12087>

²⁶ Gündüzler, Ulas. "United Nations Convention on Law of Sea as a Mixed Treaty of EU: A Headache for Turkey?," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 12.2 (2013): 66. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000194

ekonomik bölge ilanına ilişkin görüşler kamuoyunda sık sık göze çarpmaktadır.²⁷ Bu durum hem Ege’de hem de Doğu Akdeniz’de bir yandan GKRY ile bir yandan da Yunanistan’la siyasi egemenlik haklarına ilişkin çekişmeli bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kıbrıs sorununun da çözümsüz kalması buna eklendiğinde adanın kuzeyinde ve batısında yer alan geniş bir coğrafyaya ilişkin belirsizlik ortada durmaya devam etmektedir. Henüz bu anlaşmazlık konusu bölgelerde dikkate alınabilir bir doğalgaz keşfi yapılmamış olmamakla birlikte bölgede sondaj çalışmalarının devam ettiği düşünüldüğünde canlı risk alanları olduğu açıktır. Özellikle GKRY’nin yeni bloklar için sondaj izni vermesi bu gerginliğin dönemsel olarak artmasına sebep olmaktadır. 2018 yılı başında ENI’ye ait Saipem gemisinin sondaj çalışmasının Türk donanması tarafından engellenmesi bu duruma canlı bir örnek teşkil etmektedir.²⁸ ExxonMobil’e ait gemilerin bölgedeki çalışmalarına ise Türkiye kendi sondaj faaliyetleri ile karşılık vermiş ve bölgede karşılıklı sondaj çalışmaları ile gerilim 2020 sonbaharı boyunca tırmanıştır. Dönem dönem süren bu gerilimin sonunda Oruç Reis gemisinin 2021 yılı başında tekrar Antalya limanına çekilmesi ve AB ile yürütülen gelişmelerde Ankara’nın bu faaliyetlere ara vermesi karşılığında “pozitif gündem” kapsamında iş birliğine odaklanması karar bağlanmıştır. Gerilimin şu aşamada azaltılmış olması Türkiye ve Yunanistan arasında deniz yetki alanları konusunda bir anlaşma olduğu anlamına gelmeyip henüz iki tarafın konuya ilişkin perspektiflerinde derin farklılıklar devam etmektedir.²⁹

Kıbrıs’a ilişkin sorun bir kenara bırakılırsa, bölgede bulunan kaynakların paylaşımları ile ilgili görüş ayrılıklarının nispeten daha az sorun yaratacak şekilde bir mutabakata bağlandığı söylenebilir. İsrail, Mısır ve Güney Kıbrıs yönetimi arasında münhasır ekonomik alanların tespitine ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır.³⁰ Bu bağlamda özellikle Kıbrıs adasının güneyinde egemenlik haklarına ilişkin durumun ne olacağına dair bir netliğin oluşturulduğu söylenebilir. Lübnan ve İsrail arasında henüz anlaşmazlık konusu olan bir blok olmakla beraber bu sorunun da çözüme kavuşturulması mümkün gözükmektedir.³¹ Dolayısıyla da bölgedeki rezervlerin ticarileştirilmesi süreci Kıbrıs’ın güneyinde çok daha hızlı yürütülmektedir.

Doğu Akdeniz’deki münhasır ekonomik alanların tespitine yani doğalgaz rezervlerinin sahipliğine ilişkin en büyük sorun kuzeydedir. Bölgedeki bu paylaşıma en önemli itiraz Türkiye tarafından gelmiş, Kıbrıs sorununun henüz çözüme ulaştırılmamış olmasından dolayı Güney Lefkoşa’daki hükümetin tüm adayı temsilen imtiyaz anlaşmaları yapamayacağı Ankara tarafından belirtilmiş, sadece adanın kuzeyindeki sondajlar değil güneydeki aramaların da

²⁷ Soner Polat, Doğu Akdeniz’de MEB. 17 Ekim 2018. *Aydınlık*.

²⁸ Modern Diplomacy. “Cyprus And Turkey: East Med Gas Aspirations–Analysis,” *Eurasia Review*. 27 Eylül 2018, <https://www.eurasiareview.com/27092018-cyprus-and-turkey-east-med-gas-aspirations-analysis/>

²⁹ Sputniknews. “Türkiye’nin İlk Sondaj Gemisi Fatih Arama Çalışmalarına Başlıyor,” 20 Ekim 2018. Erişim: 18 Ağustos 2021, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201810301035908809-fatih-sondaj-gemisi-turkiye/>.

³⁰ Evripidou, Cyprus and Egypt Sign Unitisation Deal on the Joint Exploitation. *Cyprus Mail*. 13 Aralık 2013, <https://cyprus-mail.com/2013/12/13/cyprus-and-egypt-sign-unitisation-deal-on-the-joint-exploitation/>

³¹ Manuel Joaquin, Israel-Lebanon Maritime Dispute Explained. *Aljazeera*. 31 Mart 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/03/israel-lebanon-maritime-dispute-explained-170327074710548.html>

uluslararası hukuka uygun olmadığı öne sürülmüştür.³² Bunun sonucunda da zaman zaman ada açıklarında sondaj çalışması yapan gemilere engelleme yapılmış ayrıca Türkiye kendi arama çalışmalarına hız vermiştir. Bütün bu gerginliğe rağmen bu anlaşmazlıklar çatışma noktasına taşınmamış, Doğu Akdeniz'in birçok noktasında imtiyaz sahibi şirketler çalışmalarını sorunsuz yürütmüştür.

Sonuç olarak Doğu Akdeniz bölgesinde varlığı kanıtlanan toplam doğalgaz miktarı 3,5 trilyon metreküpe ulaşmıştır ancak uzmanlar toplam rezervlerin zamanla daha da artabileceğini belirtmektedir.³³ Şu anda kısmen atıl haldeki bu potansiyel hem çevre ülkelerinin gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayacak hem de Avrupa pazarı gibi yakın büyük tüketim havzalarına ulaştırılabilecek hatta sıvılaştırılan doğalgazın Asya pazarlarına da satılması söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla bölgede keşfedilen kaynakların küresel doğalgaz arzı açısından önemli bir potansiyel oluşturduğu değerlendirilebilir.

Doğalgaz her ne kadar diğer fosil yakıtlara göre karbon salınımı düşük, ucuz ve nispeten bol bulunan bir yakıt olsa da ekonomik bir değer yaratılabilmesi için petrol endüstrisinde olmayan temel bir sorunun çözülmesini gerektirmektedir. Gaz halindeki yakıtın tüketim noktalarına ulaştırılması ancak boru hatları yoluyla direk yapılabilen ya da sıvılaştırma yapılarak LNG sevkiyatı yapılabilen bir yöntemdir. Sıvılaştırma işlemi hem ilk aşamada hem taşıma sırasında hem de daha sonra yapılan regazifikasyon sürecinde ekstra maliyetler getirdiği için kısa mesafelerde boru hattına göre daha pahalı olabilmektedir. Öte yandan boru hatları alıcı ve satıcı açısından uzun vadeli karşılıklı taahhütler getirmekte, ayrıca transit ülkelerin de bulunması hem ticari hem politik riskleri artırabilmektedir. Rusya ve Avrupa arasında transit ülke konumundaki Ukrayna'dan kaynaklı 2006 ve 2009 yıllarındaki kesintiler bu risklerin hayata geçmesinin somut örnekleridir.³⁴

Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerine ilişkin en büyük sorun da üretimden çok çıkarılan bu kaynağın nasıl kullanım noktalarına ulaştırılacağına ve böylelikle ekonomik değer bulacağına ilişkindir. İsrail ve GKRY gibi ülkeler kendi tüketim ihtiyaçlarının üzerinde bir rezerve sahip olduklarından üretim fazlalarını hemen yakınlarındaki Avrupa pazarı, Ortadoğu ülkeleri veya Türkiye'ye satarak ticari bir fayda edinmeyi umut etmektedir. Bunu yapabilmek için ise bir boru hattı alt yapısının oluşturulması gerekmektedir. Ancak bu tür yatırımların yüksek sabit maliyetlerinin karşılanabilir ve projelerin ekonomik olabilmesi için uzun vadeli alım anlaşmalarının yapılabilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yüklenici firmaların bu tür finansal risklere girmesi mümkün gözükmemektedir. Üretici ülkelerin doğalgazı alıcı ülke sınırına kadar

³² T.C. Dış İşleri Bakanlığı, *GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Hk.*, 5 Ağustos 2011, Erişim 2 Nisan 2022, https://www.mfa.gov.tr/no_-181_-5-agustos-2011_-gkry_nin-dogu-akdeniz_de-petrol-ve-dogalgaz-arama-faaliyetleri-hk_tr.mfa; Turkey Objects to Exploration in Block 6. *Cyprus Mail*. 5 Şubat 2017, <https://cyprus-mail.com/2017/05/02/turkey-objects-exploration-block-6/>

³³ Costis Stambolis, C. *The Role of East Med Gas in European Energy Supply*. 20th Annual BPSA Conference, (s. 16). Vienna, 2014

³⁴ Chloé Le Coq & Elena Paltseva, "Assessing Gas Transit Risks: Russia vs. the EU," *Energy Policy* 2, (2014): 642-650. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.12.037>

teslim etmek kaydıyla yaptıkları “al ya da öde” anlaşmaları bu tür bir garanti için ilk akla gelen seçenektir.³⁵

Boru hatlarıyla hedef pazarlara ulaşılamama durumunda ya da alternatif bir satış kanalı olarak bir diğer seçenek de Doğu Akdeniz gazının sıvılaştırılarak dünya pazarlarına sunulmasıdır. Bunu yapabilmek için özellikle Afrodit doğalgaz rezervine ilişkin tahminlerin en iyimser olduğu dönemlerde GKRY'nin Vassilikos Limanında bir sıvılaştırma tesisi planlanmış, İsrail'in ihracat potansiyelinin de buraya yönlendirilmesi düşünülmüştür.³⁶ Ancak Afrodit'teki rezerv tahminlerinin aşağı çekilmesi ve İsrail'in alternatif kanallara yönelmesi şimdilik bu projeyi rafa kaldırmış gözükmektedir. Mısır'ın İdku ve Damietta Limanlarındaki iki ayrı LNG tesisinin bu amaçla kullanılması en güçlü seçenekler arasındadır.³⁷ Zaten her iki sıvılaştırma ünitesi de düşük kapasiteyle kullanıldığından bu amaca hizmet etmesi mümkün gözükmektedir. Doğu Akdeniz'de hem İsrail'in hem de Mısır'ın münhasır ekonomik alanlarında çıkarılan gazın bir kısmının bu tesislerde sıvılaştırılıp dünya pazarlarına ulaştırılacağı anlaşılmaktadır.

Bölge ülkelerinin aynı zamanda hedef pazarlar olması durumunda nakille ilgili sorunlar çok daha yönetilebilir durumda olacaktır. Zaten Tamar'daki rezervlerin İsrail Elektrik Şirketi'ne Zohr'un ilk üretimlerinin de Mısır'ın iç tüketimine yönlendirilmesi ticari açıdan en kolay çözümlerin bu yöntemle bulunacağını göstermektedir. Üstelik bu durumda bölgenin çetrefilli siyasi anlaşmazlıklarının da gölge etmesine müsaade etmeden ekonomik bir değer yaratılabilmektedir. Ancak arz fazlası gazın bölge dışına ihraç edilmesi yoluyla ticari bir getiri elde edilmesi aşamasına geçildiğinde sorunlar başlamaktadır. Kıbrıs'ın güneyinde Afrodit sahasında yapılan doğalgaz keşiflerinin ardından buradan yapılacak ihracatla finansal kriz sonrası çok ihtiyaç duyulan ekonomik bir kaynak yaratılması umudu doğmuştur.³⁸ Ama en yakın ve ticari potansiyeli yüksek olan pazar Türkiye ile olan derin siyasi anlaşmazlıkların sürmesi ve iç pazarın bu tür büyük yatırımların ekonomik açıdan anlamlı olmasını sağlayacak büyüklükte olmaması başka hedeflere yönelmeyi zorunlu kılmıştır.

Bölgedeki doğalgazın Avrupa'ya ulaştırılması için ele alınan projelerden en önemlisi East-Med doğalgaz boru hattı olup deniz altından gidecek borularla Yunanistan'a bölge gazının taşınmasını öngörmekteydi. Tahmini maliyeti 6 milyar dolar olan ve Avrupa Birliği tarafından da desteklenen bu proje için nihai kararın 2020 yılında verileceği daha önceleri ifade edilmişti.³⁹ Ancak 2022 yılı başında ekonomik gerekçelerle ABD'nin projeden çekildiğini açıklamasıyla bu haliyle Akdeniz'den Yunanistan'a ve oradan İtalya'ya ulaşacak bir hat gündemden kalkmıştır.

³⁵ Anna Creti & Bertrand Villeneuve “Long-term Contracts and Take-or-Pay Clauses in Natural Gas Markets,” *Energy Studies Review* 13/1, (2004): 75-94.

³⁶ Matthew J. Byrza,, “Eastern Mediterranean Natural Gas: Potential for Historic Breakthroughs among Israel, Turkey and Cyprus,” *Turkish Policy Quarterly*, 12/3, (2013): 35-44.

³⁷ Karbuz, *Geostrategic Importance of East Mediterranean Gas Resources*, 245

³⁸ A. Bahadır Kaynak, “The Outlook for Peace in Cyprus after the Financial Crisis and Gas Discoveries,” *Journal of Cyprus Studies*, 19/43, (2014): 1-14.

³⁹ Constantinos Taliotis, *East-Mediterranean Gas potential: Opportunities and Barriers*, (Nicosia: Atalassa: The Cyprus Institute, 2015)

2022 Şubatı'nda başlayan Ukrayna-Rusya savaşı ile birlikte East-Med yerine Doğu Akdeniz gazının Türkiye'ye ulaştırılmasına dair görüşmeler hızlanma eğilimine girmiştir.

Diğer boru hattı projesi ise gazın Mısır'a ulaştırılmasını, orada da ya iç tüketimde kullanılmasını ya da arz fazlası olarak Damietta ve İdku'daki sıvılaştırma tesislerine sevk edilmek suretiyle pazarlanabilir hale getirilmesini önermektedir. Yüzer bir sıvılaştırma platformu ile buradaki kaynakların daha önce değerlendirilmesi de düşünülmüşse de LNG piyasalarındaki pozitif arz şokuyla bu seçenek artık ekonomik açıdan çok mümkün gözükmemektedir. Bir diğer ihtimal ise gazın bir boru hattıyla önce İsrail Eliat'a oradan da Ürdün'ün Akabe limanında kurulacak bir LNG santraline taşınması olacaktır. Ancak ekonomik bir bakış açısı ve LNG fiyatlarındaki uzun süreli düşüş eğilimi (2021 yazından itibaren yaşanan sıçramaya rağmen) bu projenin de gerçekleştirilmesini güçleştirmektedir. Aslında bakılırsa küresel fiyatlardaki aşağı yönlü yapısal gidişat bütün bu alternatifler üzerindeki baskıyı artırmaktadır. İsrail'in Leviathan doğalgazının Mısır'a önce iç tüketim daha sonra sıvılaştırma için ihracatı konuları bile benzer ekonomik gerekçelerle sıkıntıya girmektedir. Zohr sahasındaki gazın 2020 yılında Mısır'ı net ihracatçı konumuna getirmesi diğer gaz rezervlerinin de kendilerine hedef pazar bulmakta zorlanacaklarını göstermektedir. Doğu Akdeniz gazının boru hatlarıyla İdku ve Damietta'daki LNG tesislerine taşınma, sıvılaştırma ve deniz yolu ile sevkiyat maliyetleri dikkate alındığında başta ABD olmak üzere diğer üreticilerden gelen gazla rekabet şansları zayıf gözükmemektedir.

Doğu Akdeniz Doğalgazının Jeopolitik Sonuçları

Doğu Akdeniz coğrafyası, bölgedeki doğalgaz keşiflerinden bağımsız olarak tarih boyunca güç mücadelesinin yaşandığı bir alandır. Antik çağlardan beri Akdeniz ticareti için önemini koruyan bölge, siyasi aktörlerin sıklıkla çatıştığı bir alan olmuştur. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte Asya kıtası ve Avrupa arasındaki ana ulaşım arteri haline gelerek önemini kat be kat artıran Doğu Akdeniz coğrafyası, Soğuk Savaş yıllarında da büyük güçlerin vekâleten savaşlarının, Arap-İsrail mücadelesinin merkezine oturmuştur. Türkiye'nin son elli yılına damga vuran Kıbrıs meselesi ile bu konunun merkezindeki sorunlardan birisidir.⁴⁰ Yüz elli yılı aşkın bir süredir güney Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin ana arteri olan bölgenin jeopolitik önem arz etmesi için ilave bir gerekçeye ihtiyacı da yok gözükmemektedir. Özellikle Arap yarımadası ve İran'dan Batı'ya sevkiyatı yapılan petrol ve daha sonra LNG'nin bu su yolunu kullandığı dikkate alınırsa Doğu Akdeniz'in stratejik önemi daha iyi anlaşılabilir. Herhangi bir yer altı kaynağına sahip olmasaydı da bölge küresel ekonominin can damarlarından birisi olarak değerlendirilebilmektedir.

Doğu Akdeniz'in jeostratejik önemi açısından son yıllarda gerçekleştirilen doğalgaz keşiflerinin önemini tespit etmek bu açıdan güçlük içermektedir. Çünkü zaten askeri ve siyasi bir odak noktası olan bu bölgeye ilginin ne kadarının doğalgaz keşiflerinden kaynaklandığını anlamak için diğer etmenlerin ayıklanması gibi neredeyse imkânsız bir sorunla karşılaşılır. Soğuk Savaş yıllarından beri bölgede görev yapan Amerikan Altıncı filosu, Rusya Akdeniz

⁴⁰ Eyüp Özveren, "Geo-Strategic Significance of Cyprus: Long-Term Trends & Prospects," *Journal of International Affairs* 7, (2002): 1-10.

Görev gücü, Kıbrıs'taki İngiliz üsleri, Fransa'nın bölgedeki askeri varlığı, Rusya'nın Suriye iç savaşına katılmasıyla daha da fazla gündeme gelen Tartus'taki deniz üssü ve daha sonra faaliyete geçen Hmeymim hava üssü, İncirlik'teki NATO üssü ve ayrıca bölge ülkelerinin kendi askeri varlıkları Doğu Akdeniz'deki askeri hareketliliği açıkça göstermektedir. Kıbrıs meselesi deniz hakimiyet alanları açısından sorun yaratmaya devam etmekte olup, bunun dışında Filistin-İsrail meselesi ve Suriye'deki çatışmalara rağmen denizdeki alan paylaşımı büyük ölçüde sonuca bağlanmış durumdadır. Bu bağlamda kaynak savaşları tezini haklı çıkaracak çok belirgin bir gerilim ortada bulunmamaktadır.

Kaynak savaşları bir coğrafi alana bağlı doğal kaynakların paylaşımında o bölgede hak iddia eden aktörlerin çatışması sonucu gerçekleşebilir. Bu aktörlerin rasyonel kararlar aldığı varsayımıyla herhangi bir çatışmanın maliyetinin o bölgeyi kontrol etmekle sağlanacak rant ve / veya enerji arz güvenliğinden sağlanacak faydadan düşük olması durumunda çatışma makul olacaktır.⁴¹ Ayrıca silahlı bir çatışmanın veya süregiden siyasi gerginliklerin getireceği risk priminin de iskonto edilmesi durumunda beklenen getirilerin çatışma maliyetinin fazlasıyla üstünde olması gerekmektedir. Doğu Akdeniz'deki fosil enerji keşiflerinin doğalgaz piyasalarına önemli bir etkisi olduğuna şüphe bulunmamaktadır. On sene öncesine kadar doğalgaz arzında Rusya'nın hâkimiyetinin çok daha belirgin olduğu bir dönemde, sıvılaştırılmış gaz piyasalarında henüz hem miktar açısından büyük bir sığrayış yaşanıp hem de fiyatlar makul seviyelere gelmeden önce böyle bir keşfin çok daha dramatik sonuçları olacağı aşikârdır. Bu durumda Doğu Akdeniz gaz rezervlerinin özellikle Avrupa'nın artan ithalat talebini karşılamak ve Rusya dışında alternatif tedarikçiler bulmak hedefleri doğrultusunda ne pahasına olursa olsun süratle piyasalara sürülmesi kaçınılmaz olacaktı. Avrupa'nın tüketim talebi stabilize olsa da yerel üretimdeki düşüş sebebiyle alternatif tedarikçi ve enerji koridoru arayışları bölge kaynaklarının harekete geçirilmesini hızlandırabilecekti. Bu durum aslında hem yeraltı kaynaklarının yarattığı rantın artmasına ve aktörler arası paylaşım sorunlarına hız verecek ama diğer tarafıyla da başta AB olmak üzere fayda sağlayacak aktörlerin iş birliği için katalizör rolüne soyunmasına sebep olacaktı.

Doğu Akdeniz'deki doğalgaz keşifleri miktar olarak çok önemli olmakla beraber, buluntularla aşağı yukarı aynı döneme denk gelen kaya gazı devrimi talihsizliğine uğramışlardır. Teknolojik gelişmeye paralel olarak kaya formasyonlarının arasına sıkışmış fosil yakıt kaynaklarına ekonomik olarak ulaşma imkânına kavuşulmasıyla enerji piyasalarında arz yönlü yaşanan pozitif şok bu devrimin belkemiğini oluşturmaktadır. ABD merkezli gerçekleşen bu büyük dönüşüm doğalgaz ve petrol fiyatlarında aşağı yönlü bir baskı yaratmış, konvansiyonel üreticilerin pazar hâkimiyeti önemli ölçüde sarsıntıya uğramıştır.

Yukarıda belirtilen tüm projelerde ekonomik açıdan rantabl olma çitasını yukarı taşıyan olay, kaya gazı ile birlikte enerji fiyatlarında yaşanan aşağı yönlü eğilimdir. Son on yıla kadar arz bakımından daha dar bir coğrafyaya sıkışmış ve satıcılar tarafından büyük ölçüde kontrol edilebilen bir doğalgaz piyasası giderek daha fazla piyasa dinamiklerinin hâkimiyetine

⁴¹ Daron Acemoğlu, Mikhail Golosov, Aleh Tsyvinski & Pierre Yared, "A Dynamic Theory of Resource Wars," *The Quarterly Journal of Economics* 127 (2012): 283-331. <https://doi.org/10.1093/qje/qjr048>

girmektedir.⁴² Dünyanın en büyük ihracatçısı Rusya’nın hemen hemen tamamen boru hatları ile ve endeksleme yöntemiyle yaptığı fiyatlamalar sebebiyle geçmişte daha statik bir görüntü veren doğalgaz piyasalarında bugün sıvılaştırılmış gazın payının artması, spot piyasaların daha önemli bir hal alması söz konusudur. Bu yapısal değişimin arkasındaki en büyük sebep, yeni teknolojik gelişmelerle daha önce ekonomik olarak çıkarılamayan rezervlerin bugün ulaşılabilir hale gelmesidir. Bunun sonucunda on yıl öncesine kadar dünyanın en büyük LNG ithalatçısı olan ve doğalgaz talebi devam edeceği düşünülen ABD’nin kaya gazı teknolojilerindeki gelişmeyle net ihracatçı durumuna gelmesi ve 2030 yılına kadar dünya doğalgazı ihracat artışının %40’ını karşılayacak bir potansiyele sahip olması, bu büyük dönüşüme sebep olmuştur.⁴³ Bu arz yönlü şoka cevaben Avrupa’dan Çin’e birçok ithalatçı bölge LNG regazifikasyon tesisleri kurmakta, doğalgazın ileride kullanmayı planladıkları birincil enerji sepetindeki payını artırmaktadırlar. Avusturalya, Katar gibi üretici ülkeler de uzun vadede Amerikan pazarı için planladıkları yatırımların boşa çıkmasıyla kendilerine alternatif tüketiciler arama yoluna gitmekte ve enerji piyasalarına yüklü miktarda doğalgaz arz etmektedir.⁴⁴

Bu büyük dönüşüm, geçmişte yapılan fizibilite çalışmalarının da tekrar gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Çok daha sıkı bir doğalgaz piyasası varsayımıyla yapılan çalışmalarda geçer not alan birçok proje ekonomik olarak anlamlı olmadığı gerekçesiyle ileriye ötelenmiştir. Bu eğilimin yapısal olarak kalıcı olması beklenirken Covid-19 kısıtlamaları sonrası yaşanan güçlü toparlanmaya Ukrayna-Rusya savaşının etkileri eklenince bir kez daha enerji fiyatlarında hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. Doğu Akdeniz’deki rezervler de ekonomik olarak soru işareti yaratırken Rusya’ya ilişkin çekincelerle birlikte tekrar önemini artırmaktadır. Ekonomik ve politik sorunların çözümü bu kaynakların ticarileştirilebilmesi için bir ön şart olarak politika yapıcıların önünde durmaktadır.

Doğu Akdeniz doğalgazının hedef pazarlar için önemini nispeten azaltan bir diğer gelişme yine enerji piyasalarında yenilenebilir kaynaklarının hızlı yükselişidir.⁴⁵ Özellikle elektrik üretiminde güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisi gibi kaynakların maliyetlerindeki düşüşler, başta AB ülkeleri olmak üzere bu alana yönelik sübvansiyonların sürmesi, doğalgazın alternatifsiz olmadığını ortaya koymaktadır. Halen konutta ve sanayide ağırlığını sürdürmesine rağmen elektrik üretimi için yenilenebilir kaynaklara daha çok müracaat edilmesi yine Doğu Akdeniz doğalgazının ancak belirli koşullar sağlandığı zaman enerji karmasının içinde yerini alabileceğini göstermektedir.

Böylelikle gelinen noktada Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz kaynaklarının çıkarılması ve hedef pazarlara ulaştırılmasının maliyeti küresel enerji piyasalarındaki arz yönlü şoktan etkilenmekte ancak politik risklerle kendisine yeni bir alan bulmaktadır. Birçok noktada

⁴² Mehmet Melikoğlu, “Shale Gas: Analysis of Its Role in the Global Energy Market,” *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 37 (2014): 460-468. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.05.002>

⁴³ *Gas 2018: Analysis and Forecasts into 2023*. (Vienna: International Energy Agency, 2018)

⁴⁴ Anne-Sophie Corbeau, & David Ledesma “LNG Markets in Transition: The Great Reconfiguration,” *LNG 2018*, 1-14, (2016) Perth., 3-4

⁴⁵ *Renewables 2017*. (Vienna: International Energy Agency, 2017), <https://www.iea.org/publications/renewables2017/>

bölgesinde bile rekabetçi olamayan Doğu Akdeniz gazı Rusya-Ukrayna savaşıyla yeniden önemini artırmaktadır.⁴⁶ Sıvılaştırma ve taşıma maliyetleri ile Avrupa veya hatta Asya pazarlarında rekabet daha da güçleşmektedir. Küresel doğalgaz fiyatlarındaki bu aşağı yönlü baskı hem çatışma hem de iş birliğine yönelik eğilimlere doğal olarak etki edecektir. Öncelikle ekonomik rantın piyasa fiyatıyla ilgili kaynağın işletme maliyeti arasındaki fark olduğu düşünülürse, düşen fiyatlardan dolayı o kaynağa sahip olmanın getirisi düşmektedir. Dolayısıyla Akdeniz'in altında yatan ekonomik değer her hangi bir çatışmayı anlamlı kılacak büyüklükte olma ihtimali zayıflamaktadır.

Bununla beraber şu ana kadar keşfedilmiş ve yatırım aşamasındaki rezervler, ilgili ülkelerin enerji ihtiyaçlarını karşılayarak mevcut durumda enerji güvenliği açısından kendilerini yeterli bulmalarını sağlayacaktır. İsrail ve Mısır gibi doğalgaz tedariki konusunda soru işareti olan kıyıdaş ülkeler on sene öncesine göre daha az risk altında gözükmektedir. Türkiye, büyüyen ekonomisi ve artan enerji ihtiyacıyla bu bağlamda enerji güvenliği konusunda soru işaretleri olan bir ülke konumundadır. Ancak hâlihazırda Türkiye'nin kendi münhasır ekonomik bölgesi ilan ettiği alanda önemli bir rezerv keşfi olmaması buralarda da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'la gerilimin çok yükselmesine mâni olmaktadır. Afrodit doğalgaz sahasındaki kaynaklar GKRY için önemli bir değer ifade edebilecektir ancak Türkiye ile çatışmayı anlamlı hale getirecek büyüklükte değildir. Benzer şekilde bölgede sondaj çalışmaları yapan şirketler de Doğu Akdeniz'in potansiyeli ile ilgili olmakla beraber getirisi sınırlı ve siyasi risklerin olduğu bölgelerde faaliyetlerinde daha dikkatli davranmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin bazı aktörler arasında sürtüşmeleri artırdığı bir gerçek olmakla beraber hem bölge ülkeleri arasında hem de diğer aktörlerin bölgeyle olan ilişkileri açısından iş birliği imkânları da doğurmaktadır. Doğu Akdeniz'deki gaz keşiflerinden en önemli faydayı sağlama imkânı olan ülkelerden birisi Türkiye'dir. Yıllar içerisinde giderek artan enerji talebinin içinde doğalgaza önemli bir yer veren Ankara, kaynak çeşitlendirmesi hususunda sıkıntılar yaşamaktadır. Uzun yıllar Rusya'nın tedarikçi olarak payının toplam tüketim içerisinde %40'larda seyretmesi Ankara'nın çeşitlendirme bakımından pek mesafe alamadığını göstermektedir.⁴⁷ 2015 senesinde Suriye'den kalkan bir Rus savaş uçağının Türkiye'nin hava sahasını ihlal ettiği gerekçesi ile düşürülmesi sonucu bu kırılma çok daha kaygı verici şekilde bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Moskova'nın misilleme yapmak için gaz sevkiyatlarında kesintiye gitmesi ihtimali büyük bir endişe dalgası yaratmış, tek bir tedarikçi ülkenin bu kadar büyük pazar payına sahip olmasının riskleri daha çok anlaşılmıştır. Her ne kadar Ankara İran'dan aldığı gaza ek olarak TANAP ile Azerbaycan'dan da doğalgaz almaya başlarmaktaysa da ve LNG alım kapasitesinin artırılmasına ilişkin yatırımlar sürse de henüz Moskova'nın doğalgaz tedarikçisi olarak anahtar rolü devam etmektedir. Bundan dolayı geleceğe yönelik projeksiyonlarda hemen Türkiye'nin yakınındaki Doğu Akdeniz havzasında

⁴⁶ Giovanni Occhiali, Simone Tagliapietra & Manfred Hafner, *The European Gas Markets: New Dynamics in a Rapidly Evolving International Market* (Milano: Fondazione Enrico Mattei., 2017), 7

⁴⁷ 2017 *Ham Petrol ve Doğalgaz Sektörü Raporu* (İstanbul: Türkiye Petrolleri, 2018), 38

keşfedilen rezervlerin kullanılması ilk bakışta çok mantıklı görünmektedir.⁴⁸ İsrail ve GKRY ile yaşanan sorunların da enerji alanında karşılıklı kazanç sağlayacak projeleri gerçekleştirebilmek adına çözümlenmesi ihtimali dikkate değer gözükmektedir. Hem İsrail ve GKRY'nin tedarikçi ülke olarak gelir yaratmaları hem de Ankara'nın kendi coğrafyasına yakın yeni tedarikçileri portföyüne dâhil ederek Rusya'ya olan bağımlılığını azaltması ile enerji iş birliği tüm taraflar için kazanç sağlayabilecektir.

Tablo.2 Türkiye'de Yıllara Göre Doğalgaz Tüketimi (milyar metreküp)

2004	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
22	37	46	49	48	46	53	49	45	48	60

Kaynak: EPDK Web Sayfası, Doğalgaz Piyasası Resmî İstatistikleri

Bir diğer potansiyel kazanç alanı Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervlerinin Avrupa pazarlarına ulaştırılması ile mümkün olabilecektir. AB ülkelerindeki toplam enerji talebinin stabilize olduğu, Avrupa'nın tasarruf ve yeşil enerji konusundaki atılımları ile önemli mesafe kat ettikleri söylenebilir. Bununla birlikte Kuzey Denizi'ndeki ve Norveç'teki üretimin düşüşe geçmesiyle AB'nin yatay enerji talebine rağmen doğalgaz ithalatını artırmak zorunda kalacağını ortaya koymaktadır. 2017 yılı itibariyle yılda 460 milyar metreküpün üzerinde seyreden AB doğalgaz tüketiminin 2040 yılında 455 milyar metreküp seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.⁴⁹ Ancak iç üretimdeki düşüşten dolayı toplam ithalat rakamının 70 milyar metreküp kadar artacağı öngörülmektedir. Bundan dolayıdır ki hem ABD'den hem de bazı AB ülkelerinden yoğun tepki almasına rağmen Kuzey Akım II projesi ile yola devam edilmiştir. Bu durumda da Türkiye'de olduğu gibi Rus doğalgazına aşırı bağımlılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Gazprom'un AB'nin ithalatındaki payı %30'larda olsa da özellikle Doğu Avrupa'daki bazı ülkelerin bağımlılık oranları %100'lere yaklaşmakta, bu durum ciddi güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Avrupa'nın enerji arz güvenliğine yönelik açıklanan Üçüncü Enerji Paketi ile bir nebze pazarın piyasa koşullarıyla belirlenmesi sağlanmasına rağmen öncelikli vazife farklı kaynaklardan doğalgaz tedarik etmektir. Türkiye geçişli Hazar doğalgazının güneydoğu Avrupa'ya TANAP-TAP projesi ile taşınması bunun adımlarından birisidir. Bununla birlikte miktar itibariyle bu proje Rusya'nın pazar hâkimiyetini kırarak seviyede değildir.

Dolayısıyla, Doğu Akdeniz'de son on yıldır yaşanan enerji keşifleri politika yapımcıları ciddi bir alternatif bulunması hususunda umutlandırmışlardır. Bölgenin Avrupa Birliği sınırları dâhilinde ya da en azından komşu bir bölgedeki doğalgaz rezervlerine sahip olması, kaynak çeşitlendirmesi için can atan AB'ye önemli bir fırsat sunmuştur. Bölge ülkelerinin AB ile gerçekleştireceği uzun erimli alım satım anlaşmaları tüm taraflar arasında karşılıklı kazanç dayalı bir iş birliğinin temelini oluşturabilecektir. Bunun da ötesinde Doğu Akdeniz doğalgazının AB'ye ulaştırılmasında Türkiye'nin yani Güney Koridoru'nun kullanılması halinde

⁴⁸ Sohbet Karbuz, "Geostrategic importance of East Mediterranean gas resources," (Springer, Cham, 2018): 237-255.

⁴⁹ *World Energy Outlook*, (Viyana: International Energy Agency, 2021)

üretici, transit ve tüketici ülkeleri içeren üç bacaklı bir ortak çalışma imkânı yaratılabilecektir.⁵⁰ Bu perspektifin Türkiye de dâhil olmak üzere bölge ülkelerinin aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara koyup ortak bir vizyonla bölgenin potansiyelini hayata geçirmeye yönlendireceği öne sürülmüştür.

Öte taraftan Doğu Akdeniz bölgesindeki yeraltı kaynaklarının herhangi bir iş birliği fırsatı yaratması için keşfedilen doğalgaz rezervlerini çıkarma ve pazarlara ulaştırma maliyetinin piyasa fiyatlarına en azından yakın olması gerekir. Üstelik bu değerlendirme sadece kısa bir vade için değil, bu tür büyük maliyetli yatırımlarda olduğu gibi uzun soluklu olarak da gerçekleştirilmelidir. Ancak böyle bir ekonomik artı değer in mevcut olması halinde ülkeler aralarındaki sorunları bir kenara koyup karşılıklı tavizlerle ortak bir noktaya ilerleme iradesi gösterebileceklerdir. Kıbrıs adası açıklarında bulunan gazın Türkiye ile Lefkoşa yönetimi arasındaki sorunları hafifleteceği, ekonomik yaklaşımının siyasi sorunların da çözümüne yol açacağı beklentisi benzer bir engele takılmıştır. Afrodit sahasında bulunan rezervlerin miktarının sınırlı olması ve daha da önemlisi Türkiye'nin kaynak çeşitlendirmesi sağlamak adına farklı seçeneklere de müracaat edebilir durumda olması her iki taraf arasında yaklaşmayı kolaylaştıracak ekonomik unsurların yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu durum Kıbrıs sorununun çözüme kavuşmamasının sebebinin sadece ada açıklarında bulunan doğalgaz rezervlerinin yetersizliğinden kaynaklandığını ortaya koymaz. Ancak eğer Afrodit'teki rezervler Mısır münhasır ekonomik bölgesinde bulunanlar kadar büyük olsaydı ve küresel gaz arzındaki sıkışıklık devam etseydi belki de bir sıvılaştırma tesisinin kurulması ve belki de Avrupa'ya doğrudan bir boru hattı döşenmesini de kolaylaştırabilirdi. Bununla birlikte bugün için piyasa koşullarının bu tür bir uzlaşma için yeterli teşvik unsurunu sağlamadığını belirtmek gerekmektedir.

Sonuç

Doğu Akdeniz'de son on senedir keşfedilen dikkate değer miktardaki doğalgaz rezervlerinin jeopolitik planda da etkileri olacağı şüphe götürmemektedir. Bölgede enerji güvenliği ile ilgili endişeleri olan İsrail, Mısır gibi ülkeler bu keşiflerin etkisiyle kendi kendine yeter hale gelmekle kalmamış, ellerindeki rezerv fazlasını ihraç ederek gelir etme şansına da kavuşmuşlardır. Benzer bir sorun yaşayan Türkiye henüz kendi münhasır ekonomik sahasında benzer bir keşif yapamasa da sondaj çalışmalarını sürdürmektedir. Birçok kıyıdaş ülkenin münhasır ekonomik bölgelerinin kesişim noktalarında çıkarılan bu ekonomik değerler akla ister istemez kaynak savaşları sorusunu getirmektedir. Hem enerji arz güvenliği açısından hem de sonunda elde edilecek ekonomik fayda sebebiyle bölge aktörlerinin her birinin bu yeraltı kaynaklarını kontrol etme isteğinde olması anlaşılabilir bir tutumdur. Yine de şu ana kadarki gelişmeler tarafların sıcak çatışmadan kaçındığını, bununla birlikte Türkiye ile GKRY arasındaki gerginlikte olduğu gibi anlaşmazlık hallerinde tarafların engelleyici bir tutum alabileceklerini göstermektedir.

⁵⁰ Isabella Ruble, "European Union Energy Supply Security: The Benefits of Natural Gas Imports from the Eastern Mediterranean," *Energy Policy* 105, (2017): 341-353. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.03.010>

İleride yapılacak keşiflerin bölgedeki bu nispi sakinliği bozmayacağını söylemekse şimdiden mümkün değildir. Zira şu ana kadar Doğu Akdeniz'de tespit edilen doğalgaz kaynakları, uzmanların olduğunu varsaydıkları miktarın yarısına bile ulaşmamıştır. Büyük bir rezervin Türkiye, GKRY ve Yunanistan arasında anlaşmazlık bölgelerinde keşfedilmesi siyasi gerginliği artırabilecek, kaynak savaşlarına ilişkin kaygıların artmasına sebep olabilecektir. Bu tür bir tansiyonun otomatik olarak çatışmaya döneceği elbette söylenemez çünkü tüm taraflar için askeri tedbirlerin maddi ve siyasi maliyetleri olacaktır. Ayrıca bölgenin hâlihazırdaki stratejik konumu itibariyle küresel güçlerin ilgi alanına girdiği ve bölgesel bir çatışmanın Suriye krizinde olduğu gibi çok aktörlü bir mücadeleye dönüşeceği aşikârdır. Bununla birlikte özellikle tartışmalı bölgelerde yapılacak yeni keşiflerin mevcut sorunlu ilişkilere ilave yeni maddeler ekleyeceği söylenebilir.

Bu noktada bölge ülkeleri açısından hem iyi hem de kötü haberin kuzey Amerika menşeli kaya gazı devrimi olduğu belirtilebilir. Bu arz yönlü güçlü şokun etkisiyle dünyadaki doğalgaz fiyatlarında aşağı yönlü hareketin, uğruna çatışılacak fosil yakıt rezervlerinin ekonomik değerini azaltabileceğini hatta bu keşfedilen kaynakların yeraltında bırakılması sonucunu doğurabileceğini özellikle belirtmek gerekir. Zira kaynak savaşlarına ilişkin öngörüler de tarafları iş birliği yapmaya yöneltecek teşvik unsurları da küresel piyasalardaki gelişmelerden bağımsız olarak ele alınamaz. Doğalgaz nispeten yeni bir fosil yakıt olduğundan bu konudaki eğilimleri petrolün yirminci ve yirmi birinci yüzyıldaki yolculuğu üzerinden okumak mümkün gözükmemektedir. Arz yönlü sıkışıklık dönemleri ve talepte ani yükselişler mevcut kaynaklara erişim için mücadeleyi hızlandırmakta ve bu sebeple siyasi çatışmaları artırmakta iken, gevşek piyasa koşulları ise aktörleri daha ılımlı politikalara yönlendirebilmektedir. Doğalgaz rezervlerinin coğrafi yayılımının petrole göre daha heterojen olduğu ve arzın kontrol edilmesi suretiyle fiyatların yukarı doğru ittirilmesinin güçlüğü de dikkate alınca kaynak savaşları riski azalmaktadır.

Dünyadaki doğalgaz arzına pozitif etki yapan bu dinamik, iş birliği açısından da aktörlerin hevesini tırpanlayabilmektedir. Kıbrıs adası açıklarında keşfedilen doğalgaz rezervlerinin miktarına ilişkin gelen ilk iyimser tahminler hem Türkiye hem de Güney Kıbrıs ve Yunanistan'ın bir anlaşma için daha istekli olmasını gerektirecek ortak bir noktada buluşabileceği umutlarını doğurmuştur. Bulunan rezervin Türkiye'nin enerji arz güvenliği açısından anlamlı büyüklükte olması, Türk politika yapıcılarının da GKRY'nin de çözüm konusunda daha yapıcı olmasını gerektirebilecekti. Ancak hem Afrodit rezerv sahasının yetersizliği hem de Türkiye'nin alternatifler konusunda elindeki kozları bu teşvik edici unsurların etkisinin sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Zira Türkiye TANAP ile Hazar bölgesinden, Türk Akım ile Rusya'dan almayı planladığı miktarlara ek olarak LNG ile de çeşitlendirme sağlamaya yönelmiş, Doğu Akdeniz gazına ilişkin planları da ötelemiştir.

Benzer şekilde Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz gazına olan ilgisi devam etse de bu arz bolluğunda bölgenin potansiyelinin acilen hayata geçirilmesi gibi bir aciliyet de gözükmemektedir. Türkiye'nin Rusya'ya alternatif bir Güney Koridoru oluşturması ve Doğu Akdeniz gazı da dâhil olmak üzere alternatif enerji üreticilerinin bu transit yol sayesinde AB pazarına ulaşması projesi eski değerini koruyamamaktadır. Bunda AB'nin enerji korunumu,

yenilenebilir enerji yatırımları kadar LNG alternatifinin güçlü biçimde ortaya çıkması da etkilidir. Tüm tarafların muhtemel bir enerji iş birliği için vermeye hazır olduğu ödünler, düşen fiyatların da etkisiyle bu mega projeleri gerçekleştirmenin maliyetlerini henüz karşılayamamaktadır. En azından tüm aktörler için bu hususta tereddütler oluşmaya başlamıştır.

Mevcut koşullar altında, doğalgaz piyasalarında pozitif arz yönlü şok Doğu Akdeniz'deki rezervlerin her iki anlamda da jeopolitik etkisini sınırlandırmaktadır. Özellikle İsrail gazına ilişkin belli bölgesel iş birliği fırsatları oluşmakta, Mısır ve Ürdün gibi ülkelerle sınırlı ticari ilişkiler kurulabilmektedir. Ancak Türkiye ve Avrupa Birliği'ni kapsayan mega projeler için yüksek maliyetli adımlar küresel arz koşulları sebebiyle ötelenmektedir. Bu koşullar eş zamanlı olarak bölgedeki çatışma riskini de iş birliği hevesini de azaltmaktadır. Bölgede yeni rezervlerin keşfedilmesi, özellikle de münhasır ekonomik bölgelere ilişkin anlaşmazlıkların olduğu alanlardaki buluntular yeni gerginlik vesileleri yaratabilecektir. Ancak her halükârda Doğu Akdeniz doğalgazının ticari değeri ve ekonomik fizibilitesi bu bağlamda siyasi aktörlerin davranışlarını etkileyecektir. Nihai kertede son on yıldaki doğalgaz piyasalarındaki arz yönlü gelişmelerin bölgedeki hem çatışma hem de iş birliği dinamiğini zayıflattığını, süregelen siyasi çözümsüzlüklerin bölgedeki rezervlerin en azından bir bölümünün ticarileştirilmesini öteleyeceğini ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., Golosov, M., Tsyvinski, A., & Yared, P. "A Dynamic Theory of Resource Wars." *The Quarterly Journal of Economics* 127, (2012): 283-331. <https://doi.org/10.1093/qje/qjr048>
- Banks, F. E.. *The Political Economy of Natural Gas*. London: Croom Helm, 2018.
- Bilgin, M. "Turkey's Energy Strategy: Synchronizing Geopolitics and Foreign Policy with Energy Security." *Insight Turkey*, 17(2), (2015): 67-81.
- BP. *BP Energy Outlook- 2021 Edition*. London: BP Publications, 2021.
- Byrza, M. J. "Eastern Mediterranean Natural Gas: Potential for Historic Breakthroughs among Israel, Turkey and Cyprus." *Turkish Policy Quarterly*, 12(3), (2013): 35-44.
- Cohen, T., & Rabinovitch, A. "Leviathan Gas Field Developers Approve \$3.75 Billion Investment." *Reuters-Commodities*. 23 Şubat 2017, <https://www.reuters.com/article/us-israel-natgas-leviathan/leviathan-gas-field-developers-approve-3-75-billion-investment-idUSKBN16200S>
- Corbeau, A.-S., & Ledesma, D. "LNG Markets in Transition: The Great Reconfiguration." *LNG 2018*, 1-14, Perth, 2016.
- Creti, A., & Villeneuve, B. "Long-term Contracts and Take-or-Pay Clauses in Natural Gas Markets." *Energy Studies Review*, 13(1), (2004): 75-94.
- Cyprus Mail. "Turkey Objects to Exploration in Block 6." *Cyprus Mail*. 5 Şubat 2017, <https://cyprus-mail.com/2017/05/02/turkey-objects-exploration-block-6/>
- EIA. "Offshore Discoveries in the Mediterranean Could Increase Egypt's Natural Gas Production." 14 Ağustos 2018, *Today in Energy*. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=36792>
- Engdahl, W. *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World Order*. London: Pluto Press, 2004.
- Enerji Piyasası Denetleme Kurulu Web Sitesi, Doğalgaz Piyasası Resmi İstatistikleri, <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-166/resmi-istatistikleri>

- ENI. *Factbook 2017*. Milano: ENI, 2017.
- Evrpidou, S. "Cyprus and Egypt Sign Unitisation Deal on the Joint Exploitation." *Cyprus Mail*. 13 Aralık 2013, <https://cyprus-mail.com/2013/12/13/cyprus-and-egypt-sign-unitisation-deal-on-the-joint-exploitation/>
- Gazel, F. *Mavi Akım: Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü*. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Gazprom Export. *Gas Supplies to Europe*. Moskova: *Gazprom Statistics*. 11 Mayıs 2018, <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics>
- Grigoriadis, I. N. "Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?" *Middle East Policy*. (2014): 124-133. <http://dx.doi.org/10.1111/mepo.12087>
- Gündüzler, Ulas. "United Nations Convention on Law of Sea as a Mixed Treaty of EU: A Headache for Turkey?" *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 12.2 (2013): 61-80. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000194
- International Energy Agency (IEAa). *World Energy Outlook*. Viyana: International Energy Agency, 2021.
- International Energy Agency (IEAb). *Renewables 2017*. Vienna: International Energy Agency, 2017. <https://www.iea.org/publications/renewables2017/>
- International Energy Agency (IEA). *Gas 2018: Analysis and Forecasts into 2023*. Vienna: International Energy Agency, 2018.
- Joaquin, M. Israel-Lebanon Maritime Dispute Explained. AlJazeera. 31 Mart 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/03/israel-lebanon-maritime-dispute-explained-170327074710548.html>
- Karbuş, S. Geostrategic Importance of East Mediterranean Gas Resources. A. B. Dorsman, V. Ş. Ediger, & M. B. Karan içinde, *Energy Economy, Finance and Strategy*, 237-256. Cham: Springer, 2018.
- Kaynak, A. "The Outlook for Peace in Cyprus after the Financial Crisis and Gas Discoveries." *Journal of Cyprus Studies*, 19(43), (2017): 1-14.
- Keohane, R. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. New Jersey: Princeton University Press, 1984.
- Keohane, Robert O., and Joseph S. Nye Jr. "Power and interdependence." *Survival* 15 (4) (1973): 158-165.
- Klare, M. *Resource Wars*. New York: Owl Books, 2002.
- Le Billon, P. "The Geopolitical Economy of Resource Wars." *Geopolitics*, 9(1), (2004): 1-28. <https://doi.org/10.1080/14650040412331307812>
- Le Coq, C., & Paltseva, E. Assessing Gas Transit Risks: Russia vs. the EU. *Energy Policy* 12, (2012): 642-650. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.12.037>
- Middle East Institute (MEI). *The Zohr Gas Field: A Boon for Egypt*. Washington: Middle East Institute, 2016. <http://www.mei.edu/publications/zohr-gas-field-boon-egypt>
- Melikoğlu, M. "Shale Gas: Analysis of Its Role in the Global Energy Market." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 37, (2014): 460-468. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.05.002>
- Modern Diplomacy. "Cyprus And Turkey: East Med Gas Aspirations – Analysis." *Eurasia Review*. 27 Eylül 2018, <https://www.eurasiareview.com/27092018-cyprus-and-turkey-east-med-gas-aspirations-analysis/>
- Noack, R. "The Russian Pipeline to Germany that Trump is so Mad About, Explained." 11 Temmuz 2018 *The Washington Post*. Erişim 11 Mart 2022, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/07/11/the-russian-pipeline-to-germany-that-trump-is-so-mad-about-explained/>

- Occhiali, G., Tagliapietra, S., & Hafner, M. *The European Gas Markets: New Dynamics in a Rapidly Evolving International Market*. Milano: Fondazione Enrico Mattei, 2017.
- Özveren, E. Geo-Strategic Significance of Cyprus: Long-Term Trends & Prospects. *Journal of International Affairs* 7, (2002): 1-10.
- Polat, S. Doğu Akdeniz'de MEB. 17 Ekim 2018. *Aydınlık*.
- Ruble, I. European Union Energy Supply Security: The Benefits of Natural Gas Imports from the Eastern Mediterranean. *Energy Policy* 105, (2017): 341-353. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.03.010>
- Sputniknews. *Türkiye'nin İlk Sondaj Gemisi Fatih Arama Çalışmalarına Başlıyor*. 20 Ekim 2018, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201810301035908809-fatih-sondaj-gemisi-turkiye/>.
- Stambolis, C. *The Role of East Med Gas in European Energy Supply*. 20th Annual BPSPA Conference, (s. 16). Vienna, 2014.
- Statista Webpage: *Gazprom's leading customer countries beyond former Soviet Union states (FSU) based on gas sales volume in 2020*, <https://www.statista.com/statistics/353622/natural-gas-sales-top-customers-of-gazprom/>
- Taliotis, C. *East-Mediterranean Gas potential: Opportunities and Barriers*. Nicosia: The Cyprus Institute, 2015.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, GKRY'nin Doğu Akdeniz'de Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Hk., 5 Ağustos 2011, Erişim 2 Nisan 2022, https://www.mfa.gov.tr/no_-181_-5-agustos-2011_-gkry_nin-dogu-akdeniz_de-petrol-ve-dogalgaz-arama-faaliyetleri-hk_.tr.mfa
- TP. *2017 Ham Petrol ve Doğalgaz Sektörü Raporu*. İstanbul: Türkiye Petrolleri, 2018.
- Venn, F. *The Oil Crisis*. New York: Routledge, 2013.
- World Energy Council. *World Energy Sources-Natural Gas 2016*. London: World Energy Council, 2016.
- Yergin, D. *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power*. New York: Free Press, 1992.
- Yergin, D. Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85(2), (2006): 69-82.
- Yergin, D. *The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World*. New York: Penguin Books, 2012.

Impact of Peace on Gender Equality: The Case of European Union Member States

Adviye Damla ÜNLÜ (*)

Abstract

This study investigates the impact of peacefulness on gender equality by employing panel data analysis. The study uses the Gender Inequality Index (GII) as a dependent variable and Global Peace Index (GPI) as an independent variable. The sample of the study covers the 25 European Union Member States for the period of 2010-2019. The study found that increasing levels of peace have an impact on decreasing levels of gender inequality. The result suggests that peace is a determining variable in gender equality and complements the literature that reveals the positive impact of gender equality on peace levels of countries. This result points out the transformative relationship between peace and gender equality.

Keywords: European Union, Gender equality, Global Peace Index, Gender Inequality Index

Original Research Article

Submission Date: 18.08.2021

Acceptance Date: 26.01.2022

(*) Research Assistant, Ph.D., Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of European Union.

E-mail: damla.unlu@istanbul.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5902-4096>

Adviye Damla Ünlü, "Impact of Peace on Gender Equality: The Case of European Union Member States,"
Üsküdar University Journal of Social Sciences, sayı: 14, (Mayıs 2022):91-108
DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.103>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Barışın Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliği Üye Devletleri Örneği

Adviye Damla ÜNLÜ (*)

Öz

Bu çalışma ülkelerin barışçillik seviyelerinin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisini panel veri analiziyle incelemektedir. Çalışmanın bağımlı değişkeni Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII), bağımsız değişkeni Küresel Barış Endeksidir (GPI). Çalışmanın örnekleme, 2010-2019 dönemi için 25 Avrupa Birliği Üye Devletinden oluşmaktadır. Çalışma, ülkelerin yükselen barış seviyelerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azalması yönünde bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, barışın toplumsal cinsiyet eşitliğinde belirleyici bir değişken olduğunu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ülkelerin barışçillik seviyeleri üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyan literatürü tamamlar niteliktedir. Bu doğrultuda çalışma, barış ve toplumsal cinsiyet arasındaki dönüştürücü ilişkiye işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Küresel Barış Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 18.08.2021

Kabul Tarihi: 26.01.2022

(*) Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı.

E-posta: damla.unlu@istanbul.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5902-4096>

Adviye Damla Ünlü, "Impact of Peace on Gender Equality: The Case of European Union Member States,"
Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 14, (Mayıs 2022): 91-108
DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.103>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Introduction

Gender equality has been on the agenda of states and institutions, especially since the early 2000s, particularly as a result of the achievements of the women's movement and the communities that transcend the borders of the nation-state. Since the Beijing Action Plan, which was adopted to combat gender inequality in 1995, early marriages have decreased, girls' participation in education, the proportion of women serving in parliaments and leading positions, and the number of legal arrangements aiming at gender equality have increased. However, increasing gender sensitivity, strengthening legal regulations, and proving the social, economic, and political gains of reducing inequality could not achieve full equality in any country today. The World Economic Forum's (WEF) 2020 Gender Gap Index Report states that the regions with the lowest gender gaps are Western Europe (76.7%) and North America (72.9%), respectively; shows that the region with the highest rate is North Africa and the Middle East (61.2%). Under the assumption that the progress towards gender equality continues at the same pace, the gap is expected to close in 54 years in Western Europe and approximately in 140 years in North Africa and the Middle East.¹ This prediction shows that the steps taken so far are not enough to eliminate gender inequality. Considering that the report also portrays the gender gap differences among regions, international strategies, policies, and practices are as important as national policies in achieving gender equality.

National and international actors have developed various strategies aiming to achieve gender equality. The United Nations (UN) is the leading actor that frames these strategies. Gender equality (Goal 5) is among the UN Sustainable Development Goals (SDGs) to be achieved by 2030.² Targets of this goal present a roadmap that includes empowering women to ensure gender equality, mainstreaming gender, making legal arrangements to ensure equality, and actively supporting international cooperation that supports gender equality. In addition, the SDGs provide a framework for linking gender equality and peace by including gender equality and Goal 16 peace, justice, and strong institutions. Currently, 53 of the 230 indicators that make up the 17 targets directly refer to women, girls, or gender. From a critical perspective, SDGs should engage gender perspective into Goal 16 through gender-sensitive indicators, and efforts should be strengthened to implement the 2030 Agenda in a gender-sensitive way to establish a strong relationship between peace and security.³ The argument that gender equality is a precondition for implementing all goals should be the driving force behind this effort.

¹ World Economic Forum (WEF), *Global Gender Gap Report*, 2020, accessed June 02, 2021, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf, 20.

² United Nations Development Programme (UNDP), *Sustainable Development Goals*, 2015, accessed June 02, 2021, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>

³ Anne Marie Goetz and Rob Jenkins, "Gender, Security, and Governance: The Case of Sustainable Development Goal 16," *Gender & Development*, 24(1), (2016): 127-137, accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1080/13552074.2016.1144412>; Sr. Kempe Ronald Hope, "Peace, Justice and Inclusive Institutions: Overcoming Challenges to the Implementation of Sustainable Development Goal 16," *Global Change, Peace & Security*, 32(1), (2020): 57-77, accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1080/14781158.2019.1667320>.

Feminist researchers investigating the relationship between gender and peace share the view of making an expanded definition of peace to include all forms of violence, accepting women as subjects in peace studies, and creating a vision of peace that includes women and all marginalized groups and gender.⁴ With this view becoming widespread, peace and security discussions have started to include social justice and combating all forms of violence at the community level. All the UN World Conferences on Women, which contributed to the development of women, peace, and security (WPS) agenda, used the expanded definition of peace.⁵

The women's peace movement has created the framework in which gender equality is accepted as a precondition for peace. Following the Second World War, with the significant impact of civil society activism, gender equality has become a subject of discussion among states, especially within the UN's World Conferences on Women, which focused on gender equality, development, and peace. In the first conference held in Mexico in 1975, the World Action Plan for eliminating gender inequality was adopted. While this plan prioritized the transformation of economic structures and development, women's rights remained in a secondary position.⁶ The second conference, held in Copenhagen in 1980, adopted an approach that preserves the priority position of development yet puts women at the centre.⁷ The conference presented peace as a precondition for development and emphasized that it depends on eliminating inequality and discrimination at all levels. At the third conference held in Nairobi in 1985, it was emphasized that universal peace could not be achieved without the participation of women, especially in peace-related decision-making mechanisms.⁸ The fourth conference, held in Beijing in 1995, resulted in the Beijing Declaration and the Platform for Action. The Platform for Action has identified 12 priority and critical areas for decision-making, including the impact of armed conflict on women and gender inequality.⁹ The Beijing Declaration recognized women's rights as human rights and identified gender mainstreaming strategy. The UN Security Council's 18-point Resolution 1325, dated October 31, 2000, which is historically based on women's peace activism and the UN's World Women's Conferences,

---

⁴ Catia Cecilia Confortini, "Feminist Contributions and Challenges to Peace Studies," (2010): 1, accessed May 10, 2021, <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-47?print=pdf>

⁵ J. Ann Tickner, "Peace and Security from a Feminist Perspective" in *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*, ed. Sara. E. Davies and Jacqui True, (New York: Oxford University Press, 2019), 15.

⁶ Judith P. Zinsser, "From Mexico to Copenhagen to Nairobi: The United Nations Decade for Women, 1975- 1985," *Journal of World History*, 13(1), (2002): 147.

⁷ United Nations, *Report of the World Conference of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Copenhagen, 14 to 30 July 1980. accessed May 10, 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Copenhagen/Copenhagen%20Full%20Optimized.pdf>, 5.

⁸ United Nations, *Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Nairobi, 15-26 July 1985. accessed May 10, 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Nairobi/Nairobi%20Full%20Optimized.pdf>, 8.

⁹ United Nations, *Report of the Fourth World Conference on Women*, Beijing, 4-15 September 1995. Accessed May 10, 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20E.pdf>, 16-17.

constitutes the basis of today's practices regarding gender, women, peace, and security. The difference of Resolution 1325 from other peace initiatives such as human security, responsibility to protect, and disarmament is that it included the necessity of gender perspective and balance in all policies related to conflict prevention and post-conflict reconstruction.¹⁰ With Resolution 1325, reached as a result of women's action towards peace, the role of women in conflicts, in ending conflicts, and in the post-conflict peace-building process was acknowledged for the first time. However, the resolution met with criticism within the women's peace movement since it does not prohibit the institution of war, does not explain and criticize the gendered structure of the war system.¹¹ It was also criticized for its selective feature because it foresees the implementation of the WPS agenda to some conflict zones. Beyond that, it presents women primarily as victims rather than autonomous subjects who will shape the peace and security process and struggle with the war system.¹² Despite these criticisms, implementing Resolution 1325 has been at the centre of the women's peace movement since 2000.

As a result of the long-lasting struggle of the national and transnational women's movements on the relationship between gender and peace, and the increasing interest and regulations of the international community in this direction, academic studies on this relationship have increased. Studies investigating the impact of gender equality on the peace levels of states have revealed that gender equality increases the level of peacefulness. In a different direction from these studies, this study examines the impact of the peace levels of the European Union (EU) Member States, which constitute the sample of the study, on gender equality. In other words, it investigates whether a country's peacefulness level affects gender equality and, if so, to what extent peacefulness decreases gender inequality.

Literature Review

The literature, which comprises studies that focus on the relationship between gender and peace, can be examined with a binary classification in terms of the methods used. These studies, most of which are based on feminist methodology, use qualitative and quantitative methods. This distinction is based on a significant discussion of how to conduct feminist research. Sandra Harding, one of the prominent figures in feminist theory, defines methodology as "a theory and analysis of how research does or should proceed".¹³ According to this definition, feminist principles are guiding principles in the process of research. Research method, in contrast, "is a technique for (or way of proceeding in) gathering evidence".¹⁴ Therefore, the key feature of

¹⁰ Christine Chinkin, "Adoption of 1325 Resolution" in *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*, ed. Sara E. Davies and Jacqui True, (New York: Oxford University Press, 2019), 34.

¹¹ Cynthia Cockburn, *From Where We Stand: War, Women's Activism and Feminist Analysis* (London: Zed Books, 2007), 147-148.

¹² Fionnuala Ní Aoláin and Nahla Valji, "Scholarly Debates and Contested Meanings of WPS" in *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*, ed. Sara E. Davies and Jacqui True, (New York: Oxford University Press, 2019), 54.

¹³ Sandra Harding, "Introduction: Is There a Feminist Method?" in *Feminism and Methodology*, ed. Sandra Harding, (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1987), 3.

¹⁴ Harding, *Introduction*, 2.

feminist research is the “motivation and application of the method... rather than the method itself”.¹⁵ Since all feminist researchers do not accept this distinction between methodology and method, studies of feminist researchers using qualitative and quantitative methods continue to be evaluated in separate categories.

Feminism is “a critical perspective on social and political life” and draws attention to “how social, political and economic norms, practices, and structures create injustices that are experienced differently, or uniquely, by women and people who are challenging the gender binary.”¹⁶ Feminist research is deeply concerned with understanding the structures that oppress and harm women and questioning the factors that constitute these structures. Researchers use gender as a socially constructed and an analysis category to investigate gender hierarchies. In this investigation, while the researchers do not reject the use of quantitative data in principle, they point out that state-generated indicators use data that do not properly reflect the women’s lives and unequal structures in society. As a result, they draw attention to how public opinion is formed in biased, gender-based ways. Thus, while some researchers employ quantitative methods,¹⁷ others question their assumptions and hence their utility for feminist research.¹⁸ The researchers who made the aforementioned questioning point out that no method can be value-independent. A significant portion of feminist researchers criticizes quantitative methods which are associated with research, which is independent of the values and prejudices of the researcher, and the positivist research tradition that emphasizes objectivity. However, other feminist scholars argue that the use of quantitative methods does not mean that the researcher agrees with the assumptions and foundations of a positivist epistemology. According to this argument, many feminists use quantitative methods in their research while refusing the idea of universal truth and acknowledging that scientific research can never be objective and unbiased.¹⁹ On the other hand, statistical measurements of gender equality, based on critical analysis and carried out with feminist sensitivity, make significant contributions to feminist research.²⁰

---

¹⁵ Katelyn E. Stauffer and Diana Z. O’Brien, *Quantitative Methods and Feminist Political Science*, 2018, accessed May 10, 2021, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-210>, 3.

¹⁶ Brooke A. Ackerly and Jacqui True, *Doing Feminist Research in Political and Social Science* (London: Red Globe Press, 2019), 1.

¹⁷ Mary Caprioli, “Gendered Conflict,” *Journal of Peace Research*, 37 (1), (2000): 53–68, doi: 10.1177/0022343300037001003; Mary Caprioli and Mark A. Boyer, “Gender, Violence, and International Crisis,” *Journal of Conflict Resolution*, 45(4), (2001): 503-518, doi:10.1177/0022002701045004005; Patrick M. Regan and Aida Paskeviciute, “Women’s Access to Politics and Peaceful States,” *Journal of Peace Research*, 40(3), (2003): 287-302, doi:10.1177/0022343303040003003.

¹⁸ V. Spike Peterson, *Gendered States: Feminist (Re)Visions of International Relations Theory* (Colorado: Lynne Rienner, 1992); Christine Sylvester, *Feminist International Relations: An Unfinished Journey* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

¹⁹ Stauffer and O’Brien, *Quantitative Methods*, 5.

²⁰ J. Ann Tickner, “Feminism Meets International Relations: Some Methodological Issues,” in *Feminist Methodologies for International Relations*, ed. Brooke A. Ackerly, Maria Stern and Jacqui True, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 40.

The above-summarized distinction regarding the method used in feminist research is also reflected in studies based on the relationship between gender, women, peace, and security. With the international relations discipline gaining a pluralistic character since the 1980s, feminist researchers have focused on addressing peace and security issues from a gender perspective. From this time on, extensive theoretical literature has developed that establishes the link between gender, the status of women in society, and international relations.²¹ In the meantime, the number of studies that examine the relationship between gender equality and war and peace with quantitative methods has been increasing since the early 2000s.

Mary Caprioli is among the leading researchers who examine the relationship between gender inequality and the state of conflict and war with quantitative methods. Following the studies of Caprioli, the basis of this literature has been the impact of gender equality on the peacefulness of the countries. Caprioli has shown that countries with higher levels of gender equality rely less on military power to resolve conflicts.²² Caprioli and Boyer's study covering 175 countries (1960-2001) revealed that states with higher levels of gender equality are less likely to resort to violence during international conflicts.²³ Caprioli extended this analysis to include inter-state military conflicts and came to a similar conclusion that states with high gender equality showed less aggression in military conflicts and were not the first to use predominantly force.²⁴ Caprioli and Trumbore found that states with high gender and ethnic inequality and high human rights violations are more involved in interstate military conflicts where violence is used, and these states tend to use high levels of aggression and force.²⁵ Regan and Paskeviciute revealed the relationship between the active participation of women in politics and the use of force by countries.²⁶ Melander revealed the relationship between the high representation of women in parliament, the high rate of women in higher education, and the low rate of engagement in armed conflict.²⁷ Koch and Fulton focused on the relation

---

²¹ Jean B. Elshtain, *Women and War* (New York: Basic Books, 1987); Cynthia H. Enloe, *Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (Berkeley: University of California Press, 1989); J. Ann Tickner, "Hans Morgenthau's Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation," *Millennium: Journal of International Studies*, 17(3), (1988): 429-440, Accessed May 10, 2021, doi:10.1177/03058298880170030801; J. Ann Tickner, *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security* (New York: Columbia University Press, 1992); Peterson, *Gendered States*; Christine Sylvester, *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994); Sylvester, *Feminist International Relations*.

²² Caprioli, *Gendered Conflict*.

²³ Caprioli and Boyer, *Gender, Violence, and International Crisis*.

²⁴ Mary Caprioli, "Primed For Violence: The Role of Gender Inequality in Predicting Internal Conflict," *International Studies Quarterly*, 49(2), (2005): 161-178. doi: 10.1111/j.0020-8833.2005.00340.

²⁵ Mary Caprioli and Peter F. Trumbore, "Ethnic Discrimination and Interstate Violence: Testing the International Impact of Domestic Behavior," *Journal of Peace Research*, 40(1), (2003): 5-23. <https://doi.org/10.1177%2F0022343303040001842>

²⁶ Regan and Paskeviciute, *Women's Access to Politics and Peaceful States*.

²⁷ Erik Melander, "Gender Equality and Intrastate Armed Conflict," *International Studies Quarterly*, 49(4), (2005): 695-714. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2005.00384.x>

between the political leadership of women and conflict. They found that higher representation of women in parliament was associated with lower defence spending and conflict.²⁸

Hudson, Ballif-Spanvill, Caprioli, and Emmett compared gender-based violence indicators with peace and stability indicators. This research revealed that the higher the level of violence against women, the higher the probability of a state not complying with international norms and agreements and being less peaceful in the international system. The same study concluded that the best indicator of a state's peacefulness is its gender dynamics, not its prosperity, level of democracy, or ethnic-religious identity. The study also argued that democracies with high rates of violence against women are as insecure and unstable as non-democratic countries.²⁹ Doğan, in her research examining the relationship between global peace and gender equality for 115 countries, revealed that gender equality improves the peacefulness of the countries.³⁰ 2019/2020 Women, Peace and Security Index report also demonstrated "higher levels of gender inequality in education, financial inclusion, and employment, as well as higher levels of intimate partner violence, are associated with a high level of violent conflict."³¹ Besides these studies, there are studies in the literature examining the impacts of international aids, norms, conflicts, and international agreements on women's economic, social and political conditions. Gray, Kittilson, and Sandholtz examined the effect of globalization on women's conditions with the data of 180 countries between 1975 and 2000. This research concluded that factors such as international trade, foreign investments, membership of the UN and the World Bank, and the approval of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) had a positive effect on the conditions of women.³² Richards and Gelleny, in their analysis of 130 countries' data for the period 1982-2003, revealed that economic globalization is also related to women's conditions.³³

A significant part of the studies in the literature examined the relationship between gender and peace in terms of the impact of gender equality on peacefulness. In general terms, these studies showed that higher gender equality increases the peacefulness of states, or higher levels of gender inequality increase the state of use of force, resort to violence, and wage war. As discussed above, qualitative and quantitative studies on gender and peace have revealed the impact of gender equality on peace. The present study considers gender inequality as the dependent variable and explores the impact of peacefulness on gender inequality.

---

²⁸ Michael T. Koch and Sarah A. Fulton, "In the Defense of Women: Gender, Office Holding, and National Security Policy in Established Democracies," *The Journal of Politics*, 73(1), (2011): 1-16. doi: 10.1017/S0022381610000824

²⁹ Valerie M. Hudson, Bonnie Ballif-Spanvill, Mary Caprioli, and Chad F. Emmett, *Sex & World Peace* (West Sussex: Columbia University Press, 2012).

³⁰ Nezahat Doğan, "Determinants of Global Peace and Gender Equality as an Invisible Hand: A Cross Country Analysis," *Kadın/Woman 2000*, 20(2), (2019): 13-28. <https://doi.org/10.33831/jws.v20i2.80>

³¹ GIWPS (Georgetown Institute for Women, Peace and Security) and PRIO (Peace Research Institute Oslo), *Women, Peace and Security Index 2019/20: Tracking Sustainable Peace Through Inclusion, Justice, and Security for Women*. (Washington, DC, 2019).

³² Mark M. Gray, Miki Caul Kittilson and Wayne Sandholtz, "Women and Globalization: A Study of 180 Countries, 1975-2000," *International Organization*, 60(2), (2006): 293-333. <https://doi.org/10.1017/S0020818306060176>

³³ David L. Richards and Ronald Gelleny, "Women's Status and Economic Globalization," *International Studies Quarterly*, 51(4), (2007): 855-876. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2007.00480.x>

Data

The data set of the study comprise the 2010-2019 data of the Global Peace Index (GPI) and the Gender Inequality Index (GII) for the 25 EU countries. The limitation of the study is that model does not include all the EU Member States. Because of the lack of data on peace levels, Luxembourg and Malta are not included.

In the GPI, the state of peace is “very high” in countries ranked 1-14 among 163 countries; it is “high” in the countries ranked between 15-60. Those countries are at the top of the list of 162 countries in the GII indicate the high level of gender equality. Table 1 shows that the peace level of the EU Member States is “very high” or “high” except for France and Cyprus. Countries such as Denmark, the Netherlands, Sweden, and Belgium rank “high” in the GII. Within the framework of index rankings, the EU Member States constitute a particular group in both indices. Besides, there are examples such as Germany, which has similar rankings in both indices, and countries such as France with a significant difference between the index rankings can be observed in this group.

Table 1: Ranking of the EU Member States in Global Peace and Gender Inequality Indices³⁴

	Global Peace Index Ranking (2020)	Gender Inequality Index Ranking (2019)		Global Peace Index Ranking (2020)	Gender Inequality Index Ranking (2019)
Germany	16	20	Sweden	15	3
Austria	4	14	Italy	31	14
Belgium	17	4	Cyprus	64	21
Bulgaria	28	48	Latvia	34	41
Czechia	8	36	Lithuania	36	34
Denmark	5	2	Hungary	24	51
Estonia	30	21	Poland	29	28
Finland	14	7	Portugal	3	17
France	66	8	Romania	22	61
Croatia	26	29	Slovakia	25	45
Netherlands	21	4	Slovenia	11	10
Ireland	12	23	Greece	57	29
Spain	38	16			

³⁴ Institute for Economics & Peace (IEP), *Global Peace Index 2020: Measuring Peace in a Complex World*, 2020, Accessed May 30, 2021, https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf; United Nations Development Programme (UNDP), 2020a, Accessed May 30, 2021, <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii#t294n2918>

The Institute of Economics and Peace (IEP), which analyzes peace and the economic benefits of peace, developed the first quantitative study to measure the peacefulness of states and the GPI. The index measures the level of negative peace which refers to the absence of war, violence and fear of violence on three domains.³⁵ The first domain, “ongoing domestic and international conflicts,” reveals whether states involve internal conflicts or part of external conflicts, the duration of the conflict, and the role of states in conflict. The second domain, “societal safety and security,” refers to the argument that harmonious relations, stable politics, the displacement of a small part of the population, and being a refugee are directly related to peacefulness. The “Militarization” level of a country is another domain concerning the peace level of that country. Indicators of the militarization domain include military spending, number of armed forces, import, and export volume of weapons, financial contribution to the UN missions. In this framework, the index comprises 23 indicators under three domains and covers 163 countries.³⁶

The data that form the basis for policy recommendations are generally obtained through the use of quantitative methods.³⁷ Since the 1990s, especially after the Beijing Declaration and Platform for Action, the decisions on gender-based data formation have led to the formation of international indices.³⁸ The European Institute for Gender Equality (EIGE), established to collect gender-based data in the EU Member States that constitute the sample of this research, has a gender statistic database and gender equality index. The GII used in this study does not cover all dimensions of gender inequality. For example, GII uses the representation of women in national parliaments as an indicator, while it excludes representation at the local level.

---

³⁵ The concept of negative peace was introduced to the peace studies literature by the founder of peace studies, Johan Galtung. Galtung defined negative peace as the absence of organized collective violence and stated that positive peace, beyond the absence of violence between states, is the preservation of values within and between states and the absence of structural violence. Johan Galtung, “Violence, peace, and peace research,” *Journal of Peace Research*, 6(3), (1969): 183.

³⁶ “Ongoing Domestic and International Conflicts” domain’s indicators are “number and duration of internal conflicts, number of deaths from external organized conflict, number of deaths from internal organized conflict, number, duration, and role in external conflicts, the Intensity of organized internal conflict, relations with neighbouring countries”; “Societal Safety and Security” domain’s indicators are “level of perceived criminality in society, number of refugees and internally displaced people as a percentage of the population, political instability, political terror scale, impact of terrorism, number of homicides per 100,000 people, level of violent crime, likelihood of violent demonstrations, number of jailed population per 100,000 people, number of internal security officers and police per 100,000 people”; “Militarization” domain’s indicators are “military expenditure as a percentage of GDP, number of armed services personnel per 100,000 people, the volume of transfers of major conventional weapons as a recipient (imports) per 100,000 people, the volume of transfers of major conventional weapons as a supplier (exports) per 100,000 people, the volume of transfers of major conventional weapons as a supplier (exports) per 100,000 people”. Institute for Economics & Peace, Global Peace Index.

³⁷ Gülay Toksöz, “Sayıların Kadın Mücadelesindeki Yeri,” in *Türkiye’de Feminist Yöntem*, ed. Emine Erdoğan, Nehir Gündoğdu, (İstanbul: Metis Yayınları. 2020), 123.

³⁸ Toksöz, “Sayıların Kadın Mücadelesindeki Yeri,” 124.

In addition, the index excludes cases such as unpaid work, child care support, and gender-based violence because of limited data.³⁹ EIGE's gender equality index is more comprehensive compared to GII. In this study, EIGE's index could not be used because it was not published annually and was published six times in total (2005, 2010, 2012, 2015, 2017, 2018, 2020). After all, it was not appropriate for the time dimension of the model.

The GII, created by the United Nations Development Program (UNDP), measures inequality in 162 countries on "three important aspects of human development: reproductive health, empowerment, and economic status".⁴⁰ The index evaluates countries' equality levels between 0 and 1. The fact that the index value approaches 1 indicates the high level of gender inequality.

Data Analysis

In the study, panel data analysis is applied, which allows the establishment of comprehensive models in which time-series and cross-section data observations take place simultaneously. In general terms, the panel data equation is expressed with the following equation:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i=1,\dots,N; T=1,\dots,T$$

Here, Y is the dependent variable, X_k is the independent variable, α is the constant parameter, β is the slope parameter, and u is the error term. Two fundamental dimensions of the panel data are represented by the subscripts i and t ; i denotes individuals (such as individual, firm, city, country), and t denotes time series (such as day, month, year).⁴¹

In panel data analysis, there is an unbalanced model when there is a lack of data for some individuals for some time, and a balanced panel model is in question when each individual is observed for all times. In this study, all individuals are observed throughout all time. For the 25 countries included in the panel data set, firstly diagnostic tests were employed to determine the appropriate model in the study to investigate the impact of countries' peacefulness on gender equality in the period 2010-2019.

First, the F tests were run to test whether data comprises an individual and/or time effect. The results of the F-tests are below shown in Table 4, Table 5, and Table 6.

³⁹ United Nations Development Programme (UNDP), 2020a, accessed May 30, 2021, <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii#t294n2918>

⁴⁰ "Health" dimension's indicators are "maternal mortality ratio and adolescent birth rate"; "empowerment" dimension's indicators are "female and male population with at least secondary education and female and male shares of parliamentary seats"; "labor market" dimension's indicator is "female and male labor force participation rates". United Nations Development Programme (UNDP), 2020b, Accessed May 30, 2021, <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>

⁴¹ Ferda Yerdelen Tatoglu, *Panel Veri Ekonometrisi* (Istanbul: Beta, 2020), 5.

Table 4: Test for Individual and Time Effects

Test Statistics	Probability Value
764.18	0.0000

Test results reject the null hypothesis, indicating that the individual and time effects are zero at a 99% level of significance. Thus, it was concluded that the individual and time effects should be tested separately to decide on the appropriate model.

Table 5: Test for Individual Effect

Test Statistics	Probability Value
581.81	0.0000

Test results reject the null hypothesis stating that the individual effect is zero at a 99% level of significance. Accordingly, it was concluded that there is an individual effect in the model, and therefore the classical model is not suitable.

Table 6: Test for Time Effect

Test Statistics	Probability Value
0.00	1.0000

According to the test results, the null hypothesis assumes that the time effect is zero at a 99% level of significance could not be rejected. Test results show that there is an individual effect, and there is no time effect. In the framework of these results, Hausman’s specification test was applied to choose among the fixed-effects and the random-effects models. The null hypothesis in the Hausman specification test is that “the preferred model is random-effects”; the alternative hypothesis is that “the model is fixed-effects”. The results of the Hausman specification test are below in Table 7.

Table 7: Test for Random and Fixed Effect: Hausman Specification Test (1978)

Test Statistics	Probability Value
9.20	0.0024

The probability value of the Hausman test statistics is 0.0024 (Table 7). Accordingly, at the 99% level of significance, the null hypothesis that assumes the random-effects model is appropriate was rejected. It was concluded that the alternative hypothesis that the fixed-effects model was valid.

Panel data models have assumptions that the error term is within the unit, and with equal variance (homoscedasticity), without autocorrelation, and cross-sectional dependence. However, in many studies conducted with panel data models, it is seen that deviations from these assumptions occur. Ignoring the problems causes standard errors to deviate, loss of

efficiency, and loss of accuracy of t-statistics and confidence intervals.⁴² From this point of view, autocorrelation, heteroscedasticity, and cross-sectional dependence tests were employed to detect deviations from assumptions.

Table 8: Tests for Heteroscedasticity, Autocorrelation and Cross-Sectional Dependence

Diagnostic Tests	Test Statistics	Probability Value
Modified Wald Test	2244.80	0.0000
Modified Bhargava et al. Durbin Watson Test (1982)	0.322 0.783	- -
Pesaran Test (2004)	37.650	0.0000

As seen in Table 8, according to the result of the Modified Wald Test, the null hypothesis “there is no heteroscedasticity” was rejected at the 99% level of significance. According to the Durbin-Watson Test of Bhargava, Franzini, and Narendranithan, the basic hypothesis “there is no autocorrelation” was rejected because the test statistic was less than the critical value of 2. According to the Pesaran test, the null hypothesis of no cross-sectional dependence was rejected at the 99% level of significance. Test results conclude model is assumed to be heteroskedastic, auto-correlated, and possibly correlated between the units.

Where there is at least one of the heteroscedasticity, autocorrelation, or cross-sectional dependence, resistive standard errors should be used, or estimates should be made with appropriate methods.⁴³ Since the existence of all three is detected in the model, the Driscoll-Kraay (DK) estimator was used for the model against deviations from assumptions to obtain the most robust predictions as the DK estimator provides “robust estimates in the presence of heteroscedasticity, cross-sectional and serial dependence”.⁴⁴ Table 9 shows the results.

Table 9: Driscoll-Kraay (1998) Standard Errors

	Coef.	Std. Err.	t	P> t
GPI	-0.040052	0.0106337	0.001	0.000
Constant	0.1884292	0.0151861	0.000	0.000
Number of Observations	F-test	Probability Value	R-squared	
250	14.19	0.0000	0.08	

⁴² Tatoğlu, *Panel Veri*, 227-229.

⁴³ Tatoğlu, *Panel Veri*, 303.

⁴⁴ Samuel Asumadu Sarkodie and Vladimir Strezov, “Effect of Foreign Direct Investments, Economic Development and Energy Consumption on Greenhouse Gas Emissions in Developing Countries,” *Science of the Total Environment*, 646(1), (2019): 862-871. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.07.365>

The final model, in which the deviations from the assumptions were corrected using the DK estimator, reveals that F-test is statistically significant. In addition, when the effect of the independent variable on the dependent variable was tested in the model, statistically significant results were obtained (t-tests). Results indicate 8% of the change in the dependent variable is due to the change in the independent variable.

The findings for the 25 EU Member States addressed in the 2010-2019 period are as follows: The dependent variable coefficient of the GPI is negative and statistically significant. When the GPI increases by one point, the GII decreases by approximately 0.04 points. This result shows that increasing the peace level of countries has a positive impact on decreasing level of gender inequality.

Conclusion

Gender equality is a significant target that has been integrated into the design of national and international policies, especially since the beginning of the 2000s. This target is on the agenda of many states and institutions. Despite the development of gender-sensitive policies and raising awareness, gender equality has not been achieved in any country today, and it is not expected to happen in a few decades. This raises the importance of the research agenda that examines the relationships between gender and different variables to link gender equality with other aspects of social life. Starting from this point of view, this study has aimed to investigate the relationship between gender and peace. Studies investigating the impact of gender equality on the peace levels of states have revealed that gender equality increases the level of peace. Apart from these studies, this study has examined the impact of countries' peace levels on gender equality on the EU Member States, revealed whether a country's level of peacefulness affects gender equality, and if so, to what extent peacefulness reduces gender inequality.

Using the annual data collected from the 25 EU Member States for the period 2010-2019, the relationship between peace and gender equality was analyzed using the panel data model. In this model, the study reveals that the level of peace impacts gender equality. Previous studies on peace and gender equality have considered this relationship in terms of the impact of gender equality on peace. The importance of this study is that it has developed a fresh perspective regarding the mentioned relationship. When considered together with the results of previous studies, it is possible to say that there is a transformative relationship between peace and gender equality. Just as gender equality has a positive impact on the peace levels of countries, peace is a determining variable in gender equality. The study also reveals that not only peaceful domestic policies of the countries but also policies towards peaceful foreign relations affect gender equality. This result is meaningful when it is considered that the external and internal peace indicators of the GPI are weighted as 40% and 60%.

When the findings of this study and other studies focusing on the impact of gender equality on peace are considered together, it can be stated that there is a significant relationship between gender equality and peace. The emphasis on this relationship was influential in the adoption of the UN Resolution 1325. Overcoming the problems encountered in the decision's implementation requires insistence on emphasizing this relationship. Transformation of

social and institutional structures into equal and fair structures will be possible with gender mainstreaming, which is accepted as a global strategy. Although research points to the transformative relationship between gender equality and peace, it should be emphasized that this issue should be addressed in all its aspects. For example, arms sales to states without democratic governments or plans to modernize nuclear weapons by countries at the top of gender equality indexes are eroding global peace. To explore this inconsistency in domestic and foreign policy practices in terms of gender equality and global peace, future research can be carried out from different perspectives and in different regions/countries. Examining the relationship between gender equality and positive peace based on IEP's Positive Peace Index (PPI) is another subject open to research. Studies using the PPI data will be carried out with the indicators of peace at the domestic level. This study was carried out on the negative peace definition of the GPI and determined the impact of peace level in this sense on gender equality.

BIBLIOGRAPHY

- Ackerly, Brooke A. and Jacqui True. *Doing Feminist Research in Political and Social Science*. London: Red Globe Press, 2019.
- Caprioli, Mary and Mark A. Boyer. "Gender, Violence, and International Crisis," *Journal of Conflict Resolution*, 45(4), (2001): 503-518, Accessed May 10, 2021, doi:10.1177/0022002701045004005.
- Caprioli, Mary and Peter F. Trumbore. "Ethnic Discrimination and Interstate Violence: Testing the International Impact of Domestic Behavior," *Journal of Peace Research*, 40(1), (2003): 5-23, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1177%2F0022343303040001842>.
- Caprioli, Mary. "Gendered Conflict," *Journal of Peace Research*, 37 (1), (2000): 53-68, Accessed May 10, 2021, doi: 10.1177/0022343300037001003.
- Caprioli, Mary. "Primed For Violence: The Role of Gender Inequality in Predicting Internal Conflict," *International Studies Quarterly*, 49(2), (2005): 161-178, Accessed May 10, 2021, doi: 10.1111/j.0020-8833.2005.00340.
- Chinkin, Christine "Adoption of 1325 Resolution," In *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*, ed. Sara. E. Davies and Jacqui True, 26-38. New York: Oxford University Press, 2019.
- Cockburn, Cynthia. *From Where We Stand: War, Women's Activism and Feminist Analysis*. London: Zed Books, 2007.
- Confortini, Catia Cecilia. "Feminist Contributions and Challenges to Peace Studies." (2010): 1, Accessed May 10, 2021, <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-47?print=pdf>
- Doğan, Nezahat. "Determinants of Global Peace and Gender Equality as an Invisible Hand: A Cross Country Analysis." *Kadın/Woman 2000*, 20(2), (2019): 13-28, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.33831/jws.v20i2.80>
- Driscoll, John C. and Aart C. Kraay. "Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data." *The Review of Economics and Statistics*, 80(4), (1998): 549-560.
- Elshtain, Jean B. *Women and War*. New York: Basic Books, 1987.

- Enloe, Cynthia H. *Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Galtung, Johan. "Violence, Peace, and Peace Research", *Journal of Peace Research*, 6(3), (1969): 167-191.
- Georgetown Institute for Women, Peace and Security (GIWPS) and Peace Research Institute Oslo (PRIO). *Women, Peace and Security Index 2019/20: Tracking Sustainable Peace Through Inclusion, Justice, and Security for Women*. (Washington, DC, 2019).
- Goetz, Anne Marie and Rob Jenkins. "Gender, Security, and Governance: The Case of Sustainable Development Goal 16", *Gender & Development*, 24(1), (2016): 127-137, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1080/13552074.2016.1144412>
- Gray, Mark M., Miki Caul Kittilson and Wayne Sandholtz. "Women and Globalization: A Study of 180 Countries, 1975–2000." *International Organization*, 60(2), (2006): 293-333, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1017/S0020818306060176>
- Harding, Sandra. "Introduction: Is There a Feminist Method?." In *Feminism and Methodology*, ed. Sandra Harding, 1-14. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1987.
- Hausman, Jerry A. "Specification Tests in Econometrics." *Econometrica*, 46(6), (1978): 1251–1271.
- Hope, Sr. Kempe Ronald. "Peace, Justice and Inclusive Institutions: Overcoming Challenges to the Implementation of Sustainable Development Goal 16." *Global Change, Peace & Security*, 32(1), (2020): 57-77, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1080/14781158.2019.1667320>
- Hudson, Valerie M., Bonnie Ballif-Spanvill, Mary Caprioli, and Chad F. Emmett. *Sex & World Peace*. West Sussex: Columbia University Press, 2012.
- Institute for Economics & Peace (IEP). *Global Peace Index 2020: Measuring Peace in a Complex World*, 2020, Accessed May 30, 2021, https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/10/GPI_2020_web.pdf
- Koch, Michael T. and Sarah A. Fulton. "In the Defense of Women: Gender, Office Holding, and National Security Policy in Established Democracies." *The Journal of Politics*, 73(1), (2011): 1-16, Accessed May 10, 2021, doi: 10.1017/S0022381610000824
- Melander, Erik. "Gender Equality and Intrastate Armed Conflict." *International Studies Quarterly*, 49(4), (2005): 695-714, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2005.00384.x>
- Ní Aoláin, Fionnuala and Nahla Valji. "Scholarly Debates and Contested Meanings of WPS." In *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*, ed. Sara. E. Davies and Jacqui True, 53-97. New York: Oxford University Press, 2019.
- Pesaran, Hashem M. "General Diagnostic Tests for Cross-Section Dependence in Panels." *IZA Discussion Paper*, (2004).
- Peterson, V. Spike. *Gendered States: Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*. Colorado: Lynne Rienner, 1992.
- Regan, Patrick M. and Aida Paskeviciute. "Women's Access to Politics and Peaceful States." *Journal of Peace Research*, 40(3), (2003): 287-302, Accessed May 10, 2021, doi:10.1177/0022343303040003003
- Richards, David L. and Ronald Gelleny. "Women's Status and Economic Globalization." *International Studies Quarterly*, 51(4), (2007): 855-876, Accessed May 10, 2021, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2007.00480.x>

- Sarkodie, Samuel Asumadu and Vladimir Strezov. "Effect of Foreign Direct Investments, Economic Development and Energy Consumption on Greenhouse Gas Emissions in Developing Countries." *Science of the Total Environment*, 646(1), (2019): 862-871, Accessed May 30, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.07.365>
- Stauffer, Katelyn E. and Diana Z. O'Brien. *Quantitative Methods and Feminist Political Science*, 2018. Accessed May 10, 2021, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-210>
- Sylvester, Christine. *Feminist International Relations: An Unfinished Journey*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Sylvester, Christine. *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Tickner, J. Ann. "Feminism Meets International Relations: Some Methodological Issues". In *Feminist Methodologies for International Relations*, ed. Brooke A. Ackerly, Maria Stern and Jacqui True, 19-42. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Tickner, J. Ann. "Hans Morgenthau's Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation." *Millennium: Journal of International Studies*, 17(3), (1988): 429-440, Accessed May 10, 2021, doi:10.1177/03058298880170030801
- Tickner, J. Ann. "Peace and Security from a Feminist Perspective." In *The Oxford Handbook of Women, Peace and Security*, ed. Sara. E. Davies and Jacqui True, 15-26. New York: Oxford University Press, 2019.
- Tickner, J. Ann. *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press, 1992.
- Toksöz, Gülay. "Sayıların Kadın Mücadelesindeki Yeri." In *Türkiye'de Feminist Yöntem*, ed. Emine Erdoğan Nehir Gündoğdu, 123-147. İstanbul: Metis Yayınları. 2020.
- United Nations (UN). Report of the Fourth World Conference on Women, Beijing, 4-15 September 1995. Accessed May 10, 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/Beijing%20full%20report%20E.pdf>
- United Nations (UN). *Report of the World Conference of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Copenhagen, 14 to 30 July 1980. Accessed May 10, 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Copenhagen/Copenhagen%20Full%20Optimized.pdf>
- United Nations (UN). *Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Nairobi, 15-26 July 1985. Accessed May 10, 2021, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/otherconferences/Nairobi/Nairobi%20Full%20Optimized.pdf>
- United Nations Development Programme (UNDP). 2020a, Accessed May 30, 2021, <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii#t294n2918>
- United Nations Development Programme (UNDP). 2020b, Accessed May 30, 2021, <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>

Adviye Damla ÜNLÜ

United Nations Development Programme (UNDP). *Sustainable Development Goals*, 2015, Accessed June 02, 2021, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>

World Economic Forum (WEF). *Global Gender Gap Report*, 2020, Accessed June 02, 2021, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf

Yerdelen Tatoğlu, Ferda. *Panel Veri Ekonometrisi*. Istanbul: Beta, 2020.

Zinsser, Judith P. "From Mexico to Copenhagen to Nairobi: The United Nations Decade for Women, 1975- 1985." *Journal of World History*, 13(1), (2002): 139-168.

Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örnekleme

İlkim BÜKE OKYAR^(*), Songül ÖĞÜT^(**)

Öz

2011 yılında başlayan ve on yılını doldurmuş Suriye iç savaşının en önemli sonuçlarından biri ağırlıklı kırsal kesimlerde yaşamakta olan milyonlarca Suriye vatandaşının zorunlu göç ile komşu ülkelere sığınması olmuştur. Göç alan ülkeler arasında Türkiye ev sahipliği yaptığı üç buçuk milyondan fazla Suriyeli sığınmacıyla dünyada ilk sırada yer almaktadır. Bu derece kapsamlı bir toplumsal hareketlilik kaçınılmaz olarak gerek ev sahibi gerekse geçici koruma altına alınan gruplar arasında siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Sosyal bir mesele olarak ortaya çıkan ve siyasi bir çözüm gerektiren konulardan biri de çocuk evlilikleridir. Bu makalenin amacı, esasen bir metot denemesi olarak temellendirilmiş kuram üzerinden Türkiye'deki geçici koruma altında olan Suriyeliler arasında sık karşılaştığımız çocuk evlilikleri perspektifi üzerinden gömülü teorinin yönetsel olarak sosyal bilimlerdeki etkinliğini irdelemektir. Bu çalışma boyunca karşılaşılan "çocuk-kadınlar" kavramının yanı sıra "çocuk-adamlar" kavramı da temellendirilmiş kuram kapsamında ortaya konulmuştur. Ayrıca makale mevcut insani yardım kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin kapasitesinin geliştirilmesinin yanı sıra Türkiye'nin politika yapıcılarının proaktif ve pragmatik bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Temellendirilmiş teori metodu, geçici koruma altındaki Suriyeliler, çocuk evlilik, çocuk-kadın, çocuk-adam, sivil toplum

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 06.02.2022

Kabul Tarihi: 01.06.2022

^(*)Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

E-posta: ilkim.okyar@yeditepe.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4272-8142>

^(**)Yüksek Lisans Öğrencisi, Tartu Üniversitesi, Çağdaş Asya ve Orta Doğu Çalışmaları.

E-posta: songulogut@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4351-0305>

İlkim Büke Okyar, Songül Öğüt, "Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örnekleme," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 14, (Mayıs 2022): 109- 132

DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.104>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Use of Grounded Theory In Social Sciences: A Sample of Syrians Under Temporary Protection and Child Marriages

İlkim BÜKE OKYAR^(*), Songül ÖĞÜT^(**)

Abstract

One of the most important consequences of the civil war in Syria, which started in 2011 and has lasted for ten years, has been the forced migration of millions of Syrian citizens living mainly in rural areas to neighboring countries. Turkey ranks first among the countries receiving immigration, with nearly four million Syrian refugees it hosts. Such comprehensive social mobility necessarily brings political, social, and economic problems among the host population and the communities under temporary protection. One of these issues that emerges as a social problem and requires a political solution is child marriages. This article aims to observe the systematic efficiency of the grounded theory in social sciences through a case study of child marriages among the Syrians under temporary protection in Turkey. Within the scope of grounded theory, the concepts of "child-men" and "child-women" have been introduced as new concepts to the literature. Based on the concepts extracted as the result of the field research, the article argues that the capacity of the existing humanitarian organizations and local governments should be further developed. And Turkey's policymakers should adopt a proactive and pragmatic approach concerning the conditions that give rise to the phenomenon of child marriages, the factors that facilitate or impede it, and the outcomes it yields.

Keywords: Grounded theory, Syrians under temporary protection, child-marriages, child-woman, child-man, civil society

Original Research Article

Submission Date: 06.02.2022

Acceptance Date: 01.06.2022

^(*) Asst.Prof., Yeditepe University, Department of Political Science and International Relations.

E-mail: lkim.okyar@yeditepe.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4272-8142>

^(**) Master's Student, Tartu University, Contemporary Asian and Middle Eastern Studies, Estonia

E-mail: songulogut@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4351-0305>

İlkim Büke Okyar, Songül Öğüt, "Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örnekleme," Üsküdar University Journal of Social Sciences, issue: 14, (May 2022): 109-132

DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.104>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Giriş

Zorunlu kitlesel akınları tetikleyen doğal afetler, temel ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar, işsizlik, dini, siyasi ve etnik baskılar, güvenlik ihtiyacı gibi ana nedenlerden biri olarak savaşlar özellikle kadın ve çocuklar gibi dezavantajlı kırılgan grupları ciddi biçimde etkilemektedir. 2011’de Suriye’de başlayan iç savaşla birlikte yaklaşık 6 milyondan fazla Suriyeli özellikle çevre ülkelere sığınmış, komşu Türkiye savaşta kaçan 3,7 milyondan fazla Suriyeliye geçici koruma statüsü sağlayan dünyadaki tek ülke olmuştur. Yaşanan iç savaş nedeniyle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Suriyeliler, uluslararası yardım kuruluşları ve Birleşmiş Milletler’in yanı sıra, bağış yapan ve kapılarını kendilerine açan ülkelerin çabaları sayesinde bugüne kadar hayatlarını sınırlı şartlarda sürdürmeyi başarmışlardır. Ancak, tüm bu çabalar özellikle çocukların siyasi ve sosyal açıdan tam kapsamlı korunmalarını sağlamakta eksik kalmıştır. Bu çalışmada geçici koruma statüsündeki Suriyeli kız çocukların olduğu kadar erkek çocukların da temel sorunlarını ortaya koymaya yönelik araştırma yürütülmüştür.¹ Kırılgan gruplar arasında en sık çalışılan alan, kız çocukları ve bu bağlamda çocuk yaşta evliliklerdir. Çocuk yaşta evlilikler kız çocuklarının “çocuk-kadın” olarak sosyal pozisyonunu tekrar tanımlamaktadır. Ancak erken yaşta evlilikler gibi çocukların cinsiyet yargılarını pekiştiren, eğitimlerine engel olan, sağlıklarını tehlikeye atan, onları şiddet ve yoksulluk riskine maruz bırakan olaylar sadece kız çocuklarla sınırlı değildir.² Makale temellendirilmiş teori kuramı üzerinden yürüttüğü araştırmasında benzer bir durumun erkek çocukları için de geçerli olduğu verisine ulaşmış ve “çocuk-adam” kavramını ortaya koymuştur. Bu veri doğrultusunda makale, temellendirilmiş kuram üzerinden ortaya çıkarttığı çocuk-adam kategorisini Türkiye’deki mevcut insani yardım kuruluşları, yerel yönetimler ve politika yapıcılarının proaktif ve pragmatik bir yaklaşım geliştirmeleri gereken bir alan olarak benimsenmesi yönünde bir görüş savunmaktadır.

İnsani yardım kurumları zorla yerinden edilme sırasında çocuk yaşta evliliklere sebep olan faktörler üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. Kuşkusuz, çocuk yaşta evliliklerde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yoksulluk ve korku gibi kavramlar belirleyici olmakta ancak yine de literatür içerisinde verisel anlamda derinlemesine ve incelikli bir anlayışa ihtiyaç duyulmaktadır. Daha spesifik olarak, amaç geçici koruma politikalarının zorunlu yer değiştirme sonucu kız ve erkek çocuklar için evlilik uygulamalarına ilişkin kararlarının yoksulluk ve güvensizlik gibi diğer kırılganlıklarla nasıl örtüştüğünü daha iyi anlamaktır. Suriyeli ailelerin günlük yaşamlarındaki sosyal, kültürel ve ekonomik güvenlik açıkları bu örtüşme noktalarının temelindedir. Bu kesişme noktalarının anlaşılması, gelecekte kırılgan grup olarak çocukların

¹ Ahmet İçduygu ve Doğu Şimşek, “Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies,” *Turkish Policy Quarterly* 15(3), (2016): 59-69. Roshni Chakraborty, “Child, not Bride.” *Harvard International Review*, 40(1), 2019: 20-21.

² UNICEF, “Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar,” <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>, 18 Mart 2021.; Dolunay Şenol ve Aybike Dinç, “Türkiye’nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme.” *Uluslararası Göç ve Çocuklar* içinde, ed. Abulfez Süleymanov, Pelin Sönmez, Selami Mete Akbaba, Fatma Demirbas Ünver (London: Transnational Press, 2016), 231-245.

maruz kaldığı en sık rastlanan “çocuk evlilikleri” ele alacak stratejik programlama ve politika süreçlerini bilgilendirmekte önem oluşturmaktadır. Nitekim çalışma, yerinden edilmiş aileler arasında çocuk yaşta evlilikleri Suriye'nin ataerkil sosyal ve kültürel yapısının bir uzantısı olarak sınırlandırmak yerine, çocuk evlilik oranlarının yoksulluk, güvensizlik ve göç yapılarından etkilendiğini bulgulamıştır.

Makalenin bu bağlamlarda özgün değeri, temellendirilmiş teori (kuram) kullanarak geçici koruma altında olan Suriyeli ailelerin yaşadığı sosyoekonomik düzeyi, düşük atıf bir ortamda çocuk evliliklerini, sosyal bir sistem olarak incelemiş olmasıdır. Çalışmanın öne çıkardığı kavramsal tanımlar içinde çocuk-kadınlar olgusunun ötesine geçilerek çocuk-adamlar ifadesi bulgulanmış ve tanımlanmıştır. Çocuk-kadın ve çocuk-adam tanımlamalarının temelini çok küçük yaşlarda evlendirilmiş kız ve erkek çocukların aile içindeki rollerinin değişmesi oluşturmaktadır. Çalışmada erkek çocukların en az kız çocukları kadar savunmasız olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan duruma özgü veri temelli önermelerin hem teorik hem de yöntemsel açıdan alana katkıda bulunacağı öngörülmüştür.

Temellendirilmiş Kuram (Grounded Theory) ve Yöntem

Bu makalenin amacı temellendirilmiş kuram (TK) ya da bir diğer deyişle gömülü teorinin nitel araştırma yöntemi olarak sosyal bilimlerde alanında kuram üretmeye yönelik bir uygulama olduğunu örnek bir çalışmayla savunmaktır. Nitel araştırmaların davranışsal teoriler karşısında popüleritelerini kaybetmeye başladığı 1960'ların sonunda pozitivist yöntemlere bir alternatif olarak şekillenmeye başlayan temellendirilmiş kuram gücünü araştırma süreci boyunca sistematik olarak toplanan ve analiz edilen verilerden türetilen bir teori üretme yöntemi olmasından alır.³ Bu savdan yola çıkarak araştırma yöntemi olarak gömülü teoriyi kullanan bu makale, genel olarak tüm nitel yöntemlere uygulanabilen üç metodolojik soruyu geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının ev sahibi topluluklara sosyokültürel uyumu bağlamında çocuk yaşta evlilik meselesi üzerinden ele almakta ve bunun sosyal, ekonomik, ve siyasi yansımalarını gözleyerek kuram geliştirmeye yönelik kavramsal kategorileri belirlemeyi amaçlamaktadır.⁴

Bu üç yöntemsel analizin ilki, hali hazırdaki geçici koruma statüsündeki Suriyelileri içeren olağan bilimsel çalışmalar dahilinde “çocuk evlilikler” kavramının nasıl yeniden yorumlanabileceğidir. Buna istinaden araştırmacıların, araştırmalarında kullandıkları prosedürleri ve kuralları nasıl ortaya çıkarttıkları (uncover) ele alınacaktır.⁵ Makale araştırmanın örneklemini oluşturan farklı coğrafi ve sosyoekonomik deneyime sahip geçici koruma statüsündeki Suriyeli sığınmacılar arasındaki toplanan veriler sonucu ortaya çıkan ve çocuk evliliklere dair değerlendirme kriterlerini oluşturan temel kavramları kategorize eder.

³ Barney Glaser ve Anselm Strauss, *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. (Chicago: Aldine Publishing Company, 1967); Kathy Charmaz. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis* (London: Sage, 2006); Gary Thomas ve David James, “Reinventing Grounded Theory: Some Questions about Theory, Ground and Discovery,” *British Educational Research Journal* 32(6), (2006): 767-795.

⁴ Thomas ve James, “Reinventing Grounded Theory,” 769.

⁵ Juliet M. Corbin ve Anselm Strauss, *Grounded Theory in Practice* (London: Sage, 1997), 179.

Son olarak da bu kategorilerden yola çıkarak kuramlaştırılmaya yönelik ana bir kavram ortaya koyar.

Farklı felsefi bakış açılarına sahip iki sosyolog olan Barney Glaser ve Anselm Strauss'un 1967 yılında "The Discovery of Grounded Theory" (Temellendirilmiş Kuramın Keşfi) başlıklı çığır açan kitaplarının yayınlanmasıyla gündeme gelen gömülü teori epistemolojik ve pragmatik olmak üzere iki ana yaklaşım üzerine inşa edilmiştir.⁶ Her iki yaklaşım aslında temellendirilmiş kuramın yaratıcılarının geçmişlerini temsil eden iki rakip felsefi gelenekten kaynaklanır: Anselm Strauss 1900'lerdeki Chicago ekolünün pragmatizmini gömülü kuram içinde yansıtırken, Barney Glaser, Columbia Üniversitesi merkezinde 1950'lerde popülerleşen pozitivist gömülü teoriye taşımıştır.⁷

Bu iki ekol arasında Glaser teori üretmeye yönelik "open mind" yani zihnin boşaltılarak ön yargıdan yoksun bir şekilde temellendirilmiş kuramı uygulanması gerekliliği vurgusunu yapar. Bu bağlamda "tabula rasa" yaklaşımını savunmasından ötürü Glaser'nin yaklaşımı büyük ölçüde tartışılan bir nokta olmaya devam etmektedir.⁸ Diğer taraftan Strauss'un savunduğu pragmatizm, sembolik etkileşimcilikle, insanların olaylara verdiği anlam ve bu anlamları iletmek için kullandıkları sembollere dair bir endişeyi paylaşır. Strauss'a göre, insan zihni sosyokültürel gerçeklikten bağımsız olmadığı gibi bir "tabula rasa" olarak işlemesi mümkün değildir. İnsan zihni bilgiyi üretirken her zaman belli referans çerçevelerine ihtiyaç duyar ve bunu yaparken de sahip olduğu anlam kodlarından etkilenir. Dolayısıyla araştırma içerisinde yer alan katılımcılar koşullara verdikleri tepkiler çerçevesinde kaderlerini kontrol edebilecek mekanizmalara sahiptir. Kuramın ana amaçlarından biri de bu mekanizmaları bulgulaştırmaktır.⁹

Temellendirilmiş kuramın ana özelliklerini bir olgunun tanımından onun meydana geldiği sürecin anlaşılmasına geçme ihtiyacı; sosyal bir sorunun nasıl ortaya çıktığına dair sınırlı olması veya hiç teori olmamasıdır; farklı grupların uyum sağlaması gereken durumların araştırılması; grupların eylemlerinin sonuçlarını tetikleyen olayların irdelenmesi, kategoriler arasındaki karşılıklı ilişkileri ve bunların fenomen üzerindeki etkilerini anlaşılması gibi yöntemsel ve teorik ihtiyaçlar oluşturur. Tabii ki her kuram gibi temellendirilmiş kuramın da kuvvetli ve sınırlı yanları mevcuttur. Strauss ve Corbin okulunun temellendirilmiş kuramla ilgili öne çıkarttığı en kuvvetli tarafı verileri kodlamak, kalıpları aramak ve bulguları görüntülemek üzerinden inşa ettiği net prosedürlerdir. Bu prosedürler, kodlama aşamasında tümevarım ve tümdengelim birleştirir, dolayısıyla araştırmacının bilgisini mantık çerçevesinde katalize etmesine yardımcı olur. Sonuç olarak araştırmacının belirli bir epistemik alana önemli bir katkı olan orta dereceli bir teori üretmesine olanak sağlar. Temellendirilmiş kuramın zayıf noktalarının başındaysa bir olgunun ne olduğunu, neden ve nasıl ortaya çıktığını ve ona müdahale eden koşulları yakalayan

⁶ Charmaz, *Constructing Grounded Theory*, 14-16; Thomas ve James, "Reinventing Grounded Theory," 768-769; Juliet M. Corbin ve Anselm Strauss, "Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria," *Qualitative Sociology* 13(1), (1990): 3-21.

⁷ Charmaz, *Constructing Grounded Theory*, 20-21.

⁸ A.g.e, 165-167.

⁹ Uwe Flick, *Doing Grounded Theory* (London: Sage Publications, 2018), 83-94.; Charmaz, *Constructing Grounded Theory*, 115-118.

reaktif verilerle sınırlı olması gelir. Mesela doktora veya akademik destekli araştırmalar gibi var olan kuramlar üzerinden örnekleme gerektiren durumlarda gerçekçi olmayan teorik örnekleme ve doyunluk ilkeleri olası araştırmacının yeterli veya yanlış veriyle sonuçlanması gibi süreci uzatacak ve hatta negatif etkileyecektir. Dolayısıyla sonuç odaklı olması gereken bu tarz çalışmaların verimsiz olmasına sebep olabilecektir. Makale temellendirilmiş kuramın bu güçlü ve sınırlandırıcı taraflarını göz önünde bulundurmuş, ancak ampirik bir araştırma olma hedefinden yola çıkarak bu kuramı çalışmasında benimsemeyi öngörmüştür.

Temellendirilmiş kuramda örnekleme teorik zeminde ilerler.¹⁰ Analiz birimlerinin yani metin pasajları, gözlemdeki olaylar, görsel veriler gibi maksimum çeşitlilik içerisinde örneklenecek yeni birimlere yol açacak olan olgularının nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışır. Strauss ve Corbin'e göre, başlangıçta ya da üç veya dört görüşmenin sonunda araştırma sorusunun alanını sınırlandırmak gerekmektedir.¹¹ Ayrıca, araştırmacının konuya dair araştırmasını daha sağlıklı yürütebilmesi adına gerekli literatür taramasını yapmış olması beklenir.¹² Glaser bu görüşe karşı çıkmış, araştırmanın erken safhalarında gerçekleşecek bir literatür taramasının olası araştırmanın veya çıkabilecek teorinin şekillenmesine negatif etkisi olacağını savunmuştur.¹³ Buna karşılık, Strauss ve Corbin verileri sorgulayabilecek yöntemlerin işlevsellikleri açısından literatür taramasının araştırmanın başından itibaren önemli bir rolü olduğunu düşünmüşlerdir.¹⁴ Bu, temellendirilmiş kuramdaki örneklemenin, tek başına veri toplamadan önce bir insan veya vaka örneği çizmekle ilerlemeyeceği anlamına gelir: temellendirilmiş kuramda örnekleme ve veri toplama iç içedir (Tablo 1).¹⁵

Temellendirilmiş teori sadece nitel araştırma tasarımı değildir, aksine röportajların transkriptleri, alan notları ve tarihsel referanslar gibi metinsel unsurları da içine alan bir müzakere alanıdır.¹⁶ Gençoğlu temel kuram yöntemleri üzerine yazdığı makalesinde her toplumun kendi gerçekliğini ürettiğini ancak başka bir toplumu anlamak ve açıklamak için bu gerçekliğin incelenen toplumun temel unsurlarını anlamakta yeterli olmayacağını savunur.¹⁷ Araştırılan fenomenin içinde olduğu dinamikler çerçevesinde kavramsal ve teorik olarak

---

¹⁰ Juliet M. Corbin ve Anselm Strauss, *Grounded Theory in Practice*.

¹¹ Bruce S. Thomson, "Sample Size and Grounded Theory," *Journal of Administration and Governance* 5, no. 1 (2010): 45-52.

¹² Corbin, ve Anselm Strauss, "Grounded Theory Research," 3-4.

¹³ Ciarán Dunne, "The Place of the Literature Review in Grounded Theory Research." *International Journal of Social Research Methodology* 14, no. 2 (2011): 118.

¹⁴ Anselm Strauss, *Qualitative Analysis for Social Scientists*, (Cambridge: University of Cambridge Press, 1987); Anselm Strauss ve Juliet M. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (Thousand Oaks: Sage, 1998), 91-94.

¹⁵ Elizabeth DePoy ve Laura N. Gitlin, *Introduction to Research E-book: Understanding and Applying Multiple Strategies*. Elsevier Health Sciences, 2019. <https://www.sciencedirect.com/sdfe/pdf/download/eid/3-s2.0-B9780323261715000082/first-page-pdf>; Aylin Yonca Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram," *Tarih Okulu Dergisi* XVII (2014): 684-686.

¹⁶ Ralph LaRossa, "Grounded Theory Methods and Qualitative Family Research," *Journal of Marriage and Family* 67, no. 4 (2005): 837-857; Uwe Flick. *Doing Grounded Theory*. London: Sage Publications, 2018, 83-94.

¹⁷ Aylin Yonca Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram," 684.

ortaya çıkarılması önem kazanmaktadır. Bu bağlamda temellendirilmiş kuram araştırmacının belli bir birikim doğrultusunda sosyolojik bir çıkarım yapmasını da mümkün kılar. Yine Gençoğlu'nun belirttiği gibi araştırılan toplumların yapısını açıklamak üzere hali hazırda bulunan kavramlara odaklanmak yerine saha çalışmasının içindeki verilere dayalı geliştirilen kavramlar üzerine teori oluşturmak var olan durumu anlamak adına daha etkili olacaktır.

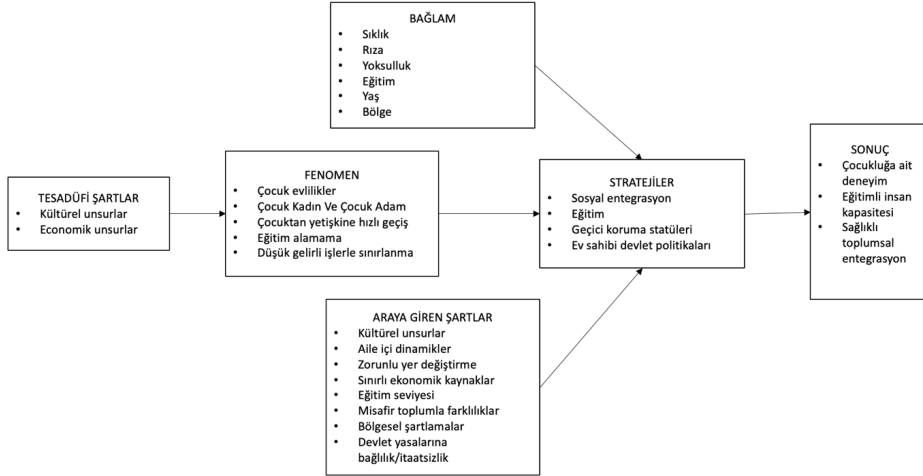
Bu doğrultuda makale geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar arasındaki kız ve erkek çocuk rollerini anlamak ve bu rollerin çocuk evlilikler bağlamında nasıl çözümlendiğini gözlemlemek için bu vakaların en çok meydana geldiği Gaziantep ve Adana illerinde araştırmasını birebir görüşmelere dayalı olarak sürdürmüştür ve benzer durumlara yol açan olayları örneklemeye çalışmıştır.¹⁸ Temellendirilmiş kuramda olgunun temsil edilebilirliği teorik olarak durumları ve olayları örnekleyerek elde edilir. Ancak aranan olguların değil, kavramların temsildir. Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacı sayısının oldukça yüksek olduğu Gaziantep ve Adana'da yürütülen çalışma aslen bir örnekleme deneyimi olarak başlamakla birlikte araştırma sürecinde üzerinde henüz teorik bir yaklaşım bulunmayan "çocuk-adam" kavramını ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır. Bu kavram, farklı veri kaynakları üzerinden, fenomene yol açan koşulları, onu kolaylaştıran veya engelleyen faktörleri ve doğurduğu sonuçları gösteren analiz birimlerinin bulgulanması sonucu elde edilmiştir. Bu analiz üniteleri aynı zamanda temellendirilmiş kuram içerisindeki kodlama birimlerini oluşturur (Tablo 2).

Tablo 1: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler: Eksel Kodlama

KATEGORİ	TANIM	ÖRNEKLEM
Gündelik koşullar	Fenomeni etkileyen olayların tetiklenmesi	Çocuk-kadın ve çocuk adam olarak erken yaşta çocukların yetişkin hayatına dahil olmaları; aileyi çocuklarını erken yaşta evlendirmeye iten sebepler
Bağlamsal koşullar	Çevredeki makro ve mikro koşullar: siyasi, sosyal, ekonomik	Mecburiyete karşı rızaya dayalı ilişki, ekonomik şartlar, ailenin sosyal sermayesi
Araya giren koşullar	Bağlamsal koşulların etkisini azaltan faktörler	Çocuk/insan hakları değerlerine karşı namus ve utanç kurallarına bağlılık, devlet yasalarına bağlılık ve ya itaatsizlik, çıkar mekanizmaları, IŞİD gibi terör grupları odaklı korku
Eylem ve etkileşim stratejileri	Araya giren koşullardan kaynaklanan tepkiler (kim neyi nasıl yapar)	Zorla evlendirme, kız çocuklarına manevi destek, erkek çocuklarına manevi destek
Sonuçlar	Bu stratejilerin bir sonucu olarak ne olur veya bunlara yanıt verememe durumu	Aile ekonomik yükü, ağırlıklı olarak zorunlu çocuk evlilik sayesinde bölünür. Kız çocukları kadar erkek çocuklarda bu zorunlu evliliklerden etkilenir, çocukların bireysel kapasitelerinin sosyal ve ekonomik gelişimini engeller.

¹⁸ Glaser ve Strauss, *The Discovery of Grounded Theory*.

**Tablo 2: Temellendirilmiş Kuram Yöntemi Üzerinden Teorik Modelleme:
Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sığınmacılar ve Çocuk Evlilikler**

Bu çalışma için veri kaynağı olarak geçici koruma statüsündeki sosyo-ekonomik düzeyi düşük Suriyelilerin çoğunlukta olduğu Gaziantep'te faaliyet gösteren farklı kapasitelerde Suriyeli sivil toplum örgütleri ve Adana'daki geçici barınma merkezi dışında, Dağlıoğlu ve Gülbahçesi mahallerinde yaşayan Suriyeli çocuk sahibi aileler odak grupları olarak seçilmiştir. Bu iller seçilirken Göç İdaresi Başkanlığı verilerininin nüfus oranlarına göre kategorilendirilen öncelikli iller dikkate alınmıştır. Adana, Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin nüfus olarak en fazla bulunduğu beşinci şehir ve araştırmanın yapıldığı iki mahalle MAZLUMDER'in 2014 tarihli raporuna göre geçici barınma merkezi dışında Suriyelilerin ucuz kiralar nedeniyle ikamet etmeyi tercih ettiği yerler olması bakımından tercih edilmiştir.¹⁹ Aynı zamanda Suriye'ye coğrafi yakınlığı sebebiyle de yüksek yerleşim sağlayan Gaziantep Türkiye'de Suriyelilerin yaşadığı iller içinde 452.533 kişiyle ikinci sırada yer almaktadır. Bu rakam Gaziantep nüfusunun yaklaşık %23,31'ini oluşturmaktadır. Türkiye'nin güneyindeki büyük kentlerden olmaları, sınıra yakınlıkları sebebiyle hali hazırda yerleşim süreçlerini kolaylaştırıcı sosyal ağların varlığı ve diğer illere nazaran daha geniş iş imkânları sunmaları sebebiyle de Gaziantep ve Adana, Suriyeliler için bir çekim merkezi olmuştur.²⁰

Bu çalışmada Gaziantep'teki küçük ölçekli sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ile derinlemesine ve yarı-yapılandırılmış görüşmeleri birincil veri olarak değerlendirmek üzere temellendirilmiş teori yöntemi kullanmıştır. Görüşmelerin STK'larla yapılmasının merkezinde

¹⁹ Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*. Mayıs 2014. [https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SİĞİNMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SİĞİNMACILAR%20RAPORU(9).pdf)

²⁰ Hakan Gülerce ve Ekrem Demir, "Zorunlu Göç Sürecinde Sosyal Ağlar; Şanlıurfa'daki Suriyeli Sığınmacılar." *Journal of Social Policy Conferences* (2021): 190.; Ersin K. Sandal, Mesut Hançerkeran, ve Mehmet Tıraş, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler," 472.; Mustafa Karataş, "Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar ile Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi," *Göç Araştırmaları Dergisi* 1 (2), (2015): 148.

Suriye'deki iç savaşın bir sonucu olarak ortaya çıkan insani krize dair toplumsal sorunlarda sivil toplumla iş birliği politikalarının kamu desteği elde etmesinin önemi oluşturmaktadır.²¹ Çalışma kapsamında görüşülen sivil toplum örgütleri Suriyeliler tarafından kurulmuş, dezavantajlı ve geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacı kadın ve çocuklara destek veren kurumlardan oluşmaktadır. Araştırma için farklı ölçeklerde sivil toplum örgütleri hedeflenmiştir. Bu ölçekler örgütün dâhil olduğu yerel ve/veya uluslararası proje ve destekler üzerinden değerlendirilmiştir. Görüşülen sivil toplum örgütleri bu bağlamda öne çıkanlar arasında Zenobia, Suriyeli Kadınlar Derneği, Maram Vakfı ve Women Now bulunmaktadır. Bu kurumların dışında araştırmaya katkı sağlaması adına odak grup çalışmaları yapılmıştır. Bunun için de Adana'da serbest ikamet eden geçici koruma altındaki dört farklı Suriyeli aileyle görüşülmüştür. Çalışmanın temel veri kaynaklarını bu kuruluş temsilcileri ve bireylerle birebir/yüz yüze derinlemesine ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler, gözlemler ve duruma ilişkin edinilen dokümanlar oluşturmuştur. Çalışma süresince veri toplama ve veri analizi aynı anda gerçekleştirilmiştir. Bu veriler Tablo 2'de belirttiği şekilde modellenmiştir.

Çalışmanın literatür taraması akademik kitap, dergi makaleleri gibi yayınları, web sitelerini, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi uluslararası kuruluşların ve Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerini ve raporlarını içermektedir. Çalışma Strauss ve Corbin'in çizgisinde kalarak sınırlı literatür taraması ile görüşmelere başlanmıştır. Ardından seçili bölgelerde alan araştırması ve mülakatlar yapılmaya başlanmıştır. Sürdürülen bu çalışma daha önce literatürde referans verilmeyen ancak görüşmeler sırasında sıkça bahsi geçen küçük yaşta evlendirilen erkek çocuklara yönelik veri toplamayı mümkün kılmıştır. Temellendirilmiş kuram ilkeleri içerisinde yürütülen bu çalışma sonucu "çocuk-adam" kavramı bir bulgu olarak ortaya konmuştur. Detaylı literatür taraması çalışmanın son aşamasında oluşturulmuştur ve bulgunun kavramlaştırılarak, bu kavramın etrafında geliştirilebilecek teorik çalışmalara olan ihtiyacı vurgulamıştır.

Terminoloji olarak makale zorunlu yer değiştirme bağlamındaki farklı hukuksal statüleri içerisinde Türkiye'deki Suriyelilere yönelik en doğru kullanımın "geçici koruma" olduğu görüşündedir. Bu sebeple makale Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'de korunma arayan gruplara "geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar" olarak hitap edilecektir. Buradaki sığınma hukuksal bir statü olarak değil tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere çekilen kimseler anlamında kullanılmıştır.

Türkiye'de Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaşam şartlarına kısa bir bakış

2011'den bu yana Suriye'de yaşanan iç karışıklık ve savaş ortamının bir sonucu olarak, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin yaklaşık %70'i Dünya Bankası standartlarına göre yoksul olarak kabul edilen gruba dahil.²² Buna ilaveten borç ve gıda

²¹ Kıvanç Ulusoy, "Testing Turkey's State Capacity: The Syrian Migration Crisis as Catalyst," *European Journal of Migration and Law* 23, no. 2 (2021): 152-154.

²² World Bank, *Deepened and Prolonged Poverty Affects Syrian Refugees and their Hosts, Requiring Bold Action* <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/12/17/deepened-and-prolonged-poverty-affects-syrian-refugees-and-their-hosts-requiring-bold-action>, 17 Aralık 2020.

yardımına artan bağımlılık nedeniyle birçok Suriyeli aile güvencesiz koşullarda yaşamlarını sürdürmek durumundadırlar.²³ Örneğin, resmi barınma merkezlerinin yetersizliğinden dolayı sığınmacılar Türkiye'nin doğu illeri de dahil olmak üzere gayri resmi çadır yerleşimlerinde derme çatma yapılarda veya şehir merkezlerinde aşırı kalabalık kiralık alanlarda yaşam imkânı aramak durumunda kalmaktadırlar.²⁴ Geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin bir kısmı apartman dairelerinde yaşama imkanı bulurken diğer bir kısmı kalabalık aile grupları olarak harabe yapılarda hayatlarını devam ettirmektedir. Bu noktada kayıtlı geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar içerisindeki evsizlik oranının %0,1 ile sınırlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Gaziantep'te (2018'de geçici barınma merkezleri kaldırılana kadar) geçici barınma merkezleri dahilinde ve bu merkezlerin dışında yaşayan Suriyelilerin kaldıkları konut tipleri ve kişi sayısı incelendiğinde Suriyelilerin büyük bir kısmının gecekondulu tipi alanlarda yaşadığı görülmüştür.²⁵ Aynı zamanda kötü şartlara rağmen yüksek konut kirasını karşılayabilmek adına sıklıkla birden fazla ailenin tek bir daireyi paylaştıkları buradaki istatistiki veriye yansımayan bir gerçektir.²⁶

Ayrıca dünyada en yüksek Suriyeli sayısına ev sahipliği yapan ülke olmak, Türkiye'nin zaten kırılğan olan ekonomisine ve kamu hizmeti altyapısına önemli ölçüde yük getirmiştir.²⁷ Cem Şentürk çalışmasında "Gaziantep'in toplu taşımada artan ihtiyaca karşılık verebilmek adına 2016 yılı sonuna kadar fazladan 140 otobüs satın almak ve 380 şoför istihdam etmek zorunda kaldığını" belirtmiştir.²⁸ Yine Şentürk'in ifadesiyle "belediyeler artan giderleri ek bütçe kaynaklarından yoksun biçimde taşımak zorunda" kalmaktadır. Zira kaynak dağıtımında kentte ikamet eden kişi sayısı değil, vatandaş sayısı esas alınmaktadır.²⁹ Bir diğer taraftan, Bekir Berat Özipek'in çalışmasında belirttiği gibi geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar ile ev sahibi Türkler, kısıtlı kaynaklar, hizmetler ve geçim fırsatları çerçevesinde rekabet etmektedirler.³⁰ Temel ihtiyaçlar ve ekonomik istikrar için rekabetin artması, geçici koruma altındaki grupların bir yük olarak algılanması ve olası en temel bireysel hakları üzerinden ekonomik katkılarının göz ardı edilmesi, hayal kırıklığı, günah keçiliği ve ayrımcılık gibi daha derin sosyokültürel çatışmalara sebep olarak iki grup arasında gerginliğin artmasına yol açmaktadır.

²³ Murat Erdoğan, "Syrian Refugees in Turkey," *Konrad-Adenauer-Stiftung Report* (2019), 13; Cem Şentürk, *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*, (İstanbul: Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı (ZfTI), 2020), 10.

²⁴ Cem Şentürk, *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*, 10-12.

²⁵ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. Aralık 2017; Ersin K. Sandal, Mesut Hançerkeran ve Mehmet Tıraş, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları," *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 15, no. 2 (2016): 476.

²⁶ Cem Şentürk, *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*, 19.

²⁷ Danièle Belanger ve Cenk Saracoglu, "The Governance of Syrian Refugees in Turkey: The State-capital Nexus and Its Discontents," *Mediterranean Politics* 25, no. 4 (2020): 413-432.

²⁸ Cem Şentürk, *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*, 18.

²⁹ A.g.e.

³⁰ Mustafa Karataş, "Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar," 145-150; Bekir Berat Özipek. "Ekonomi Temelli Ayrımcılık ve Önyargı Karşıtı Argümantasyona Katkı: 'Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi' Raporu," *Liberal Düşünce Dergisi* 23, Sayı: 90, (Bahar 2018): 125-146.

Yukarıda belirtilen tablodan en çok etkilenenler dezavantajlı olarak nitelendirilen kadın ve çocuklardır. Türkiye’de bulunan geçici koruma altındaki sığınmacıların %75’ini kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye, bazıları fiziksel yaralanmalar, psikolojik stres, kaynak güvensizliği ve temel sağlık hizmetlerinden yoksun kalmış 1.400.000’den fazla yerinden edilmiş Suriyeli çocuğa ev sahipliği yapmaktadır.³¹ Ayrıca birçok Suriyeli çocuk, örgün eğitime erişememekte ve ailelerini maddi olarak desteklemek için işgücüne katılmak zorunda kalmaktadır.³² Yerinden edilmiş Suriyeli kızlar için taciz ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (GBV) dahil olmak üzere ek riskler belgelenmiştir. Son raporlar, Suriye krizinin oluşturduğu toplumsal meseleler içinde artan çocuk evlilik oranlarını vurgulamış ve bu konuya ilişkin endişeleri artırmıştır.³³ Bu makale tam da bu veri doğrultusunda araştırma çerçevesini belirlemiştir.

Suriye’de Sosyal Yapı olarak Geleneksel Aile ve Cinsiyet Rollerine Kısa bir Bakış

Richard T. Antoun ve Donald Quataert Batı’dan farklı olarak Orta Doğu’nun temel sosyal yapısının geniş aileler olduğunu ve bu yapıların standart bir yaklaşımla incelenmesinin ekonomik koşullara göre büyüklük, zenginlik ve yoksulluk açısından değerlendirilmedikçe gerçekçi bir model sunmayacağından bahsederler.³⁴ Bu model coğrafya, bölge, etnik çeşitlilik veya ideolojiden ziyade kültürel ve toplumsal sınıf farklılıklarına odaklanır. Antoun ve Quataert bu model aracılığıyla köklü modern Suriye toplumunun içindeki toplumsal yozlaşmaya vurgu yapar ve bu yozlaşmanın toplum içerisinde kristalleşmiş sınıfların birbirlerine karşı kendilerini tanımlayarak ortaya çıkmasıyla daha iyi anlaşılabilirliğini savunur.³⁵

Thomas Collelo da Suriye yaşamındaki en önemli unsurun geniş aileler ve genellikle kişinin aile geçmişine dayalı sosyal konumu olduğunu savunur. Ailenin itibarı özellikle kırsal bölgelerde yaşayan geleneksel aile yapılarında daha da hâkimdir. Mesela bu yapılarda ailenin genç üyeleri evlenenine kadar anne ve babası başta olmak üzere geniş aile yapılarından ayrılmazlar.³⁶ Aileden anlaşılan yalın haliyle anne, baba ve kardeş değildir. Kültürel olarak en basit ailenin büyükanne ve büyükbaba, teyzeler, amcalar ve kuzenleri de kapsadığı düşünülmektedir. Kişinin geniş ailesiyle olan bağlantıları çok değerlidir, hatta kutsaldır. Aile sadece duygusal değil, aynı zamanda finansal ve sosyal bir mekanizma olarak da önemli bir destek sistemi gibi hareket eder.

Suriye’de bir ailenin itibarı, statüsü ve onuru, o ailenin bütünü üzerinden üyelerini tanımlar. Bu nedenle mensuplar ailelerinin onurunu lekelemekten endişe duyarlar ve genellikle Batılı

³¹ UNICEF, “Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar,” 2021; Cem Şentürk, *Türkiye şehirlerinde Suriyeli göçmenler*, 19.

³² Gülden Ayman, “Suriyeli Mülteciler Bir Güvenlik Sorunu Mu?,” *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler* içinde, ed. Adem Esen ve Mehmet Duman (İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, 2019), 58-61.

³³ Save the Children, *Married By Exception: Child Marriage Policies In The Middle East And North Africa*, June 2021; Sare Aydın Yılmaz, “Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması ve Entegrasyon.” *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler* içinde, ed. Adem Esen ve Mehmet Duman (İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, 2019), 47-49.

³⁴ Richard Antoun ve Donald Quataert, *Syria: Society, Culture, and Polity* (SUNY Press, 1991), 1-12.

³⁵ A.g.e., 11-12.

³⁶ Thomas Collelo, *Syria: A Country Study, Villages* (Washington: GPO for the Library of Congress, 1987).

aile anlayışının aksine ailelerinin itibarını kendi ihtiyaçlarının önüne koyarlar.³⁷ Ailenin bir ferдинin başarısı veya eylemi, başkaları tarafından tüm ailenin algılanmasını etkileyebilir. Ailenin mahremiyetine (özellikle kadın üyeleri), aile üyelerinin namuslarını korumak için özen gösterilir. Bir kişi sosyal geleneklerden veya standartlardan uzaklaşırsa akrabaları kişinin aile içindeki statüsüne dair karar alabilir, hatta o kişiyi aileden dışlayabilir.³⁸

Suriye toplumu etnik-dindar bir toplum olarak tanımlanabilir. Din, sosyal yapı söz konusu olduğunda çok önemli bir rol oynamaktadır. İslam'ın en yaygın dini inanç olduğunu söyleyebildiğimiz Suriye'de Sünni İslam temel sosyal değerleri oluşturur. Doğum, evlilik ve miras gibi bazı kişisel statü konularında Hristiyan, Yahudi ve Dürzi azınlıklar kendi hukuk sistemlerini uygulamış olsa da diğer hukuki unsurlar baskın İslam hâkimiyeti nedeniyle Müslüman kanun ve yargı yetkisine bağımlıdır.³⁹

Bireylerin çevreleriyle ilişkileri, toplumsal cinsiyet rollerini özellikle toplumun değer ve inançlarına dayalı bir ürün olarak ortaya çıkarmaktadır. Amy M. Blackstone Batı toplumlarında da genellikle aile yapılarında, kadınların erkeklerden daha yapıcı özelliklere sahip olduğunu ve dışarıda değil evde tam zamanlı çalışarak evdeki yaşam alanının devamından sorumlu oldukları görüşünün benimsendiğini iddia eder.⁴⁰ Kadının aksine, erkek aileye maddi destek sağlamakla yükümlüdür.⁴¹ Suriye'deki sosyo-kültürel yapı Orta Doğu kültürlerinin geneline özgü olarak ataerkil aile temelleri üzerine oturur. Kısaca, baba veya en yaşlı erkek hanede en fazla otoriteye sahiptir ve aileden mali olarak sorumlu olması beklenir. Mesela bu kişinin görüşü tipik olarak bir tartışmada üstün gelendir; olası bir boşanma davasında çocukların doğrudan kendisine ait olduğu kabul edilir. Ailenin karar vericilerinin yaşlı erkekler olmaları kadınlar ve genç erkeklerin hedeflerine ulaşmalarını müzakere ve ikna süreciyle mümkün kılar.⁴² Bu ataerkil yapı soy ve veraset ilişkilerini de içine alır. Bu çerçevede belirli koşullar, bir ailenin dinine bağlı olarak değişebilir de maddi varlıklar ancak ailenin erkek üyeleri arasında el değiştirebilir. Akrabalık, Orta Doğu toplumlarını anlamak için temel ilke olarak tanımlanmaktadır. Sadece aile, evlilik ya da miras konularıyla ilgili ilişkileri göstermekle kalmaz, aynı zamanda bu toplumlarının şehir yaşamını, sosyal yapısını ve her şeyden önce hukuksal süreçlerini de etkiler.⁴³ Bir diğer ifadeyle akrabalık, diğer bireylerin dini bağlarını, vatandaşlıklarını, kimliklerini, sosyal yaşamlarını ve hatta aile içi ilişkiler hukuku çerçevesinde kişilerin statülerini belirleyen bir faktör olarak ortaya çıkar.⁴⁴

³⁷ Beth Baron, *Egypt as a Woman* (Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 2005), 41.

³⁸ Annika Rabo, "Gender, State and Civil Society in Jordan and Syria." *Civil Society: Challenging Western Models* içinde, ed. Chris Hunn ve Elisabeth Dunn (London ve New York: Routledge, 1996), 155-177.

³⁹ Thomas Collelo, *Syria: A Country Study Villages*, 62-65.

⁴⁰ Amy Blackstone, "Gender Roles and Society," 337.

⁴¹ Yumna Asaf, "Syrian Women and the Refugee Crisis: Surviving the Conflict, Building Peace, and Taking New Gender Roles," *Social Sciences* 6(3), 110 (2017): 1-18; Annika Rabo, "Gender, State and Civil Society in Jordan and Syria."

⁴² Annika Rabo, "Gender, State and Civil Society in Jordan and Syria" 158-161.

⁴³ Zouhair Ghazzal, "Modern Middle East: Family, Gender, Sexuality" Special Topics Seminar, History Department, University of Chicago, (1998). <http://zouhairghazzal.com/courses/Hist300Kin.htm>.

⁴⁴ Esther Van Eijk, *Family Law in Syria: Patriarchy, Pluralism and Personal Status Laws*. (London, New York: I.B. Tauris Publishing, 2016), 109-111.

“Çocuk-kadınlar” ve “Çocuk-adamlar”

Bu çalışma, Birleşmiş Milletlerin çocuk tanımından yola çıkarak geçici koruma altındaki Suriyeli dezavantajlı gruplar içerisinde kültürel, sosyal ve ekonomik süreçlere bağlı ortaya çıkan iki temel kavram olarak çocuk-kadınlar ve çocuk-adamlar olgularına odaklanır. Bu kavramlar çocukların durumlarını daha kapsayıcı olarak tanımlamaktadır. Burada “adam” kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğünden faydalanılarak erkek kişi ve/ veya diğer bir şekilde eş, koca anlamlarında kullanılmıştır. Bunun nedeni bu çocukların evlenmeleriyle üzerlerine aldıkları sosyal, maddi ve psikolojik sorumluluğun yetişkinlerle aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Literatürde sıklıkla kullanılan çocuk-gelin ve çocuk damat ifadeleri bu statüleri çocukluktan yetişkinliğe travmatik bir geçiş noktasında tanımlamakla sınırlı kalır. Halbuki, çocukların hayatlarının doğal akışındaki bu kırılma yukarıda da belirtildiği gibi hayat boyu sürecek bir olgular zinciri içerisinde çocukların birer yetişkinmişçesine kendilerine atanan “kadın” ve “adam” rollerinin içlerini doldurma çabasına dönüşür. Bu durum aynı zamanda bir süreklilik içerir ve “damat” ya da “gelin” tanımlarındaki sınırlı pozisyonun ötesine geçer. Mesela kız çocukları küçük yaşlarına rağmen artık kendi çocuklarını büyütme çalışmakta, erkek yaşlılarıysa ailenin geçimini sağlayan kişi olarak iş hayatına atılıp para kazanmak zorunda kalmaktadırlar.

Burada UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)’in çocuk tanımını belirtmek konunun bağlamını ortaya koymak açısından faydalıdır. Suriye’nin 1993’te onayladığı Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’nin 1. Maddesine göre: “18 yaşının altındaki her birey, belirli bir ülkenin yasaları yetişkinlik için yasal yaşı daha küçük olarak belirlemedikçe, ‘çocuk’ olarak tanımlanır”.⁴⁵ Sözleşmenin izleme organı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, reşit olma yaşı 18’in altına olan devletleri bu durumu gözden geçirmeye teşvik eder ve 18 yaşın altındaki tüm çocuklar için koruma düzeyini artırmayı hedefler. Bu devletler arasında Suriye de bulunmaktadır. Öyle ki Çocuk Hakları Komitesi’nin Suriye tarafından tanınmasına rağmen Suriye hukuki yapısı Birleşmiş Milletler tarafından ‘çocuk’ olarak tanımlanan 15 yaş altına kadar evlilikleri hoş görmektedir. Bu sebeple geçici koruma altında olan Suriyeli sığınmacılar arasında gözlemlenen çocuk evliliklerini sadece zorunlu yerinden edilme durumunun bir sonucu olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır.

1953 tarihli Suriye Anayasası içerisindeki “kişisel statü” yasası, yasal evlilik yaşını erkekler için 18, kadınlar için 17 olarak belirlemiştir. Ancak yasa baba veya dede tarafından (ailenin en yaşlı erkek üyesi) vesayet altına alınan erkek çocuklarına 15, kız çocuklarına 13 yaşında evlenme izni verilmesi esasını ek madde olarak içermektedir.⁴⁶ Buna karşılık 1953 Suriye Aile Yasası olarak da adlandırılan Suriye Statü Yasası, 307 ve 308. maddelerindeki evlilik ve boşanma bakımından Dürzi, Musevi ve Hıristiyan topluluklarını kapsamamaktadır. Bu toplulukların evlilik boşanma konuları bu etnik ve dini grupların kendi içinde halledilmek üzere kanunun dışında bırakılmıştır.⁴⁷ Dolayısıyla bu gruplar üzerinde bir hukuki baskı veya düzenleme mümkün değildir.

⁴⁵ UNICEF, *Convention on the Rights of the Child*.

⁴⁶ Rania Maktabi, “Gender, Family Law and Citizenship in Syria,” *Citizenship Studies* 14, no. 5 (2010): 557-572.

⁴⁷ Maurits S. Berger, “The Legal System of Family Law in Syria,” *Bulletin d’études orientales* (1997): 115-127.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNPFA), Mart 2019'da yayınladığı “Kafesteki Kuşlar Öttüğünde: Suriyeli Ergen Kızların Hikâyeleri” başlıklı bir raporda, iç savaşın başlamasından önce Suriyeliler arasındaki kayıtlı evliliklerin %12'sinin 18 yaş altındaki kızları kapsadığını belirtmiştir. Bu rakam 2012'de %18'e, 2013'te %25'e, 2014'ün başlarındaysa %32'ye ulaşmış, o zamandan beri de nispeten sabit kalmıştır.⁴⁸ Bu evliliklerin kayda değer bir kısmını 15 yaş altındaki evlilikler oluşturmaktadır.⁴⁹ Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar, 2011 yılından bu yana Suriye iç savaşının kritik sonuçlarından biri olan geçici koruma altındaki Suriyeliler arasında çocuk yaşta evliliklerde hızlı bir artış olduğunu vurgulamaktadır.

Bir diğer taraftan, araştırmalar çocuk yaşta evliliklerin biyolojik ve sosyal sonuçları arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Erken yaşta evliliklerin temel olarak yoksul, daha az eğitilmiş ve tarıma dayalı toplulukları etkilediği açıktır. Suriye'de erken evlilik oranlarına bölgelere göre bakıldığında oldukça farklılık gösterdiği tezi bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerle de uyusmaktadır. Mesela yoksulluk ve çatışmanın yoğun olduğu bölgelerdeki çocuk ve kadınların durumunun izlenmesi üzerine Dünya Bankası tarafından yapılan “Çoklu Gösterge Küme Anketi,” Suriye'de çocuk yaşta evliliklerin en yüksek oranı %5,2 ile Daraa'da, en düşük oranı ise %1,1 ile Tartus'ta kaydetmiştir.⁵⁰ Bu oranların kız çocuklarının eğitim düzeyleriyle anlamlı bir ilişki içinde olduğu açıktır. Kadınların eğitimi arttığında çocuk yaşta evlilik oranlarında azalma olduğu, bunun da bölgelere göre önemli davranış değişiklikleri yaratmakta olduğu gözlemlenmiştir. Daraa şehri, yukarıda belirtildiği gibi en yüksek yoksulluk yüzdesinin yanı sıra, düşük eğitim seviyesi ve iç savaştan en çok etkilenen bölgelerden biri olarak çocuk evliliklerinin de en yüksek orana sahip olduğu güney Suriye'de yer almaktadır.⁵¹

Çocuk Kadın ve Çocuk Adam: Çalışmanın Epistemolojik Temelleri

Bu çalışma kapsamında 23 Kasım 2018'de yapılan görüşmede Gaziantep'teki Suriyeli Kadınlar Derneği Zenobia'dan Ahlam al-Milaji'ye çocuk evlilikleriyle hukuki, coğrafi ve sosyoekonomik statü arasındaki ilişkiye istinaden sorular yöneltildi.⁵² Ahlam, bu görüşmeden beş yıl önce Türkiye'ye gelmiş Halepli bir inşaat mühendisi. Kendini geleneksel aile yapısı içerisinde tanımlayan Ahlam özellikle Halep'in kırsal kesimlerine gidildikçe Suriye'de kanunen belirlenen minimum evlilik yaşı 15 bile olsa bu kanunun uygulanmadığını, hatta bu bölgelerde

⁴⁸ “When Caged Birds Sing: Stories of Syrian Adolescent Girls,” (UNPFA, March 2019), 27. <https://arabstates.unpfa.org/en/publications/when-caged-birds-sing-stories-syrian-adolescent-girls>.

⁴⁹ “Early Marriage Hits High Rates in some Areas of Syria,” (Syrians for Truth and Justice, 17 Eylül 2020, 10. https://stj-sy.org/en/early-marriage-hits-high-rates-in-some-areas-of-syria/#_ftn4).

⁵⁰ World Bank, “Multiple Indicator Cluster Survey 2006,” <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/53/related-materials>.

⁵¹ “Rebels in Syria's Largest City of Aleppo Mostly Poor, Pious and from Rural Backgrounds,” Fox News (Kasım 20, 2014). <https://www.foxnews.com/world/rebels-in-syrias-largest-city-of-aleppo-mostly-poor-pious-and-from-rural-backgrounds>.

⁵² Görüşmelerde adı geçen katılımcıların isimlerini ve beyanlarını kullanma izni görüşme başında kendilerinden alınmıştır.

yaşayan gruplar tarafından farkında bile olunmadığını vurguladı. Özellikle kırsal bölgelerde kız çocuklarında evlilik yaşının 10'a kadar inebildiğini söyledi: "Bizde öyle bir yasa yok. Yani 10 yaşında bile evlendiyse sorun yok." Bunun sebepleri kendisine soru olarak yöneltildiğinde cevabını birkaç başlık altında topladı:

"16-17 yaşında hamile olup çocuğu olan çok kadın gördüm. Bu durumun birinci sebebi yoksul olmaları, ikinci sebebi ise eğitimsiz olmaları. Üçüncü nedeni ise DEAS'ın [Irak ve Şam İslam Devleti, IŞİD] varlığıdır. Aileler, özellikle savaştan sonra, kızlarını DEAS'a kapılmasınlar diye buraya, Türkiye'ye gönderiyorlar çünkü DEAS Suriye bölgelerine girince o bölgelerde yaşayan kızlarla evleniyorlar. Kızlar burada akrabaları aracılığıyla evlendiriliyorlar. Örneğin amcasına gönderiyorlar, sen onu evlendir ki DAES'e kalmayın deniliyor. Bu evlilikler sonrasında DEAS'ın aileler üzerinde oluşturduğu stres azaldı."

UNICEF, çocuk evliliğini, taraflardan birinin veya her ikisinin 18 yaşın altında olduğu herhangi bir resmi veya gayri resmi birliktelik olarak tanımlamaktadır. Çocuk evlilikler de dâhil olmak üzere eşlerden birinin veya her ikisinin de özgür ve tam rıza göstermediği zorla evlilik, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 16(2) Maddesi ve Birleşmiş Milletlerin 1981'de yürürlüğe giren "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" kapsamında oldukça geniş bir biçimde ele alınmıştır. Çocuk yaşta evlilik bir kızın sağlığını, geleceğini ve ailesini etkilediğinden, kalkınma ve refah için önemli etkileri olan ulusal düzeyde de önemli ekonomik yükler getirmektedir. Aynı sorun çocuk yaşta evlendirilen erkekler için de geçerlidir. Özellikle az gelişmiş, kırsal sosyokültürel geleneklere sıkışmış toplumlarda çocuk yaşta evlilik, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve yoksulluğun temel etkenleridir. Birçok ebeveyn kızlarının veya oğullarının geleceğini güvence altına almanın en iyi yolunun erken evlilikler olduğuna inanmaktadır. Geleneksel olarak meşrulaştırılmış bu inanç durumu küresel bir sorun olarak uluslararası gündeme taşımakta ve ulusal çözümler üretilmesini gerekli kılmaktadır.⁵³

Yukarıda Ahlam al-Milaji'nin de belirttiği üzere, Türkiye'de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların içinde buldukları sosyokültürel duruma ek olarak silahlı çatışma ve zorla yerinden edilme sonucu artan cinsel şiddet ve taciz riskleri bazı ailelerde evliliğin ve iyi bir kocanın kızlara gerekli korumayı sağlayacağı düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu tehdit algısı ve yine aynı algıya bağlı olarak ailenin onurunun korunması Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılar arasında çocuk evlilik oranlarının artmasında etken olmaktadır. Buna ilave olarak savaşta ailesini, eşini, yakınlarını kaybetmiş Suriyeli kadınlar özellikle doğu kültürünün izlerini taşıyan ev sahibi topluluklardaki cinsiyetçi bakış yüzünden en fazla istismara maruz kalan gruptur.⁵⁴ Ev sahibi toplumlardaki bu sosyal kodlarda geçici koruma altındaki gruplar içinde erken yaşta evlilik veyahut ikinci, üçüncü eş olmayı bir çözüm olarak

⁵³ UNICEF, "Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar," 2021.

⁵⁴ Hakan Gülerce, "Göç ve Belirsizlik Eşleri Kayıp Suriyeli Sığınmacı Kadınlar," *İnsan & Toplum* 10, no. 3 (2020): 217-221.

üretmektedir.⁵⁵ Ahlam'a çocuk evliliklerin Suriye genelinde geçerli bir uygulama olup olmadığı sorulduğunda bütününe bir genellemenin yanlış olacağını söyledi:

“Suriye’de, çok gelişmiş şehirler ve köyler var. Bu durum sadece gelişmemiş köylerde oluyor, gelişmiş köylerde ve şehirlerde ise böyle bir durum yok. Yani bu genel bir durum değil. Gelişmiş bölgelerde kız çocukları yükseköğrenimini (Üniversite) tamamlaması ve ondan sonra evlenmesi bekleniyor. Evlenmeyi reddeden çok kız var.”

“[...] Ama fakir bölgelerde 16 ya da 17 yaşına kadar çocuk sahibi olanlar, hamile olanlar çok gördüm. Bunun ortaya çıkmasının sebepleri belirttiğim gibi hem yoksul olmaları hem ilim sahibi olmamalarından yani eğitimleri olmamasından.”

Suriyeli bir sivil toplum örgütü olarak Zenobia'nın bu küçük yaşta evlenen gruba herhangi bir eğitim verip vermediği sorulduğunda Ahlam şunları aktardı: “Evlerde bazı eğitimler veriyoruz ancak evlenmekle ilgili değil hayatla ilgili; ne yapmalılar, nasıl davranmalılar, bir de sağlık konularında eğitim veriyoruz. Örneğin meme kanseri ile ilgili bir bilgilendirme toplantısı yaptık Amerika’daki bir dernek bize broşürlerini gönderdi ve bu konuda destek oldular.”

Zenobia, gerek kız gerek erkek çocukların erken yaşta evlendirilmeleriyle mücadele etmek gerek küçük yaşta evlendirilmiş kız çocukların farkındalıklarını arttırmak adına bir seri eğitim projesi yürütmüş bir sivil toplum kuruluşu. Ahlam, Zeinoba'nın bu projelerini teknik eğitimler olmanın ötesinde “hayata dair” eğitimler olarak sınıflandırıyor. Özellikle daha kapalı yaşayan aşırı muhafazakâr aile yapıları içindeki kadınlara ve çocuk-kadınlara ulaşabilmek adına yaptığı çalışmalara dair yöneltilen soruya Ahlam şöyle cevap veriyor:

“Zenobia şöyle bir deney yaptı, bir araştırma grubu kurduk bu ailelere kiminle mesaj gönderebiliriz, nasıl ulaşabiliriz diye. Kuaförler vasıtasıyla ulaşabileceğimizi bulduk. Bunun için kuaförlerle bir grup toplantısı gerçekleştirdik, 40 kuaför salonu bu toplantıya katılım sağladı ve ailelerle ilişkilerimizi güçlendirdi. Hepsinin yasal olarak çalışmadığını belirtmeliyim, bu nedenle de yasal olarak nasıl çalışabilecekleri konusunda yol gösterdik. Bunu yapmamızdaki amaç aramızda bir güven bağı kurmaktı yani onların problemlerini sorunlarını halletmeye çalıştık. Suriyeli olan bu kadınlara sağlık problemleri olduğunda doktor getirdik, sağlıklarına nasıl dikkat etmeleri gerektiğini anlattık. Güven kurduktan sonra bu kuaförler küçük çocukların evlendirilmesinin önüne geçmek için kendilerine gelen müşterilerine şunları söylediler: “Siz çok büyük bir günah işliyorsunuz, çok büyük bir yanlış yapıyorsunuz, size gelen kız çocuklarını mesela 15 yaşındayken süslüyorsunuz hem de düğün için, bu çok büyük bir yanlış. Kadınlar oğullarını evlendirmek için kuaförlere gidiyorlar genellikle, güzel bir kız gördünüz mü diye soruyorlar. Evliliklerin birçoğu bu şekilde gerçekleşiyor. Bundan sonra akşam yemeği yaptık hepsini davet ettik ondan sonra Amerikan Avukat Sandığı ile çalıştık. Onlardan bu konuyla ilgili yasaları öğrenip bir broşüre koyduk ve hepsine dağıttık salonlarına koysunlar, insanlar öğrensinler diye. Tüm bu sürecin sonunda aileler çocuklarını küçük yaşlarda evlendirmekten yasal olmadığı için korkmaya başladılar.

⁵⁵ Aydın Yılmaz, E. S., “Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması ve Entegrasyon,” A. Esen ve M. Duman (Editörler), *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler Tespitler ve Öneriler* (2016): 44-45.

Bir de şöyle bir durum var, 100 kişiden 20 kişi kurtardım ise bu büyük bir başarı değil mi? Kuaför kadınlardan 7 kadın bize katıldı ve artık bizim derneğimizde çalışıyorlar. Onlar da şöyle bir aktivite yaptılar; fakir olanların evine gidip kadınların saçlarını yaptılar, bakım yaptılar. Buradaki asıl hedef kadınlarla bir bağlantı kurmaktı. Bu durum şöyle bir şeye dönüştü, bu kadınlar her kuaföre gittiklerinde bizimle çalışmaya başlayan kuaförler tarafından yanlış ya da sakıncalı durumları önlemek adına eğitim almış oluyorlar.”

Yine 23 Kasım 2018’de Women Now for Development Gaziantep ofisinden Lubna Kanawati ise aynı soruya istinaden eğitimin önemini vurgulayarak şunları aktardı:

“Biz kız çocukların ve kadınların eğitim almalarına önem veriyoruz çünkü eğitime ulaşmakta sıkıntılar yaşıyorlar. Biz burada okuma yazma kursları açıyoruz bu grup için. Çocuklar için ayrıca kendi dillerinde de eğitim alabilecekleri kitaplar bastırdık ve bunları kullanıyoruz. Ayrıca buradaki kadınları iş hayatına kazandırabilmek için de meslek kursları açıyoruz ve katılmalarını sağlıyoruz. Elimizden geldiğince onlara rehberlik etmeye çalışıyoruz ki koşulları daha yaşanılabilir duruma gelsin.”

Ahlam’ın erkek çocukların evliliğine dair veri eksikliği vurgulamış olması çocuk-adam kavramın çocuk evliliklerindeki tek kurbanın kız çocuklarla sınırlı olmadığı tezini ön plana çıkartmıştır. UNICEF’in raporuna göre, çocukluk çağında evlenen erkek ve kız çocukları biyolojik ve sosyal farklılıklar nedeniyle aynı risk ve sonuçları yaşamamakla birlikte, uygulama her iki cinsiyetten çocuklar için de bir hak ihlalidir. Kız çocuklarına benzer şekilde erkek çocuklar da hazır olamayacakları yetişkin sorumluluklarını üstlenmek zorunda kaldıkları bu ilişkilendirmelerde erken babalık ve hanenin geçimini sağlamak gibi ekonomik baskı yaşamaktadır. Üstelik bu faktörler çocuğun eğitim ve kariyer gelişimi fırsatlarına erişimini de kısıtlamaktadır.

UNICEF’in 2021’de yayınladığı rapor da “çocuk damatların”, sayılarının “çocuk gelinlere” göre daha az olmakla birlikte, benzer şekilde çocukluklarını yarıda kesen bir hak ihlali yaşamakta olduklarının altını çizmiştir.⁵⁶ UNICEF’in çocuk gelin tanımı içindeki kız çocukların erken evlendirilmesindeki en önemli faktörü tehdit risklerini azaltmak veya ortadan kaldırmak olarak belirtmiştir. Bununla birlikte aynı derecede olmasa da bu durum erkek çocuklar için de geçerlidir. Ahlam al-Milaji’nin 23 Kasım 2018’deki görüşmede durumu örnekleyerek şu şekilde açıkladı:

“Benim konuşmak istediğim dahası vurgulamak istediğim başka bir konu var. Erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerde konunun odağı sadece kız çocukları oluyor fakat bir de erkek çocuklar var. 3 yıl önce bir aileye gittim, bir kız çocuğu, 14-15 yaşlarında ve hamile. Yetim bir kız. Kocası ise 17 yaşında. Yani çocuk evliliklerinde sadece kız çocukları hakkında araştırma yapılmamalı erkekler çocuklar hakkında da araştırma yapmalı, bu durumun yarattığı etkiler ortaya konmalıdır. Çok küçük yaşlarda evlenen bu insanların ‘biz gençliğimizi yaşamadık, çocukluğumuzu yaşamadık’ şeklinde serzenişlerini de sıklıkla duyuyorum.”

⁵⁶ UNICEF, “Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar.”

Evliliğin 17 yaş altı evli kızlar üzerindeki etkileri yaygın olarak bilinmesine rağmen 17 yaşından önce evlenen “çocuk damatlar” üzerindeki etkileri hakkında çok az veri bulunmaktadır. Bu veriler de erken evlilikler üzerine yapılan çalışmalarla sınırlıdır. Ancak çocuk-adam olmayı açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu konuya dair literatür genelde çocuk-işçi tartışmalarıyla sınırlı kalmakta, diğer sosyal ve kültürel rolleri kapsamamaktadır. Bu sebeple literatürde daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bulgu temellendirilmiş kuram yöntemi ile yapılan görüşmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Bu görüşmelerden biri de 17 yaşında olan ve 15 yaşında evlenen Hayyan’la yapılmıştır (gerçekleştirilen bu görüşmede görüşmecinin gerçek adını kullanmak yerine takma bir isim kullanıldığını belirtmemiz gerekir). 2013 yılına kadar Suriye Halep’te Tarık El Bab’da yaşayan Hayyan, savaş başladıktan sonra Türkiye’ye gelmiş ve Adana’ya yerleşmiştir. Geçimini tespit yaparak kazanmaktadır. Hayyan’la görüşme 18 Aralık 2018 tarihinde Adana’da gerçekleştirilmiştir, evliliğiyle ilgili anlattıkları şu şekildedir:

“Karımla isteyerek evlendim. Düşünümüzün ardından ailemle aynı evde yaşamaya başladık. 17 yaşındayım ve bir kızım var. Benim için çalışmak ve ailevi sorumluluklarımı almak zor değil. Babam da benim gibi 15 yaşında evlenmiş. Mesleği kâğıt kutu toplamaktır. Suriye’de ailemin ekonomik durumu kötü değildi, biz fakir insanlar değildik. Erken evlilik hem erkek hem de kadınlar için kültürümüzün bir parçasıdır. Suriyeliler arasında çocuk yaşta evliliklerin nedenlerinden biri de aile bireylerinin, özellikle erkeklerin düzenli olarak bir araya gelip evlilik hakkında sohbet etmeleridir. Bu toplantılarda çocuklara evlenince neler yapması gerektiği, eve nasıl katkıda bulunması ve çocuk sahibi olarak soyunu devam ettirmesiyle ilgili bilgiler veriliyor, dolayısıyla ben evlilik fikriyle büyüdüm. Bu tamamlamam gereken bir görev gibiydi. Bu yüzden evlenmek istedim ve bunu isteyerek yaptım. Artık kendi ailem var ve bundan memnunum.”

Bir diğer görüşmecimiz Layal’ın erkek çocuklarına yönelik yapılan görüşmeler çocuk-adamların ev sahibi ülkede yaşadığı derin sosyoekonomik sorunların neler olduğunu öne çıkartmaktadır. 15 Aralık 2018 tarihinde Adana’da Layal’le yapılan görüşmede çocuklarından biri olan oğlu Sami’nin yaşadığı zorlukları aktarması hem hane halkının hem de Sami’nin nasıl etkilediğini açıkça ortaya koyuyor. “Oğlum Sami 17 yaşında evlendi, şu an 22 yaşında ve bir kızı var. Sami’nin düzenli bir işi yok. Uzun süre boyunca iş aradı ve sonunda bir yerde çalışmaya başladı ama parasını vermediler. Diğer oğullarım da aynı sorunu yaşıyorlar, paralarını alamıyorlar çoğu zaman. Bizim yaşamımızı devam ettirmek için de paraya ihtiyacımız var.”

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) belirttiğine göre, çalışma çağındaki bir milyonu aşkın Suriyeli sığınmacı çocuk ve genç, çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır.⁵⁷ Bu veriler, Layal’ın oğulları gibi birçok Suriyelinin hali hazırdaki durumunu açıklamaktadır. Gaziantep, Adana, Şanlıurfa ve Hatay gibi Türkiye’nin güneydoğu illerinde çalışan Suriyeli çocukların yaş ortalaması 14 ile 15 arasındadır. Yoksulluk, okula gidememek ve yetişkinler için

⁵⁷ Gürkan Morali, “Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar,” *OPUS International Journal of Society Researches* 8 (15), (2018): 1426-1427.

iş olanaklarının olmaması bu tür çocuk işçiliğinin üç ana nedenidir.⁵⁸ Ancak bu argümanın ciddi zaafı, kaç Suriyeli çocuk işçinin 18 yaşın altında evli olduğuna dair bir verinin olmamasıdır. Başka bir deyişle bunların kaçının çocuk-adam olduğudur.

Bu konuya dair savaşı takip eden süreçte iç savaşın şiddetinden kaçmaya çalışan Güney Suriye'deki kırılmalı ve savunmasız toplulukların bulunduğu kampların sürdürülebilirliğini üstlenen Maram Vakfı'nın kurucusu Yakzan Shishakly 10 Kasım 2018'deki görüşmesinde çocuk işçi ve erken evliliğe dair temel sorunları şöyle özetledi:

“Herkes çocuk işçiliğine karşı ama çocuk işçiliğini durduramazsınız. Çocuk işçiliği ile mücadele edemezsiniz. Neler olup bittiğine bakmak zorundasınız. Sokaktaki çocuklarla konuştum ve neden çalıştıklarını sordum, “Paraya ihtiyacımız var” dediler. Haftada 1000 veya 2000 Türk Lirası kazandıklarını varsayalım bu çocukların, bu çocuklarla para kazanmayı bırakmaları için onlarla tartışamazsınız. “Neden bırakacaklar?” “Sadece okula gitmek için mi!” Onlara yeterince para verirsiniz, çalışmazlar. Çocuklar, onlarla konuştuğunuzda okula gitmek istediklerini söylüyorlar. Arkadaşlarını görmek, okula gitmek istiyorlar, mesela okul servisleri onlar için bir rüya gibi ama paraları yetmiyor. Ailelerle bağlantı kurmak gerekiyor. Diyelim ki 16 yaşında iş arayan küçük bir kızla karşılaştım. Ona diyorum ki, daha hızlı iş bulmana yardım edeceğim ki bu kulağa kötü geliyor ama çözüm yolu bu ve çözümü görmezden gelemeyiz. Kulağa hoş gelmiyor ama bu değişim için bir başlangıç noktasıdır. Kızların ailelerine destek olursanız onlar da eğitime kavuşur.”

Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Türkiye’de yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar arasında kız çocukların erken yaşta evlenmeleri genel olarak en önemli sorun gibi görünmekte ve erken evliliklerin kız çocukları üzerindeki etkileri de 2011’den bu yana geniş bir literatür içerisinde belgelenmektedir. Öte yandan temellendirilmiş kuram yöntemi üzerinden yürütülen bu çalışma, Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılar arasında erkek çocukların parçası olduğu evliliklerle ilgili henüz yeterli düzeyde bir araştırılma yapılmadığını, bu konuda sosyal politikalar bakımından bir eksiklik olduğunu tespit etmiştir.

Araştırmanın amaçlarından bir tanesi, konuyu kültürel unsurlar, aile içi dinamikler, zorunlu yerinden edilme, sınırlı ekonomik kaynaklar, eğitim seviyesi, misafir toplumla farklılıklar, bölgesel şartlamalar, devlet yasalarına bağlılık veya önemsememe gibi durumlar içerisinde tanımlamak suretiyle çocuk evliliklerin sadece kız çocuklar değil her iki taraf için nasıl etkenler ve süreçler içerisinde gerçekleştiğini araştırmaktır. Bulgular, erken evliliklerin sadece bu grup içindeki kızları değil, 18 yaşından önce evlenen erkekleri de etkilediğini ortaya koymaktadır. Yani bu çalışmada yapılan görüşmeler, erkek çocukların evlendiğinde sorumluluklarının artma eğiliminde olduğunu aynı zamanda da evin geçimini tek başına üstlenen veya ev geçimine katkı sağlayan kimseler olduğunu göstermiştir. Bu sorumluluklar erkek çocukların çocuk olmaktan çıkmasına sebep olup onları birer çocuk-adama dönüştürmektedir. Bu noktada dezavantajlı

⁵⁸ Çetin Çelik ve Ahmet İçduygu, “Schools and Refugee Children: The Case of Syrians in Turkey,” *International Migration* 57 (2): 253.

grupların hakları ve korunmaları üzerinden düzenlenecek devlet yaptırımları son derece önemlidir.

UNICEF gibi uluslararası kuruluşlar, kadın ve çocuklarla çalışan farklı sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen sayısız proje ev sahibi Türkiye'nin bu konudaki sınırlı siyasi yaptırım ve denetlemeleri üzerinde baskı oluşturmakta yetersiz kaldıklarını ifade etmektedirler.⁵⁹ Suriyeli kız çocuklar kadar erkek çocukların erken yaşta evlendirilmemesi konusunda benzer bir tutum eksikliği vardır. Suriyeli erkek çocukların çocuk yaşta evlilikleri konusunun ihmal edildiği ya da öncelik olmadığı görüşmeler sonunda anlaşılmaktadır. Bu konu, daha kapsamlı bir tartışma ve daha fazla araştırma için iyi bir başlangıç noktası sağlamaktadır. Küçük yaşta yapılan evliliklerin Suriyeli erkek çocuklar üzerindeki potansiyel etkilerini kız çocuklar üzerindeki etkileriyle eş zamanlı olarak incelenmesi ve daha dikkatli bir şekilde ele alması Suriye toplumunun "kayıp gençliği" olarak görülen son on yılını sığınmacı olarak geçirmiş çocuk-adam ve çocuk-kadınların sorunlarını bir bütün olarak çözümlenmesinde yol gösterici olacaktır.

Konuyla ilgili bir diğer önemli bulgu ise Suriyeli kızların erken yaşta evlendirilmelerinin temel nedenlerinden birinin yoksulluk olduğunu karşımıza çıkarır. Bu çalışmanın saha araştırması, Suriyeli erkek çocukların küçük yaşta evlenmesinin nedeninin ailelerin ekonomik durumundan ziyade kültürel ilkelere ilgili olduğunu göstermektedir. Bu açıdan görüşmecilerimiz olası çözüm arayışları içerisinde önerilerinde Suriyeli erkek çocukların evlilik sorununa yönelik çözümün tek başına bu çocukların ailelerine ekonomik destek vermek olmayacağını vurgulamışlardır. Tabii ki ekonomik destek, özellikle erkek çocuklar için çocuk işçiliği ile mücadelede büyük önem taşımakta ayrıca hem kız hem de erkek çocuklar için eğitim olanakları sağlamaktadır. Bu kapsamda, çalışma ev sahibi devletin geçici koruma altındaki sığınmacılara yönelik siyaset geliştirerek eş zamanlı olarak çocuk yaşta evlilikler konusunda bu topluluklarda ailelerin de eğitilmesi gerekliliğini öne sürmektedir.

Saha araştırmasından ortaya çıkan en çarpıcı sonuç, araştırma kapsamında yapılan görüşmelere dayalı olarak Suriyeli sığınmacılar içerisindeki çocuk-adamların kız çocuklara göre sosyal statülerini değişimine sebep olan evlilik ve yine evliliğe bağlı hayat akışlarının süreçlerini geleneksel aile yapıları gereğince nispeten daha kabullenici olduklarını gözlemlenmiş olmasıdır.

Çalışmada Türkiye'de yaşayan geçici koruma altında bulunan Suriyeli aileler arasında Türkiye kanunlarının, yani Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Türk Ceza Kanunu'nun çocuk yaşta evliliklere dair hükümleri caydırıcı rol oynayamadığı, hatta gerçek evlilik yaşlarının da gizlenmesine neden olduğu verisi elde edilmiştir. Yapılan mülakatlarda Gaziantep'te görüşülen Suriyeli sivil toplum kuruluşları da bu çerçevede Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sosyal politikalar üretmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Ek olarak bu çalışma, Suriye'deki çocukların evliliklerinin bölgelere göre değiştiğini, Türkiye'deki geçici koruma altındaki sığınmacılar arasında çocuk evliliklerin, özellikle kız çocukları için, kırsal bölgelerden gelenlerde gözlendiği fikrini desteklemektedir.

⁵⁹ Bu araştırma kapsamında görüşülenler Women Now for Development ve Zenobia Suriye Kadınlar Derneği'nin görüşmecileri bu eksikliklere referans vermişlerdir.

Bu çalışmanın birtakım potansiyel sınırlamaları dikkate alınmalıdır. Ülkelerini şiddet korkusuyla zorla terk etmek zorunda kalmış Suriyeliler arasında resmi evlilik kaydının olmaması, birçoğunun ilk kayıt adımlarından bazılarını tamamlamak için gerekli belgelere sahip olmaması gibi sebepler çocuk evliliğinin yaygınlığı hakkında geçerli bilgi edinmeyi zorlaştırmaktadır. Yine, zaman zaman Suriyeli ailelerde çocuk yaşta evlilikle ilgili sınır dışı edilme korkusu, katılımcıların evlilik yaşlarını doğru söylememelerine neden olmaktadır. Buna bağlı olarak bir diğer konu, Suriyeliler arasında çocuk-adamlar oranına dair kesin bir veri olmamasıdır. Çalışmayı sınırlandıran bir başka ciddi sorun da bu ailelere ulaşmada, görüşmeye ikna etmede ve mülakatı sadece evlerinde gerçekleştirmek istemelerindeki süreç olmuştur.

Sonuç

Çalışmanın en önemli sonucu temellendirilmiş kuramın göç çalışmaları gibi sosyal bilimin teorik kavramlara ihtiyaç duyduğu alanlarda yeni kavramsal kategoriler ve bunlar arasında yeni ilişkiler kurmaya imkân vermiş olduğunu ortaya koymasıdır. Göç çalışmaları şaşırtıcı bir şekilde yeterince kuramsallaştırılmamış bir sosyal araştırma alanı olarak kalmıştır. Kitlesel akınlar ya da göç süreçleri hakkında daha zengin bir anlayış geliştirebilmek için bu süreçleri kavramsal olarak bir parçası oldukları toplumsal değişim süreçleri içinde tanımlamak gerekir. Makale bu bağlamda yaptığı çalışmada çocuk evlilikleri ve bu evliliklerin sığınmacı ve ev sahibi toplumlardaki süreçlerini incelemiştir.

Temellendirilmiş kuram yöntemi saha araştırması sürecinde elde edilen verilerden hareketle teori üretmeyi hedefleyen bir araştırma biçimidir. Bu çerçevede kendi ülkelerindeki iç savaş sebebiyle kitlesel akınlar sonucu Türkiye'ye sığınan ve geçici koruma altındaki Suriyeliler arasındaki çocuk yaşta evlilikleri araştırma sahası olarak belirlemiştir. Saha çalışmasını hem Adana'daki Suriyeli sığınmacıların evlerine misafir olarak hem de Gaziantep'teki Suriyelilerle çalışan sivil toplum örgütleriyle tercümanlar eşliğinde yüz yüze görüşmelerle yapmıştır.

Temellendirilmiş kuram yöntemi sosyal bilimlerdeki kullanımı bakımından iki temel unsur içerir. Bunlardan birincisi kavramsal kategoriler ve bunların özelliklerinin belirlenmesidir. İkincisi ise belirlenen kategoriler ve kategorilerin özellikleri arasında kurulan ilişkilere. Makale kapsamında yürütülen çalışmada bu yöntemsel temeller üzerinden ilerleyerek "çocuk-kadın" ve "çocuk-adam" gibi saha araştırmasında elde edilen veriler doğrultusunda kavramsal kategorileri belirlemiş ve tanımlamıştır. İkinci aşamada da yine araştırma sırasında elde edilen veriler üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri ve çocuk yaşta evlilikler sorunuyla bağlantılı olarak Suriye toplumunun etnik-dini yapısı, savaş, zorunlu yer değişimi, yoksulluk gibi siyasi, sosyokültürel ve ekonomik şartların çocuk evlilikler ve bu evliliklerin ürünü olarak çocukların değişen sosyal statüsü üzerindeki etkisine bakmıştır. Temellendirilmiş kuram üzerinden uygulanan bu iki aşamalı model sonucu iki öneriye ulaşmıştır. Birincisi sağlıklı bir toplumsal entegrasyon için mevcut insani yardım kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilmesi; ikincisi ise Türkiye'nin politika yapıcılarının geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara yönelik proaktif ve pragmatik bir yaklaşım benimsemesi.

KAYNAKÇA

- Akın, Mahmut H. ve Gökhan Özbaş. "Suriye'den Türkiye'ye Göçün Sosyolojik Sonuçları: Suriyeli Göçmenler Üzerine Uygulanmalı Bir Saha Araştırması." *Liberal Düşünce Dergisi* 25(97), (2020): 47-65.
- Antoun, Richard T. ve Donald Quataert. *Syria: Society, Culture, and Polity*. New York: SUNY Press, 1991.
- Asaf, Yumna. "Syrian Women and the Refugee Crisis: Surviving the Conflict, Building Peace, and Taking New Gender Roles." *Social Sciences* 6 (3), (2017): 1-18.
- Aydın, Yılmaz ve Sare E.. "Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması ve Entegrasyon." *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, içinde. Editörler: Adem Esen and Mehmet Duran, 37-51. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD), 2019.
- Ayman, Gülden. "Suriyeli Mülteciler Bir Güvenlik Sorunu Mu?" *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler* içinde, 58-61. Editörler: Adem Esen ve Mehmet Duman, İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, 2019.
- Baron, Beth. *Egypt as a Woman*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 2005.
- Belanger, Danièle ve Cenk Saraçoğlu. "The Governance of Syrian Refugees in Turkey: The State-Capital Nexus and its Discontents." *Mediterranean Politics* 25 (4), (2020): 413-432.
- Berger, Maurits S.. "The Legal System of Family Law in Syria." *Bulletin d'études Orientales*, (1997): 115-127.
- Blackstone, Amy. "Gender Roles and Society." *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments* içinde. Editörler: Julia R. Miller, Richard M. Lerner and Lawrence.B. Schiamberg, 335-338. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003.
- Chakraborty, Roshni. "Child, not Bride." *Harvard International Review* 40 (1): 20-21.
- Charmaz, Kathy. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage, 2006.
- Collelo, Thomas. *Syria: A Country Study, Villages*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1987.
- Corbin, Juliet M. ve Anselm Strauss. "Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria." *Qualitative Sociology* 13 (1), (1990): 3-21.
- Çelik, Çetin ve Ahmet İçduygu. "Schools and Refugee Children: The Case of Syrians in Turkey." *International Migration* 57 (2), (2019): 253-267.
- DePoy, Elizabeth ve Laura N. Gitlin. "Introduction to Research E-book: Understanding and Applying Multiple Strategies." *Understanding and Applying Multiple Strategies* içinde. E-Book: Elsevier Health Sciences, 2019.
- Dunne, Ciarán. "The Place of the Literature Review in Grounded Theory Research." *International Journal of Social Research Methodology* 14 (2), (2011): 111-124.
- Erdoğan, Murat. *Syrian Refugees in Turkey*. Konrad-Adenauer-Stiftung Report, 2019.
- Flick, Uwe. *Doing Grounded Theory*. London: Sage Publications, 2018.
- Ghazzal, Zouhair. "Modern Middle East: Family, Gender, Sexuality." *Special Topics Seminar, History Department*. Chicago: University of Chicago, 1998.
- Glaser, Barney ve Anselm Strauss. *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company, 1967.
- Gençoğlu, Aylin Yonca. "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram." *Tarih Okulu Dergisi* XVII, 2014.

- Gülerce, Hakan. "Göç ve Belirsizlik Eşleri Kayıp Suriyeli Sığınmacı Kadınlar." *İnsan & Toplum* 10 (3), (2020): 217-221.
- Gülerce, Hakan ve Ekrem Demir. "Zorunlu Göç Sürecinde Sosyal Ağlar; Şanlıurfa'daki Suriyeli Sığınmacılar." *Journal of Social Policy Conferences* (81), (2021): 185-211.
- Hein, Jeremy. "Refugees, Immigrants, and the State." *Annual Review of Sociology* 19(1), (1993): 43-59.
- İçduygu, Ahmet. "Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead." *Transatlantic Council on Migration* 3(8): (2015): 1-18.
- İçduygu, Ahmet ve Doğu Şimşek. "Syrian Refugees in Turkey: Towards Integration Policies." *Turkish Policy Quarterly* 15 (3), (2016): 59-69.
- Karataş, Mustafa. "Türk Yazılı Basınında Suriyeli Sığınmacılar ile Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ." *Göç Araştırmaları Dergisi* 1(2), (2015): 112-151.
- LaRossa, Ralph. "Grounded Theory Methods and Qualitative Family Research." *Journal of Marriage and Family* 67 (4), (2005): 837-857.
- Maktabi, Rania. "Gender, Family Law and Citizenship in Syria." *Citizenship Studies* 14(5), (2010): 557-572.
- Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu. *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*. Mayıs 2014. [https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SIĞINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SIĞINMACILAR%20RAPORU(9).pdf).
- Moralı, Gürkan. "Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar." *OPUS International Journal of Society Researches* 8 (15), (2018): 1426-1449.
- Özipek, Bekir Berat. "Ekonomi Temelli Ayrımcılık ve Önyargı Karşıtı Argümantasyona Katkı: 'Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi' Raporu." *Liberal Düşünce Dergisi* 25 (90), (2018): 125-146.
- Rabo, Annika. "Gender, State and Civil Society in Jordan and Syria ." *Civil Society: Challenging Western Models* içinde. Editörler: Chris Hunn and Elisabeth Dunn, 155-177. New York: Routledge, 1996.
- Sandal, Ersin Kaya, Mesut Hançerkıran ve Mehmet Tıraş. "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları." *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 15 (2), (2016): 461-483.
- Save the Children. *Married By Exception: Child Marriage Policies in The Middle East and North Africa*. Save the Children, 2021, 1-46. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/married_by_exception.pdf.
- Strauss, Anselm. *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: University of Cambridge Press, 1987.
- Strauss, Anselm ve Juliet M. Corbin. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage, 1998.
- Syrians for Truth and Justice. *Early Marriage Hits High Rates in some Areas of Syria*. Thematic Report, Syrians for Truth and Justice, (2019):1-17. <https://stj-sy.org/en/early-marriage-hits-high-rates-in-some-areas-of-syria/>.
- Şenol, Dolunay ve Aybike Dinç. "Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik bir Değerlendirme." *Uluslararası Göç ve Çocuklar* içinde. Editörler: Abulfez Süleymanov, Pelin Sönmez, Selami Mete Akbaba and Fatma Demirbas Ünver. London: Transitional Press, 2016. 231-245.
- Şentürk, Cem. *Türkiye Şehirlerinde Suriyeli Göçmenler*. İstanbul: Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı, 2020.

- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. "Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması." T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), 2017.
- Thomas, Gary ve David James. "Reinventing Grounded Theory: Some Questions about Theory, Ground and Discovery." *British Educational Research Journal* 32 (6), (2006): 767-795.
- Thomson, S. Bruce. "Sample Size and Grounded Theory." *Journal of Administration and Governance* 5(1), (2010): 45-52.
- UNFPA. "When Caged Birds Sing: Stories of Syrian Adolescent Girls." 2019.
- UNICEF. *Convention on the Rights of the Child*.
- UNICEF. "Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar." 2021.
- Ulusoy, Kıvanç. "Testing Turkey's State Capacity: The Syrian Migration Crisis as Catalyst ." *European Journal of Migration and Law* 23(2), (2021): 152-175.
- Van Eijk, Esther. *Family law in Syria: Patriarchy, pluralism and personal status laws*. London, New York: I.B. Tauris Publishing, 2016.
- World Bank. "Deepened and Prolonged Poverty Affects Syrian Refugees and their Hosts, Requiring Bold Action." <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/12/17/deepened-and-prolonged-poverty-affects-syrian-refugees-and-their-hosts-requiring-bold-action>, 17 Aralık 2020.
- World Bank. "Multiple Indicator Cluster Survey 2006," <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/53/related-materials>.

Hakikat-Sonrası ve İdeoloji: Lee McIntyre'in Yorumu Hakkında Louis Althusser Üzerinden Bir Tartışma

Mert ERÇETİN (*)

Öz

Lee McIntyre *Hakikat-Sonrası (Post-Truth, 2018)* adlı kitabında, hakikat-sonrası (post-truth) kavramını pazarlama ve televizyon dünyalarındaki tarihsel kökenlerine ve davranışsal psikolojideki kaynaklara dayanarak düşünsel bir kökene bağlar. McIntyre, bu kavramın yalnızca epistemolojik bir sorun olduğunu öne sürer. Bu makalede; ilk olarak hakikat-sonrası kavramı ile hakikatin bağdaşım kuramı arasında benzerlikler belirtilerek ortaya çıkan ortak epistemolojik sorunlar incelenecektir. Daha sonra, kişiselleştirme teknolojileri ve bunların istenmeyen sonuçları olan yankı odası, filtreleme baloncuğu ve siber-balkanlaştırma ile Althusser'in devletin ideolojik aygıtları arasında bir koşutluk kurularak McIntyre'in yaklaşımı sorunsallaştırılacaktır. Dahası, söz konusu teknolojiler bireyleri birer üretici-tüketiciye (prosumer) dönüştürdüğü için hakikat-sonrası kavramının hem teorik hem de pratik felsefenin alanına girmesiyle aslında ideoloji kavramına karşılık gelen bir yeniyapımdan (neologism) fazlası olmadığı ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Hakikatin Bağdaşım Kuramı, Siber-Balkanlaştırma, Yankı Odası, Filtreleme Baloncuğu, Devletin İdeolojik Aygıtları, Hakikat-Sonrası.

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 30.04.2021

Kabul Tarihi: 07.01.2022

(*) Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.

E-posta: mert.efe.ercetin@gmail.com 20163206018@ogr.msgsu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9370-9224>

Mert Erçetin, "Hakikat-Sonrası ve İdeoloji: Lee McIntyre'in Yorumu Hakkında Louis Althusser Üzerinden Bir Tartışma," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 14, (Mayıs 2022):133-149
DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.105>

Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Post-Truth and Ideology: A Discussion about Lee McIntyre's Interpretation through Louis Althusser

Mert ERÇETİN (*)

Abstract

In his book *Post-Truth* (2018), Lee McIntyre demonstrates the intellectual origins of the notion of post-truth by giving examples from diverse areas such as marketing, broadcasting, and the studies of behavioural psychology in the 20th century. McIntyre claims that post-truth is solely an epistemological problem. In this essay, at first, the similarities between the post-truth and the coherence theory of truth will be elaborated and their common problems will be briefly discussed. After this discussion, Lee McIntyre's approach will be problematized by establishing a parallelism between the personalization technologies with their unintended outcomes such as echo chambers, filter bubbles & cyber-balkanization and Louis Althusser's ideological apparatus of the state. Moreover, it will be suggested that since the personalization technologies transform each individual into a prosumer, the notion of post-truth is deeply related to the fields of both theoretical and practical philosophy and it is, in fact, nothing more than a neologism replacing the term, ideology.

Keywords: Coherence Theory of Truth, Cyberbalkanization, Echo Chamber, Filter Bubble, Ideological Apparatus of the State, Post-truth.

Original Research Article

Submission Date: 30.04.2021

Acceptance Date: 07.01.2022

(*) Ph.D. Student, Mimar Sinan Fine Arts University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy

E-mail: mert.efe.ercetin@gmail.com 20163206018@ogr.msgsu.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9370-9224>

Mert Erçetin, "Hakikat-Sonrası ve İdeoloji: Lee McIntyre'in Yorumu Hakkında Louis Althusser Üzerinden Bir Tartışma," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 14, (May 2022): 133-149
DOI : <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.105>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Giriş

Hakikat-sonrası (post-truth) kavramı, Lee McIntyre'in tespit edebildiğine göre yaklaşık yirmi yıldır dolaşımda olan bir *yeniyapımdır* (neologism).¹ Ancak, özellikle İngilizce konuşan ülkeler ve bu ülkelerdeki (akademik çevre hariç) kamuoyunun bu kavramdan haberdar olması Oxford Sözlüklerinin bu kavramı, 2016 yılında yılın sözcüğü olarak seçmesi sonucunda olmuştur.² Aynı sözlükler bu kavramı, “kamuoyunu şekillendirmede nesnel olguların, duygular ya da kişisel inançlara hitap edilmesine nazaran daha az etkili olduğu durumları anlatmak ya da işaret etmek” için kullanılan bir önad olarak tanımlamaktadır.³

2018 yılında yazdığı ve dilimize *Hakikat-Sonrası* adıyla çevrilen kitabında McIntyre, *hakikat-sonrası* kavramının izlerini pazarlama ve habercilik alanlarında sürmektedir. 1950'lerde sigaranın insan sağlığına zararlarını vurgulayan bilimsel araştırmaları gözden düşürmek için kendi işe aldıkları bilim insanlarına karşı bilimsel çalışmalar yaptıran tütün ve tütün ürünleri şirketleri ile küresel ısınmanın bilim insanlarının abartması olduğunu öne süren petrol şirketleri McIntyre'in söz konusu kavramın pazarlama ve bilim karşıtlığı tarihinde izini sürerken kullandığı örneklerdir.⁴ Hakikat-sonrası kavramının habercilik alanındaki geçmişini ise, ABD'de geleneksel görsel ve işitsel medyada radikal denebilecek *dünya görüşlerinin* (die Weltanschauung) görünürlük kazanmasını sağlayan Amerikan televizyon kanalı FOX News'un kurulmasında temellendiren Lee McIntyre;⁵ özellikle 1980'lerden sonra, güncel siyasi gelişmelerden dakikası dakikasına *bilgilendirilme* (information) gereksinimine dayanan bir piyasa talebini karşılamak için 24 saat boyunca haber yayınlayan BBC ve CNN gibi televizyon kanallarının küresel ısınmanın olası sonuçlarına dair yapılan uyarılar ile küresel ısınmanın bilim insanlarının uydurması olduğuna dair olguya çelişen görüşlere, tarafsızlık adına yayınlarında eş süreler ayırmasını gösterir. McIntyre'a göre, nesnellik kriterini sağlamak adına *yanlış eşdeğerlikteki* (false equivalency) görüşlerin bir arada sunulması hangisinin hakikat olduğuna dair seçimin izleyiciye bırakıldığı bu habercilik anlayışının yaygınlaşması da gene bu kavramın yaygınlaşmasında önemli bir paya sahiptir.⁶

Ancak *hakikat-sonrası*'nın kamuoyunda ve akademik çevrelerde bu denli öne çıkmasını sağlayan, İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı almasına yol açan 23 Haziran 2016 tarihli referandum (Brexit) ve 45. ABD Başkanı Donald Trump'ın seçim kampanyası boyunca, 44. ABD başkanı Barack Obama'nın Kenya doğumlu olduğunu öne süren komplo kuramı (birther)

¹ Lee McIntyre, *Hakikat-sonrası*, çev. Mehmet Fahrettin Biçici, (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2019), 27.

² “Post-truth’ declared the Word of the year by Oxford dictionaries”, *BBC News*, 16 Kasım 2016. <https://www.bbc.com/news/uk-37995600>

³ “Post-truth”, *Lexico*, <https://www.lexico.com/en/definition/post-truth>

⁴ McIntyre, *Hakikat-sonrası*, “Ürünümüz şüphedir”, 41-44; McIntyre, *Hakikat-sonrası*, “İklim Değişikliği ve Ötesi”, 44-48.

⁵ McIntyre, *Hakikat-sonrası*, 71-80.

⁶ McIntyre, *Hakikat-sonrası*, “Yandaş Medya Sorunu”, 81-87.

gibi olgularla çelişik birçok siyasi argümana yer verilmesidir ki Lee McIntyre'in kitabında bu olaylar hakkında çeşitli atıflar yer almaktadır.⁷

Her ne kadar kavramın tarihsel gelişimi ilgi çekici olsa da bu makalenin içeriği, *hakikat-sonrası* kavramına siyaset bilimi çerçevesinden çok elverdiğince felsefe (özellikle epistemoloji ve siyaset felsefesi) çerçevesinde yaklaşmakla sınırlandırılacaktır. Bu sınırlandırmaya uyarak makalenin ilk bölümünde, McIntyre'in *gönüllü bilmezlik* (willful ignorance) kavramını hakikat-sonrasının bir arketipi olarak ele alışı incelenecektir. Bu inceleme sonucunda hakikat-sonrası ile hakikatin bağdaşım kuramı arasındaki benzerlikler belirtilip hakikat-sonrasının McIntyre'in gönüllü bilmezlik adıyla tanımladığı epistemolojik bir tutuma indirgenemeyeceği ve daha kapsamlı bir epistemolojik sorun olduğu tartışılacaktır. Bu epistemolojik sorun makalenin ikinci bölümünde, Platon'dan beri *gerekçelendirilmiş doğru inanç* (justified true belief) olarak tanımlanan hakikatin üç kıstasından biri olan *gerekçenin* (justification) *bağdaşım* (coherence) ilişki yoluyla kurulmasının onu *tutarlılık* (consistency) ya da *gerekçendirme* (entailment) olmakla sınırlandırma tehlikesi taşıdığı gösterilecektir.

Üçüncü bölümde ise, McIntyre'in pratik felsefenin alanına girdiği için tartışmaktan kaçındığı bir konu olan *hakikat-sonrasının* siyasal yönünü ele alabilmek için Louis Althusser'in *ideoloji* ve *devletin ideolojik aygıtları* (DIA) tanımlarının temelinde yer alan *çağırma* (interpellation) edimi ve ideolojinin yeniden üretimi açıklanacaktır. Bu açıklama sayesinde, kişiselleştirme teknolojilerinin birer *ideolojik aygıt* olarak kullanılması ve bireylerin kendi tüketimleri için kişiselleştirilen *ideolojinin yeniden-üretimi* ve bunun istenmeyen yan etkileri dördüncü bölümde ortaya konacaktır. Son bölümde ise Slavoj Žižek'in ideolojinin temelinde yattığını belirttiği *çifte yanılısama* ile hakikatin bağdaşım kuramındaki gerekçelendirmenin *iki-koşullu* (biconditional) biçimde kuruluşu arasındaki benzerlikler ortaya çıkarılacaktır. Böylece *gönüllü bilmezlik* kavramı da tekrar düşünülünce, McIntyre'in öne sürdüğünün tersine, hakikat-sonrasının yalnızca epistemolojik bir sorun olmakla sınırlı kalmayıp kişiselleştirilmiş ideolojilerin bireylerce tüketilmek üzere birer hakikat olarak yeniden üretildiği ve bu yüzden, siyaset felsefesini de doğrudan ilgilendirdiği öne sürülecektir.

Gönüllü Bilmezlik ve Hakikat-Sonrası

Lee McIntyre, *hakikat-sonrası* (post-truth) kavramını epistemolojik olarak ele alırken, Platoncu bir yaklaşımla hakikati (ἐπιστήμη, episteme, truth) entelektüel bir gelişme süreci olarak düşünür. Ashında McIntyre'in bu yaklaşımı söz konusu kitabına özgü değildir. Kendisi bu görüşünü ilk kez *Respecting Truth: Willful Ignorance in the Internet Age* (2015) adlı kitabında dile getirir: "Truth is not discovered by happenstance, nor merely having the right theory. It is a result of openness to new data, whereby one is constantly correcting one's opinion over time, because this is a method that has proven itself in the past to lead to true beliefs. [Hakikat rastlantı eseri ya da sadece doğru kurama sahip olarak bulunamaz. Hakikat, yeni verilere

⁷ Brian Wheeler, Paul Seddon, Richard Norris, "Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU", *BBC News*, 10 Mayıs 2019, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>; "Birther", *Lexico*, <https://www.lexico.com/en/definition/birther>; McIntyre, *Hakikat-sonrası*, 23-24.

açık olarak kişinin kendi görüşünü zamanla sürekli düzeltmesinin bir sonucudur; çünkü bu yöntem geçmişte kendini doğru kanılara götüren bir yöntem olarak kanıtlamıştır.]”⁸ Olguların karartılması, diğer bir deyişle bilmezliğin yeğlenmesi ise, McIntyre’a göre mücadeleye girişmek için günümüzde yeterli bir nedendir: “Hiç olmazsa bir yalana tanıklık etmek ve onun yalan olduğunu dile getirmek bile önemlidir. Hakikat-sonrası çağında olgusal bir meseleyi karartmaya çalışan her çabaya meydan okumalıyız.”⁹ Ancak ABD’li filozof *hakikat-sonrasının* epistemolojik niteliklerini bağdaşık (coherent), pragmatist ya da semantik kuramlar vb. herhangi biri üzerinden inceleyip karşı mücadelenin başlangıç noktasını oluşturacak bir hakikat (truth) tanımı vermek yerine, Aristoteles’in *Metafizik* kitabında geçen hakikat tanımıyla yetinir¹⁰:

“Çünkü varlığın var olmadığını veya var olmayanın var olduğunu söylemek yanlıştır. Buna karşılık varlığın var olduğunu, var olmayanın var olmadığını söylemek doğrudur. Dolayısıyla herhangi bir şeyin var olduğunu veya var olmadığını söyleyen ya doğru veya yanlış bir şey söylemiş olacaktır.”¹¹

Halbuki *hakikat-sonrası*, yalnızca eski kanıların yeni verilerle düzeltilip aslında var olmayan olgulara dair olduklarını, dolayısıyla yanlış olduklarını benimsemekle ilgili değildir. Tam tersine hakikat-sonrası, kanıları gerekçelendirirken (justification) duygu ve kişisel inançları kıstas olarak alır. İşte bu yüzden McIntyre’a göre günümüzdeki asıl önemli sorun; “hakikati çarpıtmak için kullanılan farklı farklı yolları nasıl anlaşılır kılacağımızdır.”¹²

Dolayısıyla, hakikat-sonrasını anlamak uğruna, hakikatin çarpıtılmasını bir tür bilmezlik şeklinde küçümsemek yanlış olacaktır. Bilmezlik ya da diğer adıyla cehalet; hakikatten uzak olmak ya da doğru bilginin eksikliği olarak tanımlanabilir. Bilmezliğin çözümü yukarıda da belirtilmişti: Yeni verilere açık olarak kişinin kendi eksiklerini düzeltmesi. McIntyre’ın hakikat-sonrasını ifade ederken kullandığı *gönüllü bilmezlik* (willful ignorance) kavramı ise çok başka bir durumu işaret eder. Gönüllü bilmezlikte kişi “bir şeyin doğru olup olmadığını sahidten bil[mez] ama bilgisinin doğruluğunu sınama zahmetine katlanmaksızın onu söylemekten çekin[mez].”¹³ Diğer bir deyişle gönüllü bilmezlik, yeni verilere açık olmaktan çok, bu verilerden yalıtılmış olmayı yeğlemektir. McIntyre’ın hakikat-sonrası ile gönüllü bilmezlik arasında kurduğu bu benzerlik; yani, bireyin sahip olduğu “belli bir inancın, yargının ya da önermenin bir sistem içinde diğer inanç, yargı ve önermelerle bağdaşması[nın], onlarla uyumlu olması[nın]” yeğlenmesi görece yeni bir durum değildir. “Zihinlerin veya söylemsel sistemlerin dışında

⁸ Lee McIntyre, *Respecting Truth: Willful Ignorance in the Internet Age*, (New York: Routledge, 2015), 5.

McIntyre’in *Respecting Truth* adlı kitabının Türkçe çevirisi bulunmadığı için, alıntılanan kısımların çevirisi bu makalenin yazarı tarafından yapılmıştır.

⁹ McIntyre, *Hakikat-sonrası*, 143.

¹⁰ A.g.e., 28.

¹¹ Aristoteles, “Metafizik” çev. Ahmet Arslan, (*Yazko Felsefe Yazıları*, 1982), 135.

¹² McIntyre, *Hakikat-sonrası*, 29.

¹³ A.g.e., 29.

maddesel veya nesnel bir gerçekliğe herhangi bir gönderme yapma[yan]” bu epistemolojik tercih,¹⁴ hakikatin bağdaşım kuramı olarak bilinir.

Hakikatin Bağdaşım Kuramı ve Hakikat-Sonrası

Bir seçim olarak gönüllü bilmezliğin, verilerle yanlışlanan kanıları yenileriyle değiştirmek yerine, öznenin bu yerleşik kanılarını varolan inançlar ve duygularla pekiştirerek varolan hakikate bağlamayı ifade ettiğine bir önceki bölümde değinilmişti. Bu irrasyonel seçimi anlayabilmek için Aristoteles’in *iki-değerli* (doğru ya da yanlış) hakikat tanımından fazlasına gereksinim vardır. Eğer Platon’un *Theaetetus* diyalogunda geçen hakikat (ἐπιστήμη, episteme) tanımını sağlayan “gerekçelendirilmiş doğru inanç” koşulları benimsenecek olursa,¹⁵ hakikat-sonrasının “epistemolojik olarak haklılandırılması ve dolayısıyla bilgi statüsü elde etmesi, öznenin inançları arasındaki ‘bağdaşım’ veya tutarlık ilişkisine bağlı[lık]” koşuluna bağlanabilir.¹⁶ Söz konusu anlayış ise, klasik epistemolojide *hakikatin bağdaşım kuramı* (coherence theory of truth) olarak bilinir.

Küresel ısınmanın bir komplo kuramı olduğuna inanan birini düşünelim.¹⁷ Bu kişi kanısının tutarlılığını ispatlamak için; bilim insanlarının yapay sera etkisi sonucunda gezegenin yüzey sıcaklığının son yüzyılda her yıl ortalama 0,3 ile 1,7 °C arasında arttığını gösteren bilimsel makaleler yayınlamasının arkasındaki amacın sürekli araştırma ödeneği alarak işsiz kalmamak olduğunu söyleyebilir. Ancak halihazırda kullanımı artan yenilenebilir enerji kaynakları ve elektrikli otomobillerin yaygınlaşması ile sera etkisine yol açan atmosferdeki karbondioksit miktarının artık azalma eğiliminde olduğunu belirtebilir. Dahası, kutuplardaki buzulların eridiğini gösteren görüntülerin ya da kutup ayılarının sayısının azaldığına yönelik doğal yaşam araştırmalarının ise, bu araştırma ödeneklerine devlet bütçesinden ayrılacak payın artırılması için hükümetlere yapılacak kamuoyu baskısını yaratma amacıyla tasarlanmış birer propagandadan ibaret olduğunu bile öne sürebilir. Böylece komplo kuramlarına tutkun bu kişinin saydığı tüm bu gerekçeler, küresel ısınmanın hakikat değil de kendisinin inandığı üzere bilim insanlarının araştırmalarını finanse edebilmek için uydurduğu kuyruklu bir yalan olduğu kanısıyla bağdaşmaktadır.

Örnekten de ayırt edilebileceği gibi hakikatin bağdaşım kuramında; hakikatin gerekçelendirilmesi kişinin asıl kanısının sahip olduğu diğer birtakım inançlarla bağdaşmasını esas alır. Ancak bir kanının hakikat niteliğini alması için o kanıya sahip olan kişinin diğer inançlarıyla da çelişmemesinin bir *gerekçe* (λόγος, logos) olarak yeterli koşul biçiminde benimsenmesi oldukça tartışmalıdır. Bu tartışmayı ise iki ana sorun çevresinde toplamak

¹⁴ Murat Baç, “Hakikatin Savuşturulması, Ötelenmesi ve Geri Dönüşü Üzerine,” *Pasajlar: Post-Truth Çağı* (Ocak 2020) (Ankara: Tarcan Matbaacılık), s. 26.

¹⁵ Francis MacDonald Cornford, *Platon’un Bilgi Kuramı: Metne Eşlik Eden Bir Yorumla Birlikte Theaetetus ve Sofist’in Çevirisi*, çev. Ahmet Cevizci (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1989), 264-267.

¹⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş* (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 136.

¹⁷ Özellikle makalenin bu bölümünde, kanı (*dóξα, doxa*) ve inanç (*belief*) sözcükleri, gerekçelendirilme bakımından aynı düzeyde yer aldıkları için birbiri ile dönüşümlü olarak kullanılacaktır.

olanaklıdır. Bu sorunlardan birincisi “bağdaşım ilişkisini, tutarlılıktan ibaret” olarak almaktan,¹⁸ ikincisi ise “bağdaşım ilişkisini, bir tür gerektirim” olarak görmekten ileri gelir ki böylece hakikat, kişinin dış dünyaya dair edindiği bilgiler olmaz da yalnızca kendisinin diğer inançlarıyla ilişkilendirdiği *içsel* (internal) bir duruma dönüşür.¹⁹

Bir önceki örnek üzerinden giderek bu içselleştirme sorunu somutlaştırılırsa eğer; bilim insanlarının, kutup ayılarının sayısının azaldığına dair bilimsel araştırmalarda rakamlarla oynadıklarının ve kutuplardaki buzullardan yekpare duranları değil de eriyerek kopanları özellikle gösteren kamera açılarından görüntülerin çekilmesini teşvik ettiklerini varsayalım. Dahası halihazırda kullanımı artan yenilenebilir enerji kaynakları ve elektrikli otomobillerin yaygınlaşması ile atmosfere salınan yıllık karbondioksit miktarında düşüş bile gözlemlenmeye başlamış olabilir. Yani, bilim adamlarının araştırma ödeneği almak için verilerle oynadıklarına dair komplo kuramcımızın temel kanısı, bilim adamlarının eylemleri ile bağdaşarak, Willard van Orman Quine'in isabetle adlandırdığı biçimde, bir *inanç ağı* (web of belief) oluşturur:

“Eğer bir cümle, diğer birkaç doğru cümle tarafından gerektirilirse, doğru olmak zorundadır. Ortak durum kolaylıkla tek bir duruma döndürülebilir; çünkü mantıksal edat ‘ve’nin yardımıyla, gerektiren cümleleri sadece birbirine bağlayarak tek bir cümle yapabiliriz. Gerektirme [entailment], bizim inanç sistemimizi tutarlı yapan şeydir. Bir cümlenin, doğruluğuna inandığımız cümleler tarafından gerektirildiğini görürsek, onun da doğru olduğuna inanmak zorundayız [...]”²⁰

Diğer bir deyişle, her ne kadar **P**: “Küresel ısınma bir komplo kuramıdır.” kanısı yanlış bir önerme olsa bile, **R**: “Bilim insanları kutup ayılarının sayısının azaldığına dair bilimsel araştırmalarda rakamlarla oynamıştır.” ve **S**: “Bilim insanları kutuplardaki buzullardan özellikle eriyerek kopanların görüntüleri çekmiştir.” önermeleri doğru olduğu için, bu inanç ağında $P \rightarrow R$ ve $P \rightarrow S$ önermelerinin gerektirimi doğru değeri alacaktır. Quine'in belirttiği üzere, yukarıdaki iki doğru önermenin tek bir bileşik önermede toplandığı ya da yeniden üretildiği bir inanç ağı, “Küresel ısınma bir komplo kuramıdır” biçimindeki temel kanının, doğru değeri alan iki ayrı gerektirim ile iki-koşullu (*biconditional*) gerekçelendirilip bağdaştırılması ile olanaklıdır: $(P \leftrightarrow (P \rightarrow R)) \cap (P \leftrightarrow (P \rightarrow S))$

Gene de bu inanç ağının tüm bu tutarlılığına karşılık, küresel ısınma sonucu gezegenin yüzey sıcaklığının her yıl ortalama 0,3 ile 1,7 °C arasında arttığı önermesini doğrulayabilmek için aslında başka kanılara ya da gözlemlere gerek duyulmaz. Günlük yaşamımızda gözlemleyebildiğimiz bu atmosferik sıcaklık artışı, *kendinden delillidir* (self-evident). Hatta kendinden delilli bu *önerme* söz konusu olduğunda , bilim insanlarının devlet bütçesinden ödenek alabilmek için bilimsel dürüstlüklerini riske attıklarını da düşünersek; onların

¹⁸ James O. Young, “The Coherence Theory of Truth,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (düz.), Sayı Güz 2018, 2018. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/truth-coherence/>

¹⁹ Young, “The Coherence Theory of Truth”.

²⁰ Willard van Orman Quine & J. S. Ullian, *Bilgi Ağı [The Web of Belief]*, çev. A. Hadi Adanalı (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001), s. 41.

üzerinde ortaklaştığı küresel ısınmanın kaçınılmaz son olduğu kanısının aslında görmezden gelinemeyecek bir hakikat olduğu ve hükümetlerin finansal kaynaklarını bu konudaki bilimsel araştırmalara tahsis etmelerinin hayati önemde olduğu gerektirimi de çıkarılabilir.

Böylece hem küresel ısınmanın bir komplo kuramı olduğuna dair kanı, hem de küresel ısınmanın kendinden delilli olduğuna dair gözlem aynı önermeler kümesi tarafından gerekçelendirilebilmektedir. Hakikatin bağdaşım yoluyla gerekçelendirilmesi, asıl kanı ve birtakım diğer inançlar arasındaki iki-koşullu gerekçelendirmeden ibaret olduğunda bireyin kendi seçtiği inançlar (aksiyomlar) ile *kendinden delilli inançlar* arasında epistemolojik bakımdan ayırım yapmadığını gösteren bu örnek; bağdaşım kuramının hakikati akılcılığın (rasyonalizm) bir biçimine dönüştürdüğünü göstermektedir.²¹

Hakikatin kişisel inanç, önerme ve yargılarla iki-koşullu gerekçelendirilerek bu denli kolay çarpıtılabilmesi, *hakikat-sonrası* kavramının “indirgenemez biçimde normatif” olmasına bağlanabilir.²² Yani, A. Özgür Gürsoy’un da dikkatini çektiği üzere, bir inanç ağı olarak ele alındığında hakikat-sonrası “[...] kavramın[ın] betimsel anlamı, normatif bir anlamı içermekte; normatif anlamı ise tarihsel—öyleyse betimsel—bir anlamı gerektirmektedir.”²³ Hakikat iki-koşullu bir yapı olarak yeniden üretildiğinde kişinin yeğlediği herhangi bir kanının; bir yandan tek başına doğru ya da yanlış diye değerlendirmesinin önüne geçilirken, diğer yandan o kişi “bilişsel bir meselemiş gibi sunulan bir tartışmada [...] iki kabile arasında seçime zorla[nır.]”²⁴ Tıpkı Gürsoy gibi, ancak ondan yaklaşık bir elli yıl önce insanların seçime zorlandıklarını öne süren bir başka önemli felsefe figürü ise Louis Althusser’dir.

Louis Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)

Fransız post-yapısalcı ve Marksist filozof Louis Althusser, 1970 tarihli *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Idéologie et Appareils Idéologiques d’Etat) adlı makalesinde; *hakikat-sonrası* kavramında varolan kanıların gerekçeleriyle birlikte hakikat olarak yeniden-üretilmesine *anıştıran* (allusion) bir başka yeniden-üretimi tartışmasını odağına alır.

Althusser’e göre her toplumsal oluşumun sahip olduğu temel itici güç olarak egemen bir üretim biçimi vardır ve bu üretimin sürekliliği ancak üretim esnasında üretici güçlerin ve varolan üretim ilişkilerinin yeniden-üretilmesi ile olanaklıdır.²⁵ Karl Marx’ın da mektubunda yazdığı gibi; “Her çocuğun bildiği üzere bir ulus, değil bir yıl, birkaç haftalığına bile üretimi durdurursa mahvolacaktır. [Every child knows a nation which ceased to work, I will not say for

²¹ Colin McGinn, “The Truth About Truth”, *What is Truth?* ed. Richard Schantz, (New York: de Gruyter, 2002), s. 195.

²² McIntyre, *Hakikat-sonrası*, s.31.

²³ A. Özgür Gürsoy, “Gürsoy, A. Özgür. “Hakikatin Ötesi, Berisi, Kendisi: “Hakikat-ötesi” Kavramına Dair Eleştirel Bir Çözümleme”. *Kaygı* (Mart 2021), Bursa: Uludağ Üniversitesi, 157. <https://doi.org/10.20981/kaygi.889037>

²⁴ A. Özgür Gürsoy, “Gürsoy, A. Özgür. “Hakikatin Ötesi, Berisi, Kendisi: “Hakikat-ötesi” Kavramına Dair Eleştirel Bir Çözümleme,” 167.

²⁵ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları [Idéologie at Appareils Idéologiques D’Etat]*, çev. Alp Tümertekin (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019), 36.

a year, but even for a few weeks, would perish.]”²⁶ Hakikat-sonrası kavramında kanının bağdaşık gerekçelendirmesinin, üretim ilişkilerinin yeniden-üretilmesini anıştırdığından dolayı, bu makalede yalnızca üretim ilişkilerinin yeniden üretimine odaklanılacağı belirtilmelidir. Yer kısıtlamasından ötürü üretici güçlerin yeniden-üretiminin bir başka çalışmada ele alınmak üzere ertelenmesi uygun olacaktır.

Tartışmaya geri dönülürse eğer, Marksist kurama göre, üretim ilişkilerinin temelde altyapı-üstyapı ayrımı üzerinden kurulduğundan söz eden Althusser; ekonomik ilişkilerin egemen olduğu yer olan *altyapı* ile devlet ve devlet aygıtı (hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb.) ve ideolojiden oluşan *üstyapı*dan oluşan bu bina eğretilemesini Marx'ın üretim ilişkileri çözümlemesinden devralmaktadır.²⁷

Altyapı ile üstyapı arasında kurulan ilişkide, üstyapı görece özerktir. Her ne kadar ekonomik ilişkilerin toplumun sürekliliği için kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde altyapının önbelirleyiciliği apaçık görünse de üstyapı da karşılık olarak altyapıyı belirlemektedir.²⁸ Üstyapının altyapıyla kurduğu bu yarı-özerk ilişki, egemen sınıfın ideolojisinin kendini yeniden-üretmesi dolayımında gerçekleşir. Altyapı ile üstyapı arasında kurulan bu yarı-özerk ilişkiyi açıklamaya girişmeden önce ideolojinin tanımını vermek yerinde olacaktır.

İlkin 1796 yılında Destutt de Tracy tarafından ideleri araştıran bir bilimi tanımlamak için kullanılan *ideoloji* (idéologie, ideology) kavramı;

“Kendine özgü verilere dayanarak geliştiğini sanan, gerçekte ise toplumsal ve ekonomik olayların dile gelişi olan, ancak bunun bilincinde olmayan, hiç değilse bu toplumsal olayların kendisini belirlediğini hesaba katmayan kuramsal düşünce. Bu anlam özellikle Marksçılarda çok kullanılır; onların diliyle, bir çağın, bir toplumun düşünceler (ideler) dünyası, bilinç yapısı toplumsal-ekonomik ilişkilerin ürünüdür, idelerle ilgili üstyapıdır.”²⁹

Althusser, hakikatten uzak kanı ve düşünceleri kuramsallaştırdığı ve tarihteki her mücadelenin temelinde yer alan sınıf mücadelesinin üstünü örtmekte kullanıldığı için ideolojiyi “saf yanılsama (illusion), saf düş, yani hiçlik” olarak tanımlar.³⁰ Öyle ki ideoloji tıpkı Sigmund Freud'un bilinçdışı kavramı gibi “tüm gerçekliği kendi dışında” olmasına karşın gene de gerçekliğin tümünü belirler çünkü toplumsal-ekonomik ilişkilerin üstyapısını devlet, devlet aygıtı ve ideolojik aygıtlar ile birlikte oluşturur.³¹ Althusser'in Marx'tan devraldığı bu eğretilemeye göre, *üstyapının* iki parçalı kurgusunun bir ayağını oluşturan devlet aygıtları (DA) örgütlediği kurumlarla (polis, jandarma, ordu, mahkemeler vb.) önce şiddeti, sonra ideolojiyi öne çıkararak egemen üretim biçiminin sürekliliğini sağlar.

²⁶ Karl Marx, “Marx to Kugelmann in Hanover. London, July 11, 1868” *Marx Engels Archive* https://www.marxists.org/archive/marx/works/1868/letters/68_07_11-abs.htm

²⁷ Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 45.

²⁸ Murat Belge, “Önsöz,” *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* içinde çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 5.

²⁹ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975), 94.

³⁰ Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 66.

³¹ A.g.e., 50.

Devlet aygıtlarına karşılık, üretim ilişkisine katılan toplumdaki her bireyin günlük yaşamında sıkça karşılaştığı *devletin ideolojik aygıtları (DİA)* “birbirinden ayrı ve uzmanlaşmış kurumlar biçiminde dolaysız olarak çıkan belirli sayıda gerçeklik[ten]” oluşur.³² Bireyin günlük yaşamında dayattıkları değerler, normlar, etiketlemeler vb. aracılığıyla önce ideolojiyi, ideolojinin etkisiz kaldığı noktalarda ise baskıyı öne çıkaran DİA, egemen üretim biçimini güçlendiren bu yanılısamanın bireye aktarıldığı temel mekanizmalardır. Öyle ki Althusser DİA’ları sekiz ayrı grupta sınıflandırırken herhangi bir bireyin günlük etkinliklerinin neredeyse tamamından söz eder:³³

- I. Dinsel aygıt (ör.; İslamiyet’te Ramazan ayında, Yahudilikte Yom Kippur bayramında oruç tutulması gibi çok benzer dinsel ritüeller vb.)
- II. Okul aygıtı (devlet destekli kurumlar mı yoksa özel sermaye işletmesi mi olduğu ayırt edilmeksizin),
- III. Aile aygıtı
- IV. Hukuki aygıt (ör.; anayasa ve diğer yasalar, uluslararası sözleşmeler, tüzük ve yönetmelikler ya da daha günlük karşılaşılan bir örnek olarak yaya geçidindeki yayaların geçiş üstünlüğü gibi yasanın buyurduğu uygulamalar vb.)
- V. Siyasal aygıt (ör.; genel seçim ya da yerel yönetim seçimleri, referandumlar, siyasi partiler, meclis vb.)
- VI. Sendikal aygıt (ör.; kamu personeli ve işçi sendikaları, ticaret ve meslek odaları vb.),
- VII. Haberleşme aygıtı (ör.; yazılı basın, görsel, işitsel ve dijital medya)
- VIII. Kültürel aygıt (ör.; Türkiye’de Ramazan Bayramı’nda, ABD’de Cadılar Bayramı’nda çocukların kapı kapı dolaşarak şeker toplamaları vb.)

Althusser’in DİA gruplarının hepsinin DA’dan ayrık olarak toplumdaki bireylerle tek tek ve dolaysız ilişkisellik kurmasını sağlayan özellik, kamusal alandan çok özel alanda bireyi bir özne olarak çağırmasıdır:

“[İ]deoloji öyle ‘eyler’ veya ‘işler’ ki, bireylerin içinden öznelere ‘toplar’ (tüm öznelere toplar) ya da bireyleri öznelere ‘dönüştürür’ (tüm bireyleri dönüştürür) ve bunu da çağırma [interpellation] dediğimiz son derece kesin bir işlem yoluyla gerçekleştirir. Söz konusu çağırma eylemini kafamızda canlandırabilmek için polislin (ya da başka birinin) her gün en sıradan biçimde bizi nasıl çağırdığını düşünmek yeter: ‘Hey, sen, oradaki!’”³⁴

Çağrılan birey bir özne olarak hem kendi hem de çağırın polisi *tanır* (recognize). Çağrıldığı için *tamman* birey; içinde yaşadığı toplumun yasalarının tanıdığı bir özne olarak “yapması gerekeni yapar” ve polise yüzünü döner. “Yapması gerekeni yapar” ve aslında ideolojiye içkin olan tüm değer, norm ve pratikleri de benimser. Yani, Althusser’in dehşetengiz yalınlıktaki

³² A.g.e., 50.

³³ A.g.e., 50-51.

³⁴ Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 81.

örneğinde; seslenilen birey, kendisine seslenildiğini varsayarak toplumsal yaşamın kuşatıcı kavramı olan ideolojiyi benimser, tanındığını varsayarak tanıyana doğru *gayriihtiyari* döner. Çağıranı tanıdığı an itibarıyla, tüm bu sürecin aynısı kendisini çağırın polis için de gerçekleşir. Böylece her ikisi de “yapması gerekeni yapar”. Hiçbir gözlemlerle ya da inançla bağdaşmaya gerek duymaksızın varolan hakikatin dışındaki bir yanılşamayı, çağırma eyleminin kendilerine bağdaştırdığı rollere uymayı hakikatmişçesine gerçekleştirirler.

Diyelim ki polis aslında başka birine seslenmiş olsun. Gene de kendisine gelmeyen çağırını yanıtlayan kişi, kendisinin çağırıldığından kuşkulalmaz. Polis de kendi çağırısını yanıtlayan bireyi görmezden gelemez. Eğer aynı kişi çağırını yanıt vererek polise yüzünü dönmezse; dolaylı olarak bu durum, onun toplumsal yasaları tanımadığı anlamına gelir. Ama polis aynı yasaları tanıyan bir özne olarak, Althusser'in belirttiği gibi fiziksel ya da değil şiddet uygulama pahasına çağırısına yanıt verilmesini zorunlu kılar. Böylece hem ideolojiyle hem de birbiriyle kurdukları ilişkinin yalnızca betimleyici değil, aynı zamanda *normatif* olması sayesinde; ayrı ayrı özne olma koşulunu yerine getiren bu iki kişi ideolojiyi yeniden-üretirler. “Olup biten bir şey yoksa, devletin ideolojik aygıtları kusursuz biçimde işlemiş demektir.”³⁵

Peki, ideoloji içerisinde yaşayan bir kişinin sahip olduğu her türlü kanı iki-koşullu olarak bağdaştırılarak kişinin ideoloji ile kurduğu ilişki yeniden üretiliyorsa; bireylerin kişisel kanılarının gerekçelerinin bağdaştırılarak bunların birer hakikat olarak yeniden üretildiğini söylemek olanaklı mıdır?

Hakikat-Sonrası ve Kişiselleştirme Teknolojisi

Bir önceki bölümün sonundaki soruyu, daha kısa ve açık olarak şöyle sormak da olasıdır: Hakikat-sonrasının kendine özgü ideolojik aygıtları var mıdır ve eğer varsa, bu aygıtlar neler olabilir? Lee McIntyre, hakikat-sonrasının ortaya çıkışıyla geleneksel medyanın yerini Facebook, Twitter gibi uygulamaların ve çevrimiçi haber akışının alması arasındaki koşutluğu irdelerken aslında artık varlığından kuşkulandığımız bu aygıtlara değinmektedir:

“Haberleri sosyal medyadan alıyorsak, siyasal görüşlerimizle uyuşmayan insanları arkadaşlıktan çıkardığımız gibi, hoşlanmadığımız kaynakları da gözümüzün önünden çekebiliriz. İçerik akışımızın güvenilir olup olmadığını belirleyen şey, arkadaşlarımızın kullandığı filtre ve Facebook'un hangi haberleri 'beğenmemiz'in daha muhtemel olduğuna karar vermek için kullandığı algoritmadır. Bakma zahmetine katlanacak herkes için güvenilir bilgiye ânında erişim sağlayan internetin, kimileri için bir yankı odası hâline gelmesi ne kadar da ironik ve tehlikelidir. Bize 'haber' olarak sunulan şeyler üzerinde hiçbir şekilde editöryal bir denetim yoksa eğer, manipüle edilip edilmediğimizi nasıl bilebiliriz ki?”³⁶

McIntyre'in endişesinin merkezinde, çevrimiçi haber akışları ve Facebook, Twitter, Instagram vb. gibi yaygın biçimde kullanılan sosyal medya uygulamalarının faydalandığı veri akışını kişiselleştiren algoritmalar yardımıyla kullanıcılarının tüm kanılarının bir hakikat-sonrasına dönüştürülüp dönüştürülmediği kuşkusu yatar.

³⁵ A.g.e.,148.

³⁶ McIntyre, *Hakikat-sonrası*, 96.

Söz konusu sanal ortamlarda kullanılan bu kişiselleştirme (personalization) yöntemi, “sistem tarafından (otomatik olarak) başlatılan kişiselleştirme (system-initiated personalization / SIP) ve kullanıcı tarafından başlatılan kişiselleştirme (user-initiated-customization / UIC)” teknolojilerinden faydalanarak *akışı* (feed) ya da *içeriği* (content) kullanıcının memnuniyetine uygun olarak seçip önerilerde bulunması şeklinde özetlenebilir.³⁷ Kullanıcının memnuniyetine dair bir öndeyide bulunabilmek amacıyla yazılan söz konusu algoritmaların veri tabanı oluşturulurken; ya kişinin arama geçmişi, internet sayfasını tıklama sayısı ve ziyaret etme süresi gibi kıstasları örtülü olarak işlenip toplanır ya da kişinin profilini oluşturmak için ad-soyadı, cinsiyet, doğum tarihi, telefon numarası, yaşadığı ve doğduğu şehir gibi bilgiler doğrudan kullanıcının kendisinden istenir.

Dolayısıyla, her ne kadar dijital medya, internetin yeni *agorası* olarak dünyanın dört bir yanında yaşayan bireylere özgürlüğü ve çoğulculuğu vaat etmişse de özellikle kişiselleştirme teknolojileri üzerinden bu vaadin hakikatine dair kuşkular artmıştır:

“Başka bir anlatımla, kişiselleştirilmiş haber akışı ilk bakışta çok faydalı zaman kazandırıcı ve hedef odaklı bir teknoloji olarak gözüke de neden olduğu sorun alanları da bulunmaktadır. Örneğin bu teknolojiler bilinçli ya da bilinçsiz olarak algoritmik yanlılığa neden olabilmektedir. Bu durum, dar görüşlü ya da eksik bilgilendirilmiş bir kamuoyuna yol açabileceği için eleştirilmektedir. Otomatik filtreleme nedeniyle, kullanıcılar önyargılarını aşmalarına yol açabilecek enformasyonla hiç karşılaşmamakta; yalnızca kendi seslerine yakın olanlara maruz kalmaktadır.”³⁸

Böylece kişiselleştirme teknolojileri, sistem tarafından başlatıldığında örtük ya da kullanıcı tarafından başlatıldığında doğrudan bir *çağırma* (interpellation) kullanıcının yanıt vermesini sağlayarak tıpkı ideoloji gibi çalışır. Bu teknolojiler, bireyleri birer özne olarak tanırlar ve onlar hakkındaki verileri toplayıp çözümlenerek birer öneri olarak sunar. Bu teknolojilerin bireye dair inançlarından oluşturduğu öneriler tekrarlarana tekrarlarana pekiştirilir ve bireyin kendisine dair kanıları ile bu öneriler arasında bir iki-koşulluluk ilişkisi kurulur. Bireyler kendileri hakkındaki asıl kanılarını, *hayali* bir ortamda ürettikleri kanılar ve pratiklerle ilişkilendirerek bu algoritmaların belirlediği gerekçeler düzeyinde *gayriihiyari* olarak yeniden-üretir. Bireyin yeniden-üretilen bu kanılarını çevrimiçi dolaşıma tekrar birer hakikat olarak dahil eden ise, kişiselleştirme teknolojilerinin *filtreleme baloncuğu*, *siber-balkanlaşma* ve *yankı odası* gibi istenmeyen yan etkileridir:

i. Filtreleme baloncuğu (filter bubble): “Facebook ve Twitter gibi sosyal ağların kullanıcılarının kendilerini siyasi eğilimleri ile uyumlu kişiselleştirilmiş geribildirim döngülerine kitleme eğiliminde olmalarını anlatmaktadır.”³⁹

³⁷ Bilge Narin, “Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi,” *Selçuk İletişim* 11 (2), (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2018), 237. <https://doi.org/10.18094/josc.340471>

³⁸ Narin, “Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi,” 234.

³⁹ A.g.e., 241.

- ii. **Siber-balkanlaşma (cyberbalkanization):** “Kavram internetin benzer çıkar ve fikirlere sahip küçük gruplara bölünmesini anlatmaktadır. Sonuç olarak grup, dışarıdakilere veya çelişkili görüşlere sahip kişilere karşı dar görüşlü bir yaklaşım sergilemektedir.”⁴⁰
- iii. **Yankı odası (echo-chamber):** “Belirli bilgilerin, düşüncelerin, kanaatlerin veya inançların kullanıcıların dijital medya kanallarında seçtikleri mesajlar aracılığıyla tekrarlanarak güçlendirilmesi durumunu anlatan metafordur.”⁴¹

Tıpkı Althusser'in ideolojinin işleyişinde bireyin özel alanında özne olarak çağrılması ve bireyin bu çağrıya yanıt vererek ideolojiyi pratiğe dökmesinde görüldüğü üzere; dijital medya ve özellikle sosyal ağ kullanıcıları, hakikat-sonrasının birer ideolojik aygıt olma işlevini gören ve *siber-balkanlaşma* sonucu ortaya çıkan dijital medyadaki küçük grupları kişiselleştirilmiş önerilere uyararak ziyaret ederler. Bu ziyaretleri esnasında maruz kaldıkları *filtrelemeler* aracılığıyla kendi kanılarını, diğer kullanıcıların kendi kanılarına benzeyen kanılarıyla tekrarlar ve pekiştirirler.

Sonuçta kullanıcılar, sadece kendilerinininkilere benzeyen görüşlerle karşılaştıkları *yankı odaları* içinde *gayriihtiyari* birer *partizana* dönüşürler. Örneğin; Karin Giramella ve arkadaşlarının bir sosyal paylaşım ağı olarak Twitter'ın bir yankı odasına dönüşüp dönüşmediğini inceledikleri 2018 tarihli çalışmada görüldüğü üzere, sosyal ağlarda kullanıcıların ürettiği içeriklerle tükettiği içerikler arasında büyük bir bağıntı vardır. Partizan kullanıcılar, çift partili kullanıcılara (bipartisan) nazaran ağ ve içerik özellikleri bakımından daha fazla beğeninin tadını çıkarırlar.⁴²

Dolayısıyla, her ne kadar McIntyre'in hakikati ifade ederken belirttiği entelektüel bir gelişim sürecinin uzağında kalsalar da sosyal ağ ve çevrimiçi haber akışı kullanıcıları, kendi kanılarını bu sanal ortamda karşılaştıkları kendilerinininkine benzer dünya görüşlerine sahip kullanıcıların kanıları dolayımında gerekçelendirir. Dahası, kendi duyguları ve kanılarıyla ortaklık taşıyan başka insanların kanılarını bağdaştırarak girdikleri geribildirim döngüleriyle hakikati/kendi hakikatlerini oluştururlar. Aslında kullanıcıların internetteki etkinlikleri dolayımında ulaştığı bu bağdaşık hakikat, kendi kanılarının bir yeniden-üretimi olarak hakikat-sonrasından başka bir şey değildir.

Hakikat-Sonrası Bir İdeoloji midir?

Öyleyse, bu makaledeki tartışmayı özetlemek için makale boyunca sorulmaya çalışılan asıl soru artık dile getirilebilir: Hakikat-sonrası, herhangi bir ideoloji midir? Yani, hakikat-sonrasında hakikat gibi görülen kişisel yanılısamlar mı herhangi bir ideolojiyi kurar? Yoksa, bağdaşım kuramının gerekçelendirmedeki biçimselliğine öykünerek kurulan bu kişisel hakikatlerin hakikat-sonrası olarak adlandırılışı mı ideolojiktir?⁴³

⁴⁰ A.g.e., 242.

⁴¹ A.g.e., 240.

⁴² Karin Garimella vd., “Political Discourse on Social Media: Echo Chambers, Gatekeepers, and the Price of Bipartisanship”, *Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference*, (Nisan 2018): 2, erişim 9 Nisan 2021. <https://doi.org/10.1145/3178876.3186139>.

⁴³ Başlıktaki soruyu, farklı şekillerde formüleştirebiliriz açık açık ve net biçimde sormamı sağladığı için Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi tarafından görevlendirilen hakeme teşekkür ederim.

Tartışma boyunca gösterilmeye çalışıldığı gibi hakikat-sonrasının dijital medyada kişiselleştirilmiş öneriler dolayımında kendini yeniden-üretme biçimi ile ideolojinin yeniden-üretilmesi arasında yadsınamayacak benzerlikler vardır. Ancak bu benzerlikler, hem hakikat-sonrasının hem de ideolojinin temellendiği kanıların kendi gerekçelerini üretmesinde değil, bu “gerekçelerin kanıları gerçeğe dönüştürmesinde” somutlaşmaktadır.

Benzer bir tespit, Sloven filozof Slavoj Žižek tarafından *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (The Sublime Object of Ideology, (1989) adlı kitapta da dile getirilir: “İdeoloji kavramının kendisi bir tür temel, kurucu naifliği içerir. Kendi önvarsayımlarını, kendi fiili koşullarını yanlış tanımayı, toplumsal gerçeklik denilenle bizim ona ilişkin çarpıtılmış, yanlış bilincimiz arasındaki bir mesafeyi, bir ayrılığı içerir.”⁴⁴ Öyleyse kişiselleştirme teknolojilerini kullanan bireyler, kendi sosyal ağlarında kendi kanılarını paylaşan bireyler, birer özne olarak kendi düşüncelerini ifade etmenin ve beğenilmenin tadını çıkarırken, aslında onları beğenen kişiler kendilerinininkine benzer kanılara sahip olan bireylerdir. Böylece, kullanıcılar dış dünyaya ait bir hakikati öğrendiklerini sanırken gerçekleşen bir yankı odasında kendi kanıları ve beğenileri dikkate alınarak kişiselleştirilen bir hakikati öğrenirler:

“Yanılsama bilgi tarafında değildir, zaten gerçekliğin kendisinin, insanların yaptığı şeylerin tarafındadır. İnsanların bilmedikleri şey, faaliyetlerinin, toplumsal gerçekliklerinin kendisinin, bir yanılsama, fetişist bir tersine çevirme tarafından yönlendirilmiştir. Gözden kaçırdıkları, yanlış-tanıdıkları şey gerçeklik değil, kendi gerçekliklerini, kendi gerçek toplumsal faaliyetlerini yapılaştıran yanılsamadır. Şeylerin gerçekte nasıl olduğunu gayet iyi bilirler ama yine de bilmiyormuş gibi davranırlar. Dolayısıyla bir çifte yanılsama söz konusudur: O da gerçeklikle kurduğumuz gerçek, fiili ilişkimizi yapılaştıran yanılsamayı gözden kaçırmayı içerir.”⁴⁵

Diğer bir deyişle, bireyler kendi toplumsal etkinliklerini, internet ortamında ya da değil, kendi ideolojileri dolayımında kurguladıkları ölçüde kendi *hakikatlerini* de kurarlar. Ancak naiflikleri birden fazla *hakikat* olduğu yönündeki çoğulcu ve özgürlükçü çarpıtmanın etkisinde kalmaktan ileri gelir. Artık sadece tüketici olmayan özneler, “kendileri ya da başkalarının tüketilmek üzere değer üreten ve tüketen, bu değerlerin takasına katılan kuruluşlardan üretim için açık ya da örtük teşvikler alan” birer *üretici-tüketiciye* (prosumer) dönüşürler.⁴⁶ Ürettikleri tüketim nesnelere ise kendilerinin sanal ortamdaki davranış ve tutumlarının çözümlenmesiyle kendilerine özgü üretilen hakikatler oluşturur.

Kullanılan bu teknolojiler düzeyinde bu yeniden-üretim sürecine katılan ideoloji, üreten-tüketicilere yeniden ve yeniden farklı farklı hakikatleri tükettikleri yanılsamasını sağlar. Böylece, bireyler aslında kendi hakikatlerini dile getirdiklerini düşündükleri için samimiyetleri

⁴⁴ Slavoj Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 43-44.

⁴⁵ A.g.e., 48.

⁴⁶ Bodo Lang vd., “Prosumers in Times of Crisis: Definition, Archetypes and Implications”, *Journal of Service Management* (Ağustos 2020) 32 (2), erişim 20 Nisan 2021. <https://doi.org/10.1108/JOSM-05-2020-0155>

ve dürüstlükleri üzerinden kendilerini özgün ve erdemli atfederler.⁴⁷ Ancak, bu özgün, samimi ve dürüst hakikatler, temelde bireylerin kendinden delilli hakikatler ile kendi kanılarına, yargı ve önermelerine uyumlu kanılarla yeniden üretilen bir inanç ağından ötesi değildir. Kendini *parrhesiastas* (her şeyi söyleyen) olarak tanımlayan bir bireyin inanç ağında samimiyet, dürüstlük ve özgünlük ile betimlediği kanılar, aslında başka herhangi bir bireyin norm olarak benimsediği temel inançlarından doğruluk ve tutarlılık açısından farksızdır.

Bu yüzden hakikat-sonrası salt epistemolojik bir sorun olarak ele alınamaz. Bu teknolojiler bireylerin hem taşıdığı kanıları (özel alanını) pekiştirir hem de dijital medyada kurduğu ilişkileri (kamusal alan) düzenleyerek birer ideolojik aygıt dönüşür. Hatta birer ideolojik aygıt oldukları hakikatini bile *gizemlileştirerek* (mystification) ideolojiyi hakikat-sonrası olarak tanıtan *yeniyapım* sözcüklerin türetilip dolaşıma sokulmasını da sağlarlar.

Sonuç

Bu makalede Lee McIntyre'in hakikat-sonrası kavramının epistemolojik bir sorun olduğuna dair önermesi tartışmaya açılarak aslında hakikat-sonrası kavramının ideolojinin gizemlileşmesi için türetilen bir yeniyapım olduğu öne sürülmüştür. Bu iddiayı temellendirmek adına ise önce McIntyre'in *Hakikat-Sonrası* (2018) adlı kitabından, hakikate ulaşmanın entelektüel bir gelişim süreci olduğu düşüncesine karşılık bireylerin hakikati bilmemesine karşılık onu arama zahmetine girmekten kaçındıklarını ifade eden *gönüllü-bilmezlik* kavramı ilk bölümde ele alındı. Daha sonra "gereçeklendirilmiş doğru kanı" olarak tanımlanan hakikati bağdaşım kuramı üzerinden tartışarak, hakikat-sonrası kavramında bireylerin olgular yerine nasıl olup da kendi kanılarını, yargılarını, önermelerini ve duygularını hakikatin gerekçesi olarak sayabileceği Willard van Orman Quine'in *inanç ağı* (web of belief) kavramından yararlanılarak ikinci bölümde gösterilmeye çalışıldı.

Hakikat-sonrasının epistemolojik boyutu böylece tartışıldıktan sonra; gerekçelerin bağdaşımı dolayımında kanıların hakikat olarak yeniden-üretilmesi ile Louis Althusser'in devletin ideolojik aygıtlarının ideolojiyi nasıl yeniden-ürettiğini gösterdiği çözümleme arasında bir koşutluk kurulmaya çalışıldı. Üçüncü bölümde verilen tanımlarla kurulan bu benzerlik, bir sonraki bölümde, hakikat-sonrasının dijital medya ve sosyal paylaşım ağlarında yaygınlaşan kişiselleştirme teknolojisinin yan etkileri olan *filtreleme baloncuğu*, *siber-balkanlaştırma* ve *yankı odası* kavramları aracılığıyla desteklendi.

Son bölümde ise Zizek'in ideolojinin ters dönüştürücü etkisi iddiasından faydalanmaya çalışarak, hakikat-sonrası olarak tanımlanan hakikatsizlik durumunun aslında insanların yeniden ürettikleri kendi kanılarını tüketmelerinden ibaret olduğu ifade edilmeye çalışıldı. Gönüllü bilmezliğin getirdiği naifliğin içerisinde insanların birer ideolojik tüketici olmakla kalmayıp ideolojinin toplumda sürekliliğini sağlayan yeniden-üretimi de destekleyen üretici-tüketicilere de dönüştüğü belirtildi.

⁴⁷ Kişinin kendi hakikatini söylediğinde duyumsadığı *samimilik* ve *dürüstlük* erdemlerini Michel Foucault'nun *parrhesias* (her şeyi söyleyen) teriminde temellendirerek, bu kavramın Sokrates'ten itibaren tarihsel gelişimi ve hakikat-sonrası ile ilişkisini ideolojinin *çağırma* eyleminden bağımsız ele aldığından ötürü Zizek'in bahsettiği naifliği taşıyan birkaç tartışma için, bkz.: Çiğdem Yazıcı (2021), İsmail Cem Karadut (2020).

Sonuç olarak hakikat-sonrası kavramı, toplumsal yaşamın her alanını kuşatan ideolojinin aygıtlarından yalnızca bir başkasıdır. Diğer bir deyişle, aslında, bireyleri ideolojinin kuşatıcı etkisinin hakikatinden uzaklaştıracak bir yanılsama yaratmakta kullanılan bir *yeniyapım*dır. Dahası sanılanın tersine ideoloji sonrası bir çağda yaşamadığımız gibi, hakikat-sonrası bir çağda yaşamadığımız da rahatlıkla söylenebilir. Tam tersine, bireyler kendi inançlarından ürettikleri kişiselleştirilmiş hakikatleri tüketen birer *üretici-tüketiciye* dönüştürdükleri için bir hakikat enflasyonu ortaya çıktığını söylemek de yanlış olmaz. Bir kültürel aygıt olarak ele alındığı takdirde *hakikat-sonrası*nın ideolojinin gizemleştirilmesi noktasında McIntyre'in çalışmasında gayet başarılı bir örneğinin bulunabileceği bile öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975.
- Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları [Idéologie et Appareils Idéologiques d'Etat]*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Aristoteles. "Metafizik," çev. Ahmet Arslan, *Yazko Felsefe Yazıları*, İstanbul, 1982.
- Baç, Murat. "Hakikatin Savuşturulması, Ötelenmesi ve Geri Dönüşü Üzerine," *Pasajlar: Post-Truth Çağı* (Ocak 2020), 4: 17 – 34, Ankara: Tarcan Matbaacılık.
- Belge, Murat. "Önsöz," *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları [Idéologie et Appareils Idéologiques D'Etat]* içinde, çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- "Birther," *Lexico Dictionary; English Dictionary, Thesaurus & Grammar Help*.
<https://www.lexico.com/definition/birther/>
- Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Cornford, Francis MacDonald. *Platon'un Bilgi Kuramı: Metne Eşlik Eden Bir Yorumla Birlikte Theatetos ve Sofist'in Çevirisi*, çev. Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1989.
- Garimella, Karin & Morales, Gianmarco de Francisci & Gionis, Aristides & Mathioudakis, Michael. "Political Discourse on Social Media: Echo Chambers, Gatekeepers, and the Price of Bipartisanship." *WWW '18: Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference* (Nisan 2018): 913-922. <https://doi.org/10.1145/3178876.3186139>
- Gürsoy, A. Özgür. "Hakikatin Ötesi, Berisi, Kendisi: "Hakikat-ötesi" Kavramına Dair Eleştirel Bir Çözümleme." *Kaygı* (Mart 2021): 150-170, Bursa: Uludağ Üniversitesi. <https://doi.org/10.20981/kaygi.889037>
- Karadut, İsmail Cem. "Hakikat Ötesi Çağda Hakikati Söylemek: İki Parrhesia Vakası." *Pasajlar: Post-Truth Çağı* (Ocak 2020), 4: 125 – 140, Ankara: Tarcan Matbaacılık.
- Lang, Bodo & Dolan, Rebecca & Kemper, Joya & Northey, Gavin. "Prosumers in Times of Crisis: Definition, Archetypes and Implications." *Journal of Service Management* Cilt 32 Sayı 2 (2021): 176-189. <https://doi.org/10.1108/JOSM-05-2020-0155>
- Marx, Karl, "Marx to Kugelmann in Hanover" *Marx Engels Archive*. https://www.marxists.org/archive/marx/works/1868/letters/68_07_11-abs.htm
- McGinn, Colin. "The Truth About Truth." *What is Truth?* düz. Richard Schantz, New York: Walter de Gruyter, 2002.
- McIntyre, Lee. *Respecting Truth: Willful Ignorance in the Internet Age*. New York: Routledge, 2015.
- McIntyre, Lee. *Hakikat-sonrası [Post-truth]*, çev. Mehmet Fahrettin Biçici. İstanbul: Can Sanat Yayınları A.Ş., 2019.

- Narin, Bilge. "Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi." *Selçuk İletişim* Cilt 11 Sayı 2, (2018): 232-251, Konya: Selçuk Üniversitesi. <https://doi.org/10.18094/josc.340471>
- "Post-Truth." *Lexico Dictionary; English Dictionary, Thesaurus & Grammar Help* <https://www.lexico.com/definition/post-truth>
- "Post-truth' declared the Word of the year by Oxford dictionaries." *BBC News*, Kasım 16, 2015. <https://www.bbc.com/news/uk-37995600>
- Quine, Williard van Orman & Ullian, J. S. *Bilgi Ağı [The Web of Belief]*, çev. A. Hadi Adanalı. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001.
- Wheeler, Brian & Seddon, Paul & Norris, Richard. "Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU." *BBC News*, Mayıs 10, 2019. <https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>
- Yazıcı, Çiğdem. "Hakikat Sonrası ve Yalnızlık." *Kaygı* (Mart 2021): 264-279, Bursa: Uludağ Üniversitesi. <https://doi.org/10.20981/kaygi.892992>
- Young, James O. "The Coherence Theory of Truth." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, düz. Edward N. Zalta, Sayı Güz 2018, 2018. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/truth-coherence/>
- Zizek, Slavoj. *İdeolojinin Yüce Nesnesi [the Sublime Object of Ideology]*, çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.

Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif, Tiffany Watt Smith (Çev. Nüvit Bingöl, Kolektif Kitap, 2021)

Schadenfreude: The Joy of Another's Misfortune,
Tiffany Watt Smith (Little, Brown Spark, 2018)

Elif KURTULUŞ (*)

Kitap Değerlendirmesi (Book Review)

Geliş Tarihi: 15.04.2022

Kabul Tarihi: 06.06.2022

(*) Doktorant, Doğuş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Doktora Programı,; Arş. Gör.,Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji (İngilizce) Bölümü

E-posta: elif.kurtulus@uskudar.edu.tr, pskelfkurtulus@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7555-2852>

Elif Kurtuluş, "Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif, Tiffany Watt Smith (Çev. Nüvit Bingöl, Kolektif Kitap, 2021)," Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 14, (Mayıs 2022): 151-155 DOI:<http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.106>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Günlük hayatta bireylerin kendi hüsrانlarından kurtulabilmek ve kendilerini daha iyi hissedebilmek amacıyla sığındığı durumlardan biri de başka birisinin yaşadığı talihsizliklerdir. Bu durumu ifade eden ve esasında karmaşık olduğu kadar insani oluşuna dikkat çeken *Schadenfreude* kavramının son yıllarda artan popülerliğine vurgu yapmayı amaçlayan Tiffany Watt Smith, *Schadenfreude: The Joy of Another's Misfortune* başlıklı kitabıyla bu duyguyu tüm yönleriyle ele almayı amaçlamıştır. Kitap *Türkiye'de Kolektif Kitap* tarafından 2020 yılında Nüvit Bingöl çevirisi ile *Schadenfreude: Başkasının Talihsizliğinden Duyulan Keyif* adıyla yayınlanmıştır. Smith, kitabında başkalarının talihsizliğinden duyulan hazzın sinsi olmayan ancak daha iyi bir biçimde açıklanması gereken çok boyutlu bir duygu olduğunun altını çiziyor.

Kitapta *Schadenfreude*'nin hangi alanlarda kendisini gösterdiği ve işlevlerinin neler olabileceğine yönelik başlıklara yer verilmiştir. Kitabın yazarı Smith, giriş bölümünde bu duygusal deneyim üzerinde bir kitap yazmanın aslında hem tarihinin incelenmesi hem de kendi yaşamında deneyimlediği bir duygu olması sebebiyle önemli olduğunu vurgulamıştır. *Schaden* kelimesi Almancada "kusur," *Freude* ise keyif ve mutluluk anlamına gelmektedir. İki kelimenin birleşiminden ise "başkasının kusurundan olayı hissedilen keyif" anlamı çıkmaktadır. Her ne kadar Almanca bir kelime olup farklı dillerde de varlığını sürdürse de Smith, bu duygunun yalnızca Almanca bir kelime ile tanımlanmadığını ileri sürmüştür. Duygunun adını oluşturan bu isim tamlamasına yakın örnek ifadelerin farklı dillerde de bulunduğunu

görmekteyiz (17). Örneğin Japonlara göre “başkasının talihsizliği baldan tatlıdır” anlamında bir deyiş olduğunu, Antik Yunan’da *epichairekaia* ve *Fransızların joie maligne* kelimelerinin bu duyguyu tanımlayabilecek ifadeler olduğu anlatılmaktadır. Kitapta geçen Latince *malevolentia* kelimesinin daha ziyade *kötü niyet* anlamına yakın olmasına rağmen Çiçero’nun *kötü niyeti Schadenfreude* anlamında tanımlaması nedeniyle karşılık olarak kabul edilmesi söz konusu. Kitapta bahsi geçmese de Türkçe’de bu duyguya tekabül eden “içinin yağları erimek,” “oh olsun” ve “canına değmek” deyimlerini *Schadenfreude* duygusunu yaşayanların kullandığı en belirgin ifadeler olarak önerebiliriz. Hatta “oh çekme” ifadesini de bir karşılık olarak düşünebiliriz. Aynı şekilde Arapça’da da dilimizde de kullanılan *şamata* (şemate) sözcüğünün *Schadenfreude*’ye karşılık geldiğini ekleyebiliriz. Kitapta da bu duyguya karşılık gelebilecek ve farklı kültürlerden gelen ifade ve terimler örneklerle açıklanmaktadır. Örneğin, Papua Yeni Gine’de Nissan Mercanadası’nda yaşayan Malezyalıların başkalarının acısına gülmeyi *banbanam* olarak adlandırdıklarını öğrenmekteyiz. Bu doğrultuda, yazar *Schadenfreude*’nin tanımını yaparken bu duygunun doğal ve insani yönüne vurgu yapmak amacıyla köklerinin eskilere dayandığına yönelik örnekler ve görüşler sunmaktadır.

İngiltere’de Queen Mary Üniversitesi’nde Duygular Tarihi Merkezi’nde araştırmacı olan Smith, başkalarının talihsizliğinden duyulan keyif duygusunun *Schadenfreude* olarak İngiltere’de ilk kez 1853’te Dublin Başpiskoposu R.C. Trench tarafından kullanıldığını ileri sürmüştür. Trench’in *On the Study of Words* adlı kitabında *Schadenfreude* teriminin “kötülükte hayli üretken insan dehasının icat ettiği tuhaf habasetin hazin bir kaydı” olarak tanımladığını belirtmiştir (21).

Schadenfreude olarak adlandırılan duygunun İngilizcede kullanımına bağlı olarak beş farklı özelliği olduğunu belirtilmiştir. İlk olarak, *Schadenfreude* kişinin sebep olmadığı talihsiz bir olaydan veya bir fiyaskodan aldığı bir haz veya eğlencedir. İkinci olarak bu sinsi bir duygu değildir. Belirtilen bir diğer özelliği ise kişilerin karşılaştıkları talihsizlikle ilgili olarak talihsizliği yaşayan kişinin bunu hak ettiğini düşünmesi olarak verilmiştir. Dördüncü özelliği ise bir mola olarak görüldüğü ve başkalarının başarısızlıklarının kişi için hissedilmesi muhtemel yetersizlik duygusunu yatıştırırmaya yaradığı ve benlik saygısını arttırabilecek bir duygu olarak tasvir edilmesidir. Belirtilen sonuncu özellik ise korkunç olaylar veya minik problemler, gaflar ve şanssızlıklara sevinmeyi içermesidir. (25-26).

Bu kitabın önemli bir savı ise, özellikle 2000’lerden sonra bu kavramın daha sık karşımıza çıkmasıdır. Kitapta “Son hali görenleri şaşırttı!” veya “Çocuk yıldızların son halini görünce inanamayacaksınız!” gibi slogan niteliğinde olabilecek ifadelerin insanların dikkatini fazlasıyla çektiğini ve *Schadenfreude*’yi körüklediği ifade edilmektedir. Bu tür dikkat çekici cümleler ve haber başlıklarının bize tanıdık geldiğini belirten yazar, bu gibi başlıkların özellikle sosyal medya ile hızlı bir biçimde arttığı ve insanların bu gibi magazin içeriği olan haberleri tüketme ihtiyacının giderek arttığını altını çizmektedir. Örneğin, yazara göre spor müsabakalarında taraftarların davranışlarını ve söylemlerini düşündüğümüzde rakip takımın mağlubiyeti kendi takımının zaferinden daha tatlı gelmektedir. Diğer yandan, ünlü bir şarkıcının yolda yürürken tökezleyip düşmesine tanıklık etmek *Schadenfreude* hissetmek için bulunmaz bir fırsattır.

Yazar *Schadenfreude* tanımının sonrasında duygunun hangi işlevlerde ve hangi durumlarda kendisini gösterdiği ile ilgili başlıklar oluşturmuştur. Sekiz ayrı başlıkta ele aldığı *Schadenfreude* ile ilgili olarak verdiği araştırma örnekleriyle kavramsal çerçevenin oluşturulduğu görülmektedir.

Öncelikle, *Schadenfreude*'nin en yoğun hissedildiği durumların başkasının yaptığı sakarlıklar ve kazalar olduğu belirtilmiştir. Yazar, sosyal medyada gördüğü bir düşme videosuna kahkahalarla güldüğünden bahsettiği başlıkta düşme ve fiyasko videolarının entelektüel içeriği olan ve bilgilendirici videolardan çok daha fazla izlendiğinin altını çizmiştir (41). Kazalara ve fiyaskolara karşı hissedilen *Schadenfreude* ile ilgili olarak, bebeklerin daha farklı tepkileri olduğunu ve bebeğin karşısındaki bir insanın düşmesinden çok elinden düşen bir nesneyi gördüklerinde daha fazla güldükleri gözlenmiştir. Kazalar, fiyaskolar ve sakarlıklara karşı *Schadenfreude* hissini arkasında o olayın beklenmedik olmasının yattığını belirten yazar kazalara karşı kahkahalarla gülüyor olmamızın hayatta kalmak bakımından elzem olduğunu ileri sürmüştür. Beklenmedik bir olaya veya bir kazaya gülmek ve *Schadenfreude* hissetmek fiziksel zorluklarla daha iyi baş etmeye ve grup bağlarını güçlendirmeye yardımcı olmak açısından önemli olduğu vurgulanmış Oxford Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada da benzer sonuçların elde edildiğini eklemiştir.

İkinci olarak, *Schadenfreude*'nin hoş bir duygu olmamasının arkasında başkasının fiziksel acısı ve sakarlığı karşısında hissedilen güç ve iftihar duygusu olduğu ileri sürülmektedir (56). *Schadenfreude*'nin iftihar hissi olarak nitelendirilmesine yönelik, Thomas Hobbes'un "*Kahkaha, başkalarının zaafı karşısında birdenbire kendimizde değer bulmamızdan kaynaklanan ani bir iftihar duygusundan başka bir şey değildir*" ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca kitapta bu durumun evrimsel yönüne dikkat çekilmiş, evrimsel psikologların felaket sahnelerinin izlenme ve takip edilme arzusunun aslında risklerden kaçınma konusunda daha fazla bilgi sahibi olma isteğiyle ilişkilendirildiğine değinilmiştir. 19. yy'da, insanları tehlike içinde görmenin tuhaf cazibesinin arkasında geçmişimizdeki yoğun şiddetin kalıntısı olduğu da ileri sürülmüştür. William James, 1890'da, av hayvanlarının veya rakiplerin yok edilmesinin insanın en ilkel işlevleri olduğunu ileri sürerek; günümüzde spor müsabakaları gibi taraf ve takımların yer aldığı etkinliklerde insanların duruşunun da bu kadim şiddetin modern ifadesinin arketipi olduğunu savunmuştur. Bu durumla tutarlı olacak şekilde, spor ve *Schadenfreude* ayrılmaz bir ikili olarak ele alınmış ve taraftarların kendi takımının zaferine kıyasla karşı takımın mağlubiyetinden daha çok keyif aldığının gözlemlendiği eklenmiştir.

Başka bir açıklama biçimi olarak da adaletin sağlandığını görmenin yarattığı hissini *Schadenfreude* olabileceğine işaret edilmiştir. Ayrıca yazar, Kant'ın başkalarının cezalandırılmasından alınan hazın ahlaki dengenin yeniden kurulduğunu görme avantajından kaynaklandığı ve bunun kötücül bir düşünce olmadığı görüşüne yer vermiştir. 2004 yılında İsviçre'de yapılan bir araştırmada insanların adaletin yerini bulmasını görmekten çok büyük bir zevk aldığı ve kumar masalarındaki düzenbazların ve beleşçilerin ceza alması için para ödediklerini görmüşlerdir. Diğer yandan, kişilerin hissettikleri haz duygusunun uyuşturucu madde kullanımındaki hazı içeren ve beynin ödül mekanizmasıyla ilgili bir bölüm olan arka striatumun faaliyete geçmesiyle bağlantılı bulunmuştur. Günlük hayatta giderek popüler olduğu ileri sürülen bu kavram ile ilgili bilimsel araştırmalar durumun yaygınlığını ve farklı

birçok alanda hissedilebileceğini ortaya koyuyor. Çocukların ve şempanzelerin bir başkasının yaptığı kötülüğün sonrasında cezalandırıldığını görmek istediği araştırma bunlardan bir tanesi olarak eserde yer almaktadır. Leipzig’de yapılan araştırmada 6 yaş çocukların ve şempanzelerin kukla gösterisi esnasında kötü davranan kuklanın cezalandırıldığını görmek istediği sonucuna ulaşmıştır. Araştırmada, kuklaların cezalandırıldığını görmek için şempanzelerin kafesin diğer tarafına geçmek için sürgüyü açtığı; çocukların ise kutuya para attığı görülmüştür. Araştırma, adalet hazzının farklı türlerde dahi istenen bir durum olduğunu göstermektedir. Adalet hazzına ek olarak, yazar kişinin kendisini beğenmiş birinin talihsizliği karşısında hissettiği *Schadenfreude*’nin iyi olduğunu savunmaktadır ve yaşadıkları talihsizliklerden sonra belki bir daha bu kadar kibirli olmayacağı beklentisini oluşturabileceğini düşünmektedir. Dördüncü olarak, kendini beğenmiş birinin fiyaskosuna yönelik hissedilen *Schadenfreude*’nin günlük yaşamda pek çok örneği olduğundan bahsedilmiştir. IBM yönetim kurulu başkanı Thomas Watson’ın 1943’te “Kanımca en fazla beş bilgisayarlık bir dünya pazarı var” söylemi bunlar arasında yer almaktadır. Beşinci başlıkta ise *Schadenfreude*’nin kişinin kendisini sevmesi açısından önemli bir işlevi olabileceğine yer verilmiştir. Kişinin kendi başarısı değil başkasının başarısız olması halinde kendine güvenini sağlayabileceği ileri sürülmüştür. Yazara göre insanların kötü hissettiklerinde teşvike veya onaylanmaya ihtiyaç duyması yanlış bir düşüncedir. Bunun yerine kişi kendi sorunlarına kıyasla saçma ve gülünç bir fiyasko duymak ister. Bir diğer deyişle acıyla alay etmesi özsaygısını korumasına ve iyileşmesine yardımcı olur. Ayrıca, *Schadenfreude*’nin özsaygı arttıran yönüne ilişkin cinsiyet farklılıklarına da yer verilmiştir ve *Schadenfreude*’nin en yoğun halinin hemcinsin geleneksel olarak toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilmiş niteliklerle bağlantılı bir talihsizlik yaşadığında hissedildiği ileri sürülmüştür. Örneğin, erkek öğrencilerin başka erkek öğrencilerin statü kaybı olarak nitelendirilebilecek (örn. sınav kaçırma, derste soruya saçma bir yanıt verme gibi) durumları okuduklarında söz konusu kişi ya da kişilerin kilo almasına kıyasla daha fazla keyiflendikleri sonucu elde edilmiştir. Kadınlarda ise hemcinslerin kilo alması yüzünde sivilce çıkması gibi durumlarda daha çok *Schadenfreude* hissettikleri görülmüştür.

Altıncı başlıkta haset duygusu ve *Schadenfreude* ilişkisine yer verilmiştir. Yazar, kötü sürprizlerle karşılaştığımızda veya kazanan taraf olabileceğimizi düşündüğümüzde *Schadenfreude* hissedebileceğimizi ifade etmiştir. Ayrıca yazar François La Rochefoucauld’nun, “Dostlarımızın hüsranelarıyla başa çıkmak güç değildir; katlanılması güç olan zaferleridir. En iyi dostlarımızın sıkıntılarında daima hoşumuza giden bir şey buluruz” söyleminin bunu desteklediğini belirtmiştir. Ünlülerin ihtişamlı hayatlarını izlerken aniden bir fiyaskosuna tanıklık etmenin haset duygusuyla ilgili olduğu, ünlülerin de kendilerinden üstün olmadığını hissettiren bu durumun, ünlülerin yaşamına dair hissedilmesi muhtemel haset duygusuna karşı dinginleştirici bir işlevi olabileceği iddia edilmiştir.

Yedinci başlıkta ise isyan ve hınç duyguları ile *Schadenfreude* ilişkisine yer verilmiştir. Ayrıca, bu duruma ilişkin Nietzsche’nin görüşüne yer verilmiştir. Nietzsche, canımız yandığında veya küçük düştüğümüzde doğal tepkimizin karşı koymak olduğunu söyler, ancak kişiler kendilerini savunamadıklarında öfkenin gizli bir düşmanlık halinde bastırıldığını düşünür. Yazara göre, siyasete ne kadar yoğun bir şekilde karışır (olumlu saydığımız) belirli bir siyasi gündemle ne

kadar özdeşleşirsek, öteki taraf işleri *batırdığında* (ki onların gündemi biraz daha olumsuzdur) Schadenfreude'yi o kadar yoğun hissederiz.

Son olarak iktidar ve *Schadenfreude* arasındaki ilişkiye yönelik bir başlık mevcuttur. İsyan, hınç ve haset ile *Schadenfreude* bağlantısının sonrasında iktidar başlığının gelmesi kitapta tutarlı bir akış sağlandığını düşündürmektedir. Söz konusu başlıkların ortak özelliklerinin olması sebebiyle okuyucular açısından daha anlaşılır olduğu düşünülmektedir. İktidar ve *Schadenfreude* ilişkisinde rakibin hatası bir zafer olarak görülebilir ve kişi üstünlük hissedebilir. Diğer yandan, iktidar hissiyle *Schadenfreude* bağlantısını açıkça ortaya koyan örneklerden bir tanesinin büyük markaların sosyal medya üzerinden çekişmeleri olduğu belirtilmiştir.

Schadenfreude kavramının yaşamın farklı alanlarında işlevleri olduğunu ve günlük yaşamda sıklıkla deneyimlenen bir duygu olduğunu belirten yazar, söz konusu duygunun bilimsel çalışmalarda nasıl ele alındığını göstermek için örnekler vererek konunun kapsamını genişletmiştir. Öte yandan, vermiş olduğu örneklerin Batı ülkeleriyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durumun toplumsal açıdan farklı nitelikte olan Doğu ve Batı ülkelerinde *Schadenfreude* deneyiminin sıklığında farklılıklar olmasıyla ilişkili bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Batı toplumlarında bireyin daha ön planda olduğu ve Doğu toplumlarında zaman içerisinde eskiye göre değişimler gözlense de topluluklara karşı sorumluluğun ve aidiyet ihtiyacının daha fazla olması bir başkasının talihsizliğinden keyif alma durumunun görülme sıklığında bir fark oluşturabilir. Ayrıca, yazar kendi yaşamından ve yaşadığı ülkeden yola çıkarak *Schadenfreude*'nin hangi durumlarda hissedildiğini belirtmiş ve belirli bir alanla sınırlandırdığı görülmüştür.

Son olarak, yazar *Schadenfreude*'nin olumsuz bir duygu olarak görülse dahi esasında hissedilen duyguların anlaşılmasına yardımcı olabilecek bir duygu olduğu görüşündedir. Diğer yandan, bir kişilik özelliği olarak düşünülmemesi gereken *Schadenfreude* hatalarımızın olabileceğini bize hatırlatır. Yazar bu hissi zaman zaman paylaşabileceğimizi, bunun aslında ne hissettiğimizi veya ne beklediğimizi anlamamızı sağlayan bir araç ve kimsenin kusursuz olmadığını gösteren bir duygu olduğunu hatırlamamızı sağladığını söyleyerek bu duyguyu kucaklamamız gerektiğine dair fikirlerini kitabın son bölümünde okuyuculara aktarır.

Denizli alışmaları: Birikim ve Yol Haritası, (Ed. Yasemin Beyazıt, Nobel Bilimsel Eserler, 2021)

Muhammed DAĞ^(*)

Kitap Değerlendirmesi (Book Review)

Geliş Tarihi: 14.04.2022

Kabul Tarihi: 30.05.2022

(^{*)}Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi TEAH, İzmir.

E-posta: dag_muhammed35@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-9100>

Muhammed Dağ, "Denizli alışmaları: Birikim ve Yol Haritası, (Ed. Yasemin Beyazıt, Nobel Bilimsel Eserler, 2021)," Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 14, (Mayıs 2022): 157-162
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.107>

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Editörlüğünü Prof. Dr. Yasemin Beyazıt'ın gerçekleştirdiği *Denizli alışmaları: Birikim ve Yol Haritası* kitabı özelde Denizli kent tarih araştırmacılığı genelde Türkiye'deki yerel tarihçilik için önemli bir eserdir. Eserde Denizli ile ilgili yapılan tarih araştırmalarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bununla beraber, kitapta temelde tarih disiplini merkeze alınarak tarihin en çok ilişki kurduğu ve yardımlaştığı arkeoloji, sanat tarihi ve sosyoloji gibi alanlardan gelen Denizli'ye dair incelemeler de dâhil edilmiştir. Denizli yerel tarih araştırmacıları için önemli bir kaynak niteliğindeki eser, araştırmacılara rehberlik sağladığı gibi yerel tarihyazımın metodolojik anlamda neye karşılık geldiğini somut olarak yansıtması bakımından da ayrıca değerlidir. Her Şeyden nce, Denizli kent tarihiyle ilgili araştırmaların niceliği ve niteliğine eğilen kitap, yerel tarihin kendisi kadar interdisipliner araştırmanın önemini yansıtan makaleleri de içermektedir.

Eser genel olarak dönemle ilgili literatürün nicel olarak tespiti ve bu kaynakların değerlendirilmesine yönelik nitel analizleri içeren makalelerden oluşmaktadır. Kitapta oğunluğu Denizli kent tarihi çalışmalarını içeren literatür kronolojik bir sırayla ve tematik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışmada sadece Şehir, kent, ile veya kaza, sancak çalışmalarını içeren yerel tarih araştırmaları bir araya getirilmemiştir. Gerçekten de 30 makalenin bulunduğu eserde kuramsal olarak yerel tarihin metodolojisi, işlevi, gerekliliği gibi konular üzerine durulmakta, aynı zamanda arkeoloji, sanat tarihi ve sosyoloji gibi alanlardan Denizli'yi konu edinen çalışmalar da yer bulmaktadır.

Yerel Tarih ve Denizli başlıklı ilk bölümde (13-141) Yasemin Avcı ve Muhammed Dağ, *Yerel Tarih Yazıcılığı: Kapsam, Kaynaklar ve Gelişim* başlıklı makalede her şeyden önce sınırlı ve belirli bir alanın tarihine odaklansa da ele aldığı bölgenin çok yönlü geçmişini dikkate alan yerel tarihin sahip olduğu kaynakların çok çeşitli olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca ilgili makalede yerel tarihin kendi geçmişi de anlatılmaktadır. Sosyolojik bakış açısıyla Güney Çetin ve Serhat Özbey ise *İlişkisel Analizin Kent Okumaları: Denizli Örneği* başlıklı çalışmalarıyla katkıda bulunmuşlardır. Yazarlar sadece kentle ilgili klasik ve modern sosyolojik kuramlara değil, aynı zamanda bu kuramlardan yola çıkarak Denizli'yi özne kılan çalışmaları analiz etmektedirler. Sevil Gözübüyük ise 33 seyyahı anlattığı *Denizli Yerel Tarihinde Seyahat Anlatıları* makalesinde öncelikle seyahatnamelerin çıkış nedenlerine, Türkiye'de seyahatnamelerin tarihçilikte kullanılmasındaki duruma ve tartışmalara değinmektedir. Makalede seyyahların gözlemlerini eserlerinde kaynak olarak değerlendiren tarihçilerin Denizli araştırmaları da bulunmaktadır. Denizli'ye gelen seyyahların genelde benzer konular üzerinde durdukları ancak yine de seyahatnamelerin Denizli şehrinin birçok noktasına ışık tuttuğu vurgulanmaktadır. Nezahat Belen ise Denizli yerel tarihini ilk çalışanlardan olan amatör tarihçilere odaklanmaktadır. Belen, *Üç İnsan Üç Tarih Bir Şehir: Denizli'de İlk Yerel Şehir Tarih Denemeleri* makalesinde Kemal Şakir Saraçoğlu'nun, Fahri Akçakoca Akça'nın, Ali Vehbi Aykota'nın biyografileriyle birlikte basım tarihleri 1927 ile 1951 yılları arasında değişen çalışmalarını analiz etmektedir.

Kitapta arkeolog yazarların çalışmalarının daha çok yer aldığı *Tarih Öncesinden Bizans Devrine Denizli Çalışmaları* başlıklı 2'nci bölümde (141-295), Etem Dönmez, *Bibliographica Laodicensis: Denizli İli Özelinde 'Eski Çağ Tarihi ve Bizantinoloji' Araştırmalarına İlişkin Kaynakça* makalesinde Eskiçağ tarihi ve Bizantinoloji alanlarında yapılmış çalışmaları derlemektedir. Celal Şimşek ve M. Ayşem Sezgin'in *Denizli Bölgesinde Yapılan Kazı ve Yüzey Araştırmaları*'nda da benzer nitelikli eserler yansımaktadır. Yazarlar, yapılan kazı ve yüzey araştırmalarını ortaya koyduktan sonra antik yerleşimlerinin ve kentlerinin, mermer ocaklarının, höyüklerinin, antik kent merkezlerinin çeşitli fotoğraflarını sunmaktadırlar. Arkeolojinin sesi Fulya Dedeoğlu ve Erim Konakçı'nın *Denizli Çevresindeki Höyüklere İlişkin Kazı ve Yüzey Araştırmalarının Değerlendirilmesi* çalışmasında da yankılanmaktadır. Dedeoğlu ve Konakçı'ya göre özellikle Acıpayam ve Tavas ovalarındaki höyük yerleşimlerinin sistematik bir yüzey araştırması uzun süreli incelenmemiştir. Kent genelinde kaçak kazılar ve tarımsal faaliyetlerden ötürü höyük tipi yerleşimler yoğun biçimde tahribatla karşı karşıya kalmıştır. Denizli'nin antik dönemi Gülseren Mutlu'nun *Antik Çağ'da Denizli: Tarihi Coğrafya ve İnanç İzleri* makalesinde de yer almaktadır. Makalede sadece bölgenin tarihi coğrafyasını yansıtan Ramsay, Strabon, J. G. C Anderson gibi coğrafyacı ve seyyahlar değil, aynı zamanda kentin tarihi ve inanç coğrafyasının izini süren Celal Şimşek, Mustafa Beyazıt, Ergün Laflı gibi günümüz yazarların araştırmalarından da haber verilir. Antik kent Tripolis, Bahadır Duman ve H. Tolga Candur'un *Avrupalı Seyyahların Notlarında Tripolis* çalışmasında özne olur. Yazarlar, 17. yüzyıl ve 20. yüzyıl arası Tripolis hakkında bilgi ve gözlemlerini paylaşan pek çok seyyahı aktararak, sonraki araştırmacılar için bir kılavuz sunmuşlardır.

Kitabın *Selçuklu ve Beylikler Devri Denizli Çalışmaları* başlıklı 3'üncü bölümünde (295-365) Erhan Ateş, *Selçuklu ve Beylikler Devri Denizli Tarihi Kaynakçası*'nı kaleme almıştır.

Makale, Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri devrini kapsayan Denizli tarihi üzerine yapılan 249 çalışmaya yer vermektedir. İbrahim Balık ise *Selçuklu ve Beylikler Dönemi Denizli Tarihi Araştırmaları*'nda dönemi kapsayan araştırmaları değerlendirmektedir. Yazar, Selçuklu dönemi ilk Türk akınlarından Denizli'nin fethine kadar, Denizli'nin fethinden Köseadağ Savaşı sonrasına kadar, Köseadağ Savaşı ve beylikler döneminde Denizli kültür tarihi ile ilgili yapılan çalışmaları aktarmaktadır. *Selçuklu ve Beylikler Devri Kültürel Miras Çalışmaları* ise Saim Cirtil'in makalesinde konu olmaktadır. Sanat tarihi açısından önemli eserleri yansıtan Cirtil, Selçuklu ve Beylikler Devri dönemiyle ilgili yapılan akademik araştırmaları (bildiri, kitap, tez bölümü vb.) sadece liste olarak sunmakla yetinmeyip içeriklerini de ele almaktadır. Böylece Selçuklu ve Beylikler Döneminde Denizli'de yapılan hanları, camileri, türbeleri, su yapılarını, tekke/zaviyeleri, yapı kitabeleri gibi eserleri doğrudan veya dolaylı olarak değerlendiren çalışmaları betimlemektedir.

Kitabın *Osmanlı Devri Denizli Çalışmaları* başlıklı 4'üncü bölümünde (365-583) ise Ömür Yazıcı Özdemir, *Osmanlı Devri Denizli Tarihi Kaynakçası ve Rakamlardan Tarih Okumak: Denizli Nüfus Araştırmalarına Dair Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi* başlıklı iki çalışmayla katkıda bulunmaktadır. İlk makalesinde Denizli'nin Türklerin idaresinden sonra idari ve siyasi tarihini özetleyen Özdemir, 8 adet grafikte Osmanlı dönemi Denizli tarihine dair kaleme alınmış 519 eseri analiz etmektedir. Özdemir'in *Osmanlı Devri Denizli Tarihi Kaynakçası*'nda yer alan 519 eserin çok geniş bir konu yelpazesine sahip olduğunu sayısal olarak da sunması, daha sonraki araştırmacıların bu konu yoğunluklarını dikkate alarak hangi konuların daha çok veya az çalışıldığı konusunda fikir sahibi olabilmelerine, çalışmalarına buna göre yön verebilmesine yardımcı olmaktadır. Özdemir'in bölümde bulunan bir sonraki çalışması *Rakamlardan Tarih Okumak: Denizli Nüfus Araştırmalarına Dair Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi*'nde önceki makalesinde olduğu gibi grafiklerin kullanımıyla istatistiksel analizler yapılmaktadır. Denizli nüfus kaynaklarının (tahrir, avarız, temettuat, nüfus defterleri) araştırmalarda hangi ölçüde değerlendirildiğini göstermeye çalışan yazar, öncelikle Osmanlı nüfus ve vergi tarih araştırmaları için çok önemli bir arşiv kaynağı olan tahrir defterlerinden tarihsel açıdan nelerin öğrenebileceğini açıklamaktadır. Özdemir, sadece daha önce yapılan Denizli tarih araştırmalarını tanıtip, bazı eleştirilerde bulunmamış aynı zamanda diğer yazarlar gibi Denizli tarihini çalışacak araştırmacıların yararlanacağı ve göz önünde tutabileceği önemli eleştirilerde ve tavsiyelerde de bulunmuştur. Eleştirilere ve önerilere, alandaki boşluklara değinen diğer bir yazar Mehmet Ali Ünal, *Denizli İle İlgili Osmanlı Dönemi Sosyal ve Ekonomik Tarih Araştırmaları*'nda öncelikle tarih öncesi devirlerinden Tanzimat Dönemi'ne kadar Denizli'nin kısa tarihçesine yer vermektedir. Ünal, Osmanlı dönemi Denizli'nin sosyal ve ekonomik tarihine eğilen kitapları, kitap bölümlerini, makaleleri ve bildirimleri aktarmaktadır. Ünal'a göre özellikle 18. yüzyılda Denizli'nin sosyal ve ekonomik tarihi açısından büyük bir boşluk bulunmaktadır. Ayrıca saha araştırmaları da yeterli olmayıp, günümüze kadar gelen tarihi binalar, camiler, zaviyeler gibi yapılar üzerinde yeterli çalışmalar yapılmamıştır. Aynı bölümde Kamuran Şimşek *Denizli Afetleri ve Salgın Hastalıkları Hakkında Çalışmalar* makalesinde Denizli'de meydana gelen doğal afetler ile salgın hastalıklar üzerine yapılmış olan kitap, makale ve bildiri türündeki araştırmalar hakkında bilgi vermekte, bu alanda fazla çalışılmayan konuları

(yangınlar ve su baskınları gibi) anlatmaktadır. Denizli'nin yerel tarihiyle ilgili hangi konularda çalışmaların yapılmadığına dair ipuçları Murat Türk'ün *Denizli Ayanları Hakkındaki Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı makalesinde de bulunmaktadır. Türk, Batı Anadolu'nun güçlü ayan ailelerinden olan Tavaslızadeliler hakkında çeşitli yönlerden araştırmalar yapılmış olsa da kapsamlı bir akademik çalışmanın olmadığına işaret etmektedir. Yazara göre Denizli'de belirtilen aile haricinde ayanların faaliyetleri hakkında bilgimiz oldukça sınırlıdır. Denizli tarihine yönelik kaynaklar Engin Aslan'ın *Osmanlı Arşiv Kaynakları Işığında Denizli Tarihi Araştırmaları* makalesinde müstakil olarak yer alır. Aslan, amacının Denizli ilini kapsayan arşiv belgelerine dayalı araştırmaların genel bir değerlendirmesini yapmak olduğunu, ancak özellikle popüler tarihe yönelik eserleri kapsam dışında bıraktığını ifade eder. Arşiv kaynaklarının niteliği ve niceliğini de izah ederek sonraki araştırmacılara fikir vermeye çalışan Engin, tek tek arşiv kaynakların hangi araştırmacılar tarafından değerlendirildiğini belirtmektedir. Denizli tarihiyle ilgili araştırılan konuları olduğu kadar araştırılmayan konuları da örneklendiren bir diğer yazar Mustafa Beyazıt ise *Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemine Denizli Dinî Mimari Araştırmaları* başlıklı makalesinde günümüze ulaşan mezar taşlarının birçoğunun 19. yüzyıldan kalmış olduğunu ancak bu konuda yeterli araştırmanın bulunmadığını özellikle vurgulamaktadır. Beyazıt, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar olan Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi Denizli'sindeki dini içerikli mimari eserler (camiler, mescitler, namazgâhlar, dergâh, tekke ve zaviyeler, türbeler) ile mezar taşı çalışmalarını incelemiştir. Beyazıt'ın makalesinde incelemediği dini mimari yapılar haricindeki eserlere odaklanan araştırmaları, Selda Özgün Cirtil, *Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Devrine Denizli'de Dinî Mimarlık Dışındaki Kültürel Miras Araştırmaları*'nda ele almaktadır. Beyazıt gibi hemen hemen aynı yüzyıllar arasını (15. ve 20. yüzyıl ortaları arası) merkeze alan Cirtil, Osmanlı ve erken Cumhuriyet devri su yapıları, sanayi, kamu yapıları çatısı altında hamam, sarnıç, hükümet konağı, okul, gar binası, ev, konak gibi yapıları inceleyen 50 adet araştırmayı betimleyip, analiz etmektedir.

Kitabın *Millî Mücadele'den Yakın Tarihe Denizli Çalışmaları* başlıklı 5'inci bölümüne (583-830) Ömer Faruk Özkul *Millî Mücadele Dönemi Denizli Araştırmaları Kaynakçası* makalesiyle katkıda bulunmuştur. Özkul, Denizli şehrinin Millî Mücadele'deki rolünü konu edinen 223 adet araştırmayı 5 grafikte analitik ve sorgulayıcı biçimde incelemektedir. Aynı bölümde Millî Mücadele dönemini müstakil olarak inceleyen Umut Karabulut, *Millî Mücadelede Denizli Şehri: Yazılı Kaynaklar Üzerine Bir Değerlendirme* başlıklı makalesinde öncelikle Denizli'de İzmir'in işgaline verilen tepkileri yansıtmaktadır. Yazara göre, Denizli'de Millî Mücadele'de efeler, mitingler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin faaliyetleri araştırmalara konu olmuştur. Bununla beraber Denizli şehrinin müstakil bir çalışma niteliğindeki Millî Mücadele tarihi akademisyenler tarafından halen kaleme alınmayı beklemektedir. Kitabın aynı bölümünde Seda Yolaç Nennioğlu ise *Cumhuriyet Devri Denizli Tarihi Araştırmaları Kaynakçası* makalesinde dönemin Denizli tarihini araştıran 858 eseri 5 grafik altında incelemektedir. Nennioğlu'na göre Denizli'nin hemen hemen tüm ilçeleri incelenmeye konu edinmiş olup, bu eserlerin büyük çoğunluğu söz konusu ilçelerde düzenlenen kongre ve sempozyumlardan türemiştir. Nennioğlu'nun çalışmasını değerli kılan bir özellik de yaklaşık 45 sayfada bildiri, makale, kitap, kitap bölümleri içeren Cumhuriyet dönemi Denizli tarihine odaklanan araştırmaları kaynakçada

sunmasıdır. Aynı bölümde Ayfer Özçelik *Tek Parti Döneminde Denizli'nin Siyasal Temsiline Dair Araştırmalar ve Akademik Çalışmalarda Denizli'nin Ekonomik Gelişimi* başlıklı makaleleri yazmıştır. İlk makalesinde Özçelik, merkezde yaşanan olayların taşradaki yankılarının yeteri kadar bilinmediğini, çalışmasında Denizli'den yola çıkılarak 1920-46 yılları arasında taşrada siyasal temsilin literatüre yansımalarının inceleneceğini bildirmektedir (673). Özçelik'in kitaptaki bir diğer çalışması olan *Akademik Çalışmalarda Denizli'nin Ekonomik Gelişimi* başlıklı makalede Denizli'nin kısaca tarihi, Cumhuriyet Dönemi Denizli'nin ekonomik gelişimi, 1990 öncesi, 90'lı yıllar, 2000 ve sonrası Denizli ekonomisiyle ilgili olan bazı çalışmalar tanıtılıp analiz edilmektedir. *Denizli Tarihi ve Kültürü Hakkında Yapılan Çalışmalar Üzerine Değerlendirmeler* başlıklı makalesinde Çağdaş Yüksel ise Denizli ilçeleri hakkında yazılan çalışmaların oldukça farklı sayıda olduğunu tespit etmektedir. Örneğin Bekilli, Bozkurt, Serinhisar gibi küçük ilçeler hakkında çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Pınar Savaş Yavuzçehre ise *Cumhuriyet Döneminde Denizli'de Kentsel Mekân Kullanımı Hakkında Literatür Analizi* çalışmasında mekân kullanımını ele alan araştırmaların oldukça sınırlı olduğunu belirtmektedir. Yavuzçehre, Cumhuriyet Dönemi Denizli kent merkezindeki kentsel mekânın kullanımı konusunda literatür analizinde bulunmaktadır. Çalışmasını çeşitli alt başlıklara ayırarak Cumhuriyet dönemi öncesi Denizli kentsel mekânın gelişimi, 1923-1973, 1973-1990, 2000-2021 yılları arasında kentsel mekânın kullanımı konusunda önemli bazı tespitlerde bulunur. Kitapta, Ercan Haytoğlu ve Fadime Sözdaldı Dağ ise Denizli basın ve yayın tarihiyle ilgili bilgileri ve bu konu hakkındaki çalışmaları aktarmaktadırlar. *Denizli Basın-Yayın Çalışmaları* başlıklı makalesinde Haytoğlu, basınla ilgili genel bilgileri paylaştıktan sonra Denizli basın tarihini (*Hülâsa Gazetesi*, *İnanç Dergisi* gibi) açıklamaktadır. Haytoğlu'nun Denizli basınıyla ilgili ilk bilgi veren çalışma olarak belirttiği *İnanç Dergisi*, Fadime Sözdaldı Dağ'ın *Denizli Halkevi Dergisi* "İnanç" başlıklı makalesinde özel olarak ele alınmaktadır. Halkevlerinin Cumhuriyet döneminde kültürel gelişim alanındaki işlevini izah eden yazara göre, bu kurumun dil, edebiyat, tarih kolunun en verimli çalışmalarından biri de yayınladıkları dergilerdir. İlk sayısı Mart 1937'de yayımlanan *İnanç Dergisi* de Denizli şehrinde yayımlanan bir Halkevi dergisidir. Sözdaldı Dağ, *Yerel Tarih ve Kültürün Temsilcisi: Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi* başlıklı diğer makalesinde kent tarihi hakkında bilgi, belge fotoğraflara yer veren ve 2004 yılında ilk sayısı çıkan *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi*'ni odak noktası yapmaktadır. Dergiyi içerik analizine tabi tutan yazar, konularının dağılımı bakımından dergiyi *İnanç Dergisi*'ne benzetmektedir. Buna göre kentin tarihsel ve kültürel özelliklerini araştırarak bunları okuyucuya tanıtmak, kente dair bir arşiv oluşturmak iki derginin de temel amaçlarıdır. Bununla beraber *İnanç Dergisi* kent dışındaki konuları da işlerken, *Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi* sadece Denizli'yi özne kılmaktadır.

Sonuç olarak 5 bölüm içinde 30 makaleden oluşan *Denizli Çalışmaları: Birikim ve Yol Haritası* kitabının temel amacı başta tarih alanında olmak üzere Denizli ile ilgili çalışmaları mercek altına almaktır. Ancak eser, sadece bu amacını gerçekleştirebildiği ve hatta tarih dışı farklı disiplinlere de yer verdiği için değil, Denizli tarihinin kendisiyle ilgili çok sayıda bilgi ve belge aktarmakla da önem taşımaktadır. Kitapta Denizli'nin siyasi ve idari tarihinden, mimari eserlerine, kapı ve pencerelerinin geçmişine, basın ve yayımına, şehre elektriğin gelişi gibi pek çok konuyla alakalı yüzlerce çalışmanın içeriği ve bilgisi aktarıldığı gibi, Denizli'nin Türklerden

önceki tarihi, Türk idaresine geçişi, Cumhuriyet tarihine kadarki geçmişi hakkında bilgiler de sunulmaktadır. Böylece kitapta yer verilen zengin literatürle, Denizli'nin geçmişiyle ilgili hangi konuların hangi cepheden, hangi yüzyıllar dâhilinde, hangi araştırmacılar tarafından incelendiğinin derli toplu ve bütünsel olarak ortaya konulması, sonraki araştırmacılar için önemli bir veri sağlamaktadır. Diğer yandan geleceğin araştırmacıları, bu eserde yer alan çok önemli eleştirileri, çalışılacak konu, dönem ve mekânla ilgili önerileri dikkate alarak daha verimli bir şekilde araştırma yapabilirler. Kitapta yer alan yazarların makalelerinde Denizli'yle ilgili ele alınan konular veya temalar kadar, araştırılmamış veya çok az araştırılmış konuları da ortaya koymaları, bazı boşlukları vurgulamaları da gelecekteki araştırmacılar için önemli bir fikir sağlayabilir. Tüm bu özellikleriyle Denizli araştırmaları alanında önemli bir bibliyografik eser olan çalışma, aynı zamanda Türkiye'nin diğer kentleri için de yapılacak benzer eserler için başlı başına bir model olarak da değerlendirilmeye layıktır.

YAZIM ESASLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazıların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanması amacıyla başka bir yere iletilmemiş olması gerekir.

Dergide yayımlanan yazıların, telif hakkı dergiye aittir. Yazar, dergiye eserinin yayımlanması için başvurduğunda, derginin yazım esasları ile yayın ve etik ilkelerini kabul etmiş olur. Yazar, dergide yayımlanmasına onay verilen yazısının her türlü telif hakkını devretmiş olduğunu kabul eder. Yazı kurulu, telif hakkı karşılığında yazarlarına iki adet dergi gönderir. Yayımlanmış yazının başka bir yayında tekrar yayımlanması derginin iznine bağlıdır.

Makaleler, The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) atıf ve referans sistemi esas alınarak hazırlanmalıdır.

Dergiye gönderilen tercüme edilmiş yazılar için, yazının sahibinin yayın izni ve metnin orijinali gereklidir.

Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; Üsküdar Üniversitesi'nin ve dergi kurullarının resmi görüşleri niteliğini taşımaz.

Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergiye gönderilen yazıların yazım düzeltilmesi Editörler/Editör yardımcıları tarafından yapılır. Türkçe makalelerin yazımında, noktalamasında ve kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır.

Makalelerde kelime sayısı sadece nicel araştırmaya dayanan makaleler için 4000'den diğer alanlarda yazılan makaleler için ise 5000'den az olmamalı; makale Öz/Abstract ve kaynakça dâhil 25 sayfayı geçmemelidir.

Kitap değerlendirmelerinde kelime sayısı 2000'den fazla olmamalıdır.

Yazım esaslarının tam metnine yandaki karekoddan veya [sosyalbilimlerdersisi.com/tr/sayfa/yazim-esaslari](https://sosyalbilimlerdersisi.com.tr/sayfa/yazim-esaslari) bağlantısından erişilebilir. Matbu ve dijital sürümler arasında fark olması halinde, dijital sürüm esas kabul edilir.

PUBLICATION GUIDELINES

Papers submitted to Üsküdar University Journal of Social Sciences must not be published before or sent for publication elsewhere.

The copyright of the papers published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the paper that is approved to be published in the journal. Following the submission of the article to the journal, the author accepts to abide by the ethical principles and publication guidelines. The Editorial Board sends two copies of the journals to the author in exchange for the copyright. Any re-publication of the published work is subjected to the approval of the journal.

The articles must be prepared on the basis of The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) citation rules.

Regarding translations submitted to the journal, publication permission of the author and the original text are required. Translations must also be submitted to the approval of the referee as in copyright issues.

The opinions, thoughts, and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Üsküdar University.

Languages of publication are Turkish and English. Corrections regarding the principles are made by editors/co-editors. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation, and abbreviations.

The texts must be no less than 5,000 words (4,000 words for papers that extensively rely on quantitative analyses) and no more than 25 pages including the Öz/Abstract and references.

Book reviews must be no more than 2000 words.

Full text publication guidelines can be accessed via <https://sosyalbilimlerdersigi.com/en/page/publication-guidelines> hyperlink or the QR code. In case of differences between published and digital versions, digital version is considered as valid.

YAYIN ETİĞİ VE KÖTÜYE KULLANIM BEYANI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin (ÜSBİD) yayın süreci bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır; akademik ilkelere bağlı kalarak, belirlenmiş akademik ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yayıncılıkta yanlış uygulamaların önüne geçmeyi taahhüt eder. Etik standartları sağlamak için gönderilen bilimsel yazılarda COPE (Committee on Publication Ethics)'un belirlediği uluslararası standartlar dikkate alınmaktadır.

ÜSBİD'deki çalışmalar Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

ÜSBİD hakem değerlendirmeleri "Çift Kör Hakemlik" kuralına uygun olarak gerçekleştirilir.

ÜSBİD açık erişimli bir dergidir ve makale gönderme/değerlendirme süreçleri ücretsizdir.

ÜSBİD, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.

Telif Hakkı Devri Formu, tüm yazarlarca imzalanarak makale ile beraber ÜSBİD'in ilgili DergiPark sayfasına yüklenmelidir.

ÜSBİD'de editörler, hakemler, yazarlar ile ilgili etik ilkelere uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ile ilgili etik ilkelere aykırı bir durumla karşılaşılması durumunda, lütfen uusbd@uskudar.edu.tr adresine ileti yoluyla bildiriniz.

Etik ilkelere uymayan durumların bildirilmesi halinde dergi editörlüğü şikâyeti değerlendirir. Değerlendirme sonucunda gerekli görülmesi halinde, editörlük, konunun incelenmesi için Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kuruluna şikâyeti iletir. Kurulun raporuna göre nihai karar verilir ve uygulanır.

Hakem Değerlendirme Süreci, Makale Değerlendirme Süreci, Yayın Kurulunun Sorumlulukları, Editörler / Editör Yardımcılarının Sorumlulukları, Hakemlerin Sorumlulukları, Yazarların Sorumlulukları, Makalenin Geri Çekilmesi, Lisans Bilgisi, Telif Hakları ve Etik İlkelerin İhlali ve Kötüye Kullanım Durumun Editöre Bildirilmesi başlıklarını içeren Yayın Etiği ve Kötüye Kullanım Beyanı tam metnine yandaki karekoddan veya <https://sosyalbilimlerdergisi.com/sayfa/yayin-ve-etik-ilkeleri> bağlantı adresinden erişilebilir.

Matbu ve dijital sürümler arasında fark olması halinde, dijital sürüm esas kabul edilir.

PUBLICATION ETHICS AND MALPRACTICE POLICY

The publication process of Üsküdar University Journal of Social Sciences (JOSOC) is predicated on the objective production, development and sharing of knowledge through scientific methods. The Journal promises to adhere to academic principles and prevent false practices in conformity with academic and ethical standards. In order to maintain the ethical standards for submitted articles, the international standards of the COPE (Committee on Publication Ethics) are taken into account.

The works in JOSOC are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

JOSOC employs a double-blind refereeing system.

JOSOC is an open-access journal and the article submission/evaluation process is free of charge.

JOSOC has the right to edit, publish or not publish the submitted articles.

The author(s) has/have to sign the Copyright Transfer and Author Agreement and has/have to upload the form on the DergiPark page of JOSOC along with the manuscript.

If a violation of ethical principles in the evaluation process, preliminary assessment or a published article in JOSOC concerning Editors, Referees or Authors, is observed, please report to uusbd@uskudar.edu.tr

Upon the reporting of a violation of ethical principles, the journal's editors evaluate the complaint. As a result of the evaluation of the complaint, if deemed necessary, they forward the matter to the Üsküdar University Non-Interventional Research Ethics Board for examination. The final decision is made and implemented according to the report of the Board.

This text is for informational purposes only. Full text of Publication Ethics and Malpractice Policy containing topics of Peer-review Process, Article Review Process, Responsibilities of the Editorial Board, Responsibilities of Editors / Vice-Editors, Responsibilities of Referees, Responsibilities of Authors, Retraction Policy, License Notice, Copyright Information, and Notifying the Editors about Malpractices and Violations of Ethical Principles can be accessed via <https://sosyalbilimlerdergisi.com/en/page/ethical-principles> hyperlink or the QR code.

In case of differences between published and digital versions, digital version is considered as valid.

YAZIM ESASLARI

GENEL İLKELER

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazıların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanması amacıyla başka bir yere iletilmemiş olması gerekir

Dergide yayımlanan yazıların, telif hakkı dergiye aittir. Yazar, dergiye eserinin yayımlanması için başvurduğunda, derginin yazım esasları ile yayın ve etik ilkelerini kabul etmiş olur. Yazar, dergide yayımlanmasına onay verilen yazısının her türlü telif hakkını devretmiş olduğunu kabul eder. Yazı kurulu, telif hakkı karşılığında yazarlarına iki adet dergi gönderir. Yayımlanmış yazının başka bir yayında tekrar yayımlanması derginin iznine bağlıdır.

Makaleler, *The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography)* atıf ve referans sistemi esas alınarak hazırlanmalıdır.

Dergiye gönderilen tercüme edilmiş yazılar için, yazının sahibinin yayın izni ve metnin orijinali gereklidir. Ayrıca tercüme çalışmaları da telif çalışmaları gibi hakem onayına gönderilir.

Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; Üsküdar Üniversitesi'nin ve dergi kurullarının resmi görüşleri niteliğini taşımaz.

Yazım esaslarına ayrıca sosyalbilimlerdergisi.com bağlantısından erişilebilir. Matbu ve dijital sürümler arasında fark olması halinde, dijital sürüm esas kabul edilir.

A. SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı; üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, soldan 2,5 cm, sağdan 2,5 cm, cilt payı 0, üstbilgi 1,25 cm, alt bilgi 1,25 cm olmalıdır.
2. Satır aralıkları -kaynakça hariç- 1,5 ve kaynakçada ise satır aralığı 1,0 olmalıdır.

B. YAZIM KURALLARINA İLİŞKİN ESASLAR

1. Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergiye gönderilen yazıların yazım düzeltilmesi Editörler/ Editör yardımcıları tarafından yapılır. Türkçe makalelerin yazımında, noktalamasında ve kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır.
2. Türkçe yazılan makalelere 'Öz'den sonra İngilizce 'Abstract' konmalıdır. İngilizce yazılmış makalelerde ise, İngilizce 'Abstract'tan sonra Türkçe 'Öz' konulmalıdır.
3. Makalelerde kelime sayısı sadece nicel araştırmaya dayanan makaleler için 4000'den diğer alanlarda yazılan makaleler için ise 5000'den az olmamalı; makale Öz/Abstract ve kaynakça dâhil 25 sayfayı geçmemelidir.
4. Kitap değerlendirmelerinde kelime sayısı 2000'den fazla olmamalıdır.

5. Türkçe/İngilizce makale başlıkları, Türkçe/İngilizce Öz/ Abstract, Türkçe ve İngilizce beş Anahtar kelimeler/Keywords toplam 500 kelimeyi aşmamalıdır. Makale başlığının anlamlı kısaltması makale başlığı altında köşeli parantez içinde belirtilmelidir.
6. Makale başlığı (ana başlık) 14 punto ve koyu şekilde yazılmalı; alt başlıklar ise 12 punto ve koyu yazılmalı, 1,25 cm girinti ile başlatılmalıdır.
7. Yazar ismi, Times New Roman 12 punto ile ana başlıktan sonra bir boşluk verilerek ve ana başlığı ortalayacak biçimde kalın (bold) olarak, adın baş harfi büyük diğer harfleri küçük olarak, soyadın ise tamamı büyük harflerle yazılmalıdır. Soyadından sonra parantez içinde üst yıldız (*) verilmeli; alt bilgi sekmesi kullanılarak yazara ait bilgiler (ORCID ID, Akademik unvan, Kurum bilgileri, E-posta adresi) Times New Roman ile her iki yana yaslı olarak sadece ilk sayfada görülecek şekilde 10 punto ve 1 aralıkla yazılmalıdır.
8. Öz/Abstract metinleri ile Anahtar kelimeler/Keywords italik olarak yazılmalıdır.
9. Makale metni her iki yana yaslı olarak Times New Roman, 12 punto ile yazılmalı, satır aralığı 1,5 verilmeli, paragraflar 1,25 cm girinti ile başlamalıdır.
10. Dipnotlar her iki yana yaslı olarak Times New Roman ve 10 punto ile yazılmalı, satır aralığı 1 olmalıdır.

C. REFERANS VE GÖNDERMELERE İLİŞKİN ESASLAR

1. Makaleler “The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography)” atıf ve referans sistemi esas alınarak hazırlanmalıdır.
2. Metin içinde dipnot numarası, noktalama işaretlerinden sonra verilmelidir.
3. Dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak verilmeli; atıflar, metin içinde gösterilmemelidir.
4. Dipnot rakamından sonra bir boşluk verilmeli ve yazı daha sonra başlatılmalıdır. İkinci ve daha sonraki satırların başında boşluk verilmemelidir.
5. Atıfta bulunulan kaynağın tam künyesi verilmeli, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilmemelidir.
6. Türkçe makalelerde, alfabesi Latin olmayan kaynakların dipnotları, Türkçeye uygun olarak Latin alfabesine uyarlanmalıdır. Aynı şekilde, İngilizce makalelerde, alfabesi Latin olmayan kaynakların dipnotları, İngilizceye uygun olarak Latin alfabesine uyarlanmalıdır. Kaynağın alıntısının orijinal dilinde de yapılması tavsiye edilir.

Örneğin,

“Фёдор Достоевский, ...” orijinal alıntısı,

“[Fyodor Dostoyevski, ...]” şeklinde orijinal alıntının devamında verilmelidir.

7. Alıntılardaki bazı yazım ve işaretlemeler makalede kullanılan dile göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, “sayı:” ve “no.” Türkçe ve İngilizcede “sayı” ifadesine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, makalede kullanılan dile göre alıntılarda farklı kullanımlar olabilir. Derginin yazım esaslarına göre; makalenin dili Türkçe ise dipnot ve kaynakça Türkçe yazım kurallarına, İngilizce ise İngilizce yazım esaslarına göre düzenlenecektir. Sözelimi, “et al.,” ve “Translated by” gibi İngilizce kullanımlar İngilizce makalelerde, “vd.,” ve “Çeviren:” gibi ifadeler ise Türkçe makalelerde kullanılacaktır.
8. Aynen alıntılar: Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak “ ” içinde verilmeli ve alıntının sonunda dipnot sistemine uygun olarak kaynak gösterilmelidir. Beş satırdan az alıntılar cümle arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise makale metnine göre sayfanın sağından 1 cm, solundan ise 1,25 cm (paragrafın başladığı yer) içeriden verilmelidir. Beş satırdan fazla olan alıntılarda satır aralığı 1,15, font ise 11 olmalıdır.
9. Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) hakkında detaylı bilgi için: <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>
10. “The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography)” atf ve referans sistemi ile ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Kitaplar

1. Tek yazarlı kitaplar:

İlk Not:

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

Charles Dickens, *Hard Times: For These Times* (New York: Signet Classic, 1997), 35.

Kısa Not:

Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 37.

Dickens, *Hard Times*, 67.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dickens, Charles. *Hard Times: For These Times*. New York: Signet Classic, 1997.

Levend, Agah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988.

2. İki yazarlı kitaplar:

İlk Not:

Nusret Özcan ve Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (İstanbul: Nehir Yayınları, 2001), 8.

Kısa Not:

Özcan ve Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı*, 34.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Özcan, Nusret ve Kemal Aykut. *Mustafa Kutlu Kitabı*. İstanbul: Nehir Yayınları, 2001.

3. Üç yazarlı kitaplar:**İlk Not:**

İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, ve Nergis Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan* (İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005), 55.

Kısa Not:

Dağdelen, Türkmen ve Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler*, 87.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dağdelen, İrfan, Hüseyin Türkmen, ve Nergis Ulu. *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan*. İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005.

4. Üçten fazla yazarlı kitaplar:**İlk Not:**

Ahmet Nohutçu vd., *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2008), 77.

Kısa Not:

Nohutçu vd., *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, 18.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Nohutçu, Ahmet, Asım Balcı, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Coşkun. *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 1981.

5. Yazar veya editör adı bulunmayan kitaplar:**İlk Not:**

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim,” *Bilim ve Teknoloji* (İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994), 81.

Kısa Not:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim,” 81.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim.” *Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994.

6. Kitap bölümleri:

İlk Not:

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt, “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Kısa Not:

Çaman vd., “Yemen: «Yeni Afganistan mı?»” 347.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Çaman, M. Efe, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt. “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, Editörler: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

7. Yazarla birlikte editör veya çevirmeni olan eserler:

İlk Not:

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt, “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*, çev. Zeynep Altok (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 57.

Kısa Not:

Çaman vd., “Yemen: «Yeni Afganistan mı?»” 347.

Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir*, 58.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Çaman, M. Efe, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt. “Yemen: «Yeni Afganistan mı?” *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2* içinde, Editörler: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*. Çeviren: Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Makaleler

İlk not ve kısa not bölümlerinde alıntıladığınız sayfa veya sayfa aralığını veriniz. Kaynakça bölümünde ise, tüm makalenin sayfa aralığını belirtiniz.

(Varsa, makalenin öncelikli olarak DOI (Digital Object Identifier) numarasını ekleyiniz. DOI numarası, bir internet tarayıcısının adres çubuğuna <http://dx.doi.org/> adresine eklenerek yazıldığında, kullanıcıyı kaynağa götürür. Eğer DOI yoksa URL adresini yazınız.).

1. Tek yazarlı makaleler

İlk Not:

Song Niu, "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (Nisan 2013): 132-136.

Kısa Not:

Niu, "The Strategic Partnership," 132-136.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Niu, Song. "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (Nisan 2013): 122-146.

2. İki yazarlı makaleler

İlk Not:

Tom D. Lewisand ve Gerald Graham, "Seven Tips for Effective Listening," *British Journal of Social Work* 30, (2003): 13-35.

Kısa Not:

Lewisand ve Graham, "Seven Tips for Effective Listening," 15-23.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Lewisand, Tom D. ve Gerald Graham. "Seven Tips for Effective Listening." *British Journal of Social Work* 30, (2003): 1-43.

3. Üç yazarlı makaleler

İlk Not:

Shao-Hsun Keng, Chun-Hung Lin, ve Peter F. Orazem, "Expanding College Access in Taiwan, 1978-2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality," *Journal of Human Capital* 11, (Güz 2017): 9-10, <https://dx.doi.org/10.1086/690235>

Kısa Not:

Keng, Lin, ve Orazem, "Expanding College Access," 23.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, ve Peter F. Orazem. "Expanding College Access in Taiwan, 1978-2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality." *Journal of Human Capital* 11, (Güz 2017): 1-34, <https://doi.org/10.1086/690235>

4. Üçten fazla yazarlı makaleler**İlk Not:**

Rachel A. Bay vd., "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures." *American Naturalist* 189, sayı: 5 (Mayıs 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>

Kısa Not:

Bay vd., "Predicting Responses," 465.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, ve Peter Ralph. "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures," *American Naturalist* 189, sayı: 5 (Mayıs 2017): 463-473, <https://doi.org/10.1086/691233>

5. Yazarı belli olmayan makaleler**İlk Not:**

"Balkanlarda Türk Varlığı," *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 8.

Kısa Not:

"Balkanlarda Türk Varlığı," 8.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

"Balkanlarda Türk Varlığı." *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 1-17.

6. Online dergide makale:

(Varsa, derginin DOI (Digital Object Identifier) numarasını ekleyiniz. DOI numarası, bir internet tarayıcısının adres çubuğuna <http://dx.doi.org/> adresine eklenerek yazıldığında, kullanıcıyı kaynağa götürür. Eğer DOI yoksa URL adresi yazınız.)

İlk Not:

Dinçer Eşitgin, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal,” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004): 153-168, erişim 5 Nisan 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/162/esitgin.htm>

Kısa Not:

Eşitgin, “Büyüme Romanı,” *Milli Eğitim Dergisi*.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Eşitgin Dinçer, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal.” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004): 149-172, Erişim 5 Nisan 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/162/esitgin.htm>

7. Günlük gazetelerden ve dergilerden alınmış makaleler:**İlk Not:**

Taha Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri,” *Milliyet*, 28 Şubat 2005.

Sheryl Gay Stolberg ve Robert Pear, “Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote,” *New York Times*, 27 Şubat 2010, erişim 28 Şubat 2010, <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>

Daniel Mendelsohn, “But Enough about Me,” *New Yorker*, 25 January 2010, 68.

Kısa Not:

Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri.”

Stolberg ve Pear, “Wary Centrists.”

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Akyol, Taha. “Sosyal Bilim Ödülleri.” *Milliyet*, 28 Şubat 2005.

Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri**İlk Not:**

Avni Erdemir, “Muslihu’ d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1999), 6-10.

Azize Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler” (Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, 2018), 8.

Kısa Not:

Erdemir, “Muslihu’d-din Mustafa,” 6-10.

Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık,” 8.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Erdemir, Avni. “Muslihu’d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1999.

Şahin, Azize. “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler.” Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Arşiv Belgeleri

İlk Not:

BOA, İ. Mes. Müh., 2079.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Mesâil-i Mühimme (İ. Mes. Müh), 2079.

Raporlar

1. Yazarı belli olan rapor

İlk Not:

Fatma Gök, Öğretmen Profili Araştırma Raporu (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları 1999), 6-25.

Kısa Not:

Gök, Öğretmen Profili Araştırma Raporu, 6-25

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Gök, Fatma. Öğretmen Profili Araştırma Raporu. (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları, 1999).

2. Yazarı belli olmayan rapor

İlk Not:

Arnavutluk Ülke Raporu, (Ankara: TİKA Yayını 1995), 7.

Kısa Not:

Arnavutluk Ülke Raporu, 7.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Arnavutluk Ülke Raporu. Ankara: TİKA Yayını 1995.

3.Bir kurum, firma ya da enstitünün yazarı olduğu rapor

İlk Not:

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990), 33.

Kısa Not:

Dış Politika Enstitüsü, *Anayasaya Konabilecek Hükümler*, 33.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dış Politika Enstitüsü. *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990.

Ansiklopedi

İlk Not:

Ömer C. Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” *Ak İktisat Ansiklopedisi* 1 içinde, (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 20-30.

Kısa Not:

Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” 20-30.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Saraç, Ömer C., “Kağıt, Milli Gelir” *Ak İktisat Ansiklopedisi* 1 içinde. (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 17-36.

Mülakat veya Röportaj

İlk Not:

Edward Snowden, “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Röportajı yapan Micah Lee. *The Intercept*, 12 Kasım 2015, erişim 1 Ocak 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>.

Kısa Not:

Snowden, röportaj.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Snowden, Edward. “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Röportajı yapan Micah Lee. *The Intercept*, 12 Kasım 2015, Erişim 1 Ocak 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>.

E-Kitap

İlk Not:

Fyodor Dostoevsky, *Crime and Punishment* çev. Constance Garnett. ed. William Allan Nelson. (New York: P.F. Collier & Son, 1917), 413, <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>.

Jane Austen, *Pride and Prejudice* (New York: Penguin Classics, 2007), 3.bölüm, Kindle.

Kısa Not:

Dostoevsky, *Crime and Punishment*, 413.

Austen, *Pride and Prejudice*, 6.bölüm.

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Dostoevsky, Fyodor, *Crime and Punishment*, Çeviren: Constance Garnett, Editör: William Allan Nelson. New York: P.F. Collier & Son, 1917. <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>.

Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. (New York: Penguin Classics, 2007), Kindle.

Sosyal Medya

İlk Not:

Chicago Manual of Style. “Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993.” Facebook, Nisan 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

Kısa Not:

Chicago Manual of Style. “Is the world ready”

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Chicago Manual of Style. Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993. Facebook, Nisan 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

İnternet Sayfası İÇeriği

İlk Not:

“Privacy Policy,” Privacy & Terms, Google, son güncelleme 17 Nisan 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>.

“About Yale: Yale Facts,” Yale University, erişim 1 Mayıs 2017, <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Kısa Not:

Google, “Privacy Policy.”

“Yale Facts.”

Kaynakça (Alfabetik sıraya göre):

Google. “Privacy Policy.” Privacy & Terms. Son güncelleme 17 Nisan 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Yale University. “About Yale: Yale Facts.” Erişim 1 Mayıs 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Aynı Kaynağa Peşİ Sıra Yapılan Atıflar

1. Aynı kaynağa ardı ardına yapılan atıflarda atıfta bulunulan sayfa numarası da aynıysa sadece A.g.e., kısaltması kullanılmalı, atıfta bulunulan sayfa numarası farklıysa A.g.e., kısaltmasından sonra sayfa numarası da belirtilmelidir.

Örnek:

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDYYK TTK Yayınları, 1988), 23.

A.g.e., 26.

2. Aynı yazarın birden fazla eserinin olması durumunda yapılan atıflarda yazar adı soyadı, eserin yayım tarihi, A.g.e. ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı, yazarın aynı tarihli birden fazla eserinin olması durumunda ise eserin tarihinin yanına A, B, C harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

D. BELGE, TABLO, ŞEKİL VE GRAFİKLERİN KULLANIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Ekler (belgeler), yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun biçimde kaynak yer alacaktır.

2. Diğer ekler (Tablo, Şekil ve Grafik) normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve Grafik için başlıklar; Ek Tablo:1, Ek Grafik:2 ve Ek Şekil:6 gibi yazılmalı, ekler, kaynakçadan sonra verilmelidir. Bu eklere metin içerisinde yapılan atıflar Ek Tablo:1, Ek Grafik:2 veya Ek Şekil:6 biçiminde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.
3. Metin içerisindeki Tablolar, tablo üstünde kalın (bold) olarak isimlendirilecek; alıntı yapıldığı kaynak, türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.
4. Metin içerisinde yer alan şekil, grafik ve haritalar hemen altında isimlendirilecek ve alıntı yapıldığı kaynak, türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.

E. KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. “Kaynakça” kelimesi, girinti verilmeksizin büyük harflerle ve koyu olarak metinden sonra iki boşluk verilerek sola yaslı yazılmalı,
2. Kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalı,
3. Kaynakçada satır aralığı 1.0 olmalı
4. Kaynakçada yazar adı soyadı baş harfleri büyük diğer harfler küçük olarak yazılmalı,
5. Kitap bölümü veya bir dergide yayımlanan makalenin yayımlandığı eserdeki sayfa aralığı kaynağın en sonunda belirtilmeli,
6. Aynı yazarın iki veya daha fazla eserinin kaynakçada yazımı:
  - Yakın tarihli eser önce, diğer eserler aynı biçimde yakın tarihten geçmişe doğru yazılmalı,
  - Yazarın ikinci ve daha sonraki eserlerinin başına ismi yazılmamalı, isminin yerine — — — işareti konulmalıdır.

PUBLICATION GUIDELINES

GENERAL PRINCIPLES

Papers submitted to Üsküdar University Journal of Social Sciences must not be published before or sent for publication elsewhere.

The copyright of the papers published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the paper that is approved to be published in the journal. Following the submission of the article to the journal, the author accepts to abide by the ethical principles and publication guidelines. The Editorial Board sends two copies of the journals to the author in exchange for the copyright. Any re-publication of the published work is subjected to the approval of the journal.

The articles must be prepared on the basis of The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) citation rules.

Regarding translations submitted to the journal, publication permission of the author and the original text are required. Translations must also be submitted to the approval of the referee as in copyright issues.

The opinions, thoughts, and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Üsküdar University.

Publication guidelines and ethical principles can be accessed via sosyalbilimlerdergisi.com/en hyperlink. In case of differences between published and digital versions, digital version is considered as valid.

A. PRINCIPLES AS TO PAGE LAYOUT

1. Page layout must be normal, page set up must be 2.5 cm from the top, 2.5 cm from the bottom, 2.5 cm from left, 2.5 cm from right, header 1.25 cm, footer 1.5 cm.
2. Line spacing in the text must be 1.5 pt. In references, it must be land 1.0 pt.

B. PRINCIPLES AS TO WRITING RULES

1. Languages of publication are Turkish and English. Corrections regarding the principles are made by editors/co-editors. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation, and abbreviations. The submitted texts must be clear, understandable, and in line with the scientific criteria in terms of language and expression.

2. In texts that are written in English, there must be a Turkish 'Öz' following the English 'Abstract'. In texts that are written in Turkish, there must be an English 'Abstract' following the Turkish 'Öz'
3. The texts submitted to be published must be no less than 5,000 words (4,000 words for papers that extensively rely on quantitative analyses) and no more than 25 pages including the Öz/ Abstract and references.
4. Book reviews must be no more than 2000 words.
5. Abstract and Öz, both in Turkish and English, must be no longer than 400 words including the main title in English and Turkish and five keywords for both languages in total. A short version of the title of the text must be indicated after the headline of the article in brackets and in the email that is sent to the editor with the article.
6. The main title must be 14pt. and bold. The subtitles must be 12pt., bold and with only initials in upper-case.
7. Name of the author must be written in Times New Roman with a font size of 12 in bold, after a 1-line space under the main title and be centered. The initial of the given name and all letters of the surname must be in upper-case. After surname, a superscripted asterisk^(*) must be added and the information regarding the author must be given only in the first page's footer, written in Times New Roman 10pt. with 1-line spacing, and justified.
8. Öz/Abstract and Anahtar kelimeler/Keywords must be in italic.
9. The text must be justified, in Times New Roman with a font size of 12. The line spacing must be 1.5 and the paragraphs must start with 1.25 left indent.
10. Footnotes must be justified, in Times New Roman with a font size of 10. The line spacing must be 1 and the text must start with a space after the footnote.

C. PRINCIPLES AS TO REFERENCES AND CITATIONS WITHIN THE TEXT

1. The articles must be prepared on the basis of The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) citation rules.
2. The number of footnotes must be given after the punctuation marks within the text.
3. Footnotes must be given enumerated below the page, and the citations should not be given within the text.
4. There must be a space after the footnote number before the text starts. There is no need for an additional space before the upcoming lines.

5. The full identity of the cited resources must be given; any uncited resource should not be presented in the references.
6. In English articles, footnotes from non-Latin alphabet sources must be Latinized in respect to English spelling. In Turkish articles, footnotes from Turkish sources must be given with respect to Turkish spelling rules. It is recommended to include footnotes in the original language transcription as well.

E.g.

“Фёдор Достоевский, ...” The original reference.

“[Fyodor Dostoevsky, ...]” The transcribed version following the original one.

7. Some wordings and punctuations in citations may differ in accordance with the language used in the article. For instance, both “sayı:” and “no.” stands for “number” in Turkish and English respectively. Therefore, it may require nuanced usage of citation styles for different languages. If the article is written in Turkish, citations should be given in accordance with the Turkish version of the Publication Guidelines. If the article is written in English, then citations should be given in accordance with the English version of the Publication Guidelines. For example, English wordings such as “et al.,” “Translated by,” will be used for the articles written in English, while Turkish statements such as “vd.,” “Çeviren:,” will be used for the articles written in Turkish.
8. Direct quoting: Direct quotations used within the text must be given by quotation marks (“ ”) and must be cited as suited to the footnote system. Quotations less than five lines must not be separate from the ongoing text, whereas quotations with five or more lines must be 1 cm. from the right, and from the left 1.25 cm. (from the point where paragraph starts) indent. As for quotations more than four lines, line spacing must be 1.15, and the font must be 11pt.
9. For further information, please see the Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>
10. Sample citations according to The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) are given below.

Books

1. Works with a single author:

Notes:

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

Charles Dickens, *Hard Times: For These Times* (New York: Signet Classic, 1997), 35.

Shortened Notes:

Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 37.

Dickens, *Hard Times*, 67.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Levend, Agah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988.

Dickens, Charles. *Hard Times: For These Times*. New York: Signet Classic, 1997.

2. Works with two authors:**Notes:**

Nusret Özcan and Kemal Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı* (İstanbul: Nehir Yayınları, 2001), 8.

Shortened Notes:

Özcan and Aykut, *Mustafa Kutlu Kitabı*, 34.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Özcan, Nusret and Kemal Aykut. *Mustafa Kutlu Kitabı*. İstanbul: Nehir Yayınları, 2001.

3. Works with three authors:**Notes:**

İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, and Nergis Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan* (İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005), 55.

Shortened Notes:

Dağdelen, Türkmen and Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler*, 87.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Dağdelen, İrfan, Hüseyin Türkmen, and Nergis Ulu. *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan*. İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı - Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005.

4. Works with four or more authors:**Notes:**

Neclâ Pekolcay et al., *İslâmi Türk Edebiyatına Giriş* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981), 7.

Shortened Notes:

Pekolcay et al., İslâmi Türk Edebiyatına Giriş, 18.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Pekolcay, Neclâ et al.. İslâmi Türk Edebiyatına Giriş. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.

5. Works with a non-specified author or editor:**Notes:**

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim,” *Bilim ve Teknoloji* (İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994), 81.

Shortened Notes:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim,” 81.

Bibliography entries (in alphabetical order):

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim.” *Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1994.

6. Book Chapters:**Notes:**

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt, “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, eds. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Shortened Notes:

Çaman et al, “Yemen: «Yeni Afganistan mı?»,” 347.

Bibliography entries (in alphabetical order):

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt. “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, edited by Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

7. Author plus editor or translator**Notes:**

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt, “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, eds. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Ankara: Nobel, 2010), 340.

Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*, trans. Zeynep Altok. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 57.

Shortened Notes:

Çaman et al, “Yemen: «Yeni Afganistan mı?» 347.

Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir*, 58.

Bibliography entries (in alphabetical order):

M. Efe Çaman, Kenan Dağcı and M. Ali Akyurt. “Yemen: “Yeni Afganistan mı?” in *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları 2*, edited by Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, 337-354. Ankara: Nobel, 2010.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir: Kaynaklara Giriş*, Translated by Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Journal Articles

In a note, cite specific page numbers. In the bibliography, include the page range for the whole article.

For articles consulted online, include a URL or the name of the database. Many journal articles list a DOI (Digital Object Identifier). A DOI forms a permanent URL that begins <https://doi.org/>. This URL is preferable to the URL that appears in your browser’s address bar.

1. Articles with one author:**Notes:**

Niu Song, “The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (April 2013): 132-136.

Shortened Notes:

Niu Song, “The Strategic Partnership,” 132-136.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Niu Song, “The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 17, (April 2013): 122-146.

2. Articles with two authors:**Notes:**

Tom D. Lewisand and Gerald Graham, “Seven Tips for Effective Listening,” *British Journal of Social Work* 30, (2003): 13-35.

Shortened Notes:

Lewisand and Graham, “Seven Tips for Effective Listening,” 15-23.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Lewisand, Tom D. and Gerald Graham, "Seven Tips for Effective Listening," *British Journal of Social Work* 30, (2003): 1-43.

3. Articles with three authors:

Notes:

Shao-Hsun Keng, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem, "Expanding College Access in Taiwan, 1978-2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality," *Journal of Human Capital* 11, (Spring 2017): 9-10, <https://doi.org/10.1086/690235>

Shortened Notes:

Keng, Lin, and Orazem, "Expanding College Access," 23.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem. "Expanding College Access in Taiwan, 1978-2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality." *Journal of Human Capital* 11, (Spring 2017): 1-34, <https://doi.org/10.1086/690235>

4. Articles with four or more authors:

Notes:

Rachel A. Bay et al., "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures." *American Naturalist* 189, no.5, (May 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>

Shortened Notes:

Bay et al., "Predicting Responses," 465.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, and Peter Ralph. "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures," *American Naturalist* 189, no.5, (May 2017): 463-73, <https://doi.org/10.1086/691233>

5. Articles with a non-specified author:

Notes:

"Balkanlarda Türk Varlığı," *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 8.

Shortened Notes:

“Balkanlarda Türk Varlığı,” 8.

Bibliography entries (in alphabetical order):

“Balkanlarda Türk Varlığı,” *Toplumsal Tarih* 7 (Mayıs 1990): 1-17.

6. Articles from an Online Journal:

Add DOI (Digital Object Identifier) number if applicable. DOI number, when added to <http://dx.doi.org/> address on a browser, it directs the user to the source. If there is no DOI, add URL.

Notes:

Dinçer Eşitgin, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal,” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004): 153-168, accessed 5 April 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/162/esitgin.htm>

Gueorgi Kossinets and Duncan J. Watts, “Origins of Homophily in an Evolving Social Network,” *American Journal of Sociology* 115, (2009): 411, accessed 28 February 2010, <https://doi.org/10.1086/599247>

Shortened Notes:

Eşitgin, “Büyüme Romanı,” *Milli Eğitim Dergisi*.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Eşitgin Dinçer, “Büyüme Romanı (Bildungsroman) Kavramı Etrafında Aşk-ı Memnu ve Roman Kişisi Nihal,” *Milli Eğitim Dergisi* 162, (2004):149-172, Accessed 5 April 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/162/esitgin.htm>

Gueorgi Kossinets and Duncan J. Watts. “Origins of Homophily in an Evolving Social Network,” *American Journal of Sociology* 115, (2009): 411, Accessed 28 February 2010, doi.org/10.1086/599247

7. Articles from Daily Newspapers or Journals:

Notes:

Taha Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri,” *Milliyet*, 28 February 2005,

Sheryl Gay Stolberg and Robert Pear, “Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote,” *New York Times*, 27 February 2010, accessed 28 February 2010, <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>

Daniel Mendelsohn, “But Enough about Me,” *New Yorker*, 25 January 2010, 68.

Shortened Notes:

Akyol, “Sosyal Bilim Ödülleri.”

Bibliography entries (in alphabetical order):

Akyol, Taha, “Sosyal Bilim Ödülleri,” *Milliyet*, 28 February 2005,

Thesis or Dissertation

Notes:

Avni Erdemir, “Muslihu’d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni” (Unpublished PhD. diss., Gazi Üniversitesi, 1999), 6-10.

Azize Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler” (Master Thesis, Üsküdar Üniversitesi, 2018), 8.

Shortened Notes:

Erdemir, “Muslihu’d-din Mustafa,” 6-10.

Şahin, “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık,” 8.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Erdemir, Avni. “Muslihu’d-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı Eserleri Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni.” Unpublished PhD. diss., Gazi Üniversitesi, 1999.

Şahin, Azize. “Üniversite Öğrencilerinde Bilinçli Farkındalık ile Yaşam Doyumu ve İyi Oluş Arasındaki İlişkiler.” Master Thesis, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Archival Materials

Notes:

BOA, İ. Mes. Müh., 2079.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Mesâil-i Mühimme (İ. Mes. Müh), 2079.

Reports

1. Reports with an author specified

Notes:

Fatma Gök, Öğretmen Profili Araştırma Raporu (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları 1999), 6-25

Shortened Notes:

Gök, Öğretmen Profili Araştırma Raporu, 6-25

Bibliography entries (in alphabetical order):

Gök, Fatma. Öğretmen Profili Araştırma Raporu. (Ankara: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları, 1999).

2. Reports with a non-specified author**Notes:**

Arnavutluk Ülke Raporu (Ankara: TİKA Yayını 1995), 7.

Shortened Notes:

Arnavutluk Ülke Raporu, 7.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Arnavutluk Ülke Raporu. Ankara: TİKA Yayını 1995.

3. Reports of institutions, companies or institutes with a non-specified author**Notes:**

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990), 33.

Shortened Notes:

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, 33.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Dış Politika Enstitüsü, *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1990.

Encyclopedias**Notes:**

Ömer C. Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” in *Ak İktisat Ansiklopedisi 1*, (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 20-30.

Shortened Notes:

Saraç, “Kağıt, Milli Gelir,” 20-30.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Saraç, Ömer C., “Kağıt, Milli Gelir” In *Ak İktisat Ansiklopedisi* 1, (İstanbul: Ak Yayınları, 1973), 17-36.

Interviews

Notes:

Edward Snowden. “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Interview by Micah Lee. *The Intercept*, November 12, 2015, accessed Jan 1, 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>.

Shortened Notes:

Snowden, interview.

Bibliography entries (in alphabetical order):

Snowden, Edward. “Edward Snowden Explains How to Reclaim Your Privacy.” Interview by Micah Lee. *The Intercept*, November 12, 2015. Accessed Jan 1, 2017, <https://theintercept.com/2015/11/12/edward-snowden-explains-how-to-reclaim-your-privacy/>.

E-Books

Notes:

Fyodor Dostoevsky, *Crime and Punishment*, trans. Constance Garnett. ed. William Allan Nelson. (New York: P.F. Collier & Son, 1917), 413 <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>.

Jane Austen, *Pride and Prejudice* (New York: Penguin Classics, 2007), chap. 3, Kindle.

Shortened Notes:

Dostoevsky, *Crime and Punishment*, 413

Austen, *Pride and Prejudice*, chap.14

Bibliography entries (in alphabetical order):

Dostoevsky, Fyodor, *Crime and Punishment*, Translated by Constance Garnett. Edited by William Allan Nelson. New York: P.F. Collier & Son, 1917. <http://archive.org/details/crimepunishmentoodostuoft>.

Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. (New York: Penguin Classics, 2007), Kindle.

Social Media

Notes:

Chicago Manual of Style. "Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993." Facebook, April 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

Shortened Notes:

Chicago Manual of Style. "Is the world ready"

Bibliography entries (in alphabetical order):

Chicago Manual of Style. Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993. Facebook, April 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/is-the-world-ready-for-singular-they-we-thought-so-back-in-1993-when-the-14th-ed/10152906193679151/>

Website Contents

Notes:

"Privacy Policy," Privacy & Terms, Google, last modified April 17, 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>.

"About Yale: Yale Facts," Yale University, accessed May 1, 2017, <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Katie Bouman, "How to Take a Picture of a Black Hole," filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA, video, 12:51, https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

Shortened notes:

Google, "Privacy Policy."

"Yale Facts."

Bouman, "Black Hole."

Bibliography entries (in alphabetical order):

Bouman, Katie. "How to Take a Picture of a Black Hole." Filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA. Video, 12:51. https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

Google. "Privacy Policy." Privacy & Terms. Last modified April 17, 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Yale University. "About Yale: Yale Facts." Accessed May 1, 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Subsequent Footnotes to the Same Source

1. For the subsequent footnotes to the same source, authors may use "Ibid" abbreviation instead of shortened notes. If a page number is also the same as previous footnotes, only Ibid. must be used; if a page number is different, then, the page number must be written after "Ibid" abbreviation.

E.g.

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: AKDITYK TTK Yayınları, 1988), 23.

Ibid., 26.

2. If certain author has citations for more than one of his/her pieces in the same article, then in the footnotes it must be author's name surname, year of publication and page number; if the author has more than one piece in same year, then, the letters of A, B, C must be added to the publication year of the piece. This also must be written as it is, in the bibliography.

D. PRINCIPLES TO ABIDE BY THE RULES OF USING DOCUMENTS, TABLES, FIGURES AND GRAPHS

1. Attachments (documents) must be presented at the end of the text and there must be brief information below, as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria.
2. Other attachments (Tables, Figures, Graphs) must be presented as "Additional Table: 1, Additional Graph: 3, and Additional Figure: 7"; if indicators other than the text are too many in number, attachments must be presented after the References. References to these attachments in the text must be shown as "Additional Table: 1, Additional Graph: 3 or Additional Figure: 7." If the citation is made for a table, figure, graph or picture, the resource must be indicated.
3. Tables within the text must be titled in bold on the table, and the cited source must be given according to the footnote rules.
4. Figures, graphs, and maps within the text must be titled below, and the cited source must be given according to the footnote rules.

E. PRINCIPLES AS TO WRITING BIBLIOGRAPHY

1. Headline of bibliography must be written in upper-case and bold, right after the text with two spaces, left aligned, and without indents.
2. References must be alphabetically ordered according to the surnames of the authors.

3. Line spacing must be 1.0.
4. Initials of the names and the surnames of the authors must be in upper-case with other letters in lower-case.
5. The page range of the paper that is published in a book or a journal must be given at the end of the reference.
6. Two or more works from the same author must be referenced as follows:
  - The recent work must be written first with other works following the same order.
  - The name of the author must not be specified for the second and the following works. There must be — — — mark instead of the name.

YAYIN ETİĞİ VE KÖTÜYE KULLANIM BEYANI

GENEL İLKELER

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin yayın süreci bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır; akademik ilkelere bağlı kalarak, belirlenmiş akademik ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yayıncılıkta yanlış uygulamaların önüne geçmeyi taahhüt eder. Etik standartları sağlamak için gönderilen bilimsel yazılarda COPE (Committee on Publication Ethics)'un belirlediği uluslararası standartlar dikkate alınmaktadır. ÜSBİD hakem değerlendirmeleri «Çift Kör Hakemlik» kuralına uygun olarak gerçekleştirilir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi açık erişimli bir dergidir ve makale gönderme/değerlendirme süreçleri ücretsizdir.

Makalenin Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanması amacıyla DergiPark üzerinden yazar(lar) tarafından yüklenmesi, başvuru sürecini başlatır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.

Telif Hakkı Devri Formu tüm yazarlarca imzalanarak makale ile beraber Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin ilgili DergiPark sayfasına yüklenmelidir.

A. HAKEM DEĞERLENDİRME SÜRECİ

DergiPark üzerinden gönderilen makaleler, Sekreterlik aşamasında öncelikli olarak biçim, kapsam ve intihal değerlendirmesine alınır. Bu aşamada, Sekreter, Yazım ve Dil Editörlerinin önerileri dâhilinde yazardan düzenlemeler istenebilir. Biçim, kapsam ve özgünlük açısından uygun bulunan makaleler, Editörlük aşamasına aktarılır. Editörlük aşamasında, editör kurulu değerlendirmesinden sonra makale konunun uzmanı hakemlere (iki hakeme) gönderilir. Hakem değerlendirme süreci, DergiPark sistemi üzerinden “Çift Kör Hakemlik” kuralına uygun olarak gerçekleştirilir.

Hakemler, makale için “Kabul”, “Minör Revizyon”, “Majör Revizyon” ve “Ret” kararı verebilirler. Hakem değerlendirme formları DergiPark üzerinden yazara iletilir. Yazar(lar), hakem ve editörlerin eleştirisi, değerlendirme ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Düzeltmelerle ilgili katılmadığı hususlar olması durumunda, yazar(lar), bunları gerekçeleri ile ayrı bir sayfada bildirme hakkına sahiptir.

Gönderilen yazılar iki alan uzmanının “yayımlanabilir” onayından sonra, Editörler/Editör yardımcılarının son kararı ile yayımlanır.

Hakem ve Editör Kurulu değerlendirmelerine istinaden, makale sürecin herhangi bir aşamasında reddedilebilir.

B. MAKALE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanmak amacıyla gönderilen makaleler için ilk 30 günlük sürede ilk editör değerlendirmesi gerçekleştirilir. Editör incelemesi sonrasında gerekli olması halinde yazara gerekli düzenlemeleri yapması için 15 günlük süre verilir. Editör okumasından başarıyla geçen makalelerin hakem değerlendirme süreci başlatılır. Hakem değerlendirme sürecinde her hakeme davet kabulü için 7 gün, değerlendirme için 30 gün süre verilir. Herhangi bir hakemin bir gerekçeyle ilave süre talep etmesi dikkate alınır. Hakem değerlendirme sürecini başarıyla tamamlayan makaleler için hakemler tarafından talep edilen düzenlemeler için yazara en fazla 30 günlük süre verilir. Çalışmayı tekrar görmek isteyen hakeme makale gönderilir ve bu maksatla hakeme 30 gün süre daha verilir. Hakemlerin son incelemesinden sonra çalışmanın son hali 15 gün içerisinde editör okumasından geçirilir. Süreç içerisinde yazar veya hakemlerden gelen ek süre talepleri de dikkate alınır.

C. YAYIN KURULUNUN SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne başvurusu yapılan her makaleden, hatta yayımlanmasından sonraki tüm süreçlerinden Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayın Kurulu (Bundan sonra, "Yayın Kurulu") ve Editörler/Editör yardımcıları sorumludur.

Yayın Kurulu, yayın, kör hakemlik, değerlendirme süreci, etik ilkeler gibi dergi politikalarının belirlenmesini ve uygulanmasını sağlar.

Makalenin Yayın Kurulu'nca hakem sürecine alınması bir yayın taahhüdü anlamına gelmez. Yayın için hakem süreci olumlu sonuçlansa bile mutlaka Yayın Kurulunun ve Editörlerin/Editör yardımcılarının kararı gerekir.

Yayın Kurulu, akademik dürüstlüğü teşvik eder. Yayın Kurulu, yazılı eserlerin orijinalliğini, bu eserleri yayın öncesinde [iThenticate](#) intihal önleme programı aracılığıyla denetleyerek teminat altına alır.

Yayın Kurulu, yayımlanmış makalelere ilişkin intihal ve suistimal iddialarını her zaman incelemeye alır. Örneğin, bir yazar makalesinde başka çalışmalardan intihal yapmış, izin alınması gereken durumlarda izin almaksızın veya eksik bildirimle üçüncü şahısların telif materyalini kullanmışsa, Yayın Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili akademik kurumlara bildirme dâhil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

D. EDİTÖRLER / EDİTÖR YARDIMCILARININ SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Editörleri/Editör Yardımcıları, makale ve dergi yayım sürecinde fikri mülkiyet hakları, bilimsel-etik olmayan davranışlarla ve intihalle ilgili önlemleri almaktan sorumludur.

Editörler/Editör yardımcıları, makalelerle ilgili olumlu ya da olumsuz karar verirken, makalelerin özgün değeri, alana katkısı, araştırma yönteminin geçerliliği ve güvenilirliği, anlatımın açıklığı ile derginin amaç ve kapsamını göz önünde bulundururlar.

Editörler/Editör yardımcıları, kör hakemlik ve değerlendirme süreci politikalarını uygularlar, hakemlerin ve yazarların kimlik bilgilerini değerlendirme sürecinde birbirlerinden gizli tutarlar ve her makalenin yansız ve süresi içinde değerlendirilmesini sağlarlar. Makalelerdeki hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirmelerin düzeltilmesini gerçekleştirirler. Ayrıca basılmış makaleler hakkında gelen düzeltme ya da tartışmaları değerlendirirler.

Editörler/Editör Yardımcıları, derginin yayın esasları ve etik ilkeleri kapsamında kişisel verilerin korunmasını sağlarlar.

Editörler/Editör yardımcıları, makalelerde insan ve hayvan haklarının korunmasına özen gösterirler, makaledeki çalışmaya konu olan katılımcıların açık onayının belgelendirilmesini önemserler, deneysel araştırmalarda veya anket içeren çalışmalarda etik kurul onayı olmadığında makaleyi reddederler.

E. HAKEMLERİN SORUMLULUKLARI

Teslim edilen makalenin yayımlanıp yayımlanmayacağına Yayın Kurulu tarafından karar verilmesinde hakem görüşleri önceliklidir.

Hakemler, iki yönlü kör hakem usulüne riayet ederek çalışmayı adil ve tarafsız olarak değerlendirmelidirler.

Hakemler, gizlilik ilkesine riayet etmelidir, hakemlik sürecinden elde ettikleri bilgileri kişisel menfaatleri için kullanmamakla yükümlüdürler; raporlarını veya makale hakkındaki bilgileri başkalarıyla paylaşmamalıdır.

Hakem değerlendirmeleri objektif ve yapıcı olmalıdır. Yazının akademik yeterliliği esas alınmalıdır. Yazarların şahsiyetlerine yönelik eleştiriler uygun görülmez. Hakemler, yaptıkları değerlendirmeleri destekleyecek açıklamaları ve argümanları, dergi editörlüğünce sunulan hakem değerlendirme raporlarında sunmalıdır. Editörler/Editör Yardımcıları, taraflı ve şahsileştirilmiş değerlendirmeleri ve gerekçelendirilmemiş onay ve retleri değerlendirmeye almazlar ve bu durumdaki makaleler için yeniden hakem belirlerler.

Hakemler, kişisel veya kurumsal çıkar çatışmalarıyla sonuçlanabilecek makaleleri değerlendirmeyi kabul etmemelidirler.

Hakemler, tespit etmeleri halinde, dergi editörlüğünü fiilî ya da olası herhangi bir intihal, çoklu yayın veya eş zamanlı başvuru vakasından haberdar etmelidirler.

Hakemler, değerlendirmeyi tarafsızlık ve gizlilik içinde yapmalıdır. Bu ilke gereğince, inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmelidirler. Uyruk, cinsiyet, dinsel inanç, siyasi görüş ve ticari kaygılar, değerlendirmenin akademik tarafsızlığını bozmamalıdır.

Hakemler değerlendirmesini kabul ettikleri makaleyi süresi içinde değerlendirmelidirler. Makalenin akademik niteliğini artırmak amacıyla, hakemlerin düzeltme önerileri yazarlara iletilir ve hakemlerin talep etmeleri halinde, yazar tarafından yapılan düzeltmeler hakeme iletilir.

F. YAZARLARIN SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne sunulan metinler/çalışmalar intihal içermemeli ve özgün olmalıdır. Bu konuda sorumluluk tamamen yazarlara aittir.

İntihalin her çeşidi, yazarın kendi yayınlarından yaptığı usulsüz aktarımlar dâhil, çok ciddi bir etik sorundur. İntihal içerdiği tespit edilen makalelerin değerlendirme süreci durdurulur. Yayımlandıktan sonra intihal tespit edildiği takdirde, Editörler ve Editör yardımcıları uygun önlemler alırlar.

DergiPark başvurusu yapılan makalelerin tüm yazarlarının DergiPark hesabı olması ve makale gönderimi sırasında bütün yazarların başvuruya dâhil edilmeleri gerekmektedir. Bu kurala uymayan başvurular incelemeye alınmayacaktır.

Dergimizin yayın politikası ve kuralları gereği aynı yazara/yazarlara ait farklı makaleler aynı sayıda veya ardışık iki sayıda basılamaz.

Yazar, makalesini, yayın kararı alınıncaya kadar, dergi yayın kuruluna bildirmek koşuluyla geri çekme hakkına sahiptir.

Yazarlar cinsiyet, ırk, dil, inanç, kültür, sınıf, yaş, görüş, zümre ve cinsel yönelim gibi aidiyet ve kimlikler üzerinden ayrımcı bir dil kullanmamalıdır.

Çalışmalar/makaleler üçüncü bir tarafın mahremiyet ve fikrî mülkiyet haklarını ihlal etmemelidir.

Yazarlar, başvuru sürecinde DergiPark ve sosyalbilimlerdergisi.com üzerinden de erişilebilen Telif Hakkı Formu'nu doldurmak zorundadır.

Yazarlar, çalışmalarında payları olan tüm şahısları belirtme yükümlülüğü taşırlar. Çalışmalarında önemli derecede payları olan şahısları ortak yazar olarak belirtmelidirler. Bir çalışma, yazarlarının tümünün rızası olmadan yayımlanamaz.

Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adları, yazar olarak yazılmamalıdır. Yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makale için yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme işlemleri önerilmemelidir.

Yazarlar, çalışmanın/metnin eski bir versiyonu başka bir mecrada yayımlanmışsa bunu belirtmelidirler. Çalışma, yayımlanmamış bile olsa bir tezden veya yayımlanmamış bilimsel toplantı sunumundan derlendiyse, bunun ilk sayfada dipnot olarak belirtilmesi gerekir.

Yazarlar, mevcut telif hakları yasası esaslarına uygun hareket etmekte sorumludurlar.

Değerlendirme sürecinde yazarlardan makalelerine ilişkin bilgi ya da veri istenmesi durumunda talep edilen bilgileri dergi editörlüğüne sunmalıdırlar.

Yazarlar, hakemlerin ve Editörler/Editör yardımcılarının düzeltme önerilerini yerine getirmekten sorumludur. Hakemlerin ya da Editörler/Editör yardımcılarının önerilerine katılmaması halinde, yazar, gerekçesi ile birlikte bu durumu dergi editörlüğüne bildirmek hakkına sahiptir.

Yazarlar, hakem değerlendirme önerileri üzerine yaptıkları düzeltme ve değişiklikleri, ayrıca hazırladıkları bir raporu dergi editörlüğüne sunmalıdırlar.

Bütün yazarlar, araştırma yazılarında, o yazının sonuçlarını veya yorumunu etkileyebileceği düşünülen herhangi bir mali ve diğer tarzda çıkar çatışmalarını açık etmelidirler. Çalışma için alınan bütün mali destek kaynakları açıkça belirtilmelidir.

Bir yazar, yayımlanmış bir makalesinde ciddi bir hata veya yanlışlık keşfedince, bu konuda dergi editörlüğüne vakit geçirmeksizin haber vermelidir. Bu durumda yazar, makalesini geri çekme veya makaleye dair bir düzeltme yayınlamada dergi editörlüğü ile işbirliği yapmakla sorumludur.

Yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

G. MAKALENİN GERİ ÇEKİLMESİ

Geri çekme, literatürü düzeltme ve bulgularına ve sonuçlarına güvenilemeyecek kadar ciddi derecede kusurlu veya hatalı içerik veya veriler içeren yayımlar konusunda okuyucuyu uyarma amacı taşıyan bir mekanizmadır.

Güvenilir olmayan içerik veya veriler, dürüst hatalardan ve iyi niyetli yanlışlıklardan veya araştırma hilelerinden kaynaklanabilir.

“Geri çekmenin temel amacı, yazarları cezalandırmaktan ziyade literatürün düzeltilmesi ve bütünlüğünün sağlanmasıdır.” (COPE, 2019)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, literatür bütünlüğüne katkıda bulunmaya ve okuyucularına özgün çalışmalar sunmaya önem vermektedir.

Editör(ler), aşağıdaki durumlarda bir yayının geri çekilmesi konusunu değerlendirir:

- İntihal
- Telif hakkı ihlalleri ve ciddi yasal sorunlar (ör. gizlilikle ilgili sorunlar)
- Etik olmayan araştırmaları bildirmesi durumu
- Uygun kullanım izni olmadan veri içeren durumlar
- Veri manipülasyonu, büyük hata ve veri üretimi sonucunda güvenilirmez bulgulara ilişkin açık kanıtların olması durumu
- Yazar(lar)ın çıkar çatışmasını belirtmemesi durumları

H. LİSANS BİLGİSİ

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanmış olan tüm metinler, fikri mülkiyet ve telif hakları mevzuatı esas alınarak, ticari olmayan amaçlar doğrultusunda, atıf yapılarak kullanılabilir; ticari amaçlarla kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz ve türetilemez. Yazarlara ait

içeriklerinin tamamı **Creative Commons Alıntı GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0)** ile lisanslanmaktadır. Creative Commons'ın işaret ettiği çerçeve, **Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** tarafından da benimsenmektedir:

Paylaş: Eseri her ortam veya formatta kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz. Lisans şartlarını yerine getirdiğiniz sürece, lisans sahibi bu özgürlükleri (belirtilen hakları) iptal edemez.

Atıf: Uygun referans vermeli, lisansa bağlantı sağlamalı ve değişiklik yapıldıysa bilgi vermelisiniz. Bunları uygun bir şekilde yerine getirebilirsiniz fakat bu, lisans sahibinin sizi ve kullanım şeklinizi onayladığını göstermez.

GayriTicari: Bu materyali ticari amaçlarla kullanamazsınız.

Türetilmez: Eğer materyali karıştırdınız, aktardınız ya da materyalin üzerine inşa ettiyseniz, değiştirilmiş materyali dağıtamazsınız.

Ek sınırlamalar yoktur: Lisansın sağladığı izinlerin kullanımını kanunen kısıtlayacak yasal koşullar ya da teknolojik önlemler uygulayamazsınız.

Bu eser **Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı** ile lisanslanmıştır.

İ. TELİF HAKLARI

Yazar(lar),

- Dergiye gönderilen makalenin yazar(lar)ın özgün çalışması olduğunu,
- İlgili yazarların bu çalışmaya bireysel olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını,
- Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını,
- Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını,
- Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini,
- Sunulan makale üzerinde editör kurulu incelemesi ardından başlayan hakem süreci devam ederken süreci aksatmaya dayalı ve keyfi olarak makaleyi geri çekemeyeceğini,
- Sunulan makale üzerindeki mali haklarını, özellikle işleme, çoğaltma, temsil, basım, yayım, dağıtım ve internet yoluyla iletim de dâhil olmak üzere her türlü umuma iletim haklarını Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne devretmeyi kabul ve taahhüt ederler.

Buna rağmen yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin

- Patent hakları,
- Yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı,
- Makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır.

Bununla beraber yazar(lar) makaleyi çoğaltma, postayla veya elektronik yolla dağıtma hakkına sahiptir. Makalenin herhangi bir bölümünün başka bir yayında kullanılmasına Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin yayımcı kuruluş olarak belirtilmesi ve Dergiye atıfta bulunulması şartıyla izin verilir. Atıf yapılırken Dergi Adı, Makale Adı, Yazar(lar)ın Adı, Soyadı, Cilt No, Sayı No ve Yıl verilmelidir.

Yazar(lar), telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarca istenecek hak talebi veya açılacak davalarda Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazar(lar) a ait olduğunu taahhüt eder/ederler. Ayrıca yazar(lar) makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını ve etik kurallara uygun hareket edildiğini taahhüt eder/ederler.

Telif Hakkı Devri Formu tüm yazarlarca imzalanarak (taratılıp veya resim jpg. vs olabilir) makale ile beraber Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin ilgili DergiPark sayfasına yüklenmelidir.

J. ETİK İLKELERE UYMAYAN DURUMUN EDİTÖRE BİLDİRİLMESİ

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde editörler, hakemler, yazarlar ile ilgili etik ilkelere uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ile ilgili etik ilkelere aykırı bir durumla karşılaşılması durumunda, lütfen **uusbd@uskudar.edu.tr** adresine ileti yoluyla bildiriniz.

Etik ilkelere uymayan durumların bildirilmesi halinde dergi editörlüğü şikâyeti değerlendirir. Şikâyetin değerlendirilmesi sonucunda gerekli görülmesi halinde konunun incelenmesi için Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kuruluna iletir. Kurulun raporuna göre nihai karar verilir ve uygulanır.

PUBLICATION ETHICS AND MALPRACTICE POLICY

GENERAL PRINCIPLES

The publication process of Üsküdar University Journal of Social Sciences (henceforth, “The Journal”) is predicated on the objective production, development and sharing of knowledge through scientific methods. The Journal promises to adhere to academic principles and prevent false practices in conformity with academic and ethical standards. In order to maintain the ethical standards for submitted articles, the international standards of the **COPE** (Committee on Publication Ethics) are taken into account. The journal employs a double-blind refereeing system.

Üsküdar University Journal of Social Sciences is an open-access journal and the article submission/evaluation process is free of charge.

Submitting an article through the DergiPark website starts the submission/evaluation process for publication.

The Journal has the right to edit, publish or not publish the submitted articles.

The author(s) has/have to sign the Copyright Transfer and Author Agreement and has/have to upload the form on the DergiPark page of the Journal along with the manuscript.

A. PEER-REVIEW PROCESS

Articles sent through DergiPark site are initially evaluated for format, scope, and plagiarism at the Secretariat stage. At this stage, edits may be requested from the author within the suggestions of the Secretary, Copyeditors and Language Editors. Articles that are found appropriate in terms of format, scope and originality are transferred to the Editorial stage. In the editorial stage, the article is sent to the expert referees (two referees) after the editorial board evaluation. The referee evaluation process is carried out in accordance with the “Double-Blind Peer-review” rule over the DergiPark system.

The referees may decide on “Accept”, “Minor Revision”, “Major Revision” and “Reject” for the article. Referee evaluation forms are sent to the author via DergiPark. The author(s) must take into account the criticism, evaluation and corrections of the referees and editors. In case of disagreements regarding the corrections, the author(s) has the right to report them on a separate page with their justifications.

The submitted manuscripts are published with the final decision of the Editors/Vice-Editors, after the approval of the two referees.

Based on the evaluations of the referee and editorial board, the article may be rejected at any stage of the process.

B. ARTICLE REVIEW PROCESS

Regarding the articles submitted to Üsküdar University Journal of Social Sciences for publishing, the initial editorial evaluation is made within the first 30 days. Following the editorial review, if necessary, the author is given 15 days to make the required corrections. The referee review process starts for the articles that successfully passed the initial editorial review. In the referee review process, each referee is given 7 days for accepting the invitation online, and 30 days for the review. Any of the referee's request to have extra time based on an excuse is taken into consideration. Concerning the articles that successfully went through the referee review process, the author is given 30 days at most to complete the improvement requested by the referees. The article is sent to the referee who wishes to review it, and the referee is given 30 days for this purpose. After the last review is made by the referees, the final form of the article is put into editorial reading to be completed in 15 days. Possible requests for extra time coming from the author or the referees are taken into consideration.

C. RESPONSIBILITIES OF THE EDITORIAL BOARD

Üsküdar University Journal of Social Sciences Editorial Board (henceforth, "The Editorial Board") and Editors/Vice Editors are responsible for all the processes before, during and after the publication of each and every article submitted to the Journal.

The Editorial Board determines and implements the entire policies of The Journal, including but not limited to publication, blind review, assessment process, and ethical principles.

The initiation of the blind review process for an article does not indicate a publication promise on behalf of The Journal. Likewise, the positive outcome of the review process still necessitates the affirmative decision of The Editorial Board and Editors/Vice Editors for the publication of the article.

The Editorial Board encourages academic honesty. The Editorial Board ensures the originality of the articles by uploading them on iThenticate plagiarism detection software and evaluating their originality report.

The Editorial Board always examines the claims of plagiarism and abuse in regard to published articles. In case it is established that an author committed plagiarism, or used copyrighted material that belongs to third parties without proper and full reference and permission, The Editorial Board reserves the rights, including but not limited, to retract the article, inform the author's head of department, dean of faculty and/or other academic institutions.

D. RESPONSIBILITIES OF EDITORS/VICE-EDITORS

Üsküdar University Journal of Social Sciences Editors/Vice-Editors are responsible for taking measures related to intellectual property rights, unethical and non-academic behaviours and plagiarism during the publication of articles and journals.

Editors/Vice-Editors, when making positive or negative decisions about the articles, take into consideration the originality of the articles, their contribution to the field, the validity and reliability of the research method, the clarity of the narration, and the purpose and scope of the journal.

Editors/Vice-Editors implement the blind peer review and evaluation processes that are among the publication policies of the journal, keep the identities of the referees and authors confidential, and ensure that each article is evaluated objectively and in due time. Editors may correct errors, inconsistencies, or misleading in the articles. They also evaluate any corrections or discussions about published articles.

Editors/Vice-Editors ensure the protection of personal data within the journal's publication and ethical principles.

Editors/Vice-Editors pay attention to the protection of human and animal rights in articles, attach importance to documenting the explicit consent of the participants of the research used in the article. Editors/Vice-Editors rejects experimental research articles and articles that contain surveys without proper ethics committee approval.

E. RESPONSIBILITIES OF REFEREES

The opinion of the referees shall be given priority in the decision of the JOSOC Editorial Board concerning whether the submitted article will be published or not.

The referees should evaluate the work fairly and objectively following the double-blind peer-review procedure.

Referees must respect the principle of confidentiality. They are obliged not to use the information obtained from the peer review process for their personal benefit. They should not share their reports or any information in relation to the article.

Referee assessments should be objective and constructive. The academic competence of the article should be taken as a fundamental criterion of assessment. Criticisms on the personalities of the authors are not considered appropriate. Referees should provide explanations and arguments via reports that are provided by the Editors/Vice-Editors. Editors/Vice-Editors do not take into account biased and personalized evaluations or unjustified approvals and refusals and appoint a new referee for such articles.

The referees should not accept articles that may result in personal or institutional conflicts of interest.

Referees, in case of detection, should notify the journal editorship of any actual or possible plagiarism, multicasting or simultaneous application.

The referees should conduct the evaluation with neutrality and confidentiality. Due to this principle, they should destroy the articles they have reviewed after the evaluation process. Nationality, gender, religious belief, political view and commercial concerns should not disrupt the academic neutrality of the assessment.

Referees should complete evaluations of the articles within due course. In order to improve the academic quality of the article, the referees' suggestions for revisions are delivered to the authors and, if requested by the referees, the corrections made by the authors are sent to the referees.

F. RESPONSIBILITIES OF AUTHORS

The studies submitted to JOSOC should not contain plagiarism and should be original. The responsibility lies within the authors in regard to this matter.

Any form of plagiarism is a very serious ethical problem, including self-plagiarisms. The evaluation process will be stopped for the articles that contain plagiarism. If any plagiarism is detected after the publication, Editors/Vice-Editors will take necessary measures.

All authors of the articles must have a DergiPark account and when submitting an article via DergiPark all authors must be included. Applications that do not comply with this rule will not be considered.

Due to the publication policy and rules of our journal, different articles by the same author(s) cannot be published in the same issue or in two consecutive issues.

The author reserves the right to withdraw his/her article provided that the author notifies the withdrawal to the editorial board until the publication decision is taken.

Authors should not use discriminatory language based on gender, race, language, belief, culture, class, age, opinion, rank and sexual orientation.

The works/articles should not violate the privacy and intellectual property rights of a third party.

Authors, while submitting their articles, are obliged to fill Copyright Transfer and Author Agreement form which can be accessed via DergiPark and sosyalbilimlerdergisi.com.

Authors are obliged to specify all individuals who have a share in their article. Individuals with significant contributions to their article should be cited as co-authors. An article cannot be published without the consent of all authors.

The name of the persons who do not contribute to the article should not be written as an author. Changing the order of authors' names, removing and adding authors' names should not be proposed for an article submitted for publication.

Authors should state if an old version of the article is published in another medium. If the study is compiled from a dissertation/thesis (even if it is unpublished) or an unpublished scientific meeting presentation, this should be indicated on the first page as a footnote.

Authors are responsible for acting in accordance with the existing copyright laws.

If any information or data is requested from the authors during the evaluation process, they should submit the expected information to the editorship.

Authors are responsible for fulfilling the revision suggestions of the Editors/Vice-Editors and the referees. The author has the right to inform the editorship with justification, he/she does not agree with the suggestions of the Editors/Vice-Editors and referees.

All authors shall state any financial and other conflicts of interest in their research papers that may be thought to affect the results or interpretation of that paper. All sources of financial support for the study should be clearly stated.

When an author discovers a serious error or inaccuracy in a published article, it is the responsibility of the author to immediately notify the editorship. In this case, the author is responsible for cooperating with the journal editorship in either withdrawing the article or publishing a revision of the article.

For all researches conducted and for clinical and experimental studies involving humans and animals, which require ethics committee approval, an ethics committee approval must be obtained and should be specified and documented.

G. RETRACTION POLICY

Retraction is a mechanism for correcting the literature and alerting readers to articles that contain such seriously flawed or erroneous content or data that their findings and conclusions cannot be relied upon.

Unreliable content or data may result from honest errors, naïve mistakes, or research misconduct.

“The main purpose of retraction is to correct the literature and ensure its integrity rather than to punish the authors.” (COPE, 2019)

Üsküdar University Journal of Social Sciences attaches importance to contributing to the integrity of the literature and providing original studies to its readers.

Editors will consider retraction of a publication in case(s) of:

- Plagiarism
- Copyright infringements and serious legal issues (eg. privacy)
- Reporting unethical research
- Containing a data without proper permission for use
- Clear evidence regarding unreliable findings as a result of data manipulation, major error and fabrication of data
- Author(s)' failure to state conflict of interest

H. LICENSE NOTICE

The published texts can be used with reference, based on intellectual property and copyright legislation, for non-commercial purposes in *Üsküdar University Journal of Social Sciences*. They

cannot be reproduced partially or completely for commercial purposes. All content is licensed under **Creative Commons Attribution NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0)**. The framework pointed out by **Creative Commons** is adopted by *Üsküdar University Journal of Social Sciences*.

Share: You are free to copy and redistribute the material in any medium or format. The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.

Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.

NonCommercial — You may not use the material for commercial purposes.

NoDerivatives — If you remix, transform, or build upon the material, you may not distribute the modified material.

No additional restrictions — You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License**

I. COPYRIGHT INFORMATION

The Author(s) warrant that;

1. The manuscript submitted is their own original work;
2. All authors participated in the work in a substantive way and are prepared to take public responsibility for the work;
3. All authors have seen and approved the manuscript as submitted;
4. The manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere;
5. The text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone;
6. After the submission, they admit not to withdraw -arbitrarily or aiming to disrupt the process- the manuscript;
7. They transfer all financial rights, especially processing, reproduction, representation, printing, distribution, and online transmittal, to

Üsküdar University Journal of Social Science with no limitation whatsoever.

XLIV • Üsküdar University Journal of Social Sciences

Notwithstanding the above, the Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights other than copyright, such as

1. patent rights;
2. to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching, or oral presentations;
3. Intellectual property rights, such as the right to reproduce for their own purposes, of the author(s) or the employer (if any) of the author(s) are reserved, provided that the article is not sold.

However, reproduction, posting, transmission or other distribution or use of the article or any material contained therein, in any medium as permitted hereunder, requires a citation to the Journal and appropriate credit to Üsküdar University Journal of Social Science as the publisher, suitable in form and content as follows: Title of article, author(s), journal title and volume/issue, Copyright© year.

The/All author(s) also warrant that "Üsküdar University Journal of Social Science and the Journal Editors" will not be held liable against all copyright claims of any third party or in lawsuits that may be filed in the future, and that The/All author(s) will be the only person who will be liable in such cases. The/All author(s) also warrant that the article contains no libellous or unlawful statements, the/All author(s) did not use any unlawful method or material during the research, the/All author(s) obtained all legal permissions pertaining to the research, and the/All author(s) adhered to ethical principles during the research.

The/All author(s) has/have to sign the Copyright Transfer and Author Agreement given above and has/have to upload the form on the concerning DergiPark page of the Journal with the manuscript.

J. NOTIFYING THE EDITOR ABOUT MALPRACTICES and VIOLATIONS of ETHICAL PRINCIPLES

If a violation of ethical principles in the evaluation process, preliminary assessment or a published article in Üsküdar University Journal of Social Sciences concerning Editors, Referees or Authors, is observed, please report to uusbd@uskudar.edu.tr

Upon the reporting of a violation of ethical principles, the journal's editors evaluate the complaint. As a result of the evaluation of the complaint, if deemed necessary, they forward the matter to the Üsküdar University Non-Interventional Research Ethics Board for examination. The final decision is made and implemented according to the report of the Board.

ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

www.uuyayinevi.com

T.C. ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

İnsanı anlamaya bir adım daha...

Bu dergi çevreci kağıtla hazırlanmıştır.

www.uskudar.edu.tr

[uskudaruniversitesi](https://www.facebook.com/uskudaruniversitesi)

[uskudaruni](https://twitter.com/uskudaruni)

[uskudaruniversitesi](https://www.youtube.com/uskudaruniversitesi)

[uskudaruni](https://www.instagram.com/uskudaruni)